

T.C.
KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

HZ. PEYGAMBER'İN GENÇLERİ EĞİTİM YÖNTEMLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Suat DEMİRTAŞ

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Yakup KOÇYİĞİT

Karabük
Ekim/2019

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
ÖNSÖZ	9
ÖZ.....	10
ABSTRACT.....	11
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	12
ARCHIVE RECORD INFORMATION	13
KISALTMALAR	14
ARAŞTIRMANIN KONUSU	16
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	16
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	18
TEZİN KAYNAKLARI	19
ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ/PROBLEM	20
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER	21
BİRİNCİ BÖLÜM	22
KUR'ÂN VE SÜNETTE HZ. PEYGAMBER'İN EĞİTİM VE ÖĞRETİMİ	22
1. Hz. Peygamber'in Kur'ân'da Zikredilen Eğitimle İlgili Özellikleri.....	22
1.1. Hz. Peygamber'in Kur'ân'da Doğrudan Zikredilen Eğitimle İlgili Özellikleri.....	22
1.1.1. Hz. Peygamber'e (s.a.v.) Kitap ve Hikmet'in İndirilmesi.....	22
1.1.2. Kur'ân'ın Kalbine İndirilmesi	23
1.1.3. Kur'ân'ın Kendisine Okunması ve Ezberletilmesi.....	25
1.1.4. Okunan Kur'ân'ı Dinlemesi ve Acele Etmemesi	25
1.1.5. Kur'ân'ın Kendisine Kısım Kısım İndirilmesi	27
1.1.6. Kur'ân'ın Tane Tane ve Açık Okunması.....	28
1.1.7. Kur'ân'ın İndiriliş Gayesi	28
1.2. Hz. Peygamber'in Kur'ân'da Dolaylı Olarak Zikredilen Eğitimle İlgili Özellikleri.....	29
1.2.1. Beşer, Kul Olması.....	29
1.2.2. Rasûl ve Nebî Olarak Gönderilmesi	32

1.2.3. Ümmi Olması	32
1.2.4. Bütün İnsanlara Gönderilmesi	33
1.3. Hz. Peygamber'in Muallim/Öğretmen Olarak Zikredilen Vasıfları.....	34
1.3.1. Kitap ve Hikmeti Öğretmesi.....	34
1.3.2. Kur'ân'ı Beyan Etmesi (Tebyin Vazifesi)	36
1.3.3. Hüküm Verme Vazifesi.....	36
1.3.4. Hidâyet Rehberi.....	37
1.3.5. Aydınlatıcı Bir Kandil ve Nur Olması	37
1.3.6. Davet Edici Olması	38
1.3.7. Öğüt Verici Olması.....	38
1.3.8. Müjdecî, Uyarıcı ve Şahit Olması	39
1.3.9. İyiliği Emredip Kötülükten Sakındırması.....	41
1.3.10. Tezkiye Etmesi	41
1.3.11. Güzel Örnek Olması.....	42
1.3.12. Yüce Bir Ahlâk Üzere Olması	43
1.3.13. Ümmetine Düşkün, Raûf ve Rahîm (Merhametli) Olması	44
2. Hadislerde Hz. Peygamber'in Eğitici Özellikleri.....	45
2.1. Allah Rasûlü'nün Muallim Olarak Gönderilmesi	45
2.2. İlme Önem Vermesi	47
2.3. Faydalı İlme Teşvik Etmesi	47
2.4. Okuma Yazmaya Teşvik Etmesi.....	48
2.5. Gençlerin Eğitimine Önem Vermesi.....	49
2.6. Eğitim Merkezleri İnşa Etmesi	51
2.7. İlmi (Bilgiyi) Ehliinden Almayı Tavsiye Etmesi.....	52
2.8. Kur'ân (İlim) Okumaya ve Öğrenmeye Teşvik Etmesi.....	53
2.9. Kur'ân Ezberlemeye Teşvik Etmesi	54
2.10. Kur'ân (İlim) ile Amel Etmeye Teşvik Etmesi	56
2.11. Kur'ân-ı Kerîmi Yazdırması (Yazıya Önem Vermesi).....	57
2.12. Yabancı Dil Öğrenmeye Teşvik Etmesi.....	60
2.13. Hadisleri (İlmi) ve Önemli Bilgileri Yazdırması	61
2.14. Hadisleri (İlmi) Başkalarına Nakletmeye Teşvik Etmesi	63
İKİNCİ BÖLÜM.....	66
ALLAH RESÛLÜ'NÜN GENÇLERİ EĞİTİMİ VE USULLERİ.....	66

1. Takrîr Yöntemi (Metodu)	66
1.1. Eğitim Açısından Takrîr Yöntemi.....	66
1.2. Allah Rasûlü'nün Takrîr (Anlatım) Usûlü	67
1.3. Hz. Peygamber'in Konuşma Usûlü ve Uslubü	67
1.3.1. Allah Rasûlü'nün Tane Tane ve Sayılabilir Konuşması.....	67
1.3.2. Art Arda Acelece Konuşmaması	69
1.3.3. Fasalalı, Anlaşılır ve Ezberlenir Şekilde Konuşması	71
1.3.4. Sade ve Rahat Konuşması.....	74
1.3.5. Cevâmiu'l-Kefîm Olması (Özlu Konuşması)	76
1.3.6. Hutbesinin Kısa Olması	79
1.3.7. Belîğ Konuşması	83
1.3.8. Tesirli Konuşması.....	85
1.3.9. Haddi Aşan, Söven ve Lanet Eden Biri Olmaması.....	87
1.4. Allah Rasûlü'nün Jest ve Mimikleri.....	93
1.4.1. Parmaklarını Gösterip Birleştirmesi	93
1.4.2. Parmaklarını Kenetlemesi	95
1.4.3. Eliyle İşaret Etmesi.....	99
1.4.4. Ellerini Birbirine Vurması.....	101
1.4.5. Genç Sahâbenin Elinden Tutması ve Avucunun İçine Alması.....	102
1.4.6. Genç Sahâbenin Omuzundan Tutması ve Göğsüne Vurması	107
1.4.7. Eliyle Çizgi ve Şekiller Çizmesi	109
1.4.8. Allah Rasûlü'nün Yüz İfadeleri	111
1.4.9. Gülmesi.....	114
1.4.10. Ses Tonunu Ayarlaması	117
1.5. Eğitim ve Öğretim Açısından Değerlendirilmesi	120
2. Kıssa (Hikâye) ile Eğitim Yöntemi	124
2.1. Eğitim Açısından Kıssa/Hikâye Yöntemi.....	124
2.2. Allah Rasûlü'nün Kıssa ile Eğitimi	125
2.2.1. İsrail Oğullarının Kıssalarını Anlatması.....	125
2.2.2. İbretlik Kıssalar Anlatması	128
2.2.3. Kediye Eziyet Eden Kadının Cezasını Anlatması.....	130
2.2.4. Köpeğe İyilik Yapan Kimsenin Affedilme Kıssası	133
2.2.5. Ashâbına Başından Geçen Acaib Hadisleri Anlattırması.....	137

2.3. Eğitim ve Öğretim Açısından Değerlendirilmesi	139
3. Temsil ve Teşbih (Benzetme) Yöntemi.....	140
3.1. Eğitim Açısından Teşbih ve Temsil Yöntemi.....	140
3.2. Hz. Peygamber'in Temsil ve Teşbih Usûlü	141
3.2.1. Kendisini Babaya Benzetmesi	141
3.2.2. İslâm'ı Binaya Benzetmesi	143
3.2.3. Temel İbadetleri Benzetmesi	146
3.2.4. Kur'ân Okuyanı Misk Kesesine Benzetmesi.....	149
3.2.5. Kur'ân Okuyan Mümini Turunçgillere Benzetmesi	152
3.2.6. Salih Arkadaş Misk Taşıyan Kimseye Benzetmesi.....	155
3.2.7. Hidâyet ve İlmi Topraklara Düşen Bol Yağmura Benzetmesi.....	157
3.3. Eğitim ve Öğretim Açısından Değerlendirme	159
4. Soru-Cevap Yöntemi	160
4.1. Eğitim Açısından Soru-Cevap Yöntemi	160
4.2. Allah Rasûlü'nün Soru-Cevap (İsticvab) Usûlü.....	161
4.2.1. Hz. Peygamberin Genç Sahâbelere Sorular Sorması.....	161
4.2.1.1. Konuyu Açıcı ve Öğretme Amaçlı Sorular Sorması.....	161
4.2.1.2. Öğretici ve (Kur'ân) Öğrenmeye Teşvik Edici Sorular Sorması	164
4.2.1.3. (Kur'ân, İlim) Öğrenmeye Teşvik Edici Sorular Sorması.....	166
4.2.1.4. İlme Teşvik Edici ve Mukayese İçerikli Soru Sorması.....	168
4.2.1.5. Seviye Belirleyici ve Öğretici Sorular Sorması	169
4.2.1.6. Bilgilerini Ölçebileceği Sorular Sorması.....	171
4.2.1.7. Zihin Açıcı ve Düşündürücü Sorular Sorması	173
4.2.1.8. İbadet Etmeye Teşvik Edici ve Öğretici Sorular Sorması	176
4.2.2. Ashâbın Sorularına Cevap Vermesi	179
4.2.2.1. Soru Soran Sahâbeyi Takdir Etmesi ve İlme Teşvik Etmesi.....	179
4.2.2.2. Önemli Soruyu Methetmesi	182
4.2.2.3. Soru Sormaya Teşvik Etmesi.....	185
4.2.2.4. Genç Sahâbelerin Anlamadıklarını Sormaları	186
4.2.2.5. Anlamadıklarını Tekrar Sormaya Müsaade Etmesi	189
4.2.2.6. Önemli Soruların Art Arda Sorulmasına Müsamaha Etmesi	192
4.2.2.7. İlme, Yazıya Teşviki	196
4.2.2.8. Hakkında Vahiy İnmeyen Sorulara Cevap Vermemesi.....	198

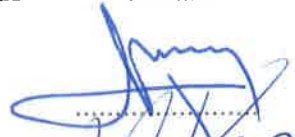

4.3. Eğitim ve Öğretim Açısından Değerlendirme	201
5. Tedricîlik Yöntemi.....	203
5.1. Eğitim Açısından Tedricîlik Yöntemi.....	203
5.2. Allah Rasûlü'nün Tedricîlik Usûlü.....	203
5.2.1. En Mühim ve Esas Olandan Başlaması.....	204
5.2.2. Asıldan Teferruata ve Kolaydan Zora Eğitimi.....	206
5.2.3. Tedricen İslâm'a Davet Metodunu Öğretmesi	210
5.2.4. Belirli Vakitlerde ve Muhatabın Durumuna Göre Eğitimi	214
5.2.5. Ferdi Farklılıklara Dikkat Etmesi	217
5.2.6. Genç Sahâbeye Farklı Fetva Vermesi.....	221
5.3. Eğitim ve Öğretim Açısından Değerlendirme	224
6. Tartışma/İstişare Yöntemi	225
6.1. Eğitim Açısından Tartışma Yöntemi.....	225
6.2. Allah Rasûlü'nün Tartışma/İstişare Usûlü	226
6.2.1. Düşünceleri İçin Zaman Vermesi	227
6.2.2. Düşünceleri ve Tartışmaları İçin Fırsat Vermesi	230
6.2.3. Tartışmaya/İstişareye Önem Vermesi	232
6.3. Eğitim ve Öğretim Açısından Değerlendirme	235
7. Problem Çözme Yöntemi	236
7.1. Eğitim Açısından Problem Çözme Yöntemi	236
7.2. Allah Rasûlü'nün Problem Çözme Usûlü	237
7.2.1. Davaları Çözme Yöntemini Göstermesi	237
7.3. Eğitim ve Öğretim Açısından Değerlendirme	243
8. Gezi ve Gözlem Yöntemi	245
8.1. Eğitim Açısından Gezi ve Gözlem Yöntemi.....	245
8.2. Hz. Peygamber'in Gezi ve Gözlem Usûlü	246
8.2.1. Gökyüzünü Gözlemleyip Tefekkür Etmesi.....	246
8.2.2. Gözlem İçin Üç Mescidi Ziyarete Teşvik Etmesi.....	249
8.2.3. (Hacda) Yapılan Amel ve Gözlemlerin Asıl Amacını Açıklaması.....	252
8.2.4. İç Gözleme (İç Âleme, Kalbe Yönelmeye) Teşvik Etmesi.....	253
8.2.5. Kalbe Önem Vermesi	257
8.3. Eğitim ve Öğretim Açısından Değerlendirme	258
9. Gösteri ve Uygulamalı (Aktif) Yöntem	260

9.1. Eğitim Açısından Gösteri ve Uygulamalı Yöntem	260
9.2. Hz. Peygamber'in Gösteri ve Uygulamalı Eğitim Usûlü	261
9.2.1. Nasıl Namaz Kıldığını Göstererek Öğretmesi	261
9.2.2. Hac İbadetini Uygulayarak ve Göstererek Öğretmesi.....	265
9.2.3. Genç Sahâbeye Koyunun Nasıl Yüzüldüğünü Göstermesi.....	267
9.3. Eğitim ve Öğretim Açısından Değerlendirme	270
SONUÇ	272
KAYNAKÇA.....	283
ÖZGEÇMİŞ	294

TEZ ONAY SAYFASI

Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Suat Demirtaş'a ait "Hz. Peygamber'in Gençleri Eğitim Yöntemleri" adlı bu tez çalışması Tez Kurulumuz tarafından Yüksek Lisans programı tezi olarak oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

	Akademik Unvanı, Adı ve Soyadı	İmzası
Tez Kurulu Başkanı	:Dr. Öğrt.Üy. Şemsettin Kırış	
Danışman Üye	: Dr. Öğrt.Üy. Yakup Koçyiğit	
Üye	: Dr. Öğrt.Üy. Ömer Faruk Habergetiren.	

Tez Sınavı Tarihi: .04.10.2019

KARABÜK ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum, bu çalışmayı, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın yazdığımı, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserleri her kullanışında alıntı yaparak yararlandığımı belirtir; bunu onurumla doğrularım.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara katlanacağımı bildiririm.

10.10.2019

SUAT DEMİRTAŞ

ÖNSÖZ

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Gençleri Eğitim Yöntemleri, başlığı ile ele alınan bu çalışmada, önce Allah Teâlâ'nın Allah Rasûlü'nü eğitimi ile ilgili ayetleri, bir muallim (öğretmen-eğitici) olarak Kur'ân-ı Kerîm'de ve hadis-i şeriflerde geçen vasıfları, ilmi ve eğitim faaliyetleri kısa ve öz olarak verilmiştir. Kuşkusuz O'nun en önemli vasıflarından biri ilim öğretene bir muallim ve eğitici olmasıdır. Hz. Peygamber'in gençleri eğitirken uyguladığı eğitim, öğretim ve yöntemleri ilgili hadisler ve açıklamaları tez ve inceleme konusu olarak ele alınmıştır. O'nun gençlere ne kadar çok önem verdiği, onların eğitimiyle özel ilgilendiği ve onları eğitirken takip ettiği usûller (yol, sünnet) nelerdir incelenmeye çalışılmıştır. Zira gençlerin eğitimi bir ailenin, ülkenin hatta bütün insanların ortak sorunudur.

Hz. Peygamber'in eğitim yöntemleri incelenirken, öncelikle bu yöntemlerin tanımı, eğitim kitaplarından istifade edilerek kısaca yapılmıştır. Yöntemle ilgili örnek hadis-i şeriflerin önce Arapça metni, tahrîci, senedleri ve tercümesi verilmiştir. Daha sonra değerlendirme kısmında ilgili hadis şerhlerinden ve konuyla ilgili kaynaklardan istifade edilerek gerekli açıklamalar sunulmuştur. En sonunda ise günümüz eğitim metotlarıyla kısa bir karşılaştırma yapılarak metodun faydaları, eksik yönleri ve dikkat edilmesi gerekenler noktasında öz bilgiler verilmiştir. Rasûlullah'ın (s.a.v.) gençleri eğitimi sadece yöntemler açısından değil onları her yönden nasıl eğittiği, akait, ibadet, ahlâk eğitimleri açısından da incelenip işaret edilmiştir. Bunun yanı sıra yeri geldiğinde dinî, ilmî, idarî, adlî, askerî, iktisadî, tıbbî ve fennî gibi her yönden onları eğittiğinin altı çizilmiştir. Böylece Peygamber Efendimiz insanlara faydalı, örnek talebeler ve nesilleri nasıl yetiştirdiği, genç sahâbîleri eğitirken nasıl bir yol izlediği ve eğitici yönü genel hatlarıyla ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu tezin hazırlanmasında maddî ve manevî tüm yardımlarını esirgemeyen tez danışmanı hocam Sayın Öğretim Üyesi Dr. Yakup Koçyiğit'e, tez sürecinde çeşitli görüşlerinden istifade ettiğim Öğretim Üyesi Dr. Ömer Faruk HABERGETİREN'e, Öğretim Üyesi Dr. Şemseddin KIRIŞ'a, Öğretim Üyesi Dr. Mehmet AYHAN'a ve katkısı bulunan herkese içtenlikle teşekkürlerimi sunarım. Gayret bizden tevfiğ âlemlerin Rabbi Allah'tandır.

SUAT DEMİRTAŞ
2019

ÖZ

Tarih boyunca çocuk ve gençlerin eğitimi önemli bir yere sahip olmuştur. Gençler bir toplumun en değerli hazinesi ve geleceğidir. Hz. Peygamber (s.a.v.) de nübüvvet vazifesinin başından hayatının sonuna kadar genç sahâbîlerin eğitimine ayrı bir önem vermiştir. Onları dini ve dünyevi pekçok yönden eğitmiş ve insanlara örnek nice genç sahâbe yetiştirmiştir. Burada da Hz. Peygamber'in bu muvaffakiyetinin sırları ve izlediği yöntemler tespit edilip incelenmeye çalışılmıştır.

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) gençleri eğitim yöntemleri ile ilgili hadislerin incelendiği bu çalışma, önsöz, giriş, iki ana bölüm ve sonuç kısımlarından meydana gelmektedir.

Birinci bölümde; Hz. Peygamber'in Kur'ân ve Sünnet'te eğitimci (muallim) olarak vasıfları, Allah Teâlâ'nın O'nu özel terbiye etmesi, O'nun ilim, eğitim ve öğretim sahasındaki hizmetleri kısaca anlatılmıştır.

Tezin asıl bölümünü oluşturan ikinci bölümde ise; Hz. Peygamber'in genç sahâbîleri eğitim yöntemleri ile ilgili seçilen hadisler temel eğitim yöntemleri çerçevesinde incelenmiş ve gerekli değerlendirmeler sunulmaya çalışılmıştır.

Sonuç kısmında ise genel bir değerlendirme, çalışmanın sonunda gelinen noktalar, bazı temenni ve tavsiyeler belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Peygamber; Gençler; Gençlik; Sahâbe; İlim; Eğitim; Öğretim; Yöntemler.

ABSTRACT

Throughout history, the education of children and adolescents has played an important role. Young people are seen as the most precious treasure and the future of a society. The Prophet (pbuh) also placed great importance on the education of young companions from the beginning of his prophethood to the end of his life. He educated them in many ways, religiously and worldly, and raised many young companions as role models for mankind. The present work attempts to determine and examine his methods and the secrets of his success.

This study investigates hadiths about the Prophet's (pbuh) methods of education of adolescents in five sections: preface, introduction, two main sections and conclusion.

In the first main section, I will briefly explain the Prophet's qualifications as an educator with quotes from the Qur'an and Sunnah, his special training by Allah and his services in the fields of scholarly knowledge and education.

In the second main section which is the core of the thesis; the selected hadiths about his methods were examined within the framework of basic education methods and necessary evaluations were tried to be presented.

I will conclude this work with a general evaluation, sum up the points this study has reached and mention some wishes and recommendations.

Key Words: Prophet; Adolescents; Youth; Science; Companions, Education; Teaching; Methods.

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı:	Hız. Peygamber'in Gençleri Eğitim Yöntemleri
Tezin Yazarı:	Suat DEMİRTAŞ
Tezin Danışmanı:	Dr. Öğr. Üyesi Yakup Koçyiğit
Tezin Derecesi:	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi:	04.10.2019
Tezin Alanı:	Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Tezin Yeri:	KBÜ/SBE
Tezin Sayfası:	294
Anahtar Kelimeler:	Peygamber, Gençler, Sahâbe, İlim, Eğitim, Öğretim, Yöntemler.

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	The Prophet's Method of Educating Young People.
Author of the Thesis	Suat DEMİRTAŞ
Advisor of the Thesis	Dr. Yakup KOÇYİĞİT
Status of the Thesis	Master
Date of the Thesis	10.10.2019.
Field of the Thesis	Department of Basic Islamic Sciences
Place of the Thesis	KBU/SBE
Total Page Number	294
Keywords	Prophet, Youth, Knowledge, Companions Education, Methods

KISALTMALAR

a.s. : Aleyhisselâm

age. : Adı geçen eser

b. : İbn (oğlu)

Bsk. : Baskı

Bk/bk. : Bakınız

bnt. : Binti

c.c. : Celle celaluhu

c. : Cilt

Çev. : Çeviren

DİB : Diyanet İşleri Başkanlığı

DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi

ed. : Editör

h. : Hicri

haz. : Yayına hazırlayan

h.n. : Hadis No

H.z. : Hazreti

İFAV : Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları

krş. : Karşılaştırınız

m. : Miladi

mad. : Madde

mak. : Makale

r.a. : Radiyallâhu anh

r.anha : Radiyallâhu anha

rh.a: Rahmetullâhi aleyh

s. : Sayfa

sy. : Sayı

s.a.v. : Sallallâhu aleyhi ve sellem

ö. : Ölüm tarihi

thk. : Tahkik eden

t.y. : Tarih yok

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

v.d. : ve diğeri

vb. : ve benzeri

Yay. : Yayınları/ Yayınevi

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) mühim vazifelerinden biri de şüphesiz eğitimidir. O ilme, eğitim ve öğretime çok önem vermiştir. Genç sahâbîlerin eğitimine ise ayrı bir ehemmiyet vermiş ve her yönden onları en güzel şekilde eğiterek örnek gençler yetiştirmiştir.

Hz. Peygamber Kur'ân-ı Kerim'in ifadesiyle müminler için en güzel örnektir ve yüce bir ahlâk üzeredir. Allah Teâlâ, O'nu özel olarak seçmiş, en mükemmel şekilde yaratmış, talim ve terbiye etmiştir. O'ndan örnek alınması gereken en önemli hususların başında onun talim ve terbiyesi gelmektedir. Zira insanları talim ve terbiye etmesi Allah Teâlâ'nın emridir.

Hz. Peygamber gençlerin eğitimine ayrı bir önem vermiştir. Çünkü gençlik insanların en değerli hazinesidir. Gençlerin eğitimi bütün anne baba eğitimcilerin ve milletlerin meselesidir. Allah Rasûlü de geleceğin büyükleri olacak gençleri çocukluktan itibaren başlayarak özel olarak eğitmiştir. Onları eğitirken uyguladığı usûller bizim için en güzel örnektir. Bu hususta ona ittiba etmek ise Rabbimiz'in emridir.

Rasûlüllah (s.a.v.) gençleri hangi alanlarda ve nasıl eğitmiştir, onları eğitirken hangi usûlleri uygulamıştır? Bu tezde bu soruların cevabı verilmeye çalışılmıştır. Hz. Peygamberin gençleri eğitimi ve tatbik ettiği yöntemler ile ilgili hadis-i şerifler *Kütüb-i sitte*'den seçilmiş ve bu hadisler çerçevesinde konu ele alınmıştır. Gerekli açıklamalar hadis şerhlerinden ve tezin kaynakları bölümünde zikredilen belirli eğitim kitaplarından istifade edilerek sunulmuştur.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Tezi hazırlama öncesinde ve tez aşamasında incelenen çalışmalarda Allah Rasûlü'nün gençleri eğitimi ve usûlleri ile ilgili yapılmış yeterli bir çalışmanın olmadığı görülmüştür. İslâm'ın ilk yıllarından itibaren nice insanları ve gençleri en iyi şekilde eğiten Hz. Peygamber'in eğitimi ve uyguladığı usûller bizim için oldukça önemlidir. Zira yirmi üç yıl gibi kısa bir zaman diliminde cehalet ve karanlıklar içinde olan bir

topluluğu ilmin, irfanın, güzel ahlâkın, medeniyetin, eğitim ve öğretimin zirvesine çıkarmaya muvaffak olmasındaki vesilelere, usûl ve esaslara şimdi daha çok ihtiyaç duyulmaktadır. Bu sebeple Hz. Peygamber'in eğitim ve öğretim sahasında yaptığı çalışmaları ve hizmetleri, başarıları daha çok inceleyip insanlığın hizmetine sunmak şüphesiz eğitime büyük katkı sağlayacaktır.

Gençler her ailenin, topluluğun, milletlerin ve devletin geleceği ve en önemli hazinesidir. Onları en güzel şekilde eğitmek, insanlara faydalı fertler yetiştirmek herkesin ortak vazifesidir. Çünkü çocuklara ve gençlere verilen eğitim sadece fertlerin değil insanlığın ortak meselesidir. Onlara verilen eğitim; ilerlemenin, dünya ve ahiret saadetinin anahtarıdır. Bu sebeple öncelikle çocukların ve gençlerin en güzel şekilde eğitilmesi gerekmektedir.

Bu çalışmada amaç; gençleri her yönden en güzel, ideal ve örnek olarak eğiten Hz. Peygamber'in izlediği yolu (sünneti) ve uyguladığı metotları ortaya koyarak gençlerin eğitimine katkı sağlamaktır. Bunun birlikte konuyu *Kütüb-i sitte* 'den eğitimle ilgili seçilen hadis-i şerifler ışığında inceleyerek günümüz eğitimcilerinin, araştırmacıların ve ilgili herkesin istifadesine sunmaktır.

Eğitim konusu ilk peygamber ve insan olan Hz. Âdem'den (a.s.) günümüze dek önemini kaybetmeyen ve kıyamete kadar devam edecek olan, bütün insanlığı ilgilendiren önemli bir meseledir. Eğitimin usûlü de daima tartışılmış her eğitimci kendi ilmi ve ahlâkî seviyesine göre bir şeyler yapmaya gayret etmiştir. Bu mesele ile ilgilenenler çeşitli eğitim metotları geliştirmeye ve uygulamaya çabalamıştır. Günümüzde de en iyi eğitim metotları tespit edilip uygulanmaya çalışılmaktadır. Zira insanın kendisine ve topluma faydalı bir fert olması, üzerine düşen vazifeleri ve kulluğu tam manası ile yapması güzel bir eğitim ve öğretimden geçmektedir. Verimli bir eğitimin ise usûlüne uygun olarak yapmaya bağlı olduğu ve usûl olmadan maksada ulaşılamayacağı belirtilmiştir.

Günümüzde verilen eğitime bakıldığında yine ailelerin, eğitimcilerin ve öğretmenlerin öğrendiği ve kendi bildiği yöntemlerle öğrencileri, gençleri yetiştirmekte olduğu görülmektedir. İnsanın en verimli dönemi gençliktir. Eğitimli gençler insanların ve toplumların teminatıdır. Bu sebeple gençlerin eğitimi ve bu hususta uygulanması gereken usûller oldukça mühimdir.

Hız. Peygamberin hayatına ve hadis-i şeriflerine bakıldığında ise insanları, özellikle de çocukları ve gençleri en güzel şekilde eğittiği, örnek nesiller yetiştirdiği ortadadır. Allah Rasûlü'nün (a.s.) gençleri eğitimindeki bu sır nedir? İşte bu çalışmada bu sır ve usûl incelenerek ortaya koyulmaya çalışmıştır.

Kısaca belirtmek gerekirse bu çalışmayı yapmaktaki asıl amaç, Hız. Peygamber'in gençleri eğitimi, bu hususta uyguladığı eğitim metotlarının günümüzde de geçerli ve değerli olduğunu ortaya koymaktır. Bununla beraber O'nun çocukları ve gençleri eğitirken yapmış olduğu yöntemleri, faaliyetleri, hizmet ve gayretleri inceleyerek istifadeye sunmaktır. Bu vesileyle yapılan çalışmalara müspet bir katkıda bulunmaktır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Öncelikle çalışılacak konu tespit edilmiştir. Gençlerin eğitimi çok önemli olduğu için konu olarak Hız. Peygamber'in gençleri eğitimi ve tatbik ettiği yöntemler tercih edilmiştir. Bununla alakalı genç sahâbîler ve *Kütüb-i sitte*'den onların eğitimi ile ilgili rivayetler tesbit edilmiştir.

Tez iki ana bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde kısaca Allah Teâlâ'nın Hız. Peygamber'i eğitimi, Hız. Peygamberin de insanları eğitimi ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) muallim/öğretmen olarak Kur'ân ve sünnette zikredilen vasıfları, eğitim ve öğretimle ilgili esasları, hizmet ve faaliyetleri anlatılmıştır.

İkinci bölümde ise günümüz eğitim kitaplarında yer alan ve tatbik edilen temel eğitim yöntemleri sırayla ele alınmıştır. Evvela her bir yöntemin öncesinde ilgili eğitim kitaplarından o yöntem hakkında kısa bir tanım ve açıklama yapılmıştır. Ardından Hız. Peygamber'in o yöntemle ilgili uygulaması hakkında kısa bilgi verilmiştir. Sonrasında o yöntemle ilgili konular sırasıyla ele alınmıştır. Her bir konu ile ilgili de sırasıyla hadislerin orijinal arapça metni, tahrîci (kaynakları), hadisi rivayet eden râvilerin isim şeması, hadisin tam tercümesi, en sonunda da hadisle ilgili değerlendirme zikredilmiştir. Değerlendirme kısmı ilgili hadis şerhleri ve eğitim kitaplarından istifade edilerek sunulmuştur. Her yöntemin sonunda ise eğitim açısından değerlendirmeye yer verilmiştir.

Hız. Peygamber'in, gençlere verdiği din ve ahlâk eğitimi yanında idarî, siyasî, ilmî, edebî, sanat, iktisadî, ictimadî, askerî gibi pekçok yönden onlara verdiği eğitime de işaret edilmiştir.

Sonuç bölümünde ise tezde ulaşılan bilgiler ve sonuçlar özetlenerek umumi bir değerlendirme yapılmış ve çalışmanın sonunda gelinen noktalar, bazı temenni ve tavsiyeler belirtilmiştir.

TEZİN KAYNAKLARI

Bu çalışmamızda Hız. Peygamberin gençleri eğitimi, konusunda hadis kaynakları, hadis ilmi ve usûlü, hadis şerhleri, tefsîr kitapları, siyer, tarih ve tabakat kitaplarından çokça istifade edilen başlıca eserlerdir.

Hız. Peygamber'in gençleri eğitim yöntemleri ile ilgili hadisler, *Kütüb-i sitte* olarak ifade edilen Muhammed b. İsmail el-Buhârî'nin (ö. 256/870) *Sahîh*'inden, Müslim b. Haccâc'ın (ö. 261/875) *Sahîh*'inden, Muhammed b. İşâ et-Tirmizî'nin (ö. 279/892) *Sünen*'ninden, Ebû Dâvûd Süleyman b. el-Eş'as'ın (ö.275/889) *Sünen*'inden, Ebû Abdullah İbn Mâce'nin (ö. 273/887) *Sünen*'inden ve Ahmed b. şuayb en-Nesâî'nin (ö. 303/915) *Sünen*'inden seçilmiştir.

Bunun dışında *Kütüb-i tis'a* başta olmak üzere diğer temel hadis kaynaklarından da istifade edilmiştir. Konu ile alakalı rivâyet taraması yapılırken A. J. Wensink başkanlığındaki heyetin hazırlamış olduğu *El-Mu'cemü'l-Müfehres li Elfâzi'l-Hadîsi'n-Nebevî* adlı fihris kitabına müracaat edilmiştir.

Hadislerin şerhinde ise, başta İbn Hacer el-Askalânî'nin (ö. 852/1449) *Fethü'l-Bârî şerhi Sahîhi Buhârî*'si, İbn Cemre'nin (ö. 699/1300 [?]), *Behcetü'n-nufûs'u (şerhu Muhtasaru Sahîhi Buhârî)*, Bedreddin Aynî'nin (ö. 855/1451) *Umdetü'l-Kârî şerhu Sahîh-i'l-Buhârî*'si, İmam Nevevî'nin (ö. 676/1277) *el-Minhâc şerhi Sahîhi Müslim*'i, Kastallâni'nin (ö. 923/1517) *İrşâdü's-Sâri li-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*'si, Sindî'nin (ö. 1257/1841) *Hâşiye*'leri, Azîmâbâdî'nin (ö. 1857/1911) *Avnü'l-Ma'bûd şerhi Sünen-i Ebî Dâvûd'u*, Abdurrahman b. Abdurrahim el-Mübârekfûrî'nin (ö. 1865/1935) *Tuhfetü'l-Ahvezî bi şerhi Câmi't-Tirmizî*'si ve diğer kıymetli Arapça ve Türkçe hadis şerhlerinden faydalandık. Bunların uzun listesini kaynakça bölümünde detayları ile belirttik. Ayrıca araştıma hususunda el-Mektebetü'l-şâmile ve Cevâmî'u'l-kelim programlarından da istifade edilmiştir.

Eğitim ve ğretim yöntemleri ile ilgili istifade edilen kitaplar; editör Mehmet Gürol ve diğerlerinin hazırladığı, *ğretimde Planlama Uygulama Değerlendirme* ile editör Bilal Duman ve diğer yazarların hazırladığı *ğretim İlke ve Yöntemleri* isimli kitaplardır.

Din eğitimi ve ğretimi ile alakalı ise Mustafa cal'ın, *Din Eğitim ve ğretiminde Metodlar*, M. Faruk Bayraktar'ın, *İslām Eğitiminde ğretmen ğrenci Münasebetleri*, Mehmet Zeki Aydın'ın, *Din ğretiminde Yöntemler*, Abdullah zbek'in, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed*, Süleyman zyrek'in, *Din ğretimi*, Abdurrahman Dodurgalı'nın *Din Eğitimi ve ğretiminde İlkeler ve Yöntemler* adlı eserlerden istifade edilmiştir.

Bunların dışında *Türkiye Diyanet Vakfı İslām Ansiklopedisi*'nin maddelerinden, konuyla alakalı muhtelif İslāmī eserler, tezler ile farklı dergilerdeki makalelerden faydalanılmıştır.

ARAşTIRMA HİPOTEZLERİ/PROBLEM

Günümüzün en büyük problemlerinden biri de gençlere gerektiği gibi eğitim verilememesi ve örnek gençlerin yetiştirilememesidir. Gençlerin nasıl eğitilmesi ve bu hususta nelere dikkat edilmesi gerektiği geçmişten günümüze zm aranan önemli meselelerin başında gelmektedir. İlgili herkes kendi çerçevesinden bakmış ve kendi kabiliyetine göre zm nerisi getirmeye çalışmıştır. Gençlerin en ideal ve en güzel şekilde eğitilmesi için çeşitli ilke ve yöntemler bulunup geliştirilerek tavsiye niteliğinde sunulmuştur. Ancak tavsiye edilen bu yöntemlerde olan noksanlıklar ve yanlışlıklar nedeniyle istenilen başarı sağlanamamıştır. Yahut bazı yöntemler doğru olsa da onu tatbik eden ğretmen gerektiği gibi bunları uygulayamadığı için başarısız oldukları görülmüştür.

Allah Teālā, Hz. Peygamber'i özel olarak talim ve terbiye etmiştir. Bilmediklerini ona öğreterek insanları talim ve terbiye etmesini emretmiştir. O da en güzel şekilde insanları eğitmiş ve onlara güzel örnek olmuştur.

Allah Rasûlü, cahiliye insanlarını, ümmetini ve gençlerini nasıl eğitmiştir? Böyle bir toplumu eğitmeye nasıl muvaffak olmuştur? Hangi usulleri nasıl uygulamıştır? Gençleri nasıl örnek birer nesil olarak eğitmiş ve yetişirmiştir? O'nun yolundan gidenler niçin başarılı olmuştur? Bu çalışmada bu soruların cevabı araştırılıp bulunmaya çalışılmıştır.

Hız. Peygamber'in çocuk ve gençleri eğitirken uyguladığı yöntemler geçmişte olduğu gibi günümüzde de önemini korumaktadır. Bize de bunları araştırmak, ortaya koymak ve uygulamak düşmektedir. Zira O'na tabi olan ilim ehlinin ve eğitimcilerin başarılı olduğu, O'ndan yüz çevirenlerin ise başarısız olduğu ortadadır.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Bu çalışmada öncelikle Hız. Peygamber'in genç sahâbîleri eğitim yöntemleri konu olarak ele alınıp incelenmiştir. Sadece genç sahâbîlerin eğitimini ele alınmak suretiyle diğer yaş guruplarında olan insanların eğitimi konunun dışında tutulmuştur. Genç sahâbîlerin eğitimi incelenirken de özellikle Hız. Peygamber'in eğitimle ilgili yöntemleri ön planda tutularak konu daraltılmıştır. Yöntemlerden de temel olanları ve günümüzde uygulananlar ele alınmıştır. Yine çalışmanın hacminin genişlememesi için yöntem ve konularla ilgili rivayetler *Kütüb-i sitte*'den seçilmiştir. Hadisler seçilirken, genç sahâbîlerin bizzat rivayet ettiği, şahit olduğu veya onlar hakkında olanlar tercih edilerek tez konusu sınırlandırılmıştır.

Karşılaşılan güçlükler arasında genç sahâbîlerin yaşlarını tespit etmek gelmektedir. Hadis, tarih, siyer, tabakât vb. kaynaklardan araştırmak uzun bir zaman ve titiz bir çalışma icap etmektedir. Konuyla ilgili genç sahâbîlerin bizzat yaşadıkları ve şahit oldukları rivayetleri binlerce rivayet arasından tespit etmek de ayrı bir çalışma istemektedir. Bulunan bu hadislerin şerhlerinden konuyla ilgili bilgileri toplamak uzun bir uğraş gerektirmektedir.

Yine günümüz eğitim ve öğretiminde uygulanan yöntemleri, bunların faydalarını, noksan yönlerini ve dikkat edilmesi gereken hususları araştırmak ve önemli yerlerini tespit etmek de büyük bir çabaya ihtiyaç duymaktadır. Yapılan bu çalışma bütün bunlara işaret mahiyetinde küçük bir çalışmadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KUR'ÂN VE SÜNETTE HZ. PEYGAMBER'İN EĞİTİM VE ÖĞRETİMİ

1. Hz. Peygamber'in Kur'ân'da Zikredilen Eğitimle İlgili Özellikleri

Allah Teâlâ, Hz. Peygamber'i özel olarak yaratmış ve terbiye etmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de bilmediklerini ona öğrettiğini açıkça beyan etmiştir.¹ Allah Rasûlü de (s.a.v.) “*Rabbim beni edeplendirdi (terbiye etti) ne güzel edeplendirdi*”² buyurarak Hak Teâlâ'nın kendisini özel olarak terbiye ettiğini haber vermiştir. Yüce Allah, Hz. Muhammed'i vahiy yoluyla ve Cebrail (a.s.) vasıtasıyla her yönden eğiterek peygamberlik vazifesine hazırlamıştır.

Hz. Peygamber'in en önemli vazifelerinden biri de muallim, eğitici olmasıdır. Allah Teâlâ, ona kitap ve hikmeti öğretmesi gibi birçok vazife vermiştir. Kendisi de peygamberliği boyunca kendisine öğretilenleri, kitap ve hikmeti ümmetine ve insanlara öğretmiştir.

Cenâb-ı Hak, Kur'ân'da Hz. Peygamber'in bir peygamber ve muallim olarak özelliklerini ve vazifelerini beyan etmiştir.

1.1. Hz. Peygamber'in Kur'ân'da Doğrudan Zikredilen Eğitimle İlgili Özellikleri

1.1.1. Hz. Peygamber'e (s.a.v.) Kitap ve Hikmet'in İndirilmesi

Allah Teâlâ, âyet-i kerimede Peygamber Efendimiz için “*Allah sana kitabı/Kur'ân'ı ve hikmeti indirdi ve bilmediklerini sana öğretti. Muhakkak Allah'ın sana olan lütfu ve ihsanı çok büyüktür*”³ buyurmuştur. Bu ne büyük bir lütuf ve nimettir.

¹ Nisa 4/113.

² Alî b. Hüsâmiddîn b. Abdilmelik b. Kadîhân el-Muttakî el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl*, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1981, XI, 406, h.n. 31896.

³ Nisa 4/113.

Hiz. Muhammed'e (s.a.v.) vahiy yoluyla bütün kitapların özünü kapsayan Kur'ân-ı Kerîm indirilmiştir. Bununla birlikte hikmet de indirilmiştir. Hikmetin ne olduğu hakkında İslâm âlimleri çeşitli açıklamalar yapmıştır. Bir kısım âlimler hikmetin sünnet olduğunu söylemişlerdir.⁴ Bir hadis-i şeriflerinde Hiz. Peygamber:

*“Doğrusu bana kitap/Kur'ân ile birlikte onun bir misli de verildi. Dikkat edin koltuğuna kurulduğu halde tok bir adamın size: ‘ Size yalnız şu Kur'ân lazımdır, onda bulduğunuz helâli helâl, haramı da haram kabul edin’ diyeceği günler yakındır...”*⁵ buyurmuştur. Böylece Kur'ânla birlikte kendisine bir benzerinin vahiy edildiğini haber vermiştir. Bu sebeple bazı İslâm âlimleri metlv (tilavet edilen, okunan) vahiy olan Kur'ân dışında da gayr-i metlv (tilavet edilmeyen) vahiy olduğunu söylemişlerdir.⁶

Allah Teâlâ, Hiz. Peygamber'i bizzat eğitmiş, vahiy yoluyla ve Cebrâil vasıtasıyla bilmediklerini oğretmiştir. Hiç kimseye ltfetmediği pek çok nimeti O'na ihsan etmiştir. Onun asıl bilgi kaynağı vahiydir.⁷ Bu vesileyle onun getirdiği ve uyguladığı eğitim usûlleri de genel itibariye Kur'ân, vahye ve sünnete dayanmaktadır. Hak Teâlâ, O'nu Kur'ân ve vahiy ile bilmediklerini oğreterek eğitmiş ve insanları nasıl eğiteceğini de bu yolla ona oğretmiştir.⁸

1.1.2. Kur'ân'ın Kalbine İndirilmesi

Kur'ân'ın Hiz. Muhammed'in (s.a.v.) kalbine indirildiği şöyle haber verilmiştir:

*“şüphesiz Cebrâil, Allah'ın izni ile onu [Kur'ân'ı] senin kalbine hidayet rehberi, kendinden önceki kitapları tasdik edici ve müjde verici olarak indirdi.”*⁹

⁴ Eb Abdullah Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *es-Sahih*, Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2004, Tefsîr, 33/5; şâfî, *er-Risâle* (nşr. Ahmed M. şâkir), Kâhire 1359/1940, s. 245-257; Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilber en-Nemerî el-Kurtubî, *Câmi'u beyâni'l-ilm*, (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2003), I, 43-44.

⁵ Süleyman b. Eş'as Eb Dâvd, *es-Snen*, (thk. şuayb el-Arnat), VII, 208 Beyrt: Dâru'r-Risâleti'l-âlemiyye, 2009, Sünnet, 6, İmâre 33; Eb İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî, *Câmi'u's-sahih (es-Snen)*, tahkik: Beşşâr Avvâme, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1987, İlim 10.

⁶ Ysuf şevki Yavuz, “Vahiy”, İstanbul: *Türkiye Diyanet İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 2002, XLII, 443.

⁷ Necm 53/3.

⁸ Haşr, 59/7; Eb Abdillâh Muhammed b. Yezîd, el- Kazvinî İbn Mâce, *es-Sünen*, Beyrût: Dâru'l-Ma' rife, 1997, Sünnet, 1, 16; Tirmizî, İlim, 16; Eb Abdullah Mâlik b. Enes. Mâlik el-Yemenî, *el-Muvatta'*, Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1992, Kader, 3. Detaylı bilgi için bk. Mustafa Asım Köksal, *Kitab ve Sünnet*, Ankara: TDV, 2006.

⁹ Bakara 2/97.

Diğer bir âyet-i kerimede, güvenilir ruh olan Cebrâil'in Kur'ân'ı Hz. Peygamber'in kalbine apaçık Arapça bir dil ile indirdiği bildirilmiştir.¹⁰

Bu âyet-i celilelerde Kur'ân'ın Cebrâil (a.s.) vasıtasıyla Hz. Peygamber'in kalbine indirildiği böylelikle Kur'ân'ı hıfzettiği açıkça beyan edilmektedir.

Âyet-i kerîmenin ifadesiyle Kur'ân-ı Kerîm'i Hz. Muhammed'e, üstün güçlere sahip, muhteşem görümlü (Cebrâil) öğretmiştir. Hz. Peygamber Onu en yüksek ufukta bulunuyorken (aslî sûretine girip) doğrulduğunu görmüştür.¹¹

Allah Teâlâ, Hz. Peygamber'e vahiy yoluyla bilmediklerini öğretmiştir. Vahiy yollarından en önemlisi vahiy meleği olan Cebrâil vasıtasıyla vahyin Allah Rasûlü'ne getirilmesi ve öğretilmesidir.

Nitekim Hz. Âişe'den (r.anha) nakil edildiğine göre, Hâris b. Hişâm (r.a.) Hz. Peygamber'e: "Yâ Rasûlallah, sana vahiy nasıl geliyor?" diye sorması üzerine Hz. Peygamber şöyle cevap vermiştir:

*"Bazı zamanlar çingırak (çan, zil) sesi gibi geliyor ki, bu bana en ağır gelenidir. Bu ses kesildiğinde bana söylediklerini tam olarak idrak etmiş ve ezberlemiş oluyorum. Bazı zamanlar da melek bana bir adam şeklinde görünüyor ve benimle konuşuyor. Ben de onun söylediklerini ezberliyorum."*¹²

Rasûlüllah (s.a.v.) bu hadislerinde kendisine inen vahiy nasıl kavrayıp hıfzettiğini açıkça ifade etmiştir. Hz. Peygamber okuma yazma bilmediği halde Allah Teâlâ tarafından kendisine vahiy inmiş ve özel olarak bilmedikleri öğretilmiştir. Öğretme yollarından biri de vahyin kalbine indirilmesi ve böylece hıfzetmesidir. Bütün peygamberler gibi o da fetânet sahibidir ve mükemmel bir hafızaya sahiptir. Bunun dışında da Hz. Peygamber'e vahiy farklı şekillerde gelmiştir.¹³

¹⁰ Şuarâ 26/193-195.

¹¹ Necm 53/5-7.

¹² Buhârî, Bed'ü'l-vahy, 1. Vahyin geliş şekilleri için bk. İsmail Cerrahoğlu, *Tefsîr Usûlü*, Ankara: TDV, 2013, s. 48-50.

¹³ Bk. Yûsuf Şevki Yavuz, "Vahiy", *DİA*, XLII, 443-447.

1.1.3. Kur'ân'ın Kendisine Okunması ve Ezberletilmesi

Hak Teâlâ, Kur'ân âyetlerini Hz. Peygamber'in kalbinde ve hafızasında toplama ve onu okutma yani lisanını onu okumaya uygun hâle getirme işinin kendisine ait olduğunu beyan etmiştir.¹⁴

Başka bir âyette de Hz. Muhammed'e Kur'ân'ı okutacağını ve onu unutmayacağını şöyle beyan etmiştir.

*“Sana (Kur'an'ı) okutacağız. Sen de onu hiç unutmayacaksın.”*¹⁵

Yine kendisine bildirilenlerin, âyetlerden ve hikmet dolu Kur'ân'dan kendisine hak olarak okuduğunu haber verilmiştir.¹⁶

Kur'ân-ı Kerîm'in Hz. Muhammed'e indiriliş yollarından biri de Kur'ân'ın kendisine okunarak öğretilmesidir. Cenâb-ı Hak bu hakikati şöyle beyan etmiştir:

*“(Ey Rasûlüm!) Bunlar Allah'ın âyetleridir. Onları sana hak olarak tilâvet ediyoruz (okuyoruz).”*¹⁷

Kur'ân, öncelikle vahiy yoluyla ve Cebrâil vasıtasıyla Hz. Peygamber'e okunmuş O da böylece Kur'ân'ı hıfz etmiştir. Burada Allah Teâlâ'nın Rasûl-i Ekrem'e olan hususi lütfu ve yardımını açıkça görülmektedir.

Eğitim yollarından en önemlisi okuyarak ve kendisine okunanı dikkatlice dinleyerek öğrenmektir. Hz. Peygamber'in eğitimi de kendisine okunan âyetleri, vahyi dikkatlice dinleyerek öğrenmektir. Yine aynı yolla Allah Rasûlü, kendisine inen Kur'ân'ı ashâbına, gençlere özellikle içlerinde gençlerin çoğunluğu teşkil ettiği vahiy kâtiplerine tane tane okumuştur. Böylece onların ezberlemelerini ve yazmalarını sağlamıştır.

1.1.4. Okunan Kur'ân'ı Dinlemesi ve Acele Etmemesi

Cenâb-ı Hak, Hz. Peygamber'e kendisine Kur'ân okunurken acele etmemesini emretmiş ve şöyle buyurmuştur:

*“(Rasûlüm!) Onu (Kur'an'ı) acele (kavrayıp ezberine) almak için (Cebrâil vahyi iyice bitirmeden) onunla dilini hareket ettirme. Şu halde, biz onu okuduğumuz (indirdiğimiz) vakit, onun okunuşuna tabi ol.”*¹⁸

¹⁴ Kıyâme, 75/17.

¹⁵ A'lâ 87/6.

¹⁶ Âl-i İmrân 3/58; Câsiye 45/6.

¹⁷ Âl-i İmrân 3/108.

¹⁸ Kıyâme 75/16.

Âyette, kendisine daha vahyolunması tamamlanmadan onları hemen okumaya başlamaması, Cebrâil (a.s.) onları okuyunca tam bir huzur ile dinlemesi ve acele etmemesi emredilmiştir.

Nitekim bu hususta genç sahâbîlerden Abdullah b. Abbâs (r.a.) şöyle demiştir:

“Peygamber (s.a.v.) kendisine vahiy indiği vakit onun ile dilini ve dudaklarını hareket ettirir ve depretirdi. Peygamber bununla Kur’ân’ı hıfzıtmeyi (ondan bir şey kaçmamayı) istiyordu. Bunun üzerine Hak Teâlâ: ‘*Onu acele almak için dilini onun ile hareket ettirme!*’ âyetini inzal etti. Bunun üzerine artık Cebrâil kendisine geldiği zaman susuyor, gittiği vakit de getirdiği vahiy O’nun kendisine vaat ettiği (indirdiği) gibi okuyordu.”¹⁹

Bu âyet-i kerîmede Hz. Peygamber’e kendisine âyetler indirildiğinde, ezberlemek için acele etmeyip iyice dinlemesi ve onun okunuşuna uyması emredilmiştir. Allah Rasûlü de Rabbi’nin emrine uyararak inen âyetleri iyice dinleyip hıfzettikten sonra ümmetine okumuştur. Bu âyetten okunan kitabın, dersin veya herhangi bir meselenin, dikkatlice dinlenerek öğrenilmesi, acele edilmemesi gerektiği anlaşılmaktadır.

Başka bir âyet-i kerîmede ise istifade etmek ve rahmete nail olmak için şöyle emredilmiştir:

“*Kur’ân okunduğu vakit hemen onu dinleyin ve susun ki size merhamet edilsin.*”²⁰

Ashâb-ı kirâm Peygamber Efendimiz’in okuduğu âyetleri son derece dikkatlice dinlemiş ve hıfzetmiştir. Hassaten Zeyd b. Sâbit gibi genç vahiy kâtipleri önce Allah Rasûlü’nün dikkatlice dinlemişler ve onun okuduğu şekilde yazıya geçirmişlerdir. Akabinde Hz. Peygamber yazılan âyetleri tekrar okutmuş ve gerekli düzeltmeleri yaptırmıştır.²¹

Hz. Peygamber, Cuma günü imam hutbe verirken yanındakine ‘sus’ demenin bile boş konuşmaya dâhil olacağını söylemiştir.²² Veda haccında Allah Rasûlü, Cerîr’e de (r.a.) insanları susturmasını istemiştir.²³ Yine genç sahâbîlerden Enes (r.a.) Hz. Peygamber’in Arafat’ta vakfe esnasında Bilal’e (r.a.) insanlara kendisini dinlemelerini söylemesini emrettiğini, Bilâl’in de ‘Ey İnsanlar! Allah Rasûlü’nü dinleyin’ dediğini

¹⁹ Buhârî, Bed’ü’l-vahy, 4; Tefsîr, 75/2; Fedâilü’l-Kur’ân, 28; Tevhîd, 43; Ebü’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *es-Sahih*, Beyrut: Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, ty, Salât, 147.

²⁰ A’râf 7/204.

²¹ Süleyman b. Ahmed b. Eyyüp b. Muîr eş-Şâmî Ebu’l Kasım et-Taberânî, *el-Mu’cemü’l-Kebir*, Beyrut: Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, 1984, V, 142, h.n. 4889.

²² Buhârî, Cuma’, 36.

²³ Buhârî, İlim, 43.

nakletmiştir.²⁴ Genç sahâbîlerden Habbâb (r.a.) Hz. Peygamberin yanlarına gelerek üç defa ‘*beni dinleyin*’ buyurduğunu nakletmiştir.²⁵

Eğitim ve öğretimin en önemli unsurlarından biri de kendisine okunanı veya anlatılanı güzelce dinlemektir. Bu sebeple ders okunurken acele edilmemeli ve dikkallice dinlenmelidir. İmam Gazzâlî (rh.a.), öğrenci kalbi hazır halde olup candan kulak vermedikçe ve söyleneni güzelce dinlemedikçe ilmin gerçekleşmeyeceğini belirtmiştir.²⁶

1.1.5. Kur’ân’ın Kendisine Kısım Kısım İndirilmesi

Kur’ân-ı Kerîm’in nasıl nazil olduğu ve indiriliş gayelerinden biri şöyle haber verilmektedir:

“*Biz onu (Kur’ân’ı), insanlara dura dura (ağır ağır) okuman için âyet âyet ayırdık ve onu bölüm bölüm (tedrîcen, azar azar) indirdik.*”²⁷

Görüldüğü üzere bu âyette, Hz. Peygamber’in yavaş yavaş, tane tane, tek tek okuması için Kur’ân’ın sûre sûre, âyet âyet ayrıldığı ve gerektiğinde, azar azar yirmi üç yılda indirildiği haber verilmektedir. İnsanların Kur’ân’ı ve içindeki hükümleri iyice idrak etmeleri, kabullenmeleri, ezberlemeleri ve hayatlarına tatbik etmeleri içindir. Aksi takdirde birden indirildiğinde bu insanlar için çok ağır gelecek anlama, ezberleme ve amel etme yönünden çok zor olacaktır. İnsanı en iyi bilen onu yaratan Rabbi’dir. Sonsuz rahmet sahibi Rabbimiz bizlere merhamet etmiş ve kolaylık dilemiştir. Zira Allah (c.c.) kullar için zorluk dilemez bilakis kolaylık diler.²⁸

Kur’ân’ın birden indirilmeyip sûre sûre ve âyet âyet ayrılması ve bunların azar azar, parça parça indirilmesi hem Hz. Peygamber hem de bizim için bir rahmet, kolaylık ve ibrettir. Allah Rasûlü (s.a.v.) kendisine inen âyetleri bu usûl ve üslup üzere tebliğ ve beyan etmiştir. Eğitim ve öğretimi de bu yol üzere tadrîcen yapmıştır. Her bir muhatabına fitratına, haline ve kabiliyetine göre emir ve tavsiyelerde bulunmuştur. Öğreteceği meseleleri parça parça öğretmiş asla anlamayacakları veya yapamayacakları şekilde toplu olarak öğretmeye kalkışmamıştır.²⁹

Bu âyet-i kerîme, bize bir meselenin veya dersin iyice idrak edilmesi, hıfzedilmesi için dura dura, tane tane okunması ve azar azar verilmesi gerektiğini

²⁴ Ebû Muhammed Zekiyüddîn el-Münzirî, *Tergîb ve Terhîb*, Beyrut: Dâru’l-kütübi’l-ilmiyye, 1997, II, 131, h.n. 1796.

²⁵ Ebû Hâtim Muhammed b Hibbân, *Sahîh-i İbn Hibbân (el- Müsnedü’s-Sahîh)*, Beyrut: Müessüsetü’r-Risâle, 1988, I, 518, h.n. 284.

²⁶ Hüccetü’l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed et-Tûsî, *İhyâu ulûmi’d-dîn*, Beyrut: Dâru’l-ma’rife, t.y., s. 50.

²⁷ İsrâ 17/106.

²⁸ Bakara 2/185; Meryem 19/97; Duhân 44/58; Kamer 54/17, 22, 32, 40; İnşirâh, 94/6.

²⁹ İbn Mâce, Mukaddime, 9; Daha fazla bilgi için bk. bu tezin “Allah Rasûlü’nün Tadrîcîlik Usûlü” bölümü, s. 197-218.

öğretmektedir. Bunun için de öğretilecek kitabın, ilmin, dersin veya edebin azar azar ve tadrîcen verilmesi gerekmektedir.

Nitekim Allah Rasûlü'nün ve sahâbîlerin Kur'ân-ı Kerîm'i beşer veya onar âyet öğrettiği, öncelikle bu âyetlerin manalarını, içindeki hükümlerini öğrettiği bundan sonra diğer âyetlere geçtikleri nakledilmektedir.³⁰

1.1.6. Kur'ân'ın Tane Tane ve Açık Okunması

Müzzemmil sûresinin 4. âyetinde: “*Kur'ân'ı tane tane, açık açık oku!*” buyurularak. İnsanlara Kur'ân'ı açık açık ve tane tane okuması emredilmiştir. Rasûl-i Ekrem emredildiği şekilde kendisine inen âyetleri tane tane ve usûlüne uygun olarak okumuş ve anlatmıştır. Âyetleri ve hükümleri tane tane, açık ve anlaşılacak şekilde konuşarak beyan etmiştir.

Bununla birlikte Allah Rasûlü (s.a.v.), sahâbe-i kirâma Kur'ân'ı nasıl okumaları gerektiğini öğretmiştir. Onlara iyice idrak ederek yavaş yavaş okumalarını tavsiye etmiştir. Çok ve hızlı hatim yapmak isteyen bazı genç sahâbîlere acele ile okumamalarını, iyice hazmederek birkaç günde bir hatim yapmalarını tavsiye etmiştir.³¹

Eğitim ve öğretim hayatında da derslerin tane tane anlaşılacak şekilde okunması ve anlatılması esastır. Acele okunmaktan veya anlatılmaktan dolayı anlaşılmayan bir ders fayda vermez.

1.1.7. Kur'ân'ın İndiriliş Gayesi

Kur'ân-ı Kerîm, inananların inançlarını sağlamlaştırma,³² Allah'a karşı gelmekten sakınmaları,³³ akıl erdirmeleri,³⁴ âyetlerini düşünmeleri, akıl sahipleri ve Allah'tan korkanların³⁵ öğüt (îbret) almaları,³⁶ adaleti yerine getirmeleri,³⁷ (aklen ve fikren) diri olanları uyarması ve kâfirler hakkındaki o sözün (azabın) gerçekleşmesi ve ahirette bahane üretmemeleri için³⁸ daha önceki kitabı tasdik etmek ve onu korumak üzere³⁹ indirilmiştir.

³⁰ Ebû Bekir b. Ebû Şeybe, *el-Musannef*, Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1989, VI, 117 h.n. 29929, 29930; Muhammed b. Sa'd b. Müni' *ez-Zührî*, et-*Tabakâtü'l-Kübrâ*, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1990, VI, 212.

³¹ Buhârî, Savm, 58; Fedâilü'l-Kur'ân, 34; Müslim, Siyâm, 182; Ebû Dâvûd, Kırâât, 1; Tirmizî, Kırâât, 13; İbn Mâce, İkâme, 178.

³² Nahl 16/102.

³³ Zümer 39/28.

³⁴ Yûsuf 12/2.

³⁵ Tâ-Hâ 20/3.

³⁶ Tâ-Hâ 20/3; Nûr 24/1; Sâd 38/29.

³⁷ Hadîd 57/25.

³⁸ En'âm 6/157.

³⁹ Mâide 5/48.

Kur'ân'ı Kerîm, Hz. Peygamber'e onu insanlara açıklaması ve düşünüp anlamaları,⁴⁰ dura dura okuması,⁴¹ Allah Teâlâ'nın öğrettikleri ile hüküm vermesi⁴² ve karşı çıkanları uyarması⁴³ için indirilmiştir.

Hz. Peygamber'in vazifesi bütün bunları gerçekleştirmek için kendisine emredilenleri vazifeleri yerine getirmektir. Zira Kur'ân'ı insanlara ulaştırma, açıklama ve içindekilerle amel etme görevini Allah Teâlâ Hz. Peygamber'e vermiştir.

Ayrıca Kur'ân-ı Kerîm iman edenler için bir şereftir. Nitekim âyet-i kerîmede şöyle buyurulmuştur:

“Kasem olsun, size öyle bir kitap indirdik ki, sizin bütün şeref ve şanınız ondadır. Hala aklınızı kullanmayacak mısınız?”⁴⁴

1.2. Hz. Peygamber'in Kur'ân'da Dolaylı Olarak Zikredilen Eğitimle İlgili Özellikleri

1.2.1. Beşer, Kul Olması

Hz. Muhammed (s.a.v.) öncelikle bir beşer/insan ve kuldur. Allah Teâlâ'nın peygamberlerini insan olarak göndermesi insanlar için kolaylık, büyük bir lütuf ve şereftir.

Cenâb-ı Hak, Kur'ân-ı Kerîm'in birçok âyetinde Hz. Muhammedin beşer/insan olduğunu, insanlara ve cinlere kendilerinden peygamberler gönderdiğini beyan etmiştir.⁴⁵ Bir âyet-i celilede, *“Ben ancak rasûl(peygamber) olarak gönderilen bir insanım”⁴⁶* demesi emredilmiştir. Diğer bir âyette ise kendisine vahiy gelen bir beşer olduğu sarahaten zikredilmiştir.⁴⁷

Gönderilen peygamberler hakkında da onların şehirler halkından erkekler olduğu,⁴⁸ yemek yedikleri, çarşıda pazarda gezdikleri,⁴⁹ ancak kendilerine vahyedilen⁵⁰ insanlar oldukları bildirilmiştir.

⁴⁰ Nahl 16/44.

⁴¹ İsrâ 18/106.

⁴² Nisâ 4/105.

⁴³ Meryem 19/97.

⁴⁴ Enbiyâ 21/10.

⁴⁵ Bakara 2/151; Tevbe 9/128.

⁴⁶ İsrâ 17/93.

⁴⁷ Fussilet 41/6; Kehf 18/110.

⁴⁸ Yûsuf 12/109.

⁴⁹ Furkân 25/7, 20.

⁵⁰ Fussilet 41/6; Kehf 18/110.

Yine kendi cinslerinden bir peygamber göndermekle Hak Teâlâ'nın insanlara büyük bir lütufta bulunduğu⁵¹ haber verilmiştir. İbn Kesîr bu âyetin tefsirini, karşılıklı konuşabilmeleri, Allah Teâlâ'nın kelâmını anlamaları için soru sorabilmeleri, beraber oturabilmeleri ve istifade edebilmeleri için kendi içlerinden ve cinslerinden bir peygamberin gönderildiğini zikretmiştir.⁵² İnsanların Hz. Peygamber'i örnek alması ve O'nun yolundan gitmesi için bu nimet, Hak Teâlâ'nın insanlara bir kolaylığı ve ihsanıdır.

Cenâb-ı Hakk'ın peygamberleri, insanların kendi içlerinde yaşayan, kendi dillerinden göndermesi Onun büyük bir lütfu ve rahmetidir.

Hz. Muhammed (s.a.v.) de önceki peygamberler gibi bir beşerdir, kuldur ve beşer olduğunu pek çok hadislerinde beyan etmiştir. Bir hadislerinde bunu açıkça ifade ederek şöyle buyurmuştur:

*“Ben ancak bir insanım. Size dininiz hususunda bir şey emir edersem onu hemen kabul edip alın. Kendi reyimle (görüşümle) bir şey emredecek olursam ben sadece bir beşerim.”*⁵³

Bunun yanında her fırsatta kendisinin Allah'ın kulu ve Rasûlü olduğunu dile getirmiştir.⁵⁴ Böylelikle kulluk vasfını devamlı suretle vurgulamış ve Hristiyan ve Yahudilerin peygamberlerine ilahlık atfetmesi veya Allah'ın oğlu olduğunu iddia etmeleri gibi düştüğü hata ve günahlara düşmemelerini emretmiştir. Bu hususta şu uyarıda bulunmuştur:

*“Nasrânîlerin (Hristiyanların) Meryem oğlu İsa'yı tazim edip methetmekte aşırılık gösterdikleri gibi siz de beni methetmede ileri gitmeyin. Kuşkusuz ki ben Allah'ın kuluyum. Bu sebeple bana, Allah'ın kulu ve rasûlü, deyiniz.”*⁵⁵

Ümmü Seleme'nin (r.anha) rivayet ettiği diğer bir hadis-i şerifte de beşer olduğunu vurgulayarak şöyle buyurmuştur:

“Muhakkak ki ben bir insanım (gaybı ancak Allah bilir). Siz davanızı bana arz ediyorsunuz. Belki bir kısmınız hüccetini diğerinden daha düzgün ifade edebilir. Ben de dinlediklerime göre hüküm veririm. Bu durumda ben, kime kardeşinin hakkından bir

⁵¹ Âl-i İmrân 3/164;

⁵² Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dimaşkî eş-Şâfiî, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm/Tefsîr-i Ibn Kesîr*, Beyrût: Dâr İbn Hazm, 1998, II, 803.

⁵³ Müslim, Fedâil, 140.

⁵⁴ Müslim, Cihâd, 84-86.

⁵⁵ Buhârî, Enbiyâ, 48.

*şeyin ona verilmesine hükmedersem onu asla almasın. Zira ben ona ancak ateşten bir parça vermiş olurum.*⁵⁶

Bu hadislerde Hz. Peygamber, ashâb-ı kirâma hakkında âyet inen hükümlerin kesin olduğunu, hakkında âyet inmeyip Allah Teâlâ'nın izin verdiği hususlarda ise insan olarak kendisinin hüküm verdiğini belirtmiştir.⁵⁷ Bununla birlikte asla hak yememelerini tavsiye etmiştir. Diğer bir âyet-i kerîmede ise din hususunda, “*Rasûl(üm) size neyi verdi ise onu hemen (kabul edip) alın, her neyi yasakladıysa da ondan kaçının*”⁵⁸ buyrulmuştur. Din adına söylediği ve kendisine vahiy yoluyla bildirilen hususlarda mutlaka kendisine itaat edilmesi ve tabi olunması emredilmiştir.

Peygamberin insan olması mükellefler ve muhataplar açısından bir lütuf ve kolaylıktır. Zira peygamberin melek olması durumunda onu anlamak, ona tabi olmak ve örnek almak çok zor olacağı aşikârdır. Melekler nurdan ve özel olarak yaratıldıkları için insandan çok farklıdır. Diğer taraftan meleklerde nefis olmadığı ve nurdan yaratıldıkları için Allah'ın emirlerini kolaylıkla ve eksiksiz yerine getirebilecek kuvvete sahiptirler. İnsanoğlu ise topraktan⁵⁹ ve zayıf olarak yaratılmıştır.⁶⁰

Hz. Peygamber (s.a.v.) beşer olduğu için insanları ve gençleri daha iyi anlamış, kendisine verilen vazife ve yetkileri ona göre kullanarak onlara kolaylık sağlamıştır. İnsanları eğitirken de bunu daima göz önünde bulundurmuş ve güçleri nispetinde onlara emir ve tavsiyelerde bulunmuştur.⁶¹

Allah Rasûlü (s.a.v.), insan fitratını, özelliklerini ve gençliği çok iyi tanıdığı için Allah Teâlâ'nın lütfu ve izni ile onlara kaldıracabilecekleri yükleri ve sorumlulukları yüklemiştir. Takat getiremeyecekleri yükleri, ibadetleri ve vazifeleri onlara asla emretmemiştir. Onlara istikamet üzere olmalarını ve az da olsa devamlı olanı yapmalarını tavsiye etmiştir. Gönüllerine ve hislerine uygun bir şekilde hitap ve muamele ederek insanları, gençleri eğitmiştir.⁶²

⁵⁶ Buhârî, Ahkâm 20; Şehâdât: 27; Müslim, Akdıyye 4; Ebû Dâvûd, Akdıyye, 7.

⁵⁷ Ebû Dâvûd, Akdıyye, 7.

⁵⁸ Haşr 59/7.

⁵⁹ Âl-i İmrân 3/59; Rûm, 30/20; Fâtır 35/11; Mü'min 40/67; Necm 53/32.

⁶⁰ Nisâ 4/28.

⁶¹ Buhârî, İlim, 48; Hacc, 42; Cihâd, 164; Megâzi, 60, 61; Vesâyâ, 25; Edeb, 39, 80; Ahkâm, 22; Zekât, 1, 41, 63; Mezâlim, 9; Tevhîd, 1; Hudûd, 16; Müslim, İman, 31; Hacc, 398-404; Cihâd, 7; Fedâil, 52-55; Eşribe 70, 71; Ebû Dâvûd, Zekât, 5; Tirmizî, Zekât, 6; İbn Mâce, Zekât, 1; Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî, *es-Sünen*, Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1997, Zekât, 1.

⁶² Buhârî, İman 32; Nikâh 1; Müslim, İmân 62; Nikâh 5 Müsafirîn 215-218, Münafıkın, 78; Tirmizî, Zühd 61; Nesâî, Nikâh 4; İbn Mâce, Fiten 12; Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel b. Hilâl b. Esed eş-Şeybânî, *el-Müsned*, Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1998, V, 256-257.

1.2.2. Rasûl ve Nebî Olarak Gönderilmesi

Hz. Muhammed (s.a.v.) Kur'ân-ı Kerîm'de hem rasûl hem nebî olarak nitelendirilmiştir. Nitekim Hz. Muhammed'in her hangi bir erkeğin babası olmadığı ancak Allah'ın Rasûlü ve nebîlerin (peygamberlerin) sonuncusu olduğu ifade edilmiştir.⁶³ Başka bir âyette ise ismi bizzat zikredilerek “*Muhammed, Allah'ın Rasûlüdür*”⁶⁴ ve “*Muhammed, ancak bir rasûldür*”⁶⁵ buyurulmuştur. Üstelik rasûl ve nebî olduğu birlikte zikredilmiştir.⁶⁶ Kendisine kitabın/Kur'ân'ın indirildiği⁶⁷ ve Allah indinde dinin İslâm olduğu açıklanmıştır.⁶⁸ Ayrıca Allah Rasûlü (s.a.v.) peygamberlerin sahip olduğu bütün peygamberlik vasıflarına sahiptir. Diğer peygamberlere verilmeyen birçok nimet kendisine verilmiştir.⁶⁹

Allah Teâlâ'nın kerem ve lütuf ile Hz. Peygamber kendisine inen vahyi, kitap ve hikmeti insanlara en güzel şekilde tebliğ etmiş, açıklamış ve vazifesini yerine getirmiştir. Ashâb-ı kirâmı, hususi olarak çocuk ve gençleri en iyi şekilde yetiştirmiştir.⁷⁰

1.2.3. Ümmi Olması

Hz. Muhammed (s.a.v.) ümmi yani annesinden doğduğu gibi okuma yazma bilmeyen bir peygamberdir.⁷¹ Ancak kendisine vahiy, kitap ve hikmet indirilmiştir. Allah Teâlâ ona bilmediklerini öğretmiştir. Onun ümmi olduğu halde kitap ve hikmeti öğrenmesi, hıfzetmesi ve insanlara öğretmesi en büyük mucizelerden biridir. Nitekim âyet-i celilede Kur'ân'dan daha önce O'nun hiçbir kitap okumadığı ve onu sağ eliyle yazmadığı, okuyup yazsaydı batıl peşinde koşanların şüpheye düşeceklerini haber vermiştir.⁷²

⁶³ Ahzâb 33/40.

⁶⁴ Fetih 48/29.

⁶⁵ Âl-i İmrân 3/144.

⁶⁶ A'râf 7/157-158; Tevbe 9/61; Ahzâb 33/40.

⁶⁷ İnsân 76/23; Ankebût 29/47.

⁶⁸ Âl-i İmrân 3/19

⁶⁹ Buhârî, Teyemmüm, 1.

⁷⁰ Buhârî, Ezân, 18; Fedâilü's-sahâbe, 27; Edeb, 38; Müslim, Mesâcid, 33; Hac, 147; Fedâil, 54-55; İbn Mâce, Mukaddime, 9.

⁷¹ A'râf 7/157.

⁷² Ankebût 29/48.

Başka bir âyette ise “*Sen kitap nedir, iman nedir bilmezdin*”⁷³ buyurulmuştur. Yine Allah Rasûlü, Cebrâil’in (a.s.) ilk vahiy getirdiğinde kendisine “oku” dediğini kendisinin ise “*Ben okuma bilmem!*” dediğini nakletmiştir.⁷⁴

Rasûl-i Ekrem “*Biz (Araplar) ümmi bir topluluğuz okuma-yazma bilmeyiz*”⁷⁵ buyurmak suretiyle o günkü Arapların ve kavimlerin genel durumunu haber vermiştir. Diğer taraftan Rasûlüllah (s.a.v.) kendisi ümmi olmakla birlikte çoğunluğu ümmi olan bir kavme gönderilmiştir. Hak Teâlâ ümmîlere içlerinden peygamber gönderdiğini beyan ederek şöyle buyurmuştur:

*“O (Allah) ümmî olanlara, kendi içlerinden onlara âyetlerini okuyan, onları tezkiye eden (temizleyen), kendilerine kitap (Kur’ân) ve hikmeti öğreten bir rasûl gönderendir. Oysaki onlar, daha önce açık bir dalalet içindeydiler.”*⁷⁶

Başka bir âyette ise onlardan okuma yazma bilmeyen ümmî bir kısım olduğu, bunların kitabı (kitabeti) bilmediği haber verilmiştir.⁷⁷

İslâmiyet’ten önce okuma yazma ve eğitim seviyesi oldukça düşüktür. Bunun için Rasûlüllah (s.a.v.) risâlet vazifesinin kendisine verilmesinin ardından okuma-yazma ve ilim seferberliği ilan etmiştir. İnsanları, özellikle kız-erkek çocuk ve gençleri okuma-yazmaya, ilme, irfana, Kur’ân-ı Kerîm’i, İslâm’ı öğrenmeye, ezberlemeye, yazmaya, iyice anlamaya, yaşamaya ve başkalarına öğretmeye teşvik etmiştir. Böylece eğitim ve öğretim sahasında öncü olmuş ve yeni bir çağır açmıştır.⁷⁸

1.2.4. Bütün İnsanlara Gönderilmesi

Rasûlüllah (s.a.v.) sadece Arap toplumuna gönderilmiş bir peygamber değildir. O bütün insanlara gönderilmiş cihanşümul bir peygamberdir. Nitekim âyet-i celilede Hz. Muhammed’in bütün insanlara müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdiği ve insanların çoğunun bunu bilmediği beyan edilmiştir.⁷⁹ Diğer bir âyette ise:

⁷³ Şûrâ 42/52.

⁷⁴ Buhârî, Bedü’l-vahy, 3.

⁷⁵ Buhârî, Savm, 13; Büyü’ 50, Tefsîr, 48/3; Müslim, Sıyâm, 15; Ebû Dâvûd, Savm, 4.

⁷⁶ Cum‘a 62/2.

⁷⁷ Bakara 2/78. Ayrıca bk. Âl-i İmrân 3/20.

⁷⁸ Detaylı bilgi bk. bu çalışmanın “Hadislerde Hz. Peygamber’in Eğitici Özellikleri” bölümü, s. 40-61.

⁷⁹ Sebe’ 34/28.

“(Ey Rasûlüm!), de ki: Ey insanlar, doğrusu ben hepinize gönderilen Allah’ın rasûlüyüm.”⁸⁰

Hiz. Peygamber (s.a.v.): “Diğer peygamberler kavimlerine hususî olarak gönderildi, ancak ben bütün insanlara peygamber olarak gönderildim”⁸¹ buyurarak bütün insanlığa peygamber olarak gönderildiğini haber vermiştir.

Hiz. Peygamber (s.a.v.) bütün insanlara gönderilmiş en son peygamberdir. Kıyamete kadar kendisinden sonra başka bir peygamber gelmeyecektir. O, ilahi irade ile kendinden önceki bütün şeriatların ve kitapların hükmünü kaldırmış kendisine verilen en son kitap ve şeriatı bütün insanlara tebliğ etmiştir.⁸² Bütün insanlar Hiz. Peygamber’in tebliğ ettiği İslâm dininden mesuldür. Allah Teâlâ’nın rızasını, dünyevi ve uhrevi saadeti kazanmak isteyen herhangi bir insan Hiz. Muhammed’e iman ve itaat etmekle yükümlüdür. Bu Allah Teâlâ’nın hükmü ve iradesidir.⁸³

Bütün insanlara peygamber ve güzel örnek olarak gönderilen⁸⁴ Hiz. Peygamber’in sünneti, eğitim usûlleri ve tavsiyeleri de evrenseldir. İnsanları ve gençleri eğitirken uyguladığı eğitim metotları da bütün insanlar için âlemşümlüdür. Diğer hususlarda olduğu gibi eğitim ve öğretim hususunda da bütün insanlar nebevî usûllere muhtaçtır.

1.3. Hiz. Peygamber’in Muallim/Öğretmen Olarak Zikredilen Vasıfları

1.3.1. Kitap ve Hikmeti Öğretmesi

Son peygamber olarak bütün insanlara gönderilen Allah Rasûlü’nün (s.a.v.) Kur’ân’da zikredilen en mühim vazifelerinden biri de kuşkusuz talim ve terbiyedir. Nitekim Allah Teâlâ, Hiz. Peygamber hakkında şöyle buyurmaktadır:

“Yemin olsun ki kendi içlerinden Allah’ın ayetlerini okuyan, onları (kötülüklerden ve günahlardan) tezkiye eden (arındıran) onlara kitap (Kur’ân) ve hikmeti öğreten bir rasûl göndermek ile büyük bir lütufta bulunmuştur. Hâlbuki onlar daha önce açık bir dalalet içindeydiler.”⁸⁵

⁸⁰ A’râf 7/158.

⁸¹ Buhârî, Teyemmüm, 1, Salât, 56; Müslim, Mesâcid,3; Nesâî, Gusûl, 36; ed-Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdîrrahman b. el-Fadl, *es-Sünen*, Riyad: Dârü’l-Mugnî, 2000, Salât, 111.

⁸² Detaylı bilgi için bk. Mehmet Erdoğan, *Vahiy-Akıl Dengesi Açısından Sünnet*, İstanbul: İFAV, 2009, s. 85-89.

⁸³ Nisâ 4/59, 80; Âl-i İmrân, 3/19, 85; Mâide, 5/3; Ahzab, 33/40.

⁸⁴ Ahzâb 33/21.

⁸⁵ Âl-i İmrân 3/164.

İbn Kesîr, bu ayetin tefsirinde insanlara Kur’ân-ı Kerîm’i okuyan, iyiliği emredip kötülükten yasaklamak suretiyle şirk ve cahiliyye hallerinde kendilerine bulaşmış olan (maddi ve manevi) pislik ve kirlere onların nefislerini tezkiye eden/temizleyen, Kur’ân ve sünneti öğreten bir peygamber gönderildiğini beyan etmiştir.⁸⁶

Diğer bir âyette de, Hak Teâlâ, onlara Allah’ın âyetlerini okuyan, onları kötülüklerden temizleyen, kitabı ve hikmeti talim edip bilmediklerini onlara öğreten kendilerinden bir rasûl gönderdiğini haber vermiştir.⁸⁷

Bu âyetler, talim ve terbiyenin Allah Rasûlü’nün önemli vazifelerinden olduğunu açıkça beyan etmektedir. Diğer bir vazifesi de kendisine gelen vahyi insanlara tebliğ etmek yani olduğu gibi onlara ulaştırmak ve bildirmektir.⁸⁸

Kur’ân-ı Kerîm birçok ilmi ihtiva eden mükemmel ve mukaddes bir kitaptır. Hz. Peygamber de bu kitabı en güzel şekilde öğrenen, öğreten, yaşayan ve yaşatan mükemmel bir muallim ve mürebbidir.

O, Allah Teâlâ’nın kendisine vahiy yoluyla öğrettiği kitap, hikmet ve bilmediklerini sapıklık içinde⁸⁹ ve ümmi⁹⁰ olan bir topluluğa tadrîcen öğretmiştir. Sadece öğretmekle kalmamış içindekilerle bizzat kendisi amel ederek genç sahâbîlere ve insanlara güzel örnek olmuş ve amel edilmesine vesile olmuştur.⁹¹

Rasûlüllah (s.a.v.) kendisinin muallim olarak⁹² ve güzel ahlâkı tamamlamak için⁹³ gönderildiğini haber vermiştir. Hz. Peygamber zikredilen bu vazifeleri en güzel şekilde yerine getirerek güzide sahâbîler, genç talebeler yetiştirmiştir.

Muâviye b. Hakem (r.a.) namaz kılariken yaptığı hatayı düzelten Hz. Peygamber hakkında söyledikleri şu sözler bunun en güzel örneklerinden sadece biridir:

“Anam babam feda olsun ne O’ndan önce ne de sonra O’nun kadar güzel talim eden hiçbir muallim görmedim. Allaha yemin ederim ki, beni ne azarladı bana ne vurdu ne de kötü söz söyleyp hakaret etti...⁹⁴

Birçok sahâbe-i kirâm Allah Rasûlü’nden (s.a.v.) daha güzel ahlâklı birini görmediğini söylemiştir.⁹⁵

Allah Rasûlü (s.a.v.) mukaddes kitabımızın sadece lafızlarını değil manasını, beyanını, tefsîrini, içindeki hükümleri öğreterek ve bizzat yaşayarak örnek öğretmen

⁸⁶ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur’âni'l-‘azîm*, II, 803.

⁸⁷ Bakara 2/151.

⁸⁸ Âl-i İmrân 3/20; Mâide 5/92, 99; Nahl 16/ 35, 82; Şûrâ 42/48.

⁸⁹ Âl-i İmrân 3/164; Cuma‘, 62/2.

⁹⁰ Cum‘a 62/2; Bakara 2/78. Ayrıca bk. Âl-i İmrân 3/20.

⁹¹ Ahzâb 33/21. Ayrıca bk. Müslim, Mesâcid, 33; Buhârî, Ezân, 18; Nikâh 1; Müslim, Nikâh 5.

⁹² İbn Mâce, Mukaddime 17; Dârimî, Mukaddime, 32.

⁹³ Muvatta‘, Hüsnü'l-Hulk, 8; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, II, 381.

⁹⁴ Müslim, Mesâcid, 33.

⁹⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, II, 350, 380.

olmuştur. Çalışmanın ikinci bölümünde de görüleceği üzere genç sahâbîlere akaid, ibadet, ahlâk ve diğer alanlarda dini en iyi şekilde öğretmiştir.⁹⁶

1.3.2. Kur'ân'ı Beyan Etmesi (Tebyin Vazifesi)

Allah Rasûlü'nün risalet vazifelerinden biri de Kur'ân'ı beyan etmektir. Kur'ân'ın bütün insanlığa bir beyan (açıklama) olduğu haber verilmiştir.⁹⁷ Hak Teâlâ bu vazifesini şu âyette açıkça haber vermiştir:

*“(Ey Rasûlüm!) kendilerine indirilenleri beyan edesin diye sana bu Zikr'i Kur'ân'ı indirdik. Umulur ki, tefekkür edip anlarlar.”*⁹⁸

İbn Kesîr, bu ayetin tefsirinde, Hz. Peygamber'in Kur'ân'dan mücmel (kapalı) kalanı açıklama ve müşkil olanı beyan etme vazifesinin olduğunu söylemiştir.⁹⁹

Diğer bir âyette de şöyle buyurulmuştur:

“Biz bu kitabı sana ancak ihtilafa düştükleri şeyi onlara açıklaman iman eden bir topluma bir hidayet ve rahmet olsun diye indirdik.”¹⁰⁰

*“İşte size (hakikatı) açıklayan elçimiz (Muhammed) geldi.”*¹⁰¹

Kur'ân-ı Kerîm'in, bazı âyetleri muhkemdir bunlar Kitab'ın anası yani temelidir. Bazıları da müteşâbihlerdir.¹⁰² Allah Rasûlü (s.a.v.) bu âyetleri 23 yıl boyunca hem sözleriyle hem de fiilleri ile açıklamıştır.

Rasûl-i Ekrem kendisine inen mukaddes kitabı Allah Teâlâ'nın indirdiği vahiy ve yardımı ile emrettiği şekilde açıklamıştır. Kur'ân-ı Kerîm içinde pek çok ilmi ve hükmü ihtiva eden muazzam bir kitaptır. Hz. Peygamber bu mükemmel kitabı en güzel şekilde beyan etmiş ve hayatında tatbik etmiştir. Kur'ân ahlâkı ile ahlâklanarak bütün insanlara örnek olmuştur.¹⁰³

1.3.3. Hüküm Verme Vazifesi

Hz. Peygamber'in vazifelerinden bir başkası da Cenâb-ı Hakk'ın kendisine öğrettikleri ile insanlar arasında hüküm vermesidir.¹⁰⁴ Büyük Müfessir İbn Kesîr, bazı usûl âlimlerinin Nisâ sûresinde geçen “*İnsanlar arasında Allah'ın sana gösterdiği/öğrettiği ile hükmetmen için sana bu kitabı hak olarak indirdik*” âyetini, Hz.

⁹⁶ Nahl 16/44; Ayrıca bk. Müslim, Mesâcid, 33; Buhârî, Ezân, 18; Nikâh 1; Müslim, Nikâh 5.

⁹⁷ Âl-i İmrân 3/138.

⁹⁸ Nahl 16/44.

⁹⁹ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm*, V, 1992.

¹⁰⁰ Nahl 16/64.

¹⁰¹ Mâide 5/19.

¹⁰² Fussilet 41/3.

¹⁰³ Müslim, Mûsâfirîn, 39; Ebû Dâvûd, Tavattü', 26; Nesâî, Kiyâmü'l-leyl, 2; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, V, 54, 91, 163; Daha fazla bilgi için bk. Erdoğan, *Vahiy-Akil Dengesi Açısından Sünnet*, s. 91-135.

¹⁰⁴ Nisâ 4/105.

Peygamber'in içtihadı ile hükmetme hakkı bulunduğu delil olarak getirdiklerini zikretmiştir.¹⁰⁵ Zira Kur'ân insanların adaleti yerine getirmeleri için ve Arapça bir hüküm (hükümler topluluğu, bir mükemmellikler kanunu) olarak indirilmiştir.¹⁰⁶ Ayrıca o sahifelerde dosdoğru hükümler vardır.¹⁰⁷

Cenâb-ı Hak rasûlünü hidâyet ve hak din ile göndermiştir.¹⁰⁸ Allah Rasûlü (s.a.v.) de Rabbinin kendisine öğrettikleri ile insanlar arasında hak ve adalet ile hüküm vermiştir. Genç sahâbîlere de Allah Teâlâ'nın emriyle ve adaletle nasıl hükmedilir onu öğretmiştir.

Rasûlullah'ın vazifelerinden bir başkası da Allah Teâlâ'nın emri ve izni ile temiz ve iyi şeyleri helal, pis ve kötü şeyleri de haram kılmasıdır.¹⁰⁹ Böylece o ümmetini iyi ve temiz şeylere teşvik etmiş ve kötü olan şeylerden de sakındırmıştır.

1.3.4. Hidâyet Rehberi

Hz. Peygamber'in vazifelerinden biri de hidâyet yolunu göstermesi ve hak yolda rehberlik etmesidir. Nitekim âyet-i celilede

*“Muhakak ki sen doğru yola rehberlik ediyorsun. (Bu yol) göklerdeki ve yerdeki herşeyin sahibi olan Allah'ın yoludur.”*¹¹⁰

Âyet-i kerîmenin ifadesiyle insanlar ateş çukurunun kenarında iken¹¹¹ Allah (c.c.) Kur'ân ve Rasûlü vesilesiyle insanları bu ateş çukurundan kurtarmıştır. İnsanlara, genç sahâbîlere hidayet yolunu göstermiştir. Kendisi de Allah'ın o dosdoğru yolundan ayrılmamış, daima istikamet üzere olmuştur. Genç sahâbîlere de her fırsatta doğru yol ve istikamet üzere olmalarını tavsiye etmiştir.¹¹²

1.3.5. Aydınlatıcı Bir Kandil ve Nur Olması

Hak Teâlâ, *“Ey Nebî! Şüphesiz biz seni bir şahit, müjdecî, uyarıcı ve Allah'ın izni ile O'nun yoluna çağıran bir davetçi olarak gönderdik”*¹¹³ buyurmuştur. İbn Kesîr bu âyetin tefsirinde Hz. Peygamber'in getirmiş olduğu hakikatlerin insanları aydınlatma hususunda güneş gibi zahir olduğunu ve inatçılardan başka hiç kimsenin bunu reddetmeyeceğini söylemiştir.¹¹⁴ Yine âyette Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) insanları gerçek din ve hidâyet yoluna sevk eden pek parlak bir kandil hükmünde olduğu zikredilmiştir.

¹⁰⁵ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm*, III, 1011.

¹⁰⁶ Hadîd 57/25; Ra'd 13/ 37.

¹⁰⁷ Beyyine 98/3.

¹⁰⁸ Fetih 48/28.

¹⁰⁹ A'raf, 7/157.

¹¹⁰ Şûrâ 42/52-53.

¹¹¹ Âl-i İmrân 3/103, 193.

¹¹² Buhârî, İman 32; Müslim, İman, 62; Müsâfirîn 215-218; Münâfikîn, 78.

¹¹³ Ahzâb 33/45-46.

¹¹⁴ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm*, VI, 2828.

Ona iman ve itaat edenler, onun yaydığı bu nur ve aydınlık vesilesiyle selamet yoluna ulaşmışlardır.

Diğer bir âyet-i kerîmede ise, Kur’ân-ı Kerîm’in Rablerinin izni ile insanları karanlıklardan aydınlığa, Allah’ın yoluna çıkarması için Hz. Muhammed’e indirilen bir kitap olduğu bildirilmiştir.¹¹⁵

Hz. Peygamber insanları küfür, dalalet ve cehalet karanlıklarından nura, imana ve hidâyete çıkarmıştır. Genç sahâbîlere hak ve selamet yolunu göstermiştir.

Âyette Hz. Peygamber’in insanları karanlıklardan aydınlığa ve Allah’ın yoluna çıkarması için kendisine Kur’ân’ın indirildiği ifade edilmiştir. Başka bir âyette ise Hz. Peygamber’in karanlıkları aydınlatan bir nur olduğu haber verilmiştir.¹¹⁶

1.3.6. Davet Edici Olması

Hz. Muhammed Allah Teâlâ’nın izni ile kendi yoluna çağıran bir davetçidir.¹¹⁷ İbn Kesîr bu âyettin tefsirinde, Hz. Peygamber’in Allah’ın emriyle kullarını Rablerine ve O’na ibadet etmeye çağıran bir davetçi olduğunu belirtmiştir. Hak Teâlâ Ona Rabbi’nin yoluna¹¹⁸ hikmet ile güzel öğüt ile davet etmesini emretmiş ve onlarla en güzel şekilde mücâdele etmesini emretmiştir.¹¹⁹

Yine Rabbimiz müminlerden hayra çağıran, iyiliği emreden ve kötülükten alıkoyan bir topluluk bulunmasını emretmiştir.¹²⁰ Allah’a çağıran kimseler Kur’ânda methedilmiştir.¹²¹ Hz. Peygamber insanları, gençleri hikmet, şefkat ve merhametle İslâm’a, onu yaşamaya davet etmiştir. Kolaylaştırmış zorlaştırmamıştır, sevdirmiş nefret ettirmemiştir. Kolaydan zora, esas olandan teferruta doğru davet etmiştir. Davet metotlarını ashabına öğretmiştir.¹²²

1.3.7. Öğüt Verici Olması

Hak Teâlâ Hz. Muhammed hakkında: “*Sen öğüt ver. Şüphesiz sen ancak öğüt vericisin*”¹²³ buyurmuştur. Kur’ân’ın kendisi ve kavmi için öğüt olduğunu¹²⁴ ve Kur’ân

¹¹⁵ İbrahim 14/1.

¹¹⁶ Mâide, 5/15.

¹¹⁷ Ahzâb 33/46.

¹¹⁸ Hac 22/67; Kasas 28/87; Şûrâ 42/15.

¹¹⁹ Nahl 16/125.

¹²⁰ Âl-i İmrân 3/104.

¹²¹ Fussilet 41/33.

¹²² Buharî, Cihâd, 164; Megâzi, 60; edeb, 80; Ahkâm, 22; Müslim, Müslim, Cihâd, 7; Eşribe 70, 71. Daha geniş bilgi için bk. bu tezin “Allah Rasûlü’nün Tedricîlik Usûlü” bölümü, s. s. 197-218. Ayrıca bk. Ahmet Önkâl, *Rasûlüllah’ın İslâm’a Davet Metodu*, İstanbul: Kitap Dünyası, 2016; İbrahim Canan, *Peygamberimizin Tebliğ Metotları 1-2*, İstanbul: Nesil Yayınları, 2002.

¹²³ Gâşiye 88/21.

¹²⁴ Zuhrûf 43/44.

ile öğüt vermesi emredilmiştir.¹²⁵ Zira öğüt vermek müminler için fayda vermektedir.¹²⁶ Ayrıca öğüt için Kur'ân'ın kolaylaştırıldığı beyan edilmiştir.¹²⁷

Hz. Peygamber, sahâbîlere ve gençlere letafet ve zerafetle nasihat etmiştir. Onlara daima iyilik yapmayı ve güzel ahlâkı tavsiye etmiştir.¹²⁸

Öte taraftan genç sahâbîlerine, yeryüzünün değişik bölgelerinden dini öğrenmek için insanların kendilerine geleceklerini, onlara iyi ve hayırlı olanı tavsiye etmelerini, öğrendiklerini de öğretmelerini nasihat etmiştir.¹²⁹

Yine insanlara ve gençlere: ihtiyarlık gelmeden önce gençliğin, hastalık gelmeden sıhhatin, fakirlik gelmeden zenginliğin, meşguliyet gelmeden boş vaktin ve ölüm gelmeden önce hayatın kıymetini bilmeyi tavsiye etmiştir.¹³⁰

1.3.8. Müjdecî, Uyarıcı ve Şahit Olması

Cenâb-ı Hak, birçok âyet-i kerîmede Hz. Muhammed'i bütün insanlara müjdecî ve uyarıcı olarak gönderdiğini, fakat insanların çoğunun bunu bilmediğini beyan etmiştir.¹³¹ İbn Kesîr meşhur tefsirinde Hz. Peygamber'in müminlere sevabın en bolunu, kâfirlere de cezanın en şiddetlisini bildirici olarak gönderildiğini belirtmiştir.¹³² Rasûlüllah (s.a.v.) iman edip salih amel işleyenleri Allah Teâlâ'nın rızası¹³³ ve cenneti ile müjdelemiş,¹³⁴ Allah'ı inkâr ve isyan edenleri ise cehennem azabı ile müjdelemiş (uyarmıştır).¹³⁵

Bir âyet-i kerîmede şöyle haber verilmiştir.

“(Ey Muhammed) Biz Kur'ân'ı takva sahiplerini müjdelemen ve inat eden bir topluluğu da uyarman için senin lisanın ile (Arapça indirerek) kolaylaştırdık.”¹³⁶

Ayrı bir âyette ise şöyle buyurulmuştur:

¹²⁵ En'âm 6/70; Kâf 50/45; A'lâ 87/9.

¹²⁶ Zâriyât 51/55.

¹²⁷ Kamer 54/17.

¹²⁸ Ebû Dâvûd, Sünnet, 15; Tirmizî, Birr, 33, 55; Mâlik, *el-Muvatta*, Hüsnü'l-Hulk, 8; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, II, 381.

¹²⁹ Tirmizî, İlim, 4; İbn Mâce, Mukaddime, 22.

¹³⁰ Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah el-Hâkim en-Nisâbûrî, *el-Müstedrek*, Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1990, IV, 341, h.n. 7846.

¹³¹ Sebe' 34/28; Bakara, 2/119; Mâide 5/19; En'âm 6/92; A'râf 7/188; Ra'd 13/7; İsrâ 17/105; Fetih 48/8. Ahzâb 33/45; Neml 27/92.

¹³² İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm*, VI, 2827.

¹³³ Tevbe 9/72.

¹³⁴ Bakara 2/25; Tevbe 9/112.

¹³⁵ Âl-i İmrân 3/21; Tevbe 9/3, 34; İnşikâk 84/24; Nisâ 4/138;

¹³⁶ Meryem 19/97.

“Ey ehl-i kitap! Peygamberlerin arası kesildiği bir zamanda, ‘bize bir müjdecî ve uyarıcı gelmedi’ demeyesiniz diye, size (hakikati) beyan eden elçimiz (muhammed) geldi. İşte size müjdecî ve uyarıcı geldi. Allah herşeye hakkıyla gücü yetendir.”¹³⁷

Bütün bu âyetler Allah Teâlâ’nın kullarına olan merhametini izhar etmektedir. Hz. Peygamber insanları ve geçleri imana, salih amele, ilme, güzel ahlâka ve hayra teşvik etmiş ve bunları ifa edenleri çeşitli mükâfatlarla müjdelemiştir. Böylece mükâfat usûlünü uygulamıştır. Bunları yapmayıp kaçınanları ise Allah Teâlâ’nın azabı ve gazabı ile uyarılmış böylelikle manevi olarak ceza usûlünü uygulamıştır.

Genç sahâbîleri Allah Teâlâ’nın vaat ettiği mükâfatlarla müjdelemesinin yanında kendisi de onlarla birlikte olarak, onları takdir ederek, yeri geldiğinde ödüllendirerek, iltifat ederek, maddi ve manevi lütuflarda bulunarak müjdelemiş ve iyiliğe, hayra rağbet ettirmiştir. Maddi ve manevi ceza yöntemi ile de kötülüklerden sakındırmış, isyan edenleri Allah’ın azâbına ve gazabına karşı da uyarmıştır.¹³⁸

Allah Rasûlü aynı zamanda şahit olarak gönderilmiştir. Birçok âyette ümmetine şahit olduğu beyan edilmiştir.¹³⁹

Bakara sûresinin 143. âyetinde şöyle buyurulmuştur:

“Böylece sizi, insanlara birer şahit (ve örnek) olmanız ve Peygamberin de sizin üzerinize şahit olması için vasat (orta) bir ümmek kıldık.”

Aynı zamanda Cenab-ı Hak, her ümmetten bir şahit getireceğini, Allah Rasûlü’nün de kıyamet günü ümmetine şahitlik edeceğini haber vermiştir.¹⁴⁰

İbn Kesîr, tefsirinde Hz. Muhammed’in (s.a.v.) Allah Teâlâ’nın birliğine ve O’ndan başka ilah olmadığına şahit olarak gönderildiğini, kıyamet gününde de insanların yaptıkları amellere şahitlik edeceğini söylemiştir.¹⁴¹

Böylece dünyada Kur’ân’ın hükümlerini tatbik ederek ve onların arasında adaletle şahitlik ederek onlara örnek olmuştur. Bu da O’nun dünyada da ahirette de emin olduğunu göstermektedir.

¹³⁷ Mâide 5/19.

¹³⁸ Tergîb ve terhîb konusunda hususi olarak Hz. Peygamber’in hadislerini derleyen eserler kalame alınmıştır. Onların en meşhurlarından biri de Münzirî’nin *et-Tergîb ve’t-terhîb* isimli eseridir. Daha geniş bilgi için bk. M. Yaşar, Kandemir, “Münzirî” *DİA*, XXXII, s. 35-37; Mehmet Görmez, “Tergîb ve Terhîb”, *DİA*, XL, s. 508; Mehmet Emin Ay, *Din eğitiminde Mükâfat ve Ceza*, İzmir, Nil Yayınları, 1994, s. 65-79.

¹³⁹ Bakara 2/143; Fetih 48/8. Ahzâb 33/45; Müzemmil 73/15.

¹⁴⁰ Nisâ 4/41; Nahl 16/89; Hac 22/878.

¹⁴¹ İbn Kesîr, Tefsîrü’l-Kur’âni’l-‘azîm, VI, 2828.

Örneğin Hz. Peygamber kıyamet günü hiçbir gölgenin olmadığı o günde Allah Teâlâ gölgelendireceğini yedi gurup insandan birinin de ibadetle yetişen genç olduğunu haber vererek¹⁴² ümmetini müjdelemiştir.

Yine Rasûlullah (s.a.v.) “*Kıyamet günü insanoglu şu dört şeyden hesaba çekilmedikçe hiçbir tarafa hareket edemeyecektir: Bunlar ömrünü nerede ve nasıl tükettiği, gençliğini nerede harcağı, malını nereden kazanıp nereye sarf ettiği ve öğrendiği ilim ile amel edip etmediğidir.*”¹⁴³ buyurarak genç sahâbileri ve ümmetini bu hususta uyarmıştır.

1.3.9. İyiliği Emredip Kötülükten Sakındırması

Rasûlullah’ın (s.a.v.) en önemli vasıflarından biri de iyiliği emretmesi kötülükten alıkoymasıdır. Nitekim Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur:

“*Onlara iyiliği emreder, onları kötülükten alıkoyar.*”¹⁴⁴

Hz. Peygamberin Allah Teâlâ’nın emrettiği iyilikleri, hayırları ümmetine, genç sahâbîlere emretmiş ve yasak ettiği kötülüklerden, haramlardan ve faydasız şeylerden onları sakındırmıştır. Bu aynı zamanda Hz. Peygamber’in sahâbesinin, ümmetinin hayırlı ümmet olduğunu gösteren en önemli vasıfıdır. Nitekim âyet-i kerimede, Müslümanların insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmet oldukları, iyiliği emredip kötülükten de sakındırdıkları ve Allah’a iman ettikleri vurgulanmıştır.¹⁴⁵

Mesela genç sahâbîlere helal olan evlenmeyi emretmiş ve şöyle buyurmuştur:

“*Ey gençler topluluğu! İçinizden kimin evlenmeye gücü yeterse hemen evlensin. Çünkü evlilik gözü (haramdan) alıkoyan, insanın iffet ve namusunu daha çok koruyucudur.*”¹⁴⁶

Böylece Hz. Peygamber gençlere meşru olan evliliği emretmiş ve yasak edilen haramlardan ve hayâsızlıktan da onları men etmiştir.

1.3.10. Tezkiye Etmesi

Tezkiye, temizlemek, arındırmak, temize çıkarmak, artırmak, geliştirmek, bereketlendirmek gibi manalara gelir. Tezkiye insanın kalp ve manevî eğitimini ifade eder. Ümmetini batıl akidelerden, kötü ahlâktan, insana zarar veren her şeyden

¹⁴² Buhârî, Ezân, 36; Zekât, 16; Rikâk, 24; Hudûd, 19; Müslim, Zekât, 91.

¹⁴³ Tirmizî, Kıyamet, 1.

¹⁴⁴ A’raf 7/157.

¹⁴⁵ Âl-i İmrân 3/110.

¹⁴⁶ Buhârî, Nikâh, 2, 3; Müslim, Nikâh, 1, 3; İbn Mâce, Nikâh, 1; Nesâî, Nikâh, 3; Sıyam, 43.

temizlemiş ve doğru yolu göstermiştir. Bedenlerini pislikten arındıracak ibadet erkânını öğrettiği gibi kalplerini günah pisliklerinden arındıracak esasları öğretmiştir.¹⁴⁷

Allah Rasûlü'nün en önemli vazifelerden biri de kendisine iman eden müslümanları ve insanları küfür, şirk, nifak ve her türlü günah ve kötülüklerden tezkiye etmesidir (arındırmasıdır). Hz. Peygamber'in birçok âyette bu vazifesi açıkça bildirilmiştir.¹⁴⁸ Bir âyet-i kerîmede şöyle buyurulmuştur:

*“Sizi her kötülükten tezkiye eden (arındıran) bir peygamber gönderdik.”*¹⁴⁹

İnsanlar apaçık bir sapıklık içindeyken,¹⁵⁰ Allah Rasûlü kendisine iman edenleri her türlü pisliklerden, kötülüklerden temizlemiş ve onları terbiye etmiştir.

İbn Kesîr, meşhur tefsirinde Hz. Peygamber'in insanlara iyiliği emredip kötülükten yasaklamak suretiyle şirk ve cahiliyye hallerinde kendilerine bulaşmış olan (manevi) pislik ve kirlerden onların nefislerini tezkiye eden/temizleyen bir peygamber olduğunu beyan etmiştir.¹⁵¹

Hız. Peygamber (a.s) ümmetini kendisine inen vahiy doğrultusunda Allah Teâlâ'nın lütfu ve yardımı ile bütün kirlerden arındırması ve bunun yolunu öğretmiştir.

1.3.11. Güzel Örnek Olması

Allah Rasûlü (s.a.v.) her yönden müminler için en güzel örnektir. Güzel ahlâkı, ilmi, irfanı ile her yönden örnektir. Bu sebeple Müslümanlar her hususta Hz. Muammer'i (s.a.v.) örnek almalıdır. Nitekim Hak Teâlâ şöyle buyurmuştur:

*“Andolsun ki! Allah'ın Rasûlü'nde sizler için, Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı arzu eden ve Allah'ı çok zikreden kimseler için güzel bir örnek (numune) vardır.”*¹⁵²

İbn Kesîr, bu âyetin açıklamasında Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) sözlerinin, fiillerinin ve hallerini örnek edinme hususunda büyük bir asıl olduğunu söylemiştir. Devamında da insanların (zor günlerde) Allah Rasûlü'nü (s.a.v.) örnek alması, sabrını, tahammülünü, Rabbine bağlılığını, mücâhedesini ve Rabbinden bir kurtuluş bekleyişini örnek edinmesi ile emrolunduğunu belirtmiştir.¹⁵³

¹⁴⁷ Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsîr*, I, 125, 492-495.

Geniş bilgi için bk. Ömer Çelik, vd., *Üsve-i Hasene*, İstanbul: Erkam Yayınları, 2009, II, s. 158-242. Ayrıca verilen âyetler tefsir kitaplarında detaylı bir şekilde açıklanmıştır.

¹⁴⁸ Bakara 2/151; Âl-i İmrân 3/164.

¹⁴⁹ Bakara 2/129, 151; Âl-i İmrân 3/164; Cum'a 62/2.

¹⁵⁰ Cum'a 62/2.

¹⁵¹ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm*, II, 803.

¹⁵² Ahzâb 33/21.

¹⁵³ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm*, VI, 2893.

Hz. Peygamber her alanda sadece sözleriyle değil fiileri ile de genç sahâbîlere örnek olmuştur. O bütün insanlara nasıl kul olunması gerektiğinin örneğini sunmuştur. Çünkü Allah'ın elçisine itaat eden Allah Teâlâ'ya itaat etmiş olur.¹⁵⁴ O'nun yolundan gitmek ise yine âyet-i kerimenin ifadesiyle Allah Teâlâ'nın insanları sevmesine ve mağfîret etmesine vesiledir.¹⁵⁵

1.3.12. Yüce Bir Ahlâk Üzere Olması

Allah Teâlâ Hz. Muhammed'e hitaben "*Muhakkak ki sen yüce bir ahlâk üzeresin*"¹⁵⁶ buyurmak suretiyle O'nun yüce bir ahlâk üzere olduğunu haber vermiştir. Hz. Peygamber en mükemmel ahlâka sahiptir. Zira Âişe annemizin ifadesiyle Onun ahlâkı Kur'ân'dır.¹⁵⁷ İbn Kesîr de tefsirinde Hz. Âişe'nin, Hz. Enes'in ve diğer sahâbîlerin Hz. Peygamber'in ahlâkı hakkında zikredilen rivâyetini nakletmiştir.¹⁵⁸ Nitekim Ashâb-ı Kirâm ondan daha güzel ahlâklı birini görmediklerini ifade etmişlerdir. O bütün güzel ahlâkları kendinde toplamış mükemmel bir insandır. Güzel ahlâkı ile insanlara, genç sahâbîlere örnek olmuştur.

Yaklaşık on sene Hz. Muhammed'e (s.a.v.) hizmet eden genç Enes (r.a.) O'nun ahlâkını şöyle açıklamıştır:

"Allah Rasûlü (s.a.v.) ahlâkça insanların en güzeli idi. Bir gün beni bir ihtiyaç için dışarı gönderdi. Ben de: 'Allah'a yemin ederim ki gitmem' dedim. Hâlbuki içimden Hz. Peygamber'in bana emrettiği işe gitmek geliyordu. Derken dışarı çıktım. Akabinde çarşıda oynayan çocukların yanına vardım. Daha sonra ansızın Rasûlüllah (s.a.v.) arkamdan kafamı tutuverdi. Ona baktım, bana gülümsüyordu bana: '*Ey Enescik! sana emrettiğim yere gittin mi?*' diye sual etti ben de. 'Evet! gidiyorum ey Allah'ın Rasûlü!' dedim."¹⁵⁹

Hz. Peygamber bütün insanlar için örnek ve model bir kuldur. Nitekim Allah Teâlâ'nın rıza ve sevgisini kazanmak için ona tabi olmak âyet-i kerimede emredilmiştir.¹⁶⁰ Hak Teâlâ'nın rızasına ulaşmak için O'na itaat ve ittiba etmek, O'nu örnek almak her insanın görevidir.

¹⁵⁴ Nisâ 4/80.

¹⁵⁵ Âl-i İmrân 3/31.

¹⁵⁶ Kalem 68/4.

¹⁵⁷ Müslim, Müsâfirûn, 39; Ebû Dâvûd, Tavattu', 26; Nesâî, Kiyâmü'l-leyl, 2; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, V, 54, 91, 163.

¹⁵⁸ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm*, VIII, 3588-3559.

¹⁵⁹ Müslim, Fedâil, 54-55.

¹⁶⁰ Âl-i İmrân, 3/31.

1.3.13. Ümmetine Düşkün, Raûf ve Rahîm (Merhametli) Olması

Hz. Muhammed (s.a.v.) âlemlere rahmet olarak gönderilmiştir.¹⁶¹ O'un hayatı rahmet misalleri ve esintileriyle doludur. Allah Teâlâ'nın lütûf ve rahmetiyle insanlara yumuşak davranmıştır.¹⁶² Böylece insanlar onun etrafından dağılıp gitmemiş bilakis etrafında toplanarak İslâm dininin güzelliklerini, Kur'ân ve hikmeti, sünneti Ondan öğrenmişlerdir. Merhamet onun en belirgin vasıflarındandır. Onun merhameti sadece müminlere değil kendisine karşı çıkan, savaş açan müşriklere de olmuştur. Nitekim Uhud savaşında müşrikler Hz. Peygamber'in ve Müslümanların canına kastederek saldırmışlardır. Rasûl-i Ekrem yaralanmış, dişi şehit olmuştur. Bunun üzerine onlara beddua etmesini isteyen ashâbına:

“Ben lanet (beddua) edici olarak gönderilmedim. Bilakis rahmet olarak gönderildim” buyurmuştur.¹⁶³ Böylece merhametini izhar etmiştir.

Hz. Peygamber'in bu vasfı Kur'ân'da şöyle haber verilmiştir:

*“Yemin olsun ki, sizlere kendi içinizden öyle bir peygamber geldi ki, sizin sıkıntıya uğramanız O'na çok ağır gelir. O size çok düşkün, müminlere karşıda çok şefkatli ve merhametlidir.”*¹⁶⁴

Allah Teâlâ zatına nispet ettiği raûf ve rahîm sıfatını Hz. Muhammed için vasfetmesi onu ne kadar çok sevdiğini ve değer verdiğini gösteren ayetlerdendir. O ümmeti ve bütün mahlûkata karşı çok şefkatli ve merhametli davranmıştır. Çünkü âlemlerin Rabbi onu âlemlere rahmet olarak göndermiştir. O da bu lutuf ve ihsan ile bu sıfatların hakkını en güzel şekilde vermiştir. Genç sahâbîlerine İslâm'ı ilim ve edebi öğretirken güzellikle, sabır, hoşgörü, rıfk, şefkat ve merhametle muamele etmiştir.

Mesela Hz. Peygamber, zina etmek için izin isteyen gence şefkat ve merhametle davranmış ve yanına oturtmuştur. Sonra da bu hareketin yakın akrabalarına yapılmasını isteyip istemediğini sormuştur. Böylece kendisini başkasının yerine koymasını, kendisine yapılmaması gereken şeyi başkasına yapmaması gerektiğini öğretmiştir. Sonra elini göğsüne koyarak onun için dua etmiştir.¹⁶⁵

Keza genç sahâbîlerden Enes b. Mâlik (r.a.) Allah Rasûlü'nün şefkat ve merhametini şöyle açıklamıştır:

“Allah Rasûlü'ne on sene hizmet ettim. Bana katiyyen öf bile demedi. Yaptığım bir şeyden dolayı ‘bunu niçin yaptın’ demedi. Aynı şekilde yapmadığım bir şey için de

¹⁶¹ Enbiyâ 21/107.

¹⁶² Nisâ 4/113

¹⁶³ Müslim, Birr, 87.

¹⁶⁴ Tevbe 9/128.

¹⁶⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, V, 256-257.

‘bunun niçin yapmadın?’ demedi. O, insanların ahlâk bakımından en güzel olanı idi.”
166

Yine genç sahâbîlerden Mâlik b. Huveyris (r.a.), bir grup gençle Allah Rasûlü’nün (s.a.v.) yanında yirmi gün kaldığını ve onun şefkatli ve merhametli olduğunu söylemiştir.¹⁶⁷

Hız. Peygamber rahmet peygamberidir. O’nun ümmetine, çocuk ve gençlere olan şefkat ve merhametinden örnek alınacak çok şey vardır. Öğretmenler ve veliler de çocuk ve gençleri yetiştirirken şefkat ve merhametle eğitmelilerdir.

2. Hadislerde Hız. Peygamber’in Eğitici Özellikleri

2.1. Allah Rasûlü’nün Muallim Olarak Gönderilmesi

Allah Rasûlü (s.a.v.) Allah tarafından özel talim ve terbiye edilerek seçilmiş ve insanlara peygamber olarak gönderilmiştir. Hız. Peygamber mescitte ilim müzakeresi yapan sahâbîlerin yanına oturmayı tercih etmiş ve “*Ben muallim olarak gönderildim*”¹⁶⁸ buyurmuştur.

Başka bir hadis-i şeriflerinde ise: “*Şüphesiz ben sizin için bir baba menzilindeyim (bilmediklerinizi) öğretiyorum*” buyurmuştur.¹⁶⁹

Hız. Peygamber: “*Ben sizin için baba konumundayım*” buyurmak suretiyle evladına ilim, terbiye öğreten baba gibi şefkatli, merhametli ve yakın olduğunu belirtmiştir. Hayatının sonuna kadar insanlara, genç sahâbîlerine bilmediklerini, kitabı, hikmeti, faydalı ilmi, irfanı, güzel ahlâkı, imanı, İslâm’ı, ibadeti hatta adab-ı muaşeretini dahi öğretmiştir. Müşrikler her şeyi öğretmesine hatta tuvalet adabını dahi öğretmesine şaşırarak bunu dile getirmişlerdir.¹⁷⁰

Rasûl-i Ekrem bütün cinlere ve insanlara peygamber olarak gönderilmiştir. O, vazifesi gereği küçükten büyüğe, kadın erkek herkese dinini öğretmiş ve onları terbiye etmiştir. Onları her daim okuma yazmaya, Kur’ân’a, faydalı ilme teşvik etmiştir.

Allah Teâlâ Hız. Muhammed’e kitap ve hikmeti indirmiş¹⁷¹ ve bilmediklerini öğretmiştir.¹⁷²

¹⁶⁶ Buhârî, Vesâyâ, 25; Edeb, 39; Diyât, 27; Müslim, Fedâil, 52-55; Tirmizî, Birr, 69.

¹⁶⁷ Buhârî, Ezân, 18.

¹⁶⁸ İbn Mâce, Mukaddime 17; Dârimî, Mukaddime 32.

¹⁶⁹ Ebû Dâvûd, Tahâret, 4; Nesâî, Tahâret, 36.

¹⁷⁰ Müslim, Tahâret, 57; Ebû Dâvûd, Tahâret, 4.

¹⁷¹ Nisa, 4/113.

¹⁷² Cum’a 62/2.

Allah Teâlâ, Kur'ân'ı her şeyi açıklayan ve Müslümanlar için bir hidayet, rahmet ve müjde olarak Hz. Peygamber'e indirildiğini bildirmiştir.¹⁷³ Başka bir âyette ise: “*Biz kitapta biçbir şeyi noksan bırakmadık*” buyurulmuştur.¹⁷⁴

Allah Rasûlü (s.a.v.) ashâbına ileride fitnelerin meydana geleceğini söylemesi üzerine onlar, bu fitnelere kurtuluş yolunu sormuş Hz. Peygamber de ona şöyle cevap vermiştir:

“Allah'ın Kitab'ıdır. Allah'ın Kitab'ında sizden öncekilerin ve sonrakilerin haberi ve aranızdaki meselelerin hükmü vardır. O (hak ile batılı) ayıran bir kitaptır, asla bir oyun değildir. O, öyle bir kitaptır ki, Allah onu (büyüklenme sebebiyle) terk eden zorbayı helak eder. Hidayeti ondan başkasında arayan kişiyi de sapıtır! İşte o, Allah'ın sapaşağlam ipidir. O, hikmet dolu zikirdir. O, dosdoğru yoldur. O, kendisinden dolayı arzuların sapmayacağı, dillerin kendisi ile karışmayacağı, kendisinden âlimlerin doymayacağı, çok tekrar (müracaat) edilmekten dolayı eskimeyen, akıllara durgunluk veren özellikleri (olağanüstü güzellikleri) bitip tükenmeyen bir kitaptır. O, kendisini dinlediklerinde cinlerin; “Hakikaten biz hayranlık veren, (hârikulâde güzel) bir Kur'ân dinledik!”¹⁷⁵ demekten kendilerini alamadıkları kelâmıdır! O, öyle kitaptır ki, kim Ona dayanarak söz söylese doğru söylemiş olur, kim onunla amel ederse ona ecir verilir, kim onunla hükmederse adaletli davranmış olur; kim (insanları) ona davet ederse o dosdoğru yola iletilir. İşte bunları alıp iyi hıfzet (öğren) ey A' ver!”¹⁷⁶

Kur'ân-ı Kerîm; âyet ve hadis-i şeriflerde zikredildiği üzere akaid, tefsîr, fıkıh, hikmet, ahlâk, tarih, edebî, gibi dini ilimlerin yanı sıra ictimaî, fennî, sanat, tıbbî, askerî, idarî, adlî, iktisadî gibi pek çok sahada aklî, naklî ve fennî ilimlerinin temelini oluşturan hakikatleri içinde barındıran mukaddes bir kitaptır. İnsanları dünya ve ahirette hidâyete, iyiliğe ve gerçek saadete sevk eden bir rehberdir. Allah Rasûlü içerisinde sayısız ilimleri ve esaslarını ihtiva eden Kur'ân'ı beyan etmek, öğretmek ve içindekilerle gereği üzere amel etmek suretiyle örnek olmakla vazifelendirilmiştir. Bu vazifesini de en güzel şekilde ifa etmiştir. Bütün insanlık buna şahit olmuş ve kıyamete kadar olacaktır.

Nebî (s.a.v.) Kur'ân dışında kendisine hikmet ve vahiy inmiştir. Hz. Peygamber kendisine inen âyetleri, ilmi, sünneti ve vahyi insanlara tebliğ ve beyan etmiştir. Bununla birlikte bizzat hayatından tatbik ederek insanlar için en güzel örnek olmuştur.

¹⁷³ Nahl, 16/89.

¹⁷⁴ En'âm, 6/38.

¹⁷⁵ Cin 72/1.

¹⁷⁶ Tirmizî, Fedâilü'l-Kur'ân, 14; Dârimî, Fedail-ül Kur'ân, 1. Bu rivayet hakkında İmam Tirmizî (rh.a), “bu hadisi sadece bu şekliyle bilmekteyiz. Senedi mechuldür. Harîs'in rivâyeti hakkında söylenti vardır” demiştir bk. Tirmizî, Fedâilü'l-Kur'ân, 14. İbn Kesîr ise bu hadis-i şerif tefsirinde nakletmiştir. Üstelik Hamza'nın bu rivayeti ile tek kalmadığını, bilakis bunu Muhammed b. İshâk'ın Muhammed b. Ka'b el-Kurazî'den onun da Hâris'ten rivayet ettiğini söylemiştir. Ayrıca Hamza'nın kıraat ve hadis imamı olduğunu belirtmiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm*, I, 51. İmam Kurtubî ise Hâris'in yalancılıkla itham edilmesinin itibar edilecek bir şey olmadığını, onun yalan söylediğinin açıkça tesbit edilmediğini söylemiştir. Bk. Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, *el-Câmi li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, Kâhire: Dârü'l-Kütübî'l-Misriyye, 1964, I, 5.

Allah Rasûlü gençlerin eğitimine ayrı bir önem vermiştir. Onları özenle yetiştirmiştir, insanlığa faydalı bir fert olarak eğitmiştir.

Ashâbına “Allah’ı en çok bileniniz ve en çok takva sahibi olanınız benim”¹⁷⁷ buyurarak onların Rablerini tanımalarını sağlamış ve onlara Rablerine karşı gelmekten sakınmayı, takvayı öğretmiştir.

2.2. İlme Önem Vermesi

İslâm dini eğitim ve öğretime çok önem vermiştir. Allah Rasûlü (s.a.v.) bütün hayatını eğitim ve öğretime adanmıştır. Ömrü boyunca, her fırsatta Allah Teâlâ’nın kendisine öğrettiği ilmi insanlara öğretmiştir. İlim öğrenilmesinin kadın erkek her Müslümana farz olduğunu, söyleyerek Müslümanları ilim öğrenmelerinin öncelikle Allah Teâlâ’nın bir emri olduğunu ifade etmiştir.¹⁷⁸

Kur’ân-ı Kerîm baştan sona ilimdir. Allah Rasûlü de kendisinin ilim öğreten bir muallim olduğunu belirtmiş¹⁷⁹ ve Peygamberlerin altın gümüş değil sadece ilmi miras bıraktığını, bu ilme sahip olan âlimlerin de peygamberlerin varisi olduğunu haber vermiştir.¹⁸⁰ Her daim cehaletten ve faydasız ilimden Allah Teâlâ’ya sığınmış, Rabbinden faydalı ilmi talep etmiştir. Allah Teâlâ Kur’ân’da başka bir şeyi artırması için değil “*Rabbim ilmimim artur*”¹⁸¹ diye dua etmesini emretmesi Rabbimiz’in ilme verdiği fazilet ve önemi açıkça izhar etmektedir.

İlmin fazileti pek çok âyet ve hadis-i şeriflerde beyan edilmiştir. Rasûl-i Ekrem her vesileyle ilim öğrenmenin ve öğretmenin faziletini beyan etmiştir. Bununla birlikte öğrenilen ilimle gereği üzere amel etmeyi emretmiştir.

Kendisinin ve etrafındaki kavimlerin pek çoğunun ümmî olmasına rağmen risalet hayatı boyunca hep batıl inançlarla, cehaletle mücadele etmiştir. İlim seferberliği ilan ederek bütün Müslümanların ilim ve irfan seviyesini yükseltmiştir.¹⁸²

Kur’ân-ı Kerîm’i iyi bilenlere ayrı bir ehemmiyet vermiştir. İmam olarak kişide ilk olarak ilim şarttır.

2.3. Faydalı İlme Teşvik Etmesi

Allah’ın Nebî’(s.a.v.) ümmetini devamlı faydalı olan ilme teşvik etmiştir.¹⁸³

¹⁷⁷ Buhârî, İmân, 13.

¹⁷⁸ İbn Mâce, Sünnet, 17.

¹⁷⁹ İbn Mâce, Mukaddime 17; Dârimî, Mukaddime 32.

¹⁸⁰ Buhârî, İlim, 10; Ebû Dâvûd, İlimi 1; Tirmizî, İlim, 19; İbn Mâce, Mukaddime, 17.

¹⁸¹ Tâhâ 20/114.

¹⁸² Daha geniş bilgi için bk. İbrahim Canan, *Peygamberimiz’in (s.a.v.) Okuma Yazma ve Öğretim Seferberliği*, İzmir: Akademi Yayınları, 2006; Şakir Gözütok, *Resulullah Döneminde Eğitim ve Öğretim*, İstanbul: Nesil Yayınları, 2014; Asım Köksal, *Kitab ve Sünnet*, Ankara: TDV, 2006.

¹⁸³ Faydalı ilim hakkında detaylı bilgi için bk. Gazzâlî, *İhyâu ulûmi’ d-dîn*, s. 13-40.

“Ey Allahım! Senden fayda veren bir ilim, helâl bir rızık ve tarafından kabul edilen bir amel istiyorum”¹⁸⁴ buyurarak Rabbinden faydalı ilim talep etmiştir.

“Ey Allah’ım! öğrettiklerin ile beni faydalandır. Menfaat verecek ilmi bana öğret ve ilmimim arttır.”¹⁸⁵

Faydasız ilimden de sığınarak şöyle dua etmiştir:

“Ey Allah’ım! doymayan nefisten, korkmayan kalpten, menfaat vermeyen ilimden ve kabul olunmayan duadan sana sığınırım.”¹⁸⁶

Böylece faydasız, zarar veren ve batıl ilimlerden de ümmetini sakındırmıştır. İlimde ölçü faydalı olmasıdır. Allah Rasûlü fayda veren her ilme, hikmete, bilgiye, fenne ve gelişmeye teşvik etmiştir. “Hikmet (ilim) müminin yitik malıdır nerede bulursa onu alır”¹⁸⁷ buyurarak nerede olursa olsun ümmetini faydalı olan ilmi, hikmeti öğrenmeye teşvik etmiştir.

Mesela Bedir esirlerinin on çocuğa okuma yazma öğretmesi, gerektiğinde eğitim ve öğretim hususunda yabancılardan ve gayr-i müslimlerden istifade edilebileceğini göstermektedir.

Hz. Peygamber sadece faydasız ilimden değil faydasız, boş malayani olan her iş ve hareketten ümmetini sakındırmıştır.¹⁸⁸

Kur’ân’da Müminlerin hususiyetleri arasında boş söz ve davranışlardan yüz çevirmeleri beyan edilmiştir.¹⁸⁹ Diğer bir hadis-i şerifte ise şöyle buyurulmuştur:

“Mâlâyânî (fayda vermeyen söz ve işleri) terketmesi, kişinin iyi bir Müslüman olmasındandır.”¹⁹⁰

Küfür, şirk, fal açmak, haram ve sihir gibi helak edici kötülüklerden sakındırmıştır.¹⁹¹ Yıldız ve sihir ilmi gibi insanlara zarar veren ilimleri yasaklamıştır.¹⁹²

2.4. Okuma Yazmaya Teşvik Etmesi

Allah Rasûlü nübüvvet hayatı boyunca ashâbını, insanları okuma yazma ve ilme teşvik etmiştir. Okuma yazma bilen sahâbilerin bir kısmını vahiy kâtibi yapmış, önemli mektup ve belgeleri onlara yazdırmıştır. Zeyd b. Sabit (r.a.) gibi genç bir sahâbîye Yahudilere güvenmediğini söyleyerek onların dilini öğrenmesini emretmiştir. O da on

¹⁸⁴ İbn Mâce, İkâmet, 32; İbn Hanbel, VI, 294.

¹⁸⁵ Tirmizî, Daavât 128; İbn Mâce, Sünnet, 23.

¹⁸⁶ Ebû Dâvûd, Vitir, 32; Tirmizî, Daavât, 69; İbn Mâce, Sünnet, 23; Nesâî, İstiâze, 21, 65.

¹⁸⁷ Tirmizî, İlim, 19; İbn Mâce, Zühd, 17.

¹⁸⁸ Müslim, İmân, 11.

¹⁸⁹ Mü’minûn, 23/3.

¹⁹⁰ Tirmizî, Zühd, 11; Mâlik, *Muvatta’*, Hüsnü’l-hulk, 1.

¹⁹¹ Buhârî, Tıb, 48; Vesâyâ, 23; Enbiyâ, 8; Ebû Dâvûd, Tıb, 21-23; Nesâî, Muhârebe, 19.

¹⁹² Müslim, Selâm, 125; Ebû Dâvûd, Tıb, 22; Tirmizî, Tahâret, 102; İbn Mâce, Tahâret, 122; Edeb, 28; Ayrıca bk. Bakara, 2/102.

beş gün gibi kısa bir sürede bunu öğrenmiştir. Bundan sonra Yahudilere ait mektup ve yazıları o okumuş ve yazmıştır.¹⁹³

Rasûlüllah'ın okuma ve yazmaya verdiği önemi gösteren en büyük göstergelerden biri de fidye ödeyemeyen Bedir esirlerinin Medinelî on Müslüman çocuğa okuma yazma öğretmeleri mukabilinde serbest bırakmasıdır. Bu da gösteriyor ki Allah Rasûlü müşrik ve düşman bile olsa onlardan ilim, okuma yazma yönünden Müslümanların faydalanmasını sağlamıştır. Yine bu durum O'nun eğitim ve öğretime önem vermesinin en güzel örneklerinden biridir.¹⁹⁴

Rasûlüllah (s.a.v.), çocuğa yazı yazma (kitâbet) öğretilmesinin anne baba üzerindeki haklarından biri olduğunu söylemiştir.¹⁹⁵

Hız. Peygamber ashâbını okuma yazma öğrenmeye teşvik etmiştir. Allah tarafından öğretilen Kur'ân'ı, içindeki ilimleri ve hükümleri her fırsatta ümmetine öğretmiştir. Okuma yazma ve Kur'ân bilen sahâbîlerinden de bilmeyenlere öğretmesini istemiştir. Okuma yazma ve Kur'ân öğretmesi için bazı sahâbîlerini muallim olarak görevlendirmiştir. Onlardan biri de Ubâde b. Sâmit'tir (r.a.). Suffe ashâbından bazılarına yazı yazmasını ve Kur'ân-ı Kerim'i öğrettiğini söylemiştir.¹⁹⁶ Yazının (kitabetin) öğretildiği gibi Allah Rasûlü'nün bazı sahâbîlere dua cümleleri öğrettiği nakledilmiştir.¹⁹⁷

2.5. Gençlerin Eğitime Önem Vermesi

İnsanın farklı gelişim safhaları, dönemleri vardır bunlardan biri de gençliktir. Gençlik sözlükte kısaca “Genç olma durumu, insan hayatının ergenlikle orta yaş arasındaki dönemi”¹⁹⁸ olarak tanımlanmıştır. Gençlik yaşı ile ilgili farklı görüşler dile getirilmiştir. Birleşmiş Milletler Örgütü'nün tanımına göre 15-25 arasını kapsayan bir dilimdir.¹⁹⁹ Gelişim psikolojisi ile ilgili kaynaklarda gençlik ortalama kızlarda 11-13, erkeklerde ise 13-15 yaşlarında buluşa (ergenliğe) erme ile başlayıp 20-25 yaşlarına kadar devam eden bir dönemdir. İslâmî açıdan ise gençliğin buluş ile başladığı hususunda ittifak edilmiştir. Bitişi hakkında ise farklı görüşler ileri sürülmüştür.

¹⁹³ Bunyamin Erul, “Zeyd b. Sabit”, *DİA*, İstanbul: 2013, XLIV, 321-322.

¹⁹⁴ Canan, *Peygamberimiz'in (s.a.v.) Okuma Yazma ve Öğretim Seferberliği*, s. 93-94.

¹⁹⁵ Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 2003, X, 26; Beyhakî, *Şüabu'l-İmân*, Beyrut: Mektebetü'r-Rüşd, 2003, XI, 136.

¹⁹⁶ Ebû Dâvûd, *Büyû'*, İcâre, 36, h.n. 2964; İbn Mâce, *Ticaret*, 8.

¹⁹⁷ Buhârî, *İstizan*, 28; *Daavât*, 56; Müslim, *Salât*, 59-61. Tirmizî; *Daavât*, 77. İbn Abbâs ve Câbir b. Abdullah'ın (r.a.) rivayet ettiği benzer hadisler için bk. Buhârî, *Ezân*, 148, 150.

¹⁹⁸ Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, Ankara, Vadi Yayınları, 2001, s. 463; *Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011, s. 926.

¹⁹⁹ Turgay Gündüz, “İslâm'ın Eğitim Anlayışı Çerçevesinde Gençlik Dönemi Din ve Ahlâk Eğitime Yeni Bir Bakış”, *Gençlik Dönemi ve Eğitimi II, Tartışmalı İlmî Toplantı*, Bursa, 2003, s. 53. (Atalay Yörükoğlu, *Gençlik Çağı*, Özgür Yayın Dağıtım, İstanbul, 1990, s. 13'den naklen.)

Gençliğin, buluğdan, 30'lu, 40'lı hatta 50'li yaşlara kadar devam eden bir dönemin ismi olduğu söylenmiştir. Ortalama olarak çoğunlukla 12 ile 30'lu yaşlar kabul edilmiştir.²⁰⁰

Hadis-i şeriflerinde gençlik ve gençlik çoğunlukla: “Şâbb-شاب”, “şâbbe-شابة”, “şebâbet-شبابة”, “fetâ-فتي” ve “fityân-فتيان” kelimeleriyle ifade edilmektedir.²⁰¹ Bir sözünde Hz. Peygamber, gençliği cennet nimetlerinden saymıştır.²⁰² Ayrıca cennete girecek kimselerin hepsinin 30 veya 33 yaşlarında olacağını haber vermiştir.²⁰³

Hz. Peygamber çocuk ve gençlerin eğitimine ayrı bir önem vermiştir. Kız-erkek bütün gençleri ilme, güzel ahlâka ve insanlara faydalı olmaya teşvik etmiştir. Bütün kötülüklerden, fuhuş, zina, içki, kumar vb. kötü alışkanlıklardan ve ahlâklardan onları muhafaza etmiş ve sakındırmıştır.²⁰⁴ Onlara çok değer vermiş ve bunu her fırsatta izhar etmiştir. İlk Müslümanların çoğunluğunu gençler oluşturmaktadır.²⁰⁵ Bu da Allah Rasûlü'nün onlara verdiği değer bir göstergesidir.

Rasûl-i Ekrem gençlerle her daim yakından ilgilenmiş ve onlara iyi muamelede bulunmuştur. Onların kalplerini fethederek onlara güzel örnek olmuştur. Onları daima hayra ve iyiliğe sevk etmiştir. Onların ferdi farklılıklarına dikkat etmiş, hislerine göre muamelede bulunmuş, onları utandırmaktan, rencide etmekten sakındırmıştır. Gençlerin inanç, ibadet ve ahlâk eğitimi ile bizzat kendisi ilgilenmiştir. Onlara merhamet, hoşgörü ve yumuşaklıkla davranarak dinlerini öğretmiştir.²⁰⁶

²⁰⁰ İbrahim Canan, *Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye*, İzmir: Akademi Yayınları, 2008, s. 96-98; Gündüz, s. 53; Seyfullah Kara, “Hz. Peygamber'in Elinde Şekillenen İdeal Gençlik”, *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, c. 1, sy. 2, 2013, s. 8; Şuayip Özdemir ve Rahime Kavak, “Kur'an ve Hadislerde Gençlik Dönemi Özellikleri” *Turkish Studies= Türkoloji Araştırmaları: International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, c. 9, sy. 2, 2014, s. 1221.

Daha geniş bilgi için bk. Gündüz, Turgay, *İslâm, Gençlik ve Din Eğitimi*, Bursa: Düşünce Kitabevi Yayınları, 2002, 94-154.

²⁰¹ Coşkun, Selçuk, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Peygamber'in İnsan Anlayışı*, Erzurum: Ekev Yayınları, 1996, s. 221; Özdemir, Şuayip vd., s. 1221.

²⁰² Müslim, Cennet, 21.

²⁰³ Tirmizî, Cennet, 12, 23. Daha geniş bilgi için bk. Gündüz, *İslâm, Gençlik ve Din Eğitimi*, s. 94-154.

²⁰⁴ Sabri Akpolat, “Peygamberimiz ve Gençlik”, *Hz. Peygamber ve İnsan Sevgisi, I. Kutlu Doğum Sempozyumu Bildirileri*, (Şanlıurfa, 2007) Ankara: TDV, 2008, s. 215-226; Mustafa Ağırman, “Hz. Peygamber'in Gençlere Yaklaşımı” *Etkili Din Öğretimi*, (ed. Şaban Karaköse), İstanbul: TİDEF Yayınları, 2010 s. 399-413; Hayati Hökelekli, “Hz. Peygamber'in Çocuk ve Gençlere yaklaşımı”, Yüce. Muhammed ve Gençlik (Kutlu Duğum Haftası: 1992), Ankara: TDV, s. 47-56.

²⁰⁵ İbrahim Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara: DİB, 2002; s. 87.

²⁰⁶ Detaylı bilgi için bk. Şakir Gözütok, *Resulullah Döneminde Eğitim ve Öğretim*, s. 99-231; Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 335-343.

Onları her alanda eğitmiştir. Fıtrat ve kabiliyetlerine göre onlara vazifeler vererek hayata hazırlamıştır. Pek çok sahada ve hizmette onları istihdam etmiştir. Çeşitli yollarla onlara olan sevgisini izhar ederek onlarla yakından ilgilenmiştir.

2.6. Eğitim Merkezleri İnşa Etmesi

Eğitim ve öğretime son derece önem veren Hz. Muhammed (s.a.v.), fırsatını bulduğu her yerde ve zamanda bunu yerine getirmiştir. Hz. Peygamber öncelikle İslâm'ı tebliğ etmeye ve inen âyetleri öğretmeye kendi evinde başlamıştır ve hayatının sonuna kadar evini ilim ve irfan merkezi haline getirmiştir. Genç kızlarının, Hz. Âişe gibi genç zevcelerinin eğitimini çoğunlukla evde vermiştir. İnen ayetlerin açıklamalarını ve dini onlara sabırla öğretmiştir.²⁰⁷

Gizli davet döneminde inen âyetler çoğunlukla evlerde öğrenilmiş, öğretilmiş ve hayata geçirilmiştir. Mekke döneminde ilk ilim merkezlerinden biri de Dârü'l-Erkâm/Erkâm'ın evidir. Kabe'nin hemen yanı başında olan bu ev, oldukça stratejik bir konuma sahip olduğu için Hz. Peygamber'in fert ve guruplar halinde eğitim ve öğretimi burada vermeye devam etmiştir. Erkam b. Ebü'l-Erkam'ın (r.a.) evi ilk Müslümanların, genç sahâbîlerin İslâm'la buluştuğu ilk ve önemli merkezlerden biri olmuştur.²⁰⁸

Medine'ye hicret etmek zorunda kalan Hz. Peygamber'in ilk faaliyetlerinden biri Medine'nin merkezine ulaşmadan önce konakladığı Medine'ye yakın yerlerde Cuma ve Kuba mescidini inşa etmesidir. Mescidin yapımında kendisi bizzat hizmetlere katılarak ashâbı şevklendirmiştir. Medine'nin merkezine ulaştığında ise yaklaşık yedi ay gibi bir zaman diliminde Ebû Eyyûb Ensârî'nin evinde tebliğ ve eğitim vazifesini sürdürmüştür. Bu zaman zarfında Mescid-i Nebevî'nin arsasını satın alarak bir mescid inşa etmiştir. Kendisi de mescidin yapımında kerpiç taşıyarak ashâbına önder ve örnek olmuştur.²⁰⁹ Hayatının sonuna kadar Mescidi tam bir ilim, irfan ve ibadet merkezi haline getirmiştir. Çok fonksiyonlu kullanılan bu mescitte birçok faaliyet ve eğitim gerçekleştirmiştir.²¹⁰

Mescidin hemen arka tarafına yapılan “Suffe” ise İslâm'ın ilk yatılı medresesidir. Burada fakir ve kimsesiz Müslümanların, misafirlerin yanı sıra sırf ilim ve dinini öğrenmek için kalan sahâbîlerin mekânıdır. Sayıları sürekli değiştiği ve zaman zaman 400'ü bulduğu rivâyet edilmiştir. Ayrıca Peygamber Efendimiz hayatta iken Mescid-i Nebevî'nin dışında mescitlerin olduğu nakledilmiştir.²¹¹

²⁰⁷ Buhârî, İlim, 36; Tefsîr, 84; Rikâk, 49; Cennet, 18/79-80; Ebû Dâvûd, Cenâiz, 3; Tirmizî, Sıfatü'l-Kıyâme, 5; Tefsîr, 75.

²⁰⁸ Mustafa Asım Köksal, “Dârülerkam” DİA, VII, 520-521; Ayrıca bk. Muhammed Emin Yıldırım, *Nebvî Eğitim Modeli Darü'l-Erkam*, İstanbul: Siyer Yayınları, 2015; Gözütok, *Resulullah Döneminde Eğitim ve Öğretim*, s. 142-145.

²⁰⁹ Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, III, 91. Benzer hadisler için bk. Buhârî, Cihâd, 34; Meğâzî, 29; Müslim, Cihâd, 44.

²¹⁰ Gözütok, age., s. 139-142; Canan, *Peygamberimiz'in (s.a.v.) Okuma Yazma ve Öğretim Seferberliği*, s. 68; Ahmet Önkâl, “Cami”, DİA, VII, 92

²¹¹ Canan, age., s. 67; Önkâl, “Cami”, VII, 92.

Hız. Peygamber her fırsatta mescidde Müslümanlara özellikle kendini İslâm'a ve ilme adayan gençlere İslâm dinini ve sahip olduğu ilmi öğretmiştir. Öğrettiklerini de kendisi bizzat tatbik etmiş ve onların da uygulamasına yardımcı olmuştur.

2.7. İlmi (Bilgiyi) Ehinden Almayı Tavsiye Etmesi

Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'de, emanetleri (işleri) ehline vermeyi ve adaletle hükmetmeyi,²¹² emretmiştir. Müslümanlara hitaben “Şâyet bilmiyorsanız zikir (Kur'ân, ilim) ehline sorunuz”²¹³ buyurarak ehline sorulması gerektiğini haber vermiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.) ehliyet ve liyakate her daim önem vermiştir. “İş ehli olmayana tevdi edildiği zaman kıyameti bekle”²¹⁴ buyurmak suretiyle işin ehline verilmesi gerektiğini öğretmiştir.

Her işte olduğu gibi ilim, eğitim ve öğretim hususunda da Müslümanları daima bu işin ehline teşvik etmiştir. Çocuk veya genç yaşta olsa bile şâyet o işin ehli ise ona yönlendirmiştir. Mesela, “Kur'ân'ı şu dört kişiden alın (öğrenin) Abdullah b. Mes'ûd, (Ebû Huzeyfe'nin azadlı kölesi) Sâlim, Muâz ve Übey b. Ka'b”²¹⁵ buyurarak İbn Mes'ûd ve Muâz'ın (r.anhumâ) yaşları genç olsa bile yine de Kur'ân'ı öğrenmeleri için ashâbını ona yönlendirmiştir. Zira İbn Mes'ûd Kur'ân-ı Kerim'i en iyi bilen, okuyan, bizzat Allah Rasûlü'nden dinleme şerefine sahip olan ve Efendimiz'in kendisinden Kur'ân okumasını isteyip dinlediği genç sahâbilerdendir.²¹⁶

Übey b. Ka'b (r.a.) ise, Efendimiz'in “Muhakkak Allah bana, sana Kur'ân okumamı emretti”²¹⁷ buyurarak kendisine beyyine sûresini okuduğu sahâbîdir. Ayrıca Allah Rasûlü'nün Kur'ân ile alakalı sorduğu soruyu bilmesi üzerine “İlim sana mübarek olsun”²¹⁸ müjdesine nail olmuş vahiy kâtiplerinden biridir.²¹⁹ Yine Muâz b. Cebel (r.a.) de Hz. Peygamber'in vâlî, kadı olarak vazifelendirdiği²²⁰ haram ve helâli en iyi bilen²²¹ genç sahâbilerdendir. Nitekim Rasûlullah (s.a.v.), Yemenlilere; “Size ehlimden en hayırlı, en bilgili ve en dindar olan birini gönderiyorum” buyurarak takdim etmiştir.²²²

Diğer bir hadis-i şeriflerinde Hz. Peygamber (s.a.v.), bazı sahâbîlerini öne çıkan özelliklerini zikrederek şöyle takdim etmiştir:

“Ümmetimin ümmetine karşı en merhametli olanı Ebû Bekir'dir. Allah'ın emrini yerine getirme hususunda onların en kuvvetlisi Ömer'dir. Hayâ bakımından en sadık

²¹² Nisâ, 4/58.

²¹³ Enbiyâ, 21/7.

²¹⁴ Buhârî, İlim, 2.

²¹⁵ Buhârî, Fedâilü'l-Kur'ân, 8; Buhârî, Fedâilü ashâbi'n-Nebî, 27

²¹⁶ Buhârî, Tefsîru sûre 4, 69; Fezâilü'l-Kur'ân, 32, 35; Müslim, Müsâfirîn, 247-248. Ebû Dâvûd, İlim 13; Tirmizî, Tefsîr, 4

²¹⁷ Buhârî, Menâkıbü'l-Ensâr, 16; Tefsîr, 98/1-3.

²¹⁸ Müslim, Müsâfirîn, 258.

²¹⁹ Buhârî, Ahkâm, 37.

²²⁰ Buhârî, Zekât, 63; Cihâd, 164.

²²¹ Tirmizî, Menâkıb, 32; İbn Mâce, Sünnet, 11.

²²² İbn Sa'd, et-Tabakâtü'l-Kübrâ, III, 438.

olanı Osman'dır. Haram ve helâli en iyi bilen Muâz b. Cebel'dir. Ferâiz (miras) hukukunu en iyi bilen Zeyd b. Sâbit, Kur'ân'ı en iyi okuyan da Übey b. Ka'b'dır. Her ümmetin bir emîni (güvenilir kimsesi) vardır. Benim ümmetimin emîni de Ebû 'Ubeyde b. Cerrâh'tır."²²³

Katâde'nin naklettiğine göre genç sahâbîlerden Enes b. Mâlik (r.a.) bunu teyit etmiş ve şöyle demiştir:

“Nebî (s.a.v.) zamanında Kur'ân'ı şu dört kişi cem etti (topladı, ezberledi). Bunların hepsi de Ensâr'dandır: Übey b. Ka'b, Muâz b. Cebel, Zeyd b. Sâbit ve Ebû Zeyd. Devamında Katâde Enes'e ‘Ebû Zeyd kimdir?’ diye sordum. O da: ‘Amcalarımdan biridir’ dedi.”²²⁴

Zikredilen bu rivâyetlerin hepsi Allah Rasûlü'nün ashâbını iyi tanıdığını ve takip ettiğini göstermektedir. Zira burada bazı sahâbîlerin ehil olduğu özelliklerini zikrederek bu hususta müslümanları onlardan istifade etmeye teşvik etmiştir. İnsanları ehil olan kimselere yönlendirmiştir. Gençlerin eğitiminde de bu hususa son derece riayet etmiş ve onları ehil kimselere yönlendirmiştir. Ayrıca bu rivayetler, O'nun gençlerin kabiliyetlerini iyi tespit ettiğinin ve ferdi farklılıklara göre muamele ettiğinin bir izharıdır.²²⁵

2.8. Kur'ân (İlim) Okumaya ve Öğrenmeye Teşvik Etmesi

Kur'ân-ı Kerîm'de kendisini okuyanların mükâfatı ve fazileti açıkça zikredilmiştir.²²⁶ İlk emir de “oku” emridir. Allah Rasûlü (s.a.v.) daima Kur'ân-ı Kerîm'i okumuştur. Müslümanları da daima Kur'ân-ı Hakîm'i okumaya, anlamaya ve içindeki hükümlerle amel etmeye teşvik etmiştir.

Hz. Peygamber: “Sizin en hayırlınız Kur'ân'ı öğrenen ve öğreten kimsedir”²²⁷ ve “Kur'ân'ı öğrenin, onu okuyun ve okutun. Kur'ân'ı öğrenen, okuyan ve gereni yerine getiren kişi, her tarafa koku yayan misk dolu bir kaba benzer”²²⁸ buyurarak müslümanları Kur'ân'ı okumaya, öğrenmeye öğretmeye ve içindikilerle gereği üzere amel etmeye teşvik etmiştir.

Birçok genç sahâbîye şahsen Kur'ân'ı okumaya teşvik etmiştir. Hatta bizatihi genç sahâbîlerden İbn Mes'ûd'a kendisine Kur'ân okumasını söylemiş ve başkasından dinlemeyi de sevdiğini belirtmiştir.²²⁹

²²³ Tirmizî, Menâkıb, 33; İbn Mâce, Sünnet, 11.

²²⁴ Müslim, Fedâilü's-sahâbe, 119-120; Tirmizî, Menâkıb, 32.

²²⁵ Daha geniş bilgi için bk. bu tezin “Ferdî Farklılıklara Dikkat Etmesi” bölümü s. 211-218.

²²⁶ Fâtır, 35/29; Âl-i İmran, 3/113;

²²⁷ Buhârî, Fezâilü'l-Kur'ân, 21; Ebû Dâvûd, Fezâilü'l-Kur'ân, Vitr, 14. Tirmizî, Fedâilü'l-Kur'ân, 15.

²²⁸ Tirmizî, Fedâilü'l-Kur'ân, 2; İbn Mâce, Mukaddime (Sünnet) 16.

²²⁹ Buhârî, Tefsîr, 4/9, Fezâilü'l-Kur'ân 33, 34; Müslim, Müsâfirin 247. Ebû Dâvûd, İlim 13; Tirmizî, Tefsîr 5.

Abdullah b. Mes'ûd (r.a.), Hz. Peygamber'den (s.a.v.), Kur'ân-ı Kerîm'den bir harf okuyan kimse için bir iyilik sevabı olduğunu ve her bir iyiliğin karşılığının da on sevap olduğunu nakletmiştir.²³⁰

Allah'ın Nebîsi, Kur'ân'ı mâhir olarak (tecvitli, gereği gibi güzel) okuyanların, şerefli ve itaatkâr elçiler olan meleklerle beraber olacağını. Kendisine zor geldiği halde Kur'ân'ı kekeleyerek okuyan kimselerin ise iki kat sevap alacağını haber vermiştir.²³¹ Böylece sabır ve sebatla, şevkle gayret etmeye teşvik etmiştir. Yine Kur'nın kendisini okuyanlara kıyamet günü şefaata edeceğini müjdelemiştir.²³²

Allah'ın en çok sevdiği amel hangisidir? diye sorulması üzerine. Konup göçenler yani Kur'ân'ı başından sonuna kadar okuyan, bitirince de tekrar başlayan kimseler olduğunu, söylemiştir.²³³

Yavaş yavaş okumayı idrak etmeyi iyice hazmetmeyi tavsiye etmiştir. Nitekim genç sahâbîlerden Abdullah b. Amr (r.a.) şöyle demiştir: "Kur'ân'ı cem (hıfz) ettim ve onu her gece okudum. Bu durum Hz. Peygambere ulaştı, O da önce ayda bir hatim indirmemi istedi. Daha fazla okuyabileceğimi söylemem üzere en son haftada bir hatim indirmemi söyledi."²³⁴ Burada da Hz. Peygamber genç sahâbîye Kur'ân'ı iyice idrak ederek ayda bir hatmetmesini tavsiye etmiştir. Burada önemli olan sadece lafzını okumak değil manasını ve içindeki hükümleri iyice anlamak ve hayata tatbik etmektir.

2.9. Kur'ân Ezberlemeye Teşvik Etmesi

Allah Rasûlü (s.a.v.) kendisine indirilen mukaddes kitabı Hak Teâlâ'nın yardımı ve lütfuyla öncelikle kendisi hıfz etmiştir. Müminlere Kur'ân'ı ezberlemeye, içindeki hükümleri yaşayarak da muhafaza etmeye teşvik etmiştir. Bazen Kur'ân ezberleyen sahâbîleri bizzat kendi dinlemiş. Bazı sahâbîlerine de Kur'ân'ı ne kadar ezberlediğini sorarak onları takip etmiştir. Kur'ân ezberleyenleri methetmiş, onlara ayrı bir kıymet vermiştir. Örneğin Hz. Peygamber, 11 yaşlarında olan Zeyd b. Sâbit'ten ezberlediği 17 sûreyi dinlemiş²³⁵ ve ondan sonra ona daha çok değer ve vazifeler vermiştir. Yine Tebuk seferinde Hz. Pegamber, "*Kur'ân'ı senden daha çok ezberlemiştir*" buyurarak sancağı Ümâre'den alıp Zeyd'e (r.a.) vermiştir.²³⁶ Bu da O'nun Kur'ân, ezberine verdiği değeri göstermektedir.

Genç sahâbîlerden Câbir b. Abdullah'ın (r.a.) naklettiğine göre; Rasûlüllah (s.a.v.) Uhud şehitleri için ashâbına: "*Bunların hangisi Kur'ân'ı daha çok öğrenip*

²³⁰ Tirmizî, Fezâilü'l-Kur'ân 16.

²³¹ Buhârî, Tevhîd 52; Müslim, Müsâfirîn 243. Ebû Dâvûd, Salât 349; Tirmizî, Fezâilü'l-Kur'ân 13; İbn Mâce, Edeb 52

²³² Müslim, Müsâfirîn, 252.

²³³ Tirmizî, Kur'ân, 11

²³⁴ İbn Mâce, İkâmet'üs-salât, 178.

²³⁵ Ali el-Muttakî, *Kenzü'l-ummâl*, XII, 395, h.n. 37056.

²³⁶ İbn Abdülber, *el-İstîâb*, Beyrût, Dârü'l-Cil, 1992, II, 537.

hıfzetmiştir?” diye sormuştur. Sonra da getirilen iki şehitlerden biri kendisine işaret edilince, onu kabirdeki lahdin içine önce koydurmuştur.²³⁷

Bunların yanında Allah Rasûlü (s.a.v.) Kur’ân’ı iyi bilenlere ve ezberleyenlere çeşitli vazifeler vermiştir. Böylece, Allah’ın kitabına önem verilmesi ve ezberlenmesi gerektiğini çeşitli yollarla açıklamıştır. Genç sahâbîleri de mükâfatını müjdeleyerek Kur’ân’ı ezberlemeye teşvik etmiştir:

Ebû Mûsa’dan (r.a.) nakledildiğine göre, Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“Kur’ân’ı hafızanızda muhafaza etmeye gayret gösterin. Muhammed’in nefsinin kudret elinde tutan Allah’a kasem ederim ki, Kur’ân’ın hafızalardan çıkıp kaçması, bağlı devenin ipinden kaçmasından daha hızlıdır.”²³⁸

Hiz. Âişe’den (r.anha) nakledildiğine göre Hiz. Peygamber: *“Kim Kur’an’ı Kerim’i hafız olduğu (lafzını, manasını ve ahkâmını muhafaza ettiği) halde okursa Sefere-i Kirâm (kerem sahibi, yazıcı) meleklerle beraberdir”²³⁹* buyurmuştur.

Ebû Hüreyre’nin (r.a.) naklettiği başka bir hadiste ise, Kur’ân-ı Kerîm’in kıyamet günü kendisini okuyana şefaât edeceği ve her okuduğu âyet sayısınca derecesinin yükseltileceği müjdelenmiştir.²⁴⁰

Genç sahâbîlerden Ali b. Ebû Tâlib’den (r.a.) rivâyet edildiğine göre Hiz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

“Her kim Kur’ân-ı Kerîm’i okur, onu güzelce ezberler, helâlini helâl, haramını da haram kabul eder ve bunlara riayet ederse, Allah o kimseyi cennetine koyar. Ailesinden hepsi cehennemî hak etmiş müslüman on kişiye şefaât etme hakkı verir.”²⁴¹

Enes b. Mâlik’ten rivâyet edildiğine göre Hiz. Peygamber (s.a.v.) anne babaya çocuğunu hafız yapmaya vesile olmasını tavsiye etmiş ve şu müjdeyi vermiştir:

“Kim çocuğuna Kur’ân’ı yüzüne bakarak okumayı öğretirse o kimsenin geçmiş ve gelecek günahı affedilir. Her kim de evladını Kur’ân hâfızı yaparsa Allah, o kişiyi kıyamet günü dolunay gibi parlak bir surette diriltir. Sonra çocuğuna ‘Oku!’ denilir. Evladı her bir âyet okudukça Allah Teâlâ bu vesilesiyle (anne) babasının (makamı) bir derece yükseltir. (Bu hâl) Kur’ân’dan ezberlediği son âyeti (kıraat edinceye) kadar devam eder.”²⁴²

²³⁷ Buhârî, Cenaiz, 72; Tirmizî, Cenaiz: 31; İbn Mâce, Cenaiz: 28; Nesâî, Cenâiz, 86, 87, 90, 91.

²³⁸ Buhârî, Fazâilü’l-Kur’ân 23; Müslim, Müsafirin, 231.

²³⁹ Buhârî, Tefsîr, 80; Müslim, Müsâfirîn, 244.

²⁴⁰ Tirmizî, Sevâbül’Kur’ân, 18.

²⁴¹ Tirmizî, Fedâilü’l-Kur’ân, 13; İbn Mâce, Mukaddime, 16; Ahmed, I, 148.

²⁴² Taberânî, *el-Mu’cemü’l-Evsat*, Kahire: Dârü’l-Harameyn, t.y., 2/264, h.n.1935; Ebû’l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân el-Heysemî, *Mecmeu’z-Zevâid*, Kahire: Mektebetü’l-Kudsî, 1994, VII, 165-166, h.n. 11671.

H.z. Peygamber bu hadis-işeriflerde mükâfat yöntemi ile ümmetini, genç sahâbîleri Kur'ân'ı ezberlemeye teşvik etmiştir.

H.z. Peygamber'in Übey İbn Kâ'b'a (r.a.), “*Ey Ebü'l-Münzir! Allah'ın kitabından ezberinde bulunan âyetlerden hangisi daha büyüktür biliyor musun?*” diye sorması²⁴³ Kur'ân ezberine verdiği önemi göstermektedir.

Yine genç sahâbîlerden H.z. Ömer'in oğlu Abdullah'ın (r.anhumâ) rivâyet ettiği bir hadiste, Rasûlullah (s.a.v.), ezber hususunda şu tavsiyede bulunmuştur.

“*Kur'ân hafızı, bağlı devenin sahibine benzer. Deve sahibi devesini devamlı gözetirse elinde tutar. Şayet mukayyet olmayıp bırakırsa kaçıp gider.*”²⁴⁴

Ashâbını Kur'ân'ı Kerim'i unutmaktan sakındırmış ve genç sahâbî İbn Mes'ûd'dan nakledilen şu sözlerle onları uyarmıştır:

“*Bir kimsenin ‘şu şu âyetleri unuttum’ demesi ne kötü şeydir! Hayır onlar ona unutturulmuştur. Kur'ân'ı hatırınızda tutmaya çalışın, müzâkere edin! Doğrusu o, bağlı develerin ipini koparıp kaçması gibi, kişinin zihninden silinip gider.*”²⁴⁵

Ayrıca İbn Abbâs (r.a.): “*İçinde Kur'ân'dan hiçbir şey bulunmayan kişi harap olmuş bir ev gibidir.*”²⁴⁶ hadisini nakletmiştir.

Üstelik bu hadislerde Allah Rasûlü'nün mükâfatlandırma (müjdeleme) ve ceza (uyarma) yöntemi ile genç sahâbîleri eğittiği, ilme, Kur'ân'a teşvik ettiği görülmektedir.

2.10. Kur'ân (İlim) ile Amel Etmeye Teşvik Etmesi

Sehl b. Muâz el Cühenî'nin, babası Muâz'dan (r.anhumâ) rivâyet ettiği diğer bir hadisi şerifte de Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“*Kur'ân okuyan ve hükümleriyle amel eden kişinin kıyamet günü ana babasına öyle bir taç giydirilir ki, bu tacın ışığı, şayet güneş aranızda olsa, dünya evlerindeki güneş ışığından daha güzeldir. O halde Kur'ân ile amel eden kimse hakkında siz ne dersiniz? (varın siz düşünün)*”²⁴⁷

²⁴³ Müslim, Müsâfirîn, 258.

²⁴⁴ Buhârî, Fezâilü'l-Kur'ân 23.

²⁴⁵ Müslim, Müsafirîn, 228, 229.

²⁴⁶ Tirmizî, Sevâbü'l-Kur'ân, 18.

²⁴⁷ Ebû Dâvûd, Vitr, 14; Ahmed, III, 440; Hâkim, el-Müstedrek, I, 756.

Görüldüğü üzere Hz. Peygamber, mükâfat ilkesi ile sadece Kur'an'ı okumaya değil bunun yanında onunla amel etmeye teşvik etmektedir.

Nitekim Ebû Hüreyre'den rivayet edilen bir hadiste Rasûlullah (s.a.v.), Kur'an'ı öğrenen, okuyan ve gereğini yerine getiren kişiyi her tarafa koku yayan misk dolu bir kaba benzetmiştir.²⁴⁸

Yine Kur'an ile amel eden kimsenin sevap kazanacağını ve onunla hükmeden kişinin adaletli davranmış olacağını ona davet eden kimsenin de doğru yola iletilmiş olacağını, haber vermiştir.²⁴⁹

Yine mükâfat yöntemi ile müminleri, genç sahâbîleri Allah'ın kitabı ile amel ve hüküm etmeye teşvik etmiştir.

2.11. Kur'an-ı Kerîmi Yazdırması (Yazıya Önem Vermesi)

İslâm'da yazının önemi çok büyüktür. Nitekim Kur'an-ı Kerîm'de:

*“Muhakkak bu âyetler, şerefli ve sadık kâtiplerin elleriyle (yazılmış olup) tertemiz, yüce makamlara yükseltilmiş mukaddes sahifelerde (yazılı) bir öğüttür.”*²⁵⁰

Bu âyette Kur'an-ı Mübîn'in değerli ve güvenilir kâtipler tarafından mukaddes sahifelere yazıldığı ve yüce makamlara kaldırıldığı haber verilmektedir.

“Oku” emriyle başlayan ilk inen Alak sûresinde Allah'ın kalemle (yazmayı) öğrettiği vurgulanmıştır. İkinci nazil olan sûre de kalem sûresidir. Bu sûrenin ilk âyetleri ise *“Kaleme ve onun yazdıklarına yemin olsun ki”*²⁵¹ âyetleridir.

Yine Tûr sûresine: *“Yayılmış ince deriler üzerine düzenle yazılmış kitaba yemin olsun ki.”*²⁵² âyetleriyle başlanmıştır. Ayrıca Kur'an'ın bir isminin “el-Kitab” olması da oldukça manidardır.

²⁴⁸ Tirmizî, Fedâilü'l-Kur'an, 2.

²⁴⁹ Tirmizî, Fedâilü'l-Kur'an, 14; Dârimî, Fedail-ül Kur'an, 1.

²⁵⁰ Abese 80/13-16.

²⁵¹ Kalem, 68/1-2.

²⁵² Tûr 52/1-3. Ayrıca bk. Vâkı'a, 56/77-79; Beyyine 98/2.

H.z. Peygamber, kuşkusuz Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'i yazdırmasını emrettiği için inen ayetleri vahiy kâtiplerine yazdırmıştır. Böylelikle Kur'ân ve içindekiler muhafaza altına alınmıştır.

H.z. Muhammed (s.a.v.) risâlet vazifesinin başlangıcından itibaren inen âyetleri okuma yazma bilen bazı sahâbîlerine yazdırmış ve okutturmuştur. Zira Kur'ân-ı Kerîm ona verilen en büyük mucizedir.²⁵³ H.z. Peygamber öncelikle kendisine ezberletilen âyetleri sahâbîlerine okumuş, sonra vahiy kâtiplerini çağırarak bunları yazdırmış, ardından yazdığı âyetleri okutarak kontrol etmiş ve hatası varsa düzeltirmiştir.²⁵⁴ Üstelik bu kâtipler arasında genç sahâbîlerin sayısı oldukça fazladır.²⁵⁵

O'nun uyguladığı bu usûl, kuşkusuz önemli eğitim ve öğretim metotlarından biridir. Ayrıca bu sayede O, yazılan âyetlerin insanlara daha kolay ve hızlı ulaşmasını, yeni Müslümanların da bunları okumalarını ve ezberlemelerini sağlamıştır.

Genç vahiy kâtiplerinden Zeyd b. Sâbit (r.a.), Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) yanında bulunurken bir âyet nazil olduğunu, sonra Efendimiz'in kendisine inen âyeti “yaz” buyurarak yazdırdığını, kendisinin de bir kemik üzerine yazdığını, sonrasında H.z. Peygamber'e inen âyet ile ilgili soru sorulması üzerine tekrar âyet indiğini, bunun üzerine H.z. Peygamber'in kendisine “oku” buyurarak yazdığını okumasını istediğini, akabinde önceki âyete yeni inen âyeti okuyarak ilave etmesini istediğini, kendisinin de ilave ettiğini anlatmıştır.²⁵⁶

Yine Zeyd b. Sâbit (r.a.), H.z. Ebû Bekir'in (r.a.) kendisine “Sen gençsin, akıllısın sana güveniyoruz”²⁵⁷ diyerek heyet başkanı olarak Kur'ân'ı cem etme görevi verdiğini, sahâbîlerin elindeki Kur'ân sayfelerini ve ezberlerindeki âyetleri topladığını söylemiştir.²⁵⁸ Bu da gösteriyor ki Allah Rasûlü Kur'ân âyetleri ilk yıllardan itibaren özenle yazdırmıştır. Rasûlüllah (s.a.v.) bunun için özel vahiy kâtipleri görevlendirmiş

²⁵³ Buhârî, İ'tisâm, 1.

²⁵⁴ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebir*, V, 142, h.n. 4889.

²⁵⁵ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsîr Usûlü*, Ankara: TDV, 2013, s. 53-54.

²⁵⁶ Ebû Dâvûd, Cihad, 19; Ayrıca bk. Buhârî, Salât, 12; Cihad, 31; Tefsîr, 23/6; Müslim, İmare, 141-142; Tirmizî, Tefsîr 5; Nesâî, Cihad, 4.

²⁵⁷ Tirmizî, Tefsîr, 10.

²⁵⁸ Buhârî, Fezâilü'l-Şur'ân, 4

ve yetiştirmiştir. Bununla birlikte yazılan bu Kur’ân âyetlerini kendi yanlarında muhafaza etmişlerdir.²⁵⁹

Diğer taraftan İbn Abbâs (r.a.) Hz. Osman’ın (r.a.):

“Rasûlullah’a (s.a.v.) âyetler indirilirken vahiy kâtiplerini çağırır ve ‘*bu âyetleri şu sûrelerin şurasına koyunuz*’ buyururdu” dediğini nakletmiştir.²⁶⁰ Görüldüğü üzere Hz. Peygamber vahiy kâtiplerine hangi sûrenin veya âyetin mushafta nereye yerleştiriliceğini de göstermiştir.

Risâletin ilk yıllarında Hz. Peygamber’in Kur’ân’ı yazdırmasına önemli bir misal de Hz. Ömer’in (r.a.) kız kardeşi genç Fâtıma’nın ve eniştesi Sa’îd b. Zeyd’in elindeki sahifelerdir. Zira Hz. Ömer bu sahifeleri eline almış okumuş ve kalbinin İslâm’a açılmasına vesile olmuştur.²⁶¹

Allah Rasûlü (s.a.v.) İslâm’ın ilk yıllarında Kur’ân-ı Kerîm’in yazılı olduğu sahifeye kendisinin veya bir başkasının lafzı, sözü karışmaması, Kur’ân’a daha çok önem verilmesi gibi pekçok sebepten²⁶² dolayı: “*Benden Kur’ân’dan başkasını yazmayın.*”²⁶³ buyurmuştur. Yani benden şimdilik sadece Kur’ân’ı yazınız, buyurmak suretiyle o dönem ashâbına sadece Kur’ân’ı yazmalarını emretmiştir. Böylelikle onun muhafaza altına alınmasını ve yayılmasını sağlamıştır.

İbn Ömer’in (r.a.): “Rasûlullah, düşman eline geçer diye üzerimizde Kur’ân yazılı Mushaflarla düşman beldelerine gitmemizi yasakladı”²⁶⁴ sözü, Hz. Peygamber’in Kur’ân-ı Kerîm’i yazdığının başka bir delilidir.

İmam Suyûtî (rh.a) vahiy indiği vakit Allah Rasûlü’nün inen vahyi, vahiy katiplerine yazdığını, çeşitli malzemler²⁶⁵ üzerine yazılan bu âyetlerin bir örneğinin

²⁵⁹ Ebû’l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfîî, Celâleddin, *el-İtkân fî Ulûmi’l-Kur’ân*, Kahire: 1974, el-Heyetü’l-Mısriyyeti’l-âmme li’l-küttâb, I, 206.

²⁶⁰ Tirmizî, *Tefsîr*, 10.

²⁶¹ Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 65, h.n. 6897.

²⁶² Geniş bilgi için bk. Ebû’l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalâni, *Fethu’l-Bârî*, Beyrut: Dâru’l-Ma’rife, 1960, I, 208. Talat Koçyiğit, *Hadis Usûlü*, Ankara: TDV, 2013, s. 267-269; Subhî es-Sâlih, *Hadis İlimleri ve Hadis Istılahları*, çev. Yaşar Kandemir, İstanbul: İFAV, 2012, s. 14-17.

²⁶³ Müslim, *Zühd ve Rekâik* 72.

²⁶⁴ Müslim, *İmâre*, 92-94; İbn Mâce, *Cihâd*, 45; Ahmed b. Hanbel, II, 10.

²⁶⁵ Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsîr Usûlü*, Ankara: TDV, 2013, s. 54.

de Allah Rasûlü'nün evinde muhafaza edildiğini vefatından sonra Hz. Ebû Bekir'in bunları cem ettirdiğini nakletmektedir.²⁶⁶

Bütün bu rivâyetler, Hz. Peygamber'in yazıya, özellikle Kur'ân âyetleri ve önemli bilgilerin yazılarak muhafaza edilmesine ayrı bir ehemmiyet verdiğini göstermektedir.²⁶⁷

Bu sebeple eğitim ve öğretimde önemli bilgilerin muhafaza edilmesi, yayılması ve daha fazla insana ulaşması için yazı çok önemlidir. Bunun için öğretmen de öğrencilerine önemli gördüğü bilgileri mutlaka yazdırmalı, not aldırmalı ve buna fırsat verilmelidir. Önemli bilgiler yazılarak öğrencilere dağıtılmalıdır.²⁶⁸

2.12. Yabancı Dil Öğrenmeye Teşvik Etmesi

Hz. Muhammed (s.a.v.) sahâbîlerden bazılarını yabancı dil öğrenmesine ve yazmasına teşvik etmiştir.

Nitekim genç sahâbîlerden Zeyd b. Sâbit'in (r.a) yüksek bir zekâyâ sahip ve kabiliyetli olduğunu keşfeden Hz. Peygamber onun yabancı dil öğrenmesini emretmiştir.

Kendisi bu hadiseyi şöyle anlatmıştır:

“Allah Rasûlü (s.a.v.) bana emretti ben de onun (hizmetini görmek) için yahudilerin yazısını öğrendim. Hz. Peygamber: ‘Allah’a yemin ederim ki yazışmalarım konusunda Yahudilere itimat etmiyorum’ buyurdu. Ben de yarım ay geçmeden Yahudilerin yazısını iyice öğrendim. Nebî bir şey yazdırmak istediği zaman ben de kendisine yazıyordum. Kendisi için bir şey yazıldığında da onu ben okuyordum.”²⁶⁹

Tirmizî’de ise Süryânîce öğrendiğini rivayet edilmiştir.²⁷⁰

Hz. Peygamberin ihtiyaç halinde farklı dilleri öğrenmeyi tavsiye etmesinin sebep ve hikmeti, yeryüzünde yaşayan diğer toplulukları tanımak, risâleti umumi olduğu için

²⁶⁶ Suyûtî, Celâleddin, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, I, 206.

²⁶⁷ Daha geniş bilgi için bk. Köksal, *Kitap ve Sünnet*, s. 2-9; İsmail Cerrahoğlu, *Tefsîr Usûlü*, Ankara: TDV, 2013, s. 62-95.

²⁶⁸ İbn Abdülber, *Câmi'ü beyâni'l-ilm*, I, 141; Bayraktar, *İslâm Eğitiminde Öğretmen Öğrenci Münasebetleri*, İstanbul: İFAV, 2008. s. 179, 301-302; Öcal, *Din Eğitim ve Öğretiminde Metodlar*, s. 206; Gömlüksiz, s. 91; Güven, Meral, “Öğretme-Öğrenme Süreci”, *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, (ed.) Bilal Duman, Ankara: Anı Yayıncılık, 2015, s. 168;

²⁶⁹ Ebû Dâvûd, *İlim 2*; Tirmizî, *İsti'zân*, 22.

²⁷⁰ Tirmizî, *İsti'zân*, 22.

faklı insanlarla irtibata geçerek İslâm'ın daha geniş coğrafyalara yayılmasını sağlamaktır.²⁷¹ Ayrıca Zeyd b. Sâbit farklı diller öğrenmiştir. Onun dışında da faklı dilleri bilen sahâbîler vardır. Selman-ı Fârisî, aslen iranlı olduğu farsça ana dilidir. Habeşistan ve diğer milletlerden müslüman olan sahâbîler vardır. Genç sahâbîlerden hadis yazmasına izin verilen Abdullah b. Amr da İbranice'yi bilen, Tevrat ve İncil metinlerini okuyanlardandır.²⁷²

2.13. Hadisleri (İlmi) ve Önemli Bilgileri Yazdırması

Allah Rasûlü (s.a.v.) sadece Kur'ân'ı yazdırmamıştır. İlk zamanlar Kur'ân'ın muhafazası ve gerekli ehemmiyetin verilmesi için şartlar gereği Kur'ân dışında başka şeylerin yazılmasına izin vermese de güvendiği bazı sahâbîlere izin vermiştir.

Kur'ân-ı Kerîm'in çoğu nazil olduktan ve birçok hafız onu ezberledikten sonra başka sözlerle karışması hususundaki endişe ortadan kalkmıştır. Böylelikle Allah Rasûlü (s.a.v.) hadislerin yazılabileceğini ifade ederek “İlmi yazı ile kaydedin”²⁷³ buyurmuştur.²⁷⁴

Hz. Peygamber, hafızası zayıf olup hadisleri ezberlemeyediğini şikâyet eden bir sahâbîye “Elinden faydalan”²⁷⁵ buyurarak hadislerini yazmasına izin vermiştir. Yine genç sahâbîlerden yazı yazmasını ve Süryanice'yi iyi bilen²⁷⁶ Abdullah b. Amr'a (r.a.) özel izin vermiştir. Ezberlemek için Rasûlüllah'tan duyduğu her şeyi yazdığını Kureyşliler'in Hz. Peygamberin beşer olduğunu ileri sürerek bundan men etmesi üzerine bu durumu Allah'ın Nebîsi'ne arz ettiğini, Efendimiz'in “Yaz nefsimi kudret elinde tutan Allah'a yemin ederim ki bundan haktan başka bir şey çıkmaz”²⁷⁷ buyurduğunu nakletmiştir. Nitekim Ebû Hureyre'nin açıklaması bunu teyit etmektedir:

Abdullah b. Amr'dan başka Rasûlüllah'ın (a.s.) ashâbından hiç kimse benden daha çok rivâyet etmemiştir. Zira o yazardı ben ise yazmazdım.²⁷⁸ Abdullah b. Amr'ın

²⁷¹ el-Kettânî, *et-Terâtibü'l-idâriyye*, Beyrût: Dâru'l-Erkâm, t.y., I, 185-190.

²⁷² Buhârî, *Buyû'*, 50; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, II, 209.

²⁷³ İbn Abdülber, *Câmi'u beyâni'l-ilm*, I, 95,

²⁷⁴ Subh-i Salih, *Hadis İlimleri ve Hadis İstılahları*, s. 15-16.

²⁷⁵ Tirmizî, *İlim*, 12; Bezzâr, *Müsned*, Medine: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 2009, XV, 383 h.n. 8989.

²⁷⁶ Subh-i Salih, *Hadis İstılahları*, 16.

²⁷⁷ Ebû Dâvûd, *İlim*, 3; Dârimî, *Mukaddime*, 43.

²⁷⁸ Buhârî, *İlim*, 39; Tirmizî, *İlim*, 12; Menâkıb, 47; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, II, 248.

Allah Rasûlü'nden yazdığı bin kadar hadis ihtiva eden “sahife-i sadıka”²⁷⁹ asr-ı saadette yazılan hadis sahifelerinin en meşhurdur.²⁸⁰

Roma'nın fethi ile ilgili soru üzerine Abdullah b. Amr'ın bir sandık getirdiği, içinden bir kitap çıkardığı ve “Bir gün Rasûlullâh'ın çevresinde oturmuş yazı yazıyorduk...” dediği rivâyet edilmiştir.²⁸¹ Bu rivâyet, Abdullah b. Amr ile birlikte bazı sahâbîlerin Hz. Peygamber'in yanında hadis-i şerifleri yazdığını açıkça göstermektedir.

Ebû Râşid el-Hayranî'den (r.a.) rivâyet edilen şu hadisi şerif de Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) hadislerini bizzat yazdığının güzel bir örneğidir:

“Abdullah b. Amr b. Âs'a geldim sonra ona: ‘Allah Rasûlü'nden dinlediğin bir şeyi bana nakleder misin?’ dedim. Bunun üzerine bana bir yazı çıkardı ardından da ‘Bu Allah Rasûlü'nün benim için yazdırdığı şeydir’ dedi. Yazıya baktım orada şunlar yazıyordu...”²⁸²

Bunun dışında Ebû Hüreyre'nin rivâyet ettiği hadislerin yanında yazılı olduğu nakledilmiştir.²⁸³ Yine Ebû Hüreyre'nin rivâyet ettiği bir hadiste Mekke'nin fethi akabinde Mekke'lilere yaptığı hutbeyi dinleyen Ebû Şâh bu hutbenin kendisi için yazılmasını istemiştir. Allah Rasûlü (s.a.v.) de “*Ebû Şâh için hutbeyi yazınız*” buyurarak kendi hutbesinin, sözlerinin yazılmasına izin verilmiştir.²⁸⁴ Görüldüğü üzere kendisi bizzat yazılıp verilmesini emretmiştir. Genç sahâbîlerden Rafi' b. Hadîc “Ey Allah'ın Rasûlü! Senden birçok şey işitiyoruz, onları yazalım mı? diyerek Rasûlüllah'tan (s.a.v.) izin istemiş, O da “*Yazınız, bir beis yoktur*” buyurmuştur.²⁸⁵

Keza Sahihayn'da zikredilen Hz. Ali'nin yanında bulundurduğu sahife meşhurdur.²⁸⁶ Siyasî ve hukukî bir belge olan Medine vesikasının (anayasasının) da tarihte yazılan ilk anayasa olduğu söylenmektedir.

²⁷⁹ Bk. Dârimî, Mukaddime, 43.

²⁸⁰ Subh-i Sâlih, *Hadis İlimleri ve Hadis İstihlaları*, s. 20.

²⁸¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, II, 176; Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 468, 598, h.n. 8301, 8662.

²⁸² Tirmizî, Daavât, 95.

²⁸³ İbn Abdülber, *Câmi'u beyâni'l-ilm*, I, 141, h.n. 286.

²⁸⁴ Buhârî, Lukata, 7; Müslim, Hac, 447; Ebû Dâvûd, İlim, 3; Tirmizî, İlim, 12.

²⁸⁵ Talat Koçyiğit, *Hadis Tarihi*, Ankara: TDV, 2010 s. 31, (Hatîb el-Bagdâdî, *Takyîdü'l-ilm*, s. 65'den naklen.)

²⁸⁶ Buhârî, İlim, 39; Müslim, Hacc, 467; Nesâî, Kasame, 12; İbn Mâce, Diyet, 21.

Allah Rasûlü'nün yazdırdığı diplomatik mektuplar, antlaşmalar, davet mektupları, memur tayinleri, araziler ve bu arazilerin gelirlerinden atıyyeler, eman ve tavsiye mektupları, nüfus sayımı, nizamname (anayasa) vb. vesikalar²⁸⁷ Hz. Peygamberin yazıya ne kadar çok önem verdiğini, önemli belgeleri yazdırarak kalıcı hale getirdiğini izhar eden delillerdir.

Ali b. Ebû Tâlib (ö. 40/661), Sa'd b. Ubâde (ö. 14/635 [?]), Semüre b. Cündeb (ö. 60/680), Ebû Hüreyre (ö. 58/678), Abdullah b. Amr b. el-Âs (ö. 65/684-85), Abdullah b. Abbâs (ö. 68/687-88), Abdullah b. Ömer (ö. 73/692), Câbir b. Abdullah (ö. 78/697), Enes b. Mâlik (ö. 93/711-12) (r.anhum) gibi genç sahâbîlerin sahifeleri olduğu rivayet edilmiştir. Bu durum bu sahâbîlerin Hz. Peygamber zamanından itibaren önemli gördükleri hadisleri, bilgileri yazdıklarının bir ispatıdır.²⁸⁸

Hz. Peygamber'in eğittiği sahâbe-i kirâm da aynı şekilde yazıya önem vermiş ve ilmi yazı ile kaydetmeyi tavsiye etmiştir.²⁸⁹ Ebû Hüreyre'nin (r.a.) talebesi olan Hemmâm b. Münebbih'in ondan rivâyet ettiği sahifesi günümüze kadar ulaşmıştır.²⁹⁰

2.14. Hadisleri (İlmi) Başkalarına Nakletmeye Teşvik Etmesi

Rasûl-i Ekrem “*Benden dinlediğiniz gibi rivâyet edin. Bunda bir beis yoktur*”²⁹¹ buyurarak hadisleri olduğu gibi rivâyet etmeye teşvik etmiştir. İslâm'ın ilk asırlarında ilim denildiğinde çoğunlukla hadis anlaşılmıştır. Çünkü hadis-i şerifler Kur'ân'ın, İslâm'ın beyanı, tefsiri ve tam bir ilim kaynağıdır. Kur'ân ve İslâm dini Allah Rasûlü'nün açıklamalarıyla ve sözleriyle anlaşılmıştır.

Rasûlullah (s.a.v.) kendisinden işittiği hadisi ezberleyip başkasına aktaran kimselere dua ederek onları hadisleri nakletmeye teşvik etmiştir:

Genç sahâbî Zeyd b. Sâbit (r.a.), Allah Rasûlü'nü (s.a.v.) şöyle derken işittiğini söylemiştir:

²⁸⁷ Koçyiğit, *Hadis Tarihi*, 33-34. İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 202-214.

²⁸⁸ Koçyiğit, *age.*, 41-67; Subhî es-Sâlih, *Hadis İlimleri ve Hadis İstihlaları*, s. 17-23; İsmail Lütfi Çakan, *Hadis Edebiyatı*, (İstanbul: İFAV. 2013), 36-39.

²⁸⁹ İbn Abdülber, *Câmi'u beyâni'l-ilm*, I, 141.

²⁹⁰ Çakan, *Hadis Edebiyatı*, 37; Subhî es-Sâlih, *Hadis İlimleri ve Hadis İstihlaları*, 23-24; Çevirisi için bk. Bünyamin Erul, *Hadislerin Dili İlk Hadis Belgesi Hemmam'ın Sahifesi Tertip-Terceme-Yorum*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2018.

²⁹¹ Müslim, *Zühd*, 72; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 12, 21, 39, 65.

“Allah, bizden bir hadisi (sözü) iyice kavrayıp hıfzeden sonra da onu başkalarına tebliğ eden/ulaştıran kişinin yüzünü ak etsin (nurlandırsın). Zira nice kendisinden daha kavrayışlı (fakîh) olan kimselere fıkıh (dini hakkıyla anlamaya yönelik bilgi) taşıyan kimseler vardır. Nice fıkıh taşıyıcıları da vardır ki fakîh (derin anlayış ve bilgi sahibi) değildir.”²⁹² Yine buna benzer hadisi genç sahâbîlerden Abdullah b. Mes‘ûd (r.a.) ve Enes b. Mâlik (r.a.) nakletmiştir.²⁹³

Yine Veda Hutbesi’nde ve Mekke fethinden sonra ashâbına şöyle buyurmuştur: “Burada bulunup şahit olanlar, bulunmayanlara benden işittiklerini başkalarına tebliğ etsinler. Umulur ki kendilerine ulaştırılan kimseler burada bulunan kimselerden daha iyi idrak ederler.”²⁹⁴

Hz. Peygamber İslâm’ı öğrenmeye gelen heyetlere de:

“Bu söylediklerimi iyi hıfzedin (ezberleyin) ve bunları geride bıraktığımız kişilere haber veriniz”²⁹⁵ buyurarak diğer Müslümanlara haber vermelerini emretmiştir. Ayrıca kırk hadis ezberleyip nakletmeye teşvik etmiştir.²⁹⁶

Ashâb-ı kirâm Hz. Peygamber’in sözlerini nakletmeye çok önem vermişlerdir. Ebû Hüreyre gibi bütün hayatını buna adayan sahâbîler vardır. Allah Rasûlü’nün sözlerini olduğu gibi aktarmak için çok hassas davranmışlardır. Onlardan biri de genç sahâbîlerden (muksirûndan) Abdullah b. Ömer’dir. Ebû Ca‘fer (r.a.) onun hakkında şöyle demiştir:

“İbn Ömer, Rasûlüllah’tan (s.a.v.) bir hadis dinlediği vakit o hadisi işittiği gibi aynen muhafaza ederdi, ona ilavede bulunmaz ve noksanlaştırmazdı (olduğu gibi rivayet eder ve tatbik ederdi).”²⁹⁷

Hz. Ömer’in (r.a.) komşusu ile birlikte ve diğer sahâbîlerin nöbetleşe ilim öğrenmesi de oldukça ibretliktir.²⁹⁸

²⁹² Ebû Dâvûd, İlim, 10; Tirmizî, İlim, 7; İbn Mâce, Mukaddime, 1, 18.

²⁹³ Tirmizî, İlim, 7; İbn Mâce, Mukaddime, 18.

²⁹⁴ Buhârî, İlim, 9, 37; Hacc, 132; Fiten, 8; Müslim, Kasâme, 30.

²⁹⁵ Buhârî, İmân, 40; Ahbâru’l-âhâd, 5.

²⁹⁶ İbn Abdülber, *Câmi’u beyâni’l-’ilm*, I, 95.

²⁹⁷ İbn Mâce, Mukaddime, 1; Dârimî, İlim, 16.

²⁹⁸ Buhârî, İlim, 27.

İbn Abbâs (r.a.) Hz. Peygamber'in şöyle haber verdiğini nakletmiştir:

*“Sizler benden (hadislerimi) sözlerimi dinliyorsunuz. Sizden de başkaları dinleyecek. Onlardan da başka kimseler işitecektir.”*²⁹⁹

Sahâbe-i kirâm hadisleri olduğu gibi aktarmak için çok aşırı titizlik göstermişlerdir. Bunun en güzel örneklerinden birini de Hz. Ali (r.a.) sergilemiştir:

“Ben, Allah Rasûlü'nden bir hadis işittiğim zaman, Allah dilediği kadar beni o hadisten faydalandırırdı. Fakat başka biri O'ndan bana bir hadis rivayet ettiği vakit râviden (rivayet eden kimseden) yemin etmesini isterdim ve ancak yemin ettiği zaman onu tasdik ederdim”³⁰⁰

Ancak ashâb-ı kirâm, insanların ve muhataplarının aklının ermediği hadisleri ve ilimleri nakletmekten de kaçınmışlardır. Nitekim bu hususta Abdullah b. Mes'ûd şöyle demiştir:

“Şayet bir topluluğa akıllarının almayacağı bir hadis anlatırsan, o hadis onların bazısı için ancak bir fitne olur.”³⁰¹

Ali (k.v.) de “İnsanlara idrak edebilecekleri şeyler anlatınız. Siz Allah ve Rasûlü'nün tekzip edilmesini (yalanlanmasını) ister misiniz?” demiştir.³⁰²

²⁹⁹ Ebû Dâvûd, İlim, 10.

³⁰⁰ Ebû Dâvûd, Vitr, 26; Tirmizî, Salât, 186, Tefsirü'l-Kur'ân, 4.

³⁰¹ Müslim, Mukaddime, 5.

³⁰² Buhârî, İlim, 49.

İKİNCİ BÖLÜM

ALLAH RESÛLÜ'NÜN GENÇLERİ EĞİTİMİ VE USULLERİ

1. Taktîr Yöntemi (Metodu)

1.1. Eğitim Açısından Taktîr Yöntemi

Günümüz eğitim kitaplarında taktîr yöntemi hakkında çok yönlü tarifler yapılmıştır. En eski,³⁰³ geleneksel³⁰⁴ ve çok kullanılan bir yöntem olduğunda kuşku yoktur. Günümüzde de sıkça başvurulan ve etkili³⁰⁵ bir yöntemdir. Kısaca, sunuş yoluyla öğretim stratejisine dayanan, öğretmenin etkin öğrencinin ise pasif olduğu düz anlatım ve aktarma yöntemi olarak tarif edenler ve bu yönde eleştirip yetersiz görenler vardır.³⁰⁶ Taktîr ile anlatmanın bir olmadığını, anlatmanın taktîrin bir kısmını teşkil ettiğini, taktîrin ise bir tasrih/açıklama yöntemi olduğunu³⁰⁷ yerinde ve etkili bir şekilde kullanılırsa başarılı sonuçlar alınabileceğini söyleyip olumlu bakanlar da mevcuttur.³⁰⁸

Eğitimcilerle göre taktîr metodu, bir mevzunun öğretmen ya da onun yerinde olan birisi tarafından belli bir sıra ve düzen içinde talebelere sunulmasıdır.³⁰⁹ Ayrıca bir soru veya problem şekline sokulmuş olan önemli bir fikrin öğrenciye açık bir şekilde anlatılmasını veya izahını gerekli kılan bir öğretim tekniğidir.³¹⁰ Başka bir ifadeyle anlatılacak konuların yeterince açık olamayan, öğrencilerce rahatlıkla ve kolaylıkla anlaşılacak kısımlarının, olayların, müphem bazı fikirlerin veya kavramların, sebep-sonuç münasebetleri içerisinde izahının yapılarak açıklığa kavuşturulmasıdır.³¹¹

³⁰³ Süleyman Akyürek, *Din Öğretimi*, Ankara: Nobel Yayın dağıtım, 2010, s. 125.

³⁰⁴ Nuri Gömleksiz, "Öğretimde Strateji, Yöntem ve Teknikler", *Öğretimde Planlama Uygulama Değerlendirme*, (ed.) Mehmet Gürol, Elazığ, Üniversite Kitapevi, 2004, s. 90; Meral Güven, "Öğretim-Öğrenme Süreci", *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, (ed.) Bilal Duman, Ankara: 2015, Anı Yayıncılık, s. 261.

³⁰⁵ Abdullah Özbek, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed*, Konya: Esra Yayınları, 1994, s. 125

³⁰⁶ Gömleksiz, s. 90. Güven, s. 261.

³⁰⁷ Mehmet Zeki Aydın, *Din Öğretiminde Yöntemler*, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık, 2015, s. 125.

³⁰⁸ Akyürek, s. 125.

³⁰⁹ Aydın, s. 125.

³¹⁰ Aydın, s. 125; Özbek, s. 202-203.

³¹¹ Mustafa Öcal, *Din Eğitim ve Öğretiminde Metodlar*, Ankara: TDV, 2013, s. 203.

Bazı yönleriyle bir hatırlatma, anlatma, özendirme, hikâye etme, nakletme, tebliğ etme ve bazı yönleriyle de bilimsel açıklama metodudur.³¹²

Hangi yöntem tatbik edilirse edilsin her derste az ya da çok takrir yönteminden yararlanılacaktır.³¹³ Diğer öğretim yöntemlerini destekleyici olarak da kullanılabilir.³¹⁴ Önemli olan öğretimde yalnız bir metodla iktifa etmeyip yeri ve zamanı gelince bütün yöntem ve tekniklerden istifade edilmelidir.³¹⁵

Anlatmanın ve açıklamanın da birçok ilke ve yöntemi vardır. Hz. Peygamber (s.a.v.) genç sahâbîlere dini öğretirken bunları sıkça, en güzel ve etkili bir şekilde tatbik etmiştir.

1.2. Allah Rasûlü'nün Takrîr (Anlatım) Usûlü

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) insanları ve gençleri eğitiminde en çok kullandığı usûllerden biri takrir usûlüdür. Zira kendisine inen vahyi, kitap ve hikmeti insanlara ve gençlere beyan etmesi için en uygun metoddur. Allah Rasûlü (s.a.v.) açık, anlaşılır, dil kaidelerine uygun, fesahat ve belâğat ile en mükemmel şekilde âyetleri ve dinî meseleleri genç sahâbîlere açıklamış ve öğretmiştir. Anlattıklarını samimi ve yaşıyormuş gibi etkili olarak aktarmıştır. Jest ve mimiklerini, ses tonunu en güzel şekilde kullanmıştır. Ayrıca güzel ahlâkı ile rol model olmuştur.

İnsanlara hitap ederken de sade ve basit bir dil kullanmış, açık anlaşılır ve tane tane konuşmuştur.³¹⁶ Genç sahâbîlerin Hz. Peygamber'in anlatırken takip ettiği, konuşma usûlü ve üslubu hakkındaki naklettikleri ve şahit oldukları bazı rivâyetler şunlardır.

1.3. Hz. Peygamber'in Konuşma Usûlü ve Uslubü

1.3.1. Allah Rasûlü'nün Tane Tane ve Sayılabilir Konuşması

حَدَّثَنِي الْحَسَنُ بْنُ صَبَّاحِ الْبَرَّازِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنِ عُرْوَةَ عَنِ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ

- صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ يُحَدِّثُ حَدِيثًا لَوْ عَدَّهُ الْعَادُّ لَأَخْصَاهُ.

Tahrîc: Buhârî, Menâkıb, 23; Müslim, Zühd, 71; Ebû Dâvûd, İlim, 7.

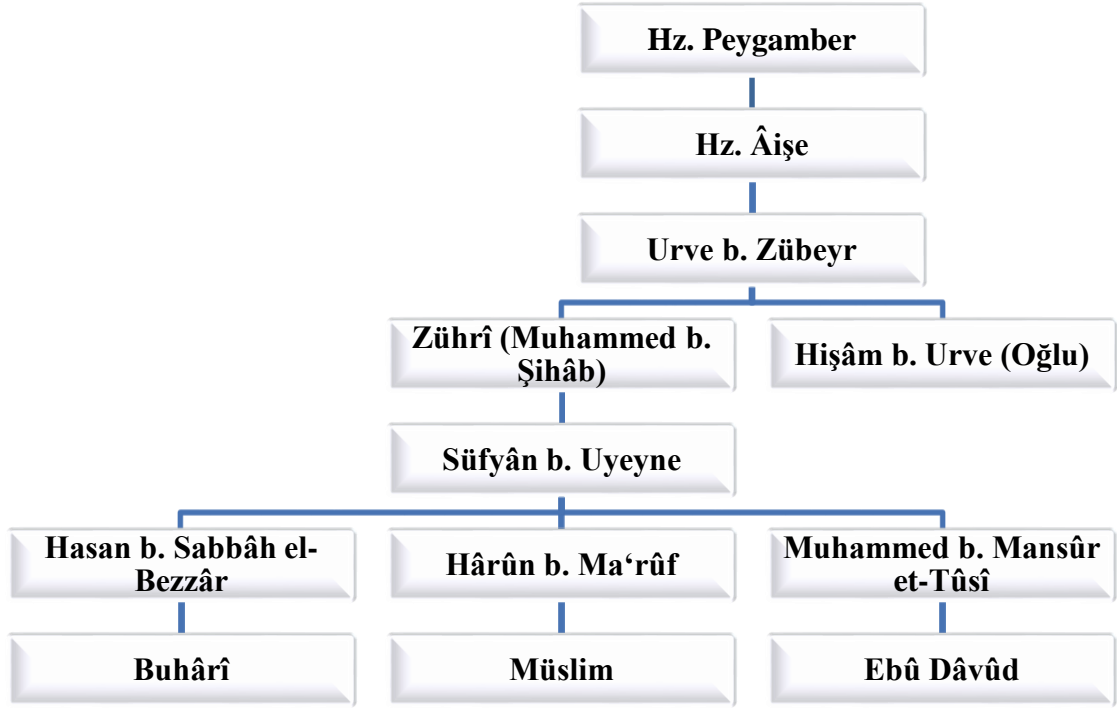
³¹² Özbek, s. 125;

³¹³ Aydın, s. 127.

³¹⁴ Akyürek, s. 126.

³¹⁵ Aydın, s. 127.

³¹⁶ Veysel Özdemir, *Hz. Muhammed'in Örnek Liderliği*, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2014, s. 52.

Tercüme:

Bana Hasan b. Sabbâh el-Bezzâr, O Süfyân'dan, O da ez-Zührî'den; O da Urve'den³¹⁷ rivâyet etti ki, Âiše'den (r.anhâ) şöyle rivâyet edilmiştir:

“Kuşkusuz Nebî (s.a.v.), bir söz söylediği zaman kelimeleri sayan bir kimse onun sözlerini saymak isteseydi muhakkak sayabilirdi.”³¹⁸

Tahkik:

İbn Hacer (rh.a), saymak isteyen sayardı, hakkında, bir kimse kelimelerini veya harflerini saymak istese sonuna kadar bunu kuşkusuz yapabilirdi, manasına geldiğini söylemiştir. Bununla kastedilenin, Hz. Peygamber'in konuşması ve okumasının tane tane ve anlaşılır oluşunun son haddinde olmasıdır.³¹⁹

Hz. Peygamber'in genç zevcesi Hz. Âiše'nin (r.anha) naklettiği bu hadis-i şerif, O'nun konuşma şeklinin sayılabilecek şekilde ağır ağır, tane tane olduğunu bildirmiştir. Böylece Allah Rasûlü'nün anlatma ve öğretmedeki harika bir sıfatını gösterilmiş olmaktadır.³²⁰

³¹⁷ Tabiin âlimlerinden fukeha-i sebadan biridir. Babası Hz. Peygamber'in halası Hz. Safiyye'nin oğlu, aşere-i mübeşşereden Zübeyr b. Avvâm'dır. Annesi ise Hz. Esmâ'dır. Hz. Aişe de teyzesidir. Daha geniş bilgi için bakınız. Mehmet Efendioğlu, “Zübeyr b. Avvâm”, *DİA*, XLIV, 522-524

³¹⁸ Buhârî, Menâkıb, 23. Müslim ve Ebû Dâvûd bu hadisi daha teferruatlı olarak nakletmiştir.

³¹⁹ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, 6/578.

³²⁰ Mehmed Sofuoğlu, *Sahih-i Buhârî ve Tercümesi*, İstanbul: Ötüken, 1987, VII, 3348.

Eğitimde özellikle takrir metodunu kullanırken veya bir şeyi anlatırken en önemli hususlardan biri anlaşılır tane tane konuşup anlatmaktır. Günümüz eğitimcileri de konu anlatılırken tane tane, yavaş yavaş ancak canlı konuşulması gerektiğini söylemişlerdir.³²¹ Ne konuştuğu anlaşılmayacak derecede hızlı konuşan bir kimseden gerektiği şekilde istifade edilmez. Allah Rasûlü (s.a.v.) gençlere veya bir kimseye herhangi bir meseleyi anlatırken daima kelimeleri sayılacak şekilde açık, tane tane ve anlaşılacak biçimde konuşmuştur. Anlaşılmayacak şekilde art arda acelece konuşmaktan sakınmıştır.

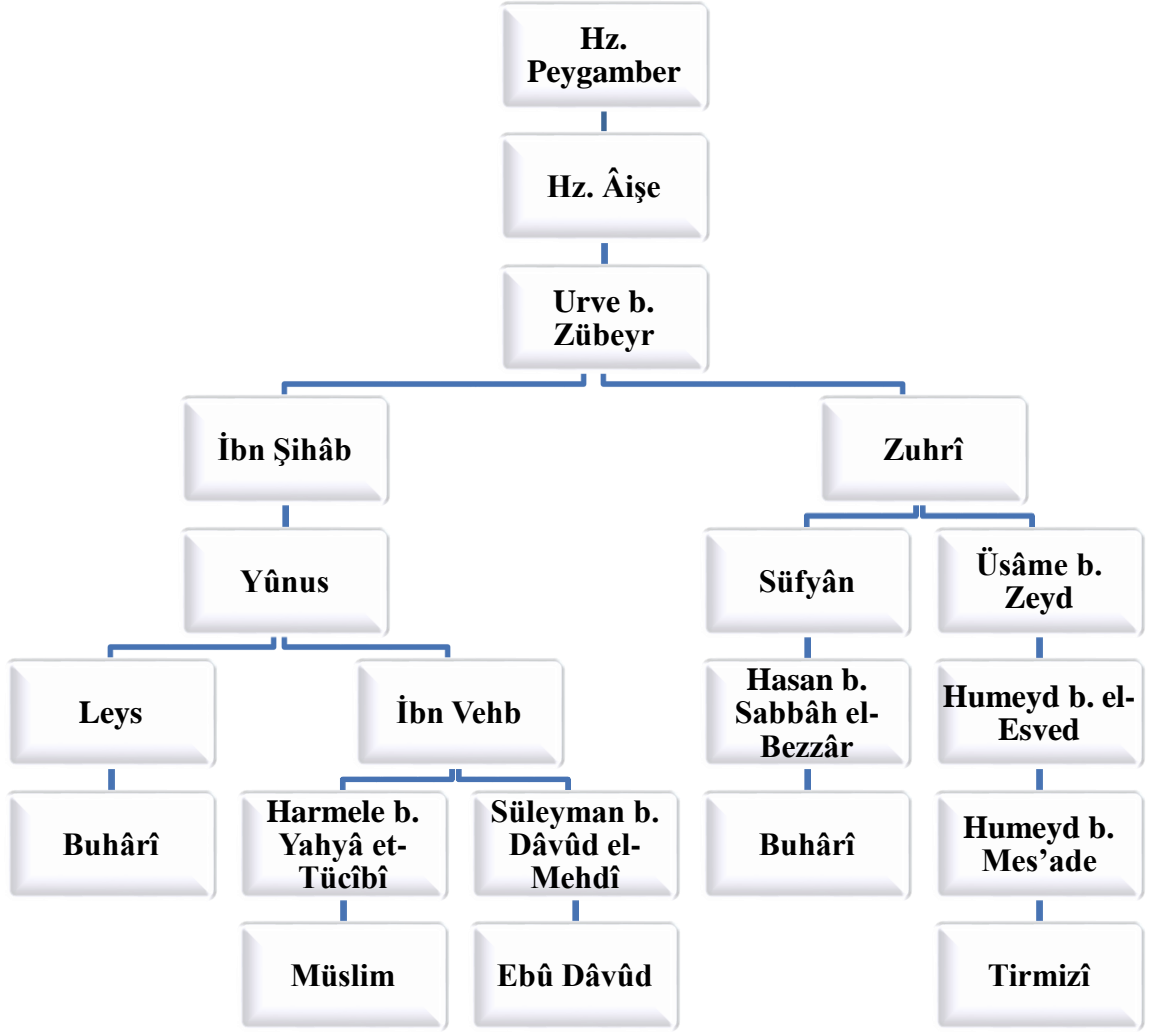
1.3.2. Art Arda Acelece Konuşmaması

وَقَالَ اللَّيْثُ حَدَّثَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شَهَابٍ أَنَّهُ قَالَ أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بِنُ الرَّبِيعِ عَنِ عَائِشَةَ أَنَّهَا قَالَتْ أَلَا يُعْجِبُكَ أَبُو فَلَانٍ جَاءَ فَجَلَسَ إِلَى جَانِبِ حُجْرَتِي يُحَدِّثُ عَنِ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ، يُسْمِعُنِي ذَلِكَ وَكُنْتُ أُسَبِّحُ فَقَامَ قَبْلَ أَنْ أَقْضِيَ سُبْحَتِي ، وَلَوْ أَدْرَكْتُهُ لَرَدَدْتُ عَلَيْهِ ، إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - لَمْ يَكُنْ يَسْرُدُ الْحَدِيثَ كَسَرْدِكُمْ

Tahrîc:

Buhârî, Menâkıb, 23; Müslim, Fedâilü's-Sahâbe, 160; Ebû Dâvûd, İlim, 7; Tirmizî, Menakıb, 9.

³²¹ Öcal, s. 206.

Tercüme:

el-Leys şöyle dedi: Bana Yûnus, İbn Şihâb'dan tahdîs etti ki, O şöyle demiştir: Bana Urve b. Zübeyr haber verdi ki, (teyzesi) Âişe ona şöyle demiştir:

“Sana hayret vermiyor mu? Buraya falanın babası (Ebû Hüreyre) geldi. Odanın şu tarafına oturdu. (Sürekli) Rasûlüllah'tan hadîs nakledip bunları bana duyuruyordu. Hâlbuki ben o sırada (nafîle) namaz kılıyordum. Sonrada ben namazımı bitirmeden kalkıp gitti. Şâyet (gitmeden) ona yetişebilseydim, muhakkak (onu acele konuşmaktan men edip) ona: ‘Şüphesiz Rasûlüllah, sözü (hadîsi) sizin acelece sıraladığınız gibi birbiri ardına sıralayıp konuşmazdı’ karşılığı verirdim.”³²²

³²² Buhârî, Menâkıb, 23.

Tahkik:

Burada “sizin konuşmanız gibi değildi” cümlesinden, konuşurken kelimeleri peş peşe aceleyle sıralayıp dinleyen için karışıklık oluşması gibi bir durumun olmadığı kastedilmiştir.³²³ Yani açık ve teenni ile söylerdi ve dinleyenin idraki karışmazdı.³²⁴

İmam Nevevi (rh.a), bu hadisin manasını, çokça ve arka arkaya hadis buyurmazdı, şeklinde açıklamıştır.³²⁵ Hz. Âişe (r.anha) burada, bir mecliste bu kadar çok hadis rivâyet etmesine itiraz etmiştir. Bunun sebebi de bir yanılma ve buna benzer bir hususun ortaya çıkmasından endişe etmesidir.³²⁶

Hadiste müminlerin annesi Hz. Âişe, art arda rivâyette bulunup aceleyle konuşan Ebû Hüreyre’yi (r.a.) uyarmıştır. Allah Rasûlü’nün (s.a.v.) asla bu şekilde konuşmadığını belirtmiştir.

Kısaca bu hadisi şeriften, Hz. Peygamber’in, bir şey anlatırken sözlerinin tane tane olduğunu, muhatabın rahatça takip edebileceği derecede yavaş konuştuğu, takip edilemeyecek derecede kelimeleri alelacele, arka arkaya sıralamaktan kaçındığı anlaşılmaktadır. Yine muhatabın, genç sahâbîlerim durumunu gözettiği ortadadır. Günümüz eğitimcileri de dersi hızlı bir şekilde anlatılmaması gerektiğini belirtmişlerdir.³²⁷

İbn Cemâa (rh.a.) öğretmenin cümleleri birbirini kovalayacak şekilde hızlı değil bilakis tane tane, tertipli ve aralıklı konuşması gerektiğini söylemiştir. Böylece kendisi ve dinleyenlerin konu üzerinde düşünebileceğini belirtmiştir.³²⁸

1.3.3. Fasıllı, Anlaşılır ve Ezberlenir Şekilde Konuşması

حَدَّثَنَا عُثْمَانُ وَأَبُو بَكْرٍ ابْنَا أَبِي شَيْبَةَ قَالَ حَدَّثَنَا وَكَيْعٌ عَنْ سُفْيَانَ عَنْ أُسَامَةَ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُرْوَةَ عَنِ

عَائِشَةَ رَحِمَهَا اللَّهُ قَالَتْ كَانَ كَلَامُ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- كَلَامًا فَصْلًا يُفْهَمُهُ كُلُّ مَنْ سَمِعَهُ.

³²³ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VI, 578.

³²⁴ Kamil Miras, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1978, IX, 278.

³²⁵ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *el-Minhâcu Şerhi Sahîh-i Müslim*, Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1972, X, 429.

³²⁶ Nevevî, *el-Minhâc*, XI, 610.

³²⁷ Bayraktar, s. 179.

³²⁸ Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. İbrâhîm b. Sa'dillâh b. Cemâa el-Kinânî el-Hamevî, *Tezkiratü's-Samî ve'l-Mütekellim fi Edebi'l-Âlim ve Müteallim*, Beyrût: Dâru'l Kütübi'l-İlmiyye, 2014, s. 46.

Tahrîc: Ebû Dâvûd, Edeb, 18.

Tercüme:

Bize Osman ve Ebû Bekir tahdis ettiler, (Dediler ki): Bize Vekî', Süfyân'dan, O Üsâme'den, O da ez-Zuhrî'den, O da Urve'den, O da Âişe'den rivâyet ettiğine göre, Hz. Âişe şöyle demiştir:

“Rasûlüllah'ın (s.a.v.) kelamı fasıllalı (gâyet açık ve tane tane) idi. Kendisini dinleyen herkes konuşmasını (rahatlıkla) anlayabilirdi.³²⁹

Tahkik:

Hadiste zikredilen “Kelamı fasıllalı idi” sözü, cüzleri birbirinden ayrı (tane tane)³³⁰ sözleri aşikâr (mübeyyin) ve anlaşılır (vâdih)³³¹ demektir. Eğitimciler ve insanlara hitap eden kimseler, meramını herkesin rahatça anlayacağı şekilde açık ve seçik söylemek ve muhataplarının idrak seviyesini göz önünde bulundurmamak durumundadır.³³²

Yine Âişe (r.anha) bu hadiste Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) gâyet açık, tane tane, herkesin bildiği kelimelerle ve dinleyenlerin rahatlıkla anlayacağı mutedil bir şekilde konuştuğu belirtmiştir.

Günümüz eğitimcilerine göre de konuşmacılar özellikle eğitimciler diksiyonlu, gâyet açık ve anlaşılacak şekilde konuşmalıdır. Kullandığı kelimeler net ve bilinen, cümleler de anlaşılır olmalıdır. Aksi takdirde sözleri doğru ve faydalı olsa bile dinleyenlerine fazla bir şey veremezler. Zira sözler, konular birbirine karışır ve fikirler arasındaki bağ kopar.³³³ Her konuda olduğu gibi konuşma hususunda da en güzel örnek

³²⁹ Ebû Dâvûd, Edeb, 18. İsnadı hasendir. Üsâme, (asıl ismi) İbn Zeyd'dir ve Hasenü'l-Hadîs'tir. Vekî', İbnü'l-Cerrâh'tır. Süfyân, ise es-Sevrî'dir. Zührî de Muhammed b. Müslim Şihâb'tır. Bk. Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, (thk. Şuayb el-Arnaût), VII, 208.

³³⁰ Ebü't-Tayyib Muhammed Şemsü'l-Hak b. Emîr Alî ed-Diyânüvî el-Azîmâbâdî, *Avnü'l-Ma'bûd*, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1995, XII, 126.

³³¹ Hafîl b. Ahmed b. Mecîd Sehârenpûrî, *Bezlü'l-mechûd fî halli Ebi Dâvûd*, Hindistan: Merkez eş-Şeyh Ebü'l-Hasan en-Nedvî, XII, 259.

³³² Yaşar Kandemir, vd., *Riyâzu's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, İstanbul: Erkam Yayınları, 2004, IV, 118.

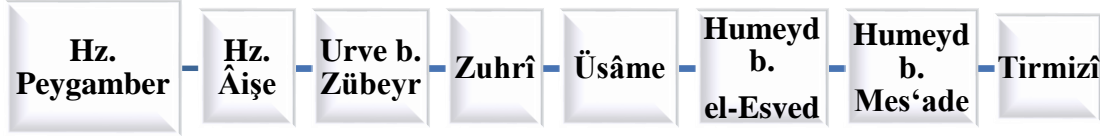
³³³ Bayraktar, s. 179; Akyürek, s. 127; Özbek, s. 126; Aydın, s. 133.

Hız. Peygamber'dir. Bu sebeple eğitim, tebliğ ve irşat görevini yüklenen kimselerin, eğitimcilerin başarıları da O'nun bu hususta takip ettiği konuşma üslubunu örnek almalarına bağlıdır.³³⁴

İmam Gazzâli muallimin yapması gerekenlerden birinin de konuşurken ifadesinin güzel ve anlaşılır olmasının, sözünü tafsilatlı açıklamasının ve konuyu güzelce izah etmesinin gerektiğini söylemiştir.³³⁵

حَدَّثَنَا حُمَيْدُ بْنُ مَسْعَدَةَ حَدَّثَنَا حُمَيْدُ بْنُ الْأَسْوَدِ عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ عَنِ الرَّهْرِىِّ عَنِ عُرْوَةَ عَنِ عَائِشَةَ قَالَتْ مَا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- يَسْرُدُ سَرْدَكُمْ هَذَا وَلَكِنَّهُ كَانَ يَتَكَلَّمُ بِكَلَامٍ بَيْنَهُ فَصْلٌ يَحْفَظُهُ مَنْ جَلَسَ إِلَيْهِ. قَالَ أَبُو عِيْسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ الرَّهْرِىِّ وَقَدْ رَوَاهُ يُونُسُ بْنُ زَيْدٍ عَنِ الرَّهْرِىِّ.

Tahrîc: Tirmizî, Menakıb, 9.

Tercüme:

Bize Humeyd b. Mes'ade, Humeyd b. el-Esved'den, O Üsâme b. Zeyd'den, O da Zuhrî'den, O da Urve b. Zübeyr'den rivâyet ettiğine göre, Âişe (r.anha) şöyle demiştir:

“Rasûlüllah (s.a.v.) sözü sizin gibi hızlı hızlı konuşmazdı. Lakin sözü, yanında oturan kimsenin ezberleyeceği şekilde arasında fasıla (ara) olduğu halde konuşurdu.”

Ebü İsâ (Tirmizî) şöyle demiştir: Bu hadis hasendir. Bu hadisi yalnızca Zuhrî'nin rivâyeti ile bilmekteyiz. Yine Yunus b. Yezîd bu hadisi Zuhrî'den nakletmiştir.

Tahkik:

Burada yine Hız. Peygamber'in kelamının cüzleri (kelimeleri) arasında fark ve durma olduğu belirtilmiştir.³³⁶ Âişe (r.anha), Allah Rasûlü'nün dinleyeninin ezberleyeceği şekilde fasılalı, tane tane konuştuğunu haber vermiştir. Böylelikle sahâbe-i kirâm,

³³⁴ Necati Yeniçel ve Hüseyin Kayapınar, *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*, İstanbul: Şamil Yayınevi, 1989, XVI, 46.

³³⁵ Gazzâlî, *Minhâcû'l-Müteallim/Öğrencinin Rehberi*, (çev. Suat Demirtaş) İstanbul: Semerkand Yayınları, 2016, s. 77, 86.

³³⁶ Ebû'l-Hasen Nürüddîn Alî b. Sultân Muhammed el-Kârî el-Herevî, *Mirkâtü'l-Mefâtih*, Lübnan: Dâru'l-Fikr, 2002, IX, 3719, h.n. 5828.

hassaten gençler Hz. Peygamber'in sözlerini daha rahat anlamış ve ezberleyerek başkalarına aktarabilmişlerdir. Başta Ebû Hüreyre olmak üzere "muksirûn" denilen çok hadis nakleden sahâbîler gençlerden müteşekkildir. Burada Allah Rasûlü'nün duasının yanında âyetlerin, hadislerin ezberlenmesinde ve başkalarına aktarılmasında O'nun konuşma ve anlatım üslubunun da etkisi hayli fazladır.

Bu sebeple eğitimcilerin ve öğretmenlerin de anlatılanların anlaşılması, akılda kalması ve daha rahat ezberlenmesi için Hz. Peygamber'in sünnetine uyarak tane tane ve anlaşılır şekilde konuşması elzemedir.³³⁷ Günümüz eğitimcileri de hızlı ve uzun cümleler ile ders anlatmasını böylelikle fikirler arasındaki bağı korumak gerektiğini belirtmişlerdir. Yine konuyu çok ağır veya süratli anlatmayarak dinleyenlere anlaması ve iyice kavraması için fırsat tanınmasını böylece öğrencilerin konuyu daha rahat anlayabilmelerini, not tutmak isteyenlerin de not tutmasını sağlamak gerektiğini tavsiye etmişlerdir.³³⁸

1.3.4. Sade ve Rahat Konuşması

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشْرٍ عَنْ مِسْعَرٍ قَالَ سَمِعْتُ شَيْخًا فِي الْمَسْجِدِ يَقُولُ سَمِعْتُ

جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ يَقُولُ كَانَ فِي كَلَامِ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- تَرْتِيلٌ أَوْ تَرْسِيلٌ.

Tahrîc:

Ebû Dâvûd, Edeb, 21.

Tercüme:

Bize Muhammed b. el-'Alâ tahdis etti. O, Muhammed b. Bişr'den, O da Mis'ar'dan rivâyet ettiğine göre, şöyle demiştir: Ben mescitteki bir Şeyhten şöyle dediğini işittim: Câbir b. Abdullah'ın şöyle söylediğini işittim:

³³⁷ Bayraktar, s. 179; Akyürek, s. 127; Özbek, s. 126; Aydın, s. 133.

³³⁸ Bayraktar, s. 179; Öcal, s. 206.

“Rasûlüllah’ın (s.a.v.) konuşmasında tertil (açıklık, makam) yahut tersil (itidal, rahatlık, yumuşaklık) vardı.”³³⁹

Tahkik:

Tertil, harfleri mahreçlerine göre tam çıkararak yavaş yavaş (diksiyonlu) konuşmaktır. Tersil, ise kelimelere ara vererek konuşmaktır. Her iki kelime de Rasûlüllah’ın (s.a.v.) kelimeleri gâyet açık net ve herkesin idrak edeceği şekilde telafuz ettiğini ve ayrıca sözler birbirine ulamayıp tane tane konuştuğunu ifade etmektedir.³⁴⁰

Molla Ali el-Kârî (rh.a), tertilin Hz. Peygamber’in kıraatındaki (konuşmasındaki) açıklık (tebyin) manasına geldiğini söylemiştir. Zira bu hususta Allah Teâlâ “*Kur’ân’ı tane tane (tertil üzere) oku*”³⁴¹ buyurmuştur. Tersil ise konuşurken mühlet vermesi, kelimelerin arasını ayırması demektir. Bunu da “*Bizim üzerimize düşen (vazife), ancak apaçık bir tebliğdir.*”³⁴² âyetine riâyet etmek için yapmaktadır. İkisinin aynı manada olduğu ve manasının da harflerdeki izah ve tebyin (açıklık) olduğu da söylenmiştir. İkisinin manasının bir olmasından murad, harfleri çıkarırken acele etmeden bilakis harflerin zatını, mahreçlerini, sıfatlarını tam olarak çıkarması, hareke ve sukun hallerini ayırt etmesidir. Burada anlaşılan mana, acele konuşmamak, yavaş yavaş konuşmaktır.³⁴³

Günümüz eğitimcileri de dersin sade ve anlaşılır bir şekilde anlatılması ve anlaşılması zor kelemelerden de kaçınılması gerektiğini söylemişlerdir.³⁴⁴

Genç sahâbîlerden Câbir’in (r.a.) naklettiği bu hadis-i şerif, Hz. Peygamber’in kısa, manası anlaşılır sözlerle konuştuğunu, kapalı ve belirsiz kelimelerle konuşarak muhatapları yormaktan sakındığını göstermektedir. Üstelik konuşurken aceleci olmaktan uzak ve gâyet rahat olduğunu ifade etmektedir. Görüldüğü üzere Rasûl-i Kibriya Efendimiz genç sahâbîlere itidal üzere konuşmayı öğretmiştir.

³³⁹ Ebû Dâvûd, Edeb, 21. Hadis sahîh li-gayrihtir. Bu hadisi Hz. Cabir’den rivâyet eden râvinin kimliği meçhul olduğundan dolayı bu isnat zayıftır. Meçhûl râvinin dışındaki râvîler ise sikadır. Mis’ar’ asıl ismi de İbn Kidâm (b. Zuheyr el-Hilâlî el-Âmirî)’dir. Bk. Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, (thk. Şuayb el-Arnaût), VII, 207.

³⁴⁰ Kemal Sandıkçı, *Câmiu’l-Usûl Tercüme ve Şerh*, XVIII, 236, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2008. Buhârî, İlim 30, İsti’zân 13; Tirmizî, İsti’zân 28.

³⁴¹ Müzemmil 73/4.

³⁴² Yasin 36/17.

³⁴³ Ali el-Kârî, *Mirkâtü’l-Mefâtih*, IX, 3719, h.n. 5827.

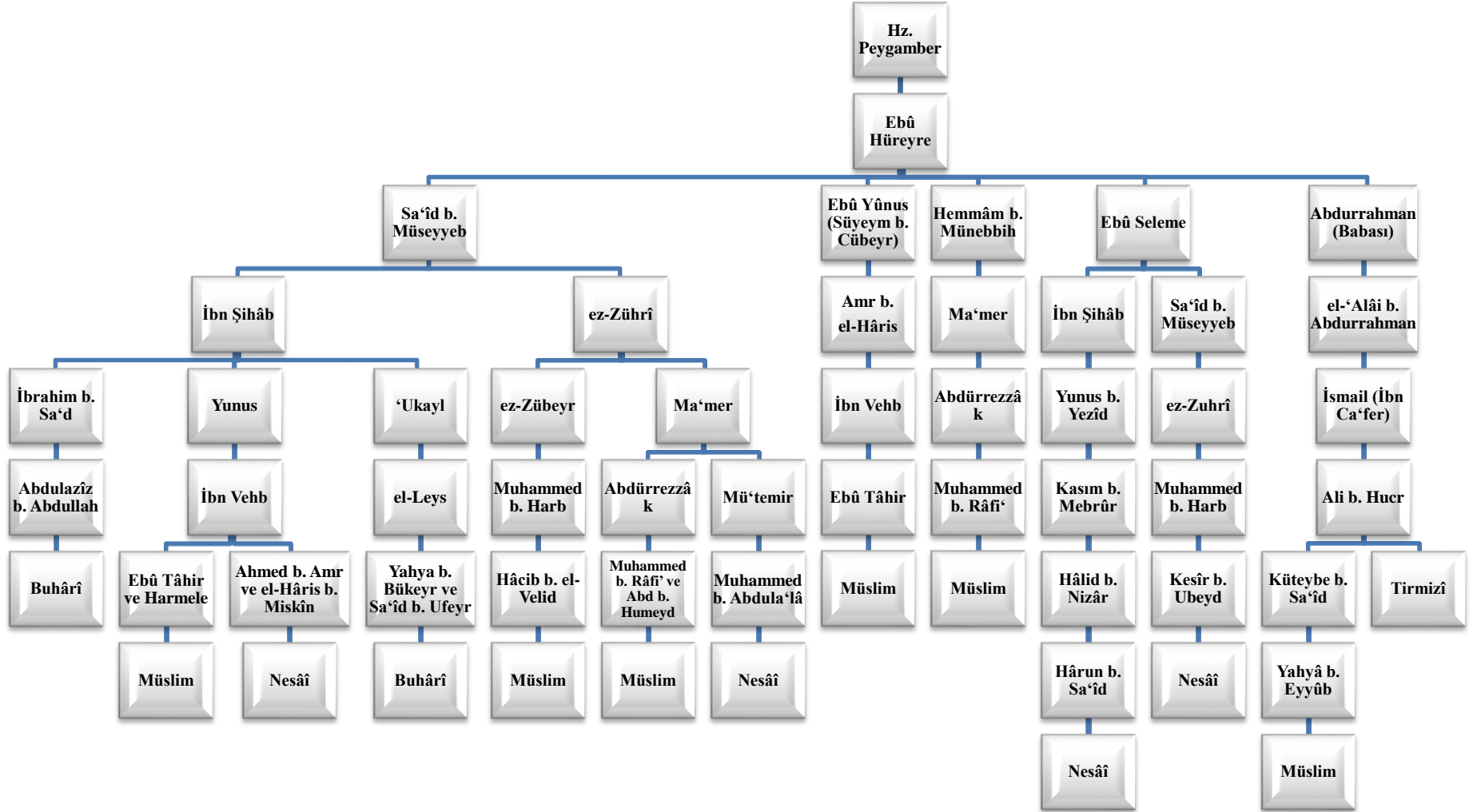
³⁴⁴ Bayraktar, s. 179, 191-192; Özbek, s. 126; Aydın, s. 133.

1.3.5. Cevâmiu'l-Kelîm Olması (Özlu Konuşması)

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عَقِيلٍ عَنِ ابْنِ شَهَابٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ -
رضى الله عنه - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ « بُعِثْتُ بِجَوَامِعِ الْكَلِمِ ، وَنُصِرْتُ بِالرُّعْبِ ، فَبَيَّنَّا
أَنَا نَائِمٌ أُتِيتُ بِمَفَاتِيحِ خَزَائِنِ الْأَرْضِ ، فَوُضِعَتْ فِي يَدِي » . قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ وَقَدْ ذَهَبَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله
عليه وسلم - وَأَنْتُمْ تَنْتَلُونَهَا .

Tahrîc:

Buhârî, Cihâd, 122; Tabir, 22; İ'tisam, 1; Müslim, Mesâcid, 5-8; Nesâî, Cihâd,
1; Tirmizî, Sîre, 5.

Tercüme:

Bize Yahya b. Bükeyr, O el-Leys'den, O da Ukayl'den, O da İbn Şihâb'tan, O da Sa'îd b. Müseyyeb'ten, O da Ebû Hüreyre'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“Ben (cevâmiu'l-kelim) câmiialı/özlü sözlerle gönderildim. Ben (düşmana) korku salmak ile yardım olundum. Ayrıca uyuduğum esnada bana yerdeki hazinelerin anahtarları getirilip elimin içine konuldu.”

Ebû Hüreyre: Rasûlullah dünyadan gitti. Şimdi bu hazineleri yerlerinden sizler çıkarırsınız, demiştir.³⁴⁵

Tahkik:

Cevâmi'u'l-kelimden murad, Kur'ân-ı Kerîm olduğu söylenmiştir. Zira Kur'ân'ın içinde az söz ile çok mânâlar bulunmaktadır. Keza Hz. Peygamber'in hadislerinde de bu veciz kelimeler çokça bulunur,³⁴⁶ Onun sözleri lafzı az manası çok olan kapsamlı sözlerdir.³⁴⁷

Rasûl-i Ekrem Efendimiz'in özelliklerinden biri de az sözle engin mânâlar dile getirmesidir. Bununla birlikte anlatılması zor olan şeyleri özlü bir biçimde, duru ve berrak bir ifade ile kolayca anlatmasıdır. Bu hususiyete O, “cevâmiu'l-kelim” adını vermektedir.³⁴⁸

“Ameller niyetlere göredir”³⁴⁹, “Bizim emrimiz olmayan her amel, iş reddolunmuştur”³⁵⁰ gibi hadisler Allah Rasûlü'nün az sözle çok mana ifade ettiği hadislerdendir.³⁵¹ Onun bu özlü sözlerini bir araya getiren kitaplar yazılmıştır.³⁵²

Şu hadis-i şerif bununla ilgili güzel bir örnektir.

Ebû Zabye anlatıyor: Bir gün bir adam kalkıp sözü uzatıp çok konuştu. Bunun üzerine Amr b. el-Âs (r.a.) şöyle dedi:

³⁴⁵ Buhârî, Cihâd, 122.

³⁴⁶ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VI, 128.

³⁴⁷ Nevevî, *el-Minhâc*, III, 388.

³⁴⁸ Kandemir, *Riyâzu's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, III, 473.

³⁴⁹ Buhârî, *Bedyü'l-Vahy*, 1.

³⁵⁰ Buhârî, *Buyû'*, 60.

³⁵¹ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, XII, 248.

³⁵² Bk. M. Yaşar Kandemir, “Cevâmiu'l-Kelim”, *DİA*, İstanbul: TDV, 1993, VII, 440.

Şâyet bu adam konuşmasını fazla uzatmayıp kısa kesseydi onun için daha hayırlı olurdu. Zira ben Allah Rasûlü'nü (s.a.v.):

“Ben veciz (özlü) konuşmayı bilirim -veya- veciz konuşmakla emrolundum. Çünkü veciz konuşmak daha hayırlıdır” buyururken işittim.”³⁵³

Burada görüldüğü üzere Hz. Peygamber veciz konuşmakla emrolunduğunu ve veciz konuşmanın hayırlı olduğunu açıkça ifade etmiştir. Sahâbeler de onun yolunda giderek sünnetlerine son derece ittiba etmişlerdir.

Aynı şekilde eğitimciler, anlatılmak istenen konuyu, lafi uzatmadan ve dolandırmadan net, kısa ve öz bir şekilde açıklamak gerektiğini söylemişlerdir.³⁵⁴

1.3.6. Hutbesinin Kısa Olması

حَدَّثَنَا حَسَنُ بْنُ الرَّبِيعِ، وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو الْأَحْوَصِ، عَنْ سِمَاكِ، عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ،

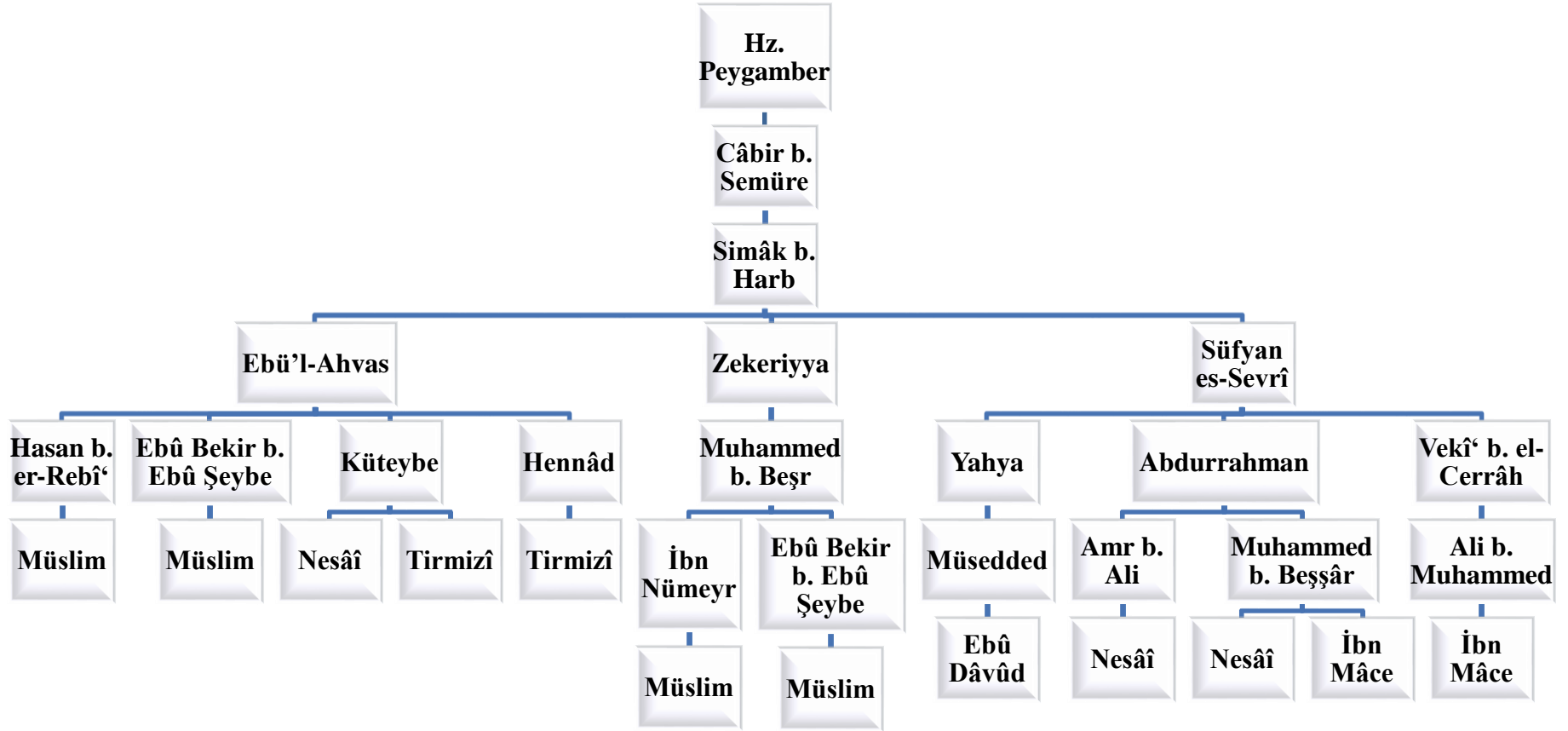
قَالَ: «كُنْتُ أُصَلِّي مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَكَانَتْ صَلَاتُهُ قَصْدًا، وَحُطْبَتُهُ قَصْدًا»

Tahrîc:

Müslim, Cum'a, 41-42. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Salât 223; Tirmizî, Cum'a 12; Nesâî, Cum'a 35; İbn Mâce, İkâme, 85.

³⁵³ Ebû Dâvûd, Edeb, 94.

³⁵⁴ Gömleksiz, s. 90; Güven, s. 167.

Tercüme:

Bize Hasan b. er-Rebî‘ ve Ebû Bekir Ebû Şeybe rivâyet ettiler. Dediler ki: Bize Ebü'l-Ahvas Simâk'tan, O da Câbir b. Semüre'den naklen rivâyet etti. Câbir (r.a.) şöyle demiştir:

“Namazlarımı Nebî (s.a.v.) ile birlikte kılardım. Onun namazı da, hutbesi de orta (normal uzunlukta) idi.”³⁵⁵

Tahkik:

Ebû Dâvûd'un rivâyetinde Câbir b. Semüre (r.a.) ilave olarak Allah Rasûlü'nün (hutbede) Kur'ân'dan âyetler okuduğu ve insanlara nasihat ettiğini zikretmiştir.³⁵⁶

Hadiste geçen “kasd” kelimesi orta demektir. Hz. Peygamber hutbenin mutedil olması gerektiğini genç sahâbîye öğretmiştir. Allah'ın Nebîsi'nin (s.a.v.) hutbesi açık, seçik ve orta hallidir.³⁵⁷ Bu sebeple cemaatle namazı kısa tutmak ve hutbeyi uzatmamak, Fahr-i Kâinat Efendimiz'in sünnetindedir. Zira bu hadis, hutbeleri haddinden fazla uzatmanın sünnete uygun olmadığını göstermektedir.³⁵⁸ Cuma ve bayram namazlarının hutbeleri, insanları bıktırarak şekilde uzun olmamalıdır. Üstelik ibadetlerde itidal, ölçüyü kaçırmamak dinin aslındandır.³⁵⁹

Nakledildiğine göre Hz. Peygamber'in hutbesi ve namazı mutedildir. Cuma hutbesi, cemâati yoracak ve bıktırarak kadar uzun değildir. Meramı ifade etmeyecek kadar kısa olmayıp diğer hutbeleri kadar uzun da değildir. Cuma namazı da böyledir. Diğer namazlara göre ne kısadır ne de uzun.³⁶⁰

Rivâyet edildiğine göre bir defasında genç yaşta Müslüman olan Ammâr (r.a.) kısa ve belîğ bir şekilde hutbe okudu. Minberden inince kendisine. “Hakikaten vecîz ve belîğ bir hutbe irat ettin, biraz daha uzatsan iyi ederdin” denildi. Bunun üzerine Ammâr, Rasûlüllah'ı (s.a.v.) şöyle derken işittiğini söyledi:

³⁵⁵ Müslim, Cum'a, 41.

³⁵⁶ Ebû Dâvûd, Salât, 221, 223.

³⁵⁷ Nevevî, *el-Minhâc*, IV, 422.

³⁵⁸ Hatipoğlu, Haydar, *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi*, İstanbul: Kahraman Yayınları, 1983, IV, 212.

³⁵⁹ Kandemir, *Riyâzu's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, I, 510.

³⁶⁰ Haydar Hatipoğlu, *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi*, İstanbul: Kahraman Yayınları, 1983, III, 438-440.

“Kuşkusuz kişinin namazı uzun, hutbeyi ise kısa kesmesi derin anlayış sahibi (fakîh) olduğunun alâmetidir. O halde siz, (cemaate ağır gelmeyecek şekilde) namazı uzun tutun lakin hutbeyi kısa tutun. Şüphesiz beyânın (sözün) sihir (etkileyici) olanı vardır.”³⁶¹

Derin anlayış sahibi kimseler meseleleri veciz bir şekilde anlatır. Hutbeyi, dersi veya konuşmayı uzatmaz. Zira muhataplar içinde hasta, yaşlı, zayıf ve çocuklar vardır. Üstelik gençler uzun konuşmalardan ve lafı uzatmaktan hoşlanmazlar. Onun için eğitimciler, insanlara ve gençlere hitap eden kimseler konuyu kısa ve öz bir şekilde uzatmadan anlatmalıdırlar.

Ayrıca Allah Rasûlü devamlı vaaz ve nasihatte bulunarak sahâbîleri sıkmamıştır. Nitekim perşembe günleri halka nasihat eden Abdullah b. Mes‘ûd’dan her gün vaaz etmesini istemeleri üzerine genç sahâbî şöyle demiştir:

“Sizi usandırmaktan hoşlanmamam bunu yapmaktan beni men ediyor. Nitekim Rasûlüllah (s.a.v.) de, bıkkınlık vereceği endişesiyle bize vaaz etmek için uygun vakitleri (günleri) gözetlerdi.”³⁶²

Hz. Peygamber’in kadınların talebi üzerine onlara dini öğretmek için ayrı bir gün ve vakit tayin etmesi de hanım sahâbîleri aynı şekilde sıkılmak istemediğine işaret etmektedir.³⁶³

Günümüz eğitimcileri de meselenin kısa ve net bir şekilde açıklanması gerektiğini söylemişlerdir.³⁶⁴ Ayrıca zamanın iyi kullanılması ve mümmün oldukça anlatımın kısa tutulması gerektiğini belirtmişlerdir.³⁶⁵

Görüldüğü üzere Allah Rasûlü hutbelerini kısa ve öz verdiği gibi hutbe ve vaaz için ashâbının durumuna göre uygun zamanı ve günleri gözetlemektedir.

³⁶¹ Müslim, Cum‘a, 47.

³⁶² Buhârî, İlim 12.

³⁶³ Buhârî, İlim, 36.

³⁶⁴ Gömleksiz, s. 90; Güven, s. 167.

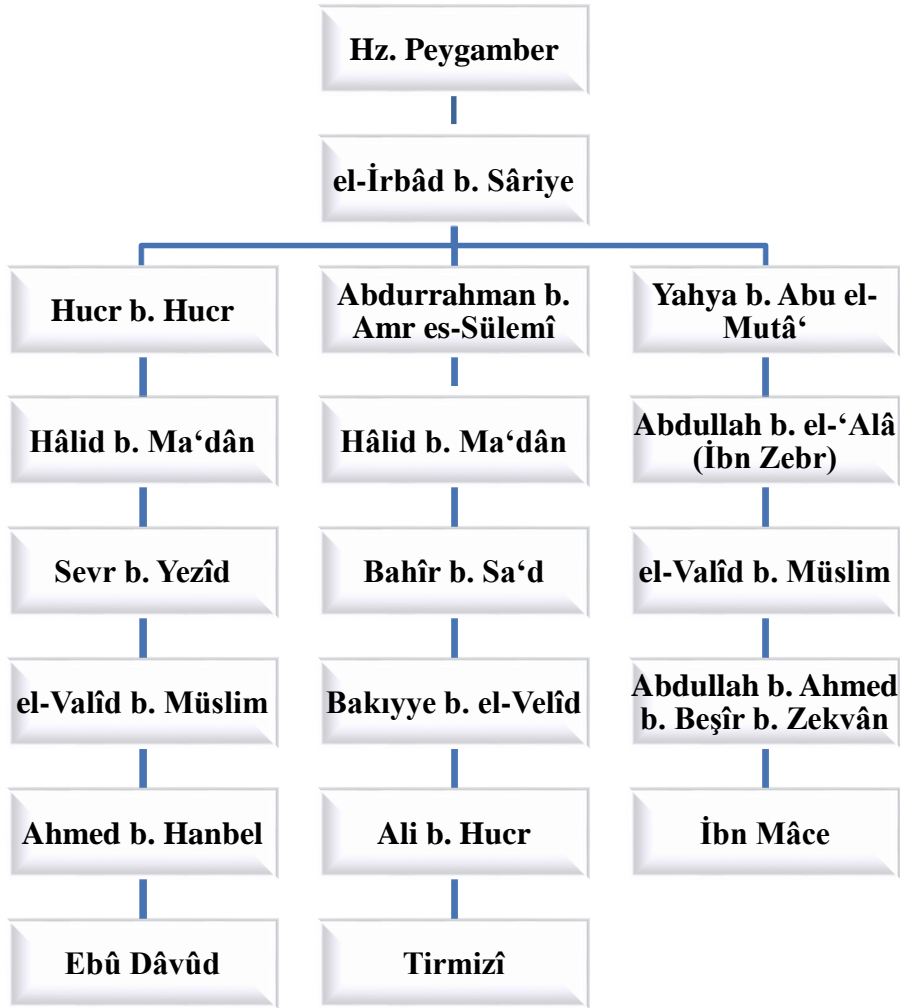
³⁶⁵ Aydın, s. 135; Öcal, s. 207.

1.3.7. Beliğ Konuşması

حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ بِشْرِ بْنِ مَنْصُورٍ، وَإِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ السَّوَّاقِ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ، عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ صَالِحٍ، عَنْ ضَمْرَةَ بْنِ حَبِيبٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَمْرٍو السُّلَمِيِّ أَنَّهُ سَمِعَ الْعُرْبَاضَ بْنَ سَارِيَةَ يَقُولُ: وَعَظَنَا رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مَوْعِظَةً ذَرَفَتْ مِنْهَا الْعُيُونُ، وَوَجِلَتْ مِنْهَا الْقُلُوبُ، فَقُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ هَذِهِ لَمَوْعِظَةٌ مُودَّعٌ، فَمَا تَعْهَدُ إِلَيْنَا؟ قَالَ: " قَدْ تَرَكْتُكُمْ عَلَى الْبَيْضَاءِ، لَيْلُهَا كَنَهَارِهَا، لَا يَزِيدُ عَنْهَا بَعْدِي إِلَّا هَالِكٌ، فَمَنْ يَعِشْ مِنْكُمْ فَسَيَرَى اخْتِلَافًا كَثِيرًا، فَعَلَيْكُمْ بِمَا عَرَفْتُمْ مِنْ سُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمَهْدِيِّينَ، عَضُّوا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِدِ، وَعَلَيْكُمْ بِالطَّاعَةِ وَإِنْ عَبْدًا حَبَشِيًّا، فَإِنَّمَا الْمُؤْمِنُ كَالْجَمَلِ الْأَنْفِ، حَيْثَمَا قِيدَ انْقَادَ.

Tahrîc:

Ebû Dâvûd, Sünet, 6, Tirmizî, İlim, 16; İbn Mâce, Sünet (Mukaddime), 6.

Tercüme:

Bize İsmail Bişr b. Mansûr ve İshak b. İbrahim es-Sevvâk, Onlar, Abdurrahman b. Mehdi'den, O da Muâviye b. Salih'ten, O da Damra b. Habîb'ten, O da Abdurrahman b. Amr es-Sülemî'den rivâyet etmiştir. Abdurrahman b. Amr ise, İrbâz b. Sâriye'den şöyle işittiğini nakletmiştir:

“Allah Rasûlü (s.a.v.) bize (tesirli, fasîh) bir vaaz etti. Bundan dolayı kalpler ürperdi, gözler yaş akıttı. Bizler:

- Ya Rasûlellah! Bu vaaz, sanki ayrılmak üzere olan bir kimsenin nasihatine benziyor, hiç olmazsa bize bir tavsiyede bulun, dedik. Bunun üzerine:

“Ben sizi, gecesi gündüz gibi beyaz (aydınlık) olan (gayet açık) bir yol üzere bıraktım. Bu yoldan ancak helak olanlar sapar. Benden sonra sizden yaşayacak olan kimse pekçok ihtilaf görecektir. O halde size düşen, benim sünnetimden ve hidayete erdirilmiş olan raşit halifelerin sünnetinden bildiklerinize sarılmanızdır. Bu sünnetlere (adeta) azı dişlerinize (bütün kuvvetinizle) sımsıkı tutunun. Size Habeşli bir köle bile (başınızda) olsa ona itaat etmenizi tavsiye ederim. Zira müminin durumu burnuna halka takılmış deve gibidir (mütevazı ve uysaldır). Ne tarafa yönlendirilse tabi olur.” buyurdular.³⁶⁶

Tahkik:

İbn Mâce ve Tirmizî *فَوْعَظْنَا مَوْعِظَةً بَلِيغَةً* (bize beliğ bir vaaz etti)” lafzıyla rivayet etmiştir. Yine sabah namazını kıldırdıktan sonra mübarek yüzünü sahâbeye çevirerek bu vaazı ettiğini zikretmişlerdir. Burada da görüldüğü üzere genç sahâbî Hz. Peygamber'in beliğ, tesirli bir şekilde vaaz ettiğini ve konuştuğunu ifade etmiştir. Bu tesirli ve uyarıcı konuşma neticesinde ashâb-ı kiramın kalplerinin titrediği ve gözlerinden yaşlar geldiğini haber vermiştir.

Sindî kalplerin titremesini, korkması şeklinde açıklamıştır. Gözlerin yaş akıtması sözünde de mübalağa sanatı olduğunu bundan maksadın Allah'ın Nebî'sinin (s.a.v.) yapmış olduğu vaazın zâhiren ve bâtinen (manevî olarak) sahâbeye tesir ettiğini söylemiştir.³⁶⁷

³⁶⁶ İbn Mâce, Mukaddime 6. Hadis, sahihtir. Bk. İbn Mâce, *es-Sünen*, (thk. Şuayb el-Arnaût), I, 29. Tirmizî de, bu hadisin hasen sahih olduğunu söylemiştir, bk. Tirmizî, (*es-Sünen*), İlim, 16.

³⁶⁷ Muhammed b. Abdülhâdî Ebû'l-Hasan Nûreddin es-Sindî (ö. 1257/1841), *Hâşiyetü Sindî alâ Sünen-i İbn Mâce*, Beyrût: Dâru'l-Cil, ts., I, 19.

Bu hadis-i şerifte görüldüğü üzere Rasûlüllah (s.a.v.) kısa ve veciz bir üslupla vaaz etmiştir. Zira O'nun konuşması, vaaz ve nasihatleri kısa, özlü ve dikkat çekicidir. Çok tesir edici olması belîğ ve veciz olmasıyla birlikte derûnî nitelik taşımasından kaynaklanmaktadır.³⁶⁸ İrbâz b. Sâriye (r.a.) gibi nice genç sahâbîler bu hutbe ve vaazlara şahit olmuşlardır. Burada önemli olan Hz. Peygamber'in konuşma ve anlatmasının tesir edici olması ve sözlerindeki derinliktir. Zira ve bütün ashâbını ve gençleri uyararak vefatından sonra çok ihtilaf göreceklerini bu zamanda nasıl hareket etmeleri gerektiğini öğretmiştir. Onlara ve bütün ümmetine sünnetine ve doğru yolda olan raşit halifelerinin sünnetine sınıksız yapışmayı, idarecelere itaat etmeyi ve tevazuu tavsiye etmiştir. Ayrıca diğer rivâyetlerde zikredildiği üzere din adına sonradan uydurulan bidatlerden sakınmayı tembihlemiştir. Bir eğitimci olarak Hz. Peygamber onları kötülöklere karşı uyarılmış ve yapmaları gerekenleri belîğ bir şekilde tek tek açıklayarak nasihatte bulunmuştur.

Günümüz eğitimcileri de anlatım yapılırken kelimelerin iyi seçilmesi ve konuşma diline uygun olması gerektiğini söylemişlerdir.³⁶⁹ Üstelik ifadelerin sade ve açık olmasını tavsiye etmişlerdir.³⁷⁰

İmam Gazzâlî (rh.a.), öğretmenin meseleyi belîğ cümlelerle ve fasih kelimelerle açıkça ifade etmesi gerektiğini söylemiştir. Ayrıca kelimelerinde herhangi bir kapalılık olursa onu ayrıntılı bir şekilde açıklaması ve kastedilen manayı kolaylıkla anlayabileceği bir şekilde öğrenciyi izah etmesi gerektiğini ifade etmiştir.³⁷¹

1.3.8. Tesirli Konuşması

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سُلَيْمَانَ حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ قَالَ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ أَنَّهُ سَمِعَ أَسْمَاءَ بِنْتَ أَبِي بَكْرٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - تَقُولُ قَامَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - خَطِيبًا فَذَكَرَ فِتْنَةَ الْقَبْرِ الَّتِي يَفْتَنُ فِيهَا الْمَرْءُ ، فَلَمَّا ذَكَرَ ذَلِكَ صَحَّ الْمُسْلِمُونَ صَجَّةً .

Tahrîc:

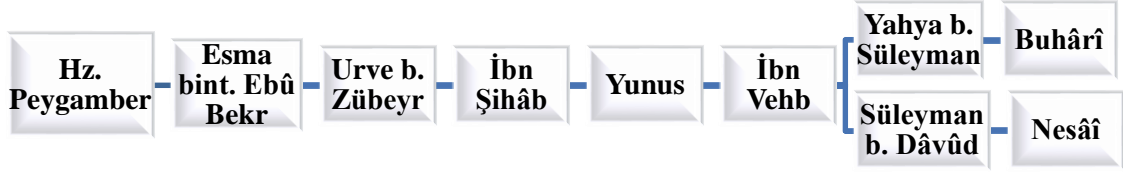
³⁶⁸ Kandemir, *Riyâzu 's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, I, 455-456.

³⁶⁹ Aydın, s. 133.

³⁷⁰ Bayraktar, s. 179; Özbek, s. 126; Aydın, s. 133.

³⁷¹ Gazzâlî, *Minhâcü 'l-Müteallim*, s. 78.

Buhârî, Cenaiz, 86; Nesâî, Cenâiz, 115.

Tercüme:

Bize Yahya b. Süleyman, O, İbn Vehb'den, O da Yunus'tan, O da İbn Şihâb'tan rivâyete göre, Urve b. Zübeyr, Ebû Bekr'in kızı Esmâ'nın (r. anha) şöyle söylerken işittiğini nakletmiştir:

Rasûlüllah (s.a.v.) (hutbe vermek için) hatip olarak kalktı ve kişinin kabirde tâbi tutulacağı kabir fitnesini (azabını) zikretti. Allah Rasûlü kabir hallerini böyle (tafsilatıyla) anlatınca müslümanlar feryatla ağlaştılar.³⁷²

Tahkik:

Hiz. Peygamber kabirle ilgili verdiği bu hutbede yine o kadar tesirli konuşmuştur ki onu dinleyen sahâbîler ağlaşmışlardır. Genç sahâbî hanımlardan Esmâ (r.anha) şahit olduğu bu hadiseyi nakletmiştir. Nesâî'nin rivayetinde Hiz. Esmâ ashâbın feryatla ağlama seslerinden dolayı Hiz. Peygamber'in kelimasını anlamadığını ancak sükûnete erdikten sonra yanındaki bayana son sözlerini sorduğunu söylemiştir.³⁷³

Allah Rasûlü (s.a.v.) burada kabir azabına ve zorluklarına karşı genç sahâbîleri uyarılmış ve öldükten sonraki hayata hazırlıklı olmalarını tavsiye etmiştir.

Ashâb-ı Kirâm'ın Allah Rasûlü'nü (s.a.v.) vecdle dinlemeleri O'nun bu yöntemi başarılı bir biçimde kullandığını göstermektedir. Bununla birlikte takrir yönteminin çok tesir edici bir usûl olduğunu da ortaya koymaktadır.³⁷⁴

³⁷² Buhârî, Cenaiz, 86.

³⁷³ Nesâî, Cenâiz, 115.

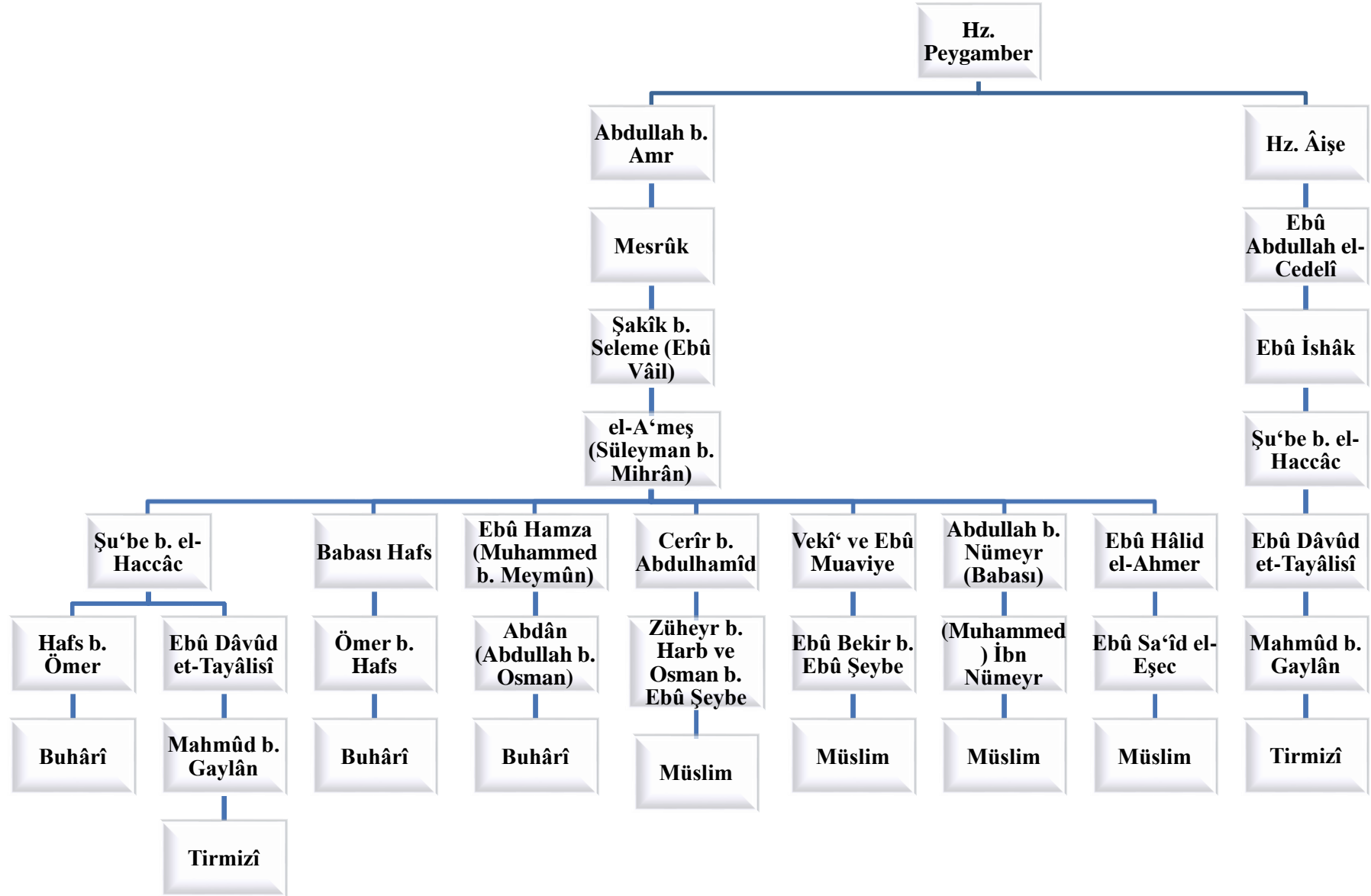
³⁷⁴ Şakir Gözütok, *Hiz. Peygamber'in Hadislerinde Eğitim Metotları*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2016), s. 184-185.

1.3.9. Haddi Aşan, Söven ve Lanet Eden Biri Olmaması

حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ سُلَيْمَانَ سَمِعْتُ أَبَا وَائِلٍ سَمِعْتُ مَسْرُوقًا قَالَ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ . حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ شَقِيقِ بْنِ سَلَمَةَ عَنْ مَسْرُوقٍ قَالَ دَخَلْنَا عَلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ حِينَ قَدِمَ مَعَ مُعَاوِيَةَ إِلَى الْكُوفَةِ فَذَكَرَ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ لَمْ يَكُنْ فَاحِشًا وَلَا مُتَفَحِّشًا ، وَقَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - « - إِنَّ مِنْ أَحْسَنِكُمْ أَحْسَنَكُمْ خُلُقًا »

Tahrîc:

Buhârî, Menâkıb, 23; Fedâilü's-sahâbe, 27; Edeb, 38, 39; Müslim, Fedâil, 68; Tirmizî, Birr ve Sıla, 47, 69.

Tercüme:

Bize Hafs b. Ömer, O Şu‘be’den, O da Süleyman’dan rivâyet etti. Demiştir ki: Ebû Vâil’den işittim, O da Mesrûk’tan işitmiştir ve Abdullah b. Amr şöyle demiştir. Yine bize Kuteybe, O Cerîr’den, O da A‘meş’den, O da Şekîk b. Seleme’den, O da Mesrûk’tan rivâyet ettiğine göre Mesrûk şöyle demiştir:

“Abdullah b. Amr, Muâviye b. Ebû Sufyân’ın beraberinde Kûfe’ye geldiği zaman bizler Abdullah’ın huzuruna girdik. O, Rasûlullah’ı zikretti ve:

‘Rasûlullah (söz, fiil ve hareketlerinde) haddi aşan ve haddi aşmakta kendini zorlayan biri değildi’ dedi. Ayrıca şunları ekledi:

‘Muhakkak Rasûlullah: *Ahlâk bakımından en güzel olanınız sizin en hayırlınızdandır*, buyurmuştur.’”³⁷⁵

Tahkik:

İmam Nevevî’nin şerhinde bildirdiğine göre, Kadı İyâd, “fahş” kelimesinin asıl anlamının fazlalık ve sınırı aşmak olduğunu söylemiştir. Taberi “fahiş” kelimesinin, (konuşması) müstehcen, iğrenç, terbiyesiz kişi demek olduğunu, İbn Arafe de Araplara göre “fevâhiş” kelimesinin çirkin şeyler manasına geldiğini söylemiştir. Herevî ise, “fâhiş” kelimesinin, çirkinlik sahibi, müstehcen kimse, “mütefahhiş” kelimesinin ise, kendisini çirkinliğe zorlayan kişi ve halinin kötülüğünden dolayı bunu kasten yapan kimse manasına geldiğini bildirmiştir. Bazı hallerde hayâsızlık yapan kimselere de “mütefahhiş” denilmektedir.³⁷⁶

Hiz. Peygamber çirkin konuşan biri değildi. Kötü söz söylemekte katiyyen haddi aşmaz ve çirkin konuşmaya kendini zorlamazdı. Çirkin konuşmak tabiatında ve ahlâkında yoktu. Enes (r.a.), O’nun birisinin yüzüne karşı hoşuna gitmeyecek bir şey söylemediğini nakletmiştir.³⁷⁷ Âişe (r.anha) ise bir kimseden O’na hoşuna gitmeyen bir şey ulaştığı zaman, adam ne diye böyle söylüyor, demez, bunun yerine, *bazı kimselere ne oluyor ki böyle diyorlar*,³⁷⁸ dediğini aktarmıştır.³⁷⁹

Yine Hiz. Peygamber’i güldüren bir sahâbî, yasaklanmasına ve cezası olmasına rağmen bu günaha düşmüştür ve neticede Hiz. Peygamber ona ceza uygulamıştır. Keza

³⁷⁵ Buhârî, Fedâilü’s-sahâbe, 27; Edeb, 38.

³⁷⁶ Nevevî, *el-Minhâc*, XV, 78.

³⁷⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, III, 133, 160.

³⁷⁸ Ebû Dâvûd, Edeb, 6.

³⁷⁹ İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, VI, 575.

bir gün yine içki içmiş ve ceza uygulanırken başka bir sahâbî ona lanet etmiştir, bunu duyan Allah Rasûlü (s.a.v.) hemen müdahale etmiş ve “*Ona lânet etmeyin. Allah’a yemin ederim ki, bu kimse hakkında bildiğim bir şey varsa o da Allah ve Rasûlü’nü (samimiyetle) sevmiş olmasıdır*”³⁸⁰ buyurmuştur. Ebû Hüreyre’nin rivayetinde de “*onun aleyhine şeytana yardımcı olmayın*”³⁸¹ buyurmuştur. Başka bir rivayette ise “*Allah’ım onu affet ve ona merhamet et, deyin*”³⁸² buyurarak lanet edilmesine bile rıza göstermemiş, nasıl davranmaları ve ne söylemeleri gerektiğini onlara öğretmiştir. Böylece genç sahâbeyi, ümmetini haramlardan ve kötü alışkanlıklardan men etmiştir. Üstelik lanet etmeden usulüne uygun men etme ve ceza verme yollarını onlara göstermiştir.

Günümüz eğitimcileri de öğretmenin ve eğitim verenlerin samimi, tatlı dilli ve güler yüzlü olması gerektiğini söylemişlerdir.³⁸³

Genç sahâbîlerin naklettiği bu hadis-i şerifler, Allah Rasûlü’nün (s.a.v.) kesinlikle çirkin söz söylemediğini, hoşuna gitmeyen bir şey olsa bile kimsenin yüzüne karşı kırıcı bir şey söylemediğini göstermektedir. Böylece güzel ahlâkı ile genç sahâbîlere örnek olmuştur. Nitekim hadisin sonunda, hayırlı kimsenin ahlâk bakımından güzel olan kimse olduğunu, söyleyerek onlara güzel ahlâklı olmaya yönlendirmiştir.

حَدَّثَنَا أَصْبَغُ قَالَ أَخْبَرَنِي ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنَا أَبُو يَحْيَى هُوَ فُلَيْحُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ هِلَالِ بْنِ أُسَامَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ لَمْ يَكُنِ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - سَبَّابًا وَلَا فَحَّاشًا وَلَا لَعَّانًا ، كَانَ يَقُولُ لِأَحَدِنَا عِنْدَ الْمَعْتَبَةِ مَا لَهُ ، تَرَبَّ جَبِينُهُ.

Tahrîc: Buhârî, Edeb, 38, 44.

³⁸⁰ Buhârî, Hudûd 5.

³⁸¹ Buhârî, Hudûd, 5; Ebû Dâvûd, Hudûd, 36

³⁸² Ebû Dâvûd, Hudûd, 36;

³⁸³ Öcal, s. 208; Bayraktar, s. 180.

Tercüme:

Bize Esbag tahdis etti, dedi ki, bana İbn Vehb haber verdi (dedi ki), Bize Ebû Yahyâ (O, Fülejh b. Süleyman'dır) Hilal b. Üsâme'den, O da Enes b. Mâlik'ten rivâyet ettiğine göre Enes (r.a.) şöyle demiştir:

“Peygamber (s.a.v.) çok söven, haddi aşan ve çok lanet eden birisi değildi. O bizden birine darıldığında sadece, Ne oluyor ona? Alın toprağa deĝesice!” derdi.³⁸⁴

Tahkik:

Hiz. Âişe'ye (r.anha) Hiz. Peygamber'in (s.a.v.) ahlâkı sorulduĝu vakit şöyle tarif etmiştir: “O, haddi aşan ve ölçünün dıŝına çıkmak için kendisini zorlayan (kaba ve katı) biri değildi. Çarŝı-pazarda baĝırıp çağırmazdı, kötülüĝe kötülük ile karşılık vermezdi. Lakin (aksine) affeder ve baĝıŝlardı.”³⁸⁵

Nitekim müşriklere beddua etmesi istenen Hiz. Peygamber, kendisinin lanet edici olarak deĝil rahmet olarak gönderildiĝini söylemiştir.³⁸⁶ Bu hadiste sövmek ve lanetlemek men edilmiştir.³⁸⁷

Hiz. Âişe'nin naklettiĝi şu hadis-i şerif Allah Rasûlü'nün gençleri nasıl tedip ettiĝinin en güzel örneklerindendir:

“Bir Yahûdî topluluĝu Allah'ın Nebî'sine geldiler ve ‘es-Sâmu aleykum/ölüm sizin üzerinize olsun!’ dediler. Bunun üzerine Hiz. Âişe: Sizin de üzerinize olsun, Allah size lanet ve gazap etsin, dedi.

Rasûlüllah: *Ey Âişe! yavaş ol, rıfk (incelik ve yumuşaklık) ile muamele etmen gerekir. Seni katılık ve haddi aşmaktan sakındırırım, buyurdu.*

Âişe: (Yâ Rasûlallah!) Onların ne söylediklerini iŝitmedin mi? dedi. Allah Rasûlü:

*Sen de benim (Sizin üzerinize de olsun) dediĝimi iŝitmedin mi? Ben de onlara aynen karşılık verdim. Benim onlar hakkında yaptığım dua kabul edili, lakin onların benim hakkımdahi dilekleri kabul edilmez, buyurdu.*³⁸⁸

³⁸⁴ Buhârî, Edeb, 38.

³⁸⁵ Tirmizî, Birr ve Sıla, 47, 69. İmam Tirmizî, bu hadis hasen sahih'tir demiştir.

³⁸⁶ Müslim, Birr ve Sıla, 84.

³⁸⁷ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, XII, 133.

³⁸⁸ Buhârî, Cihâd, 98; Edeb, 35, 38; Daavat, 58, 62; İsti'zân 22; İstitâbe, 4; Müslim, Selâm 10-12; Ebû Dâvûd, Edeb, 149; Tirmizî, Sîre, 41.

Müslim'in rivâyet ettiği rivâyette “*Ey Âişe! Allah haddi aşmayı, çirkin sözü de çirkin söz söylemeyi de sevmez*” ilavesi vardır.³⁸⁹

Rıfk: Söz ve fiil ile yumuşak davranmak, daha kolay olanı yapmak, demektir.³⁹⁰

Hz. Peygamber genç hanımı Hz. Âişe'ye rıfk ve yumuşaklıkla hareket etmesini, kötü sözler söylememesini tavsiye etmiştir. Allah Teâlâ'nın bu şekilde davranmayı sevdiğini ve çirkin söz ve fiili ise sevmediğini hatırlatmıştır.

Yine Urve b. Zübeyr'in (r.a.) Âişe'den (r.anha) rivâyet ettiği şu hadis de çok güzel bir misaldir:

Bir adam Allah'ın Nebîsi'nin huzuruna gelmek için izin istedi. Hz. Peygamber onu uzaktan görünce:

— *O, aşiretinin ne kötü kardeşi ve oğludur*, buyurdu.

Adam içeri girip oturduğu zaman Hz. Peygamber ona Güleryüz gösterdi ve yumuşak sözler söyleyip onu rahatlattı. Adam ayrılıp gittikten sonra, Hz. Âişe:

— *Ey Allah'ın Rasulü! Adamı gördüğün vakit onun hakkında*

Şöyle şöyle sözler söyledin, sonra da onu güleryüzle karşıladın ve ona yumuşak sözler söyleyip genişlik sağladın, dedi.

Bunun üzerine Allah'ın Nebîsi (s.a.v.):

— *Ey Âişe! Sen beni ne zaman haddi aşan biri olarak buldun? Kıyamet gününde Allah indinde mevki bakımından insanların en şerlisi (kötüsü), (dünyadayken) şerrinden korunmak için insanların terk ettiği kimsedir*, buyurdu.³⁹¹

Hz. Peygamber, genç sahabe Hz. Âişe'yi şerli, fasıklık eden kimse hakkında bilgi vermesi şerrinden sakınması içindir. Bu kişiye yumuşak davranmasının sebebi ise bu gibi kimselerin şerrinden korunmanın, güzel geçinmenin yolunu göstermek ve o kişinin kalbini ısıtırmak içindir.³⁹²

Enes'den (r.a.) rivâyet edilen diğer bir hadis-i şerifte ise, Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“*Hayâsızlık ve çirkin söz nerede olursa olsun o yeri ve o kişiyi kirletir. Hayâ ise kimde ve her nerede olursa olsun orayı ve o kimseyi süsler ve güzelleştirir.*”³⁹³

³⁸⁹ Müslim, Selâm, 12.

³⁹⁰ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, XII, 112.

³⁹¹ Buhârî, Edeb, 38, 48; Müslim, Birr, 73; Ebû Dâvûd, Edeb, 6.

³⁹² İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, Edeb, 38.

³⁹³ İbn Mâce, Zühd, 17; Tirmizî, Birr, 47.

Bu hadis-i şeriflerden anlaşıldığı üzere Allah Rasûlü (s.a.v.) yumuşak huyludur, haddi aşan, katı ve kötü söz söyleyen bir insan değildir.

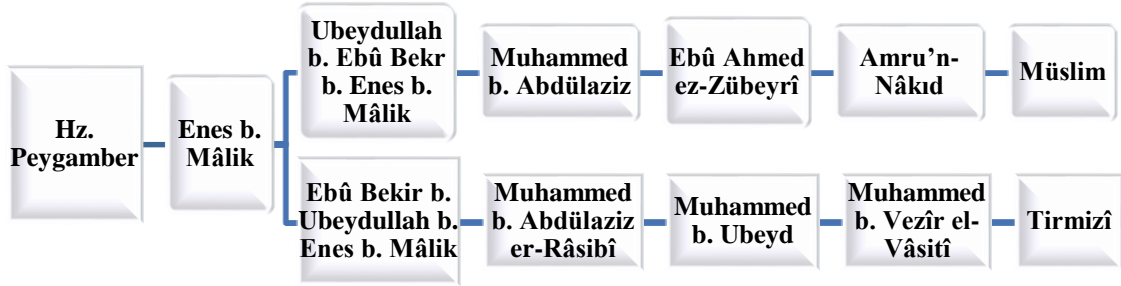
1.4. Allah Rasûlü'nün Jest ve Mimikleri

Allah Rasûlü bir şey anlatırken gâyet samimi bir şekilde jest ve mimikleri yerli yerinde kullanarak açıklamıştır.

1.4.1. Parmaklarını Gösterip Birleştirmesi

حَدَّثَنِي عَمْرُو النَّاقِدُ، حَدَّثَنَا أَبُو أَحْمَدَ الرَّبِيعِيُّ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ
بْنِ أَنَسٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ عَالَ جَارَيْتَيْنِ حَتَّى تَبْلُغَا، جَاءَ يَوْمَ
الْقِيَامَةِ أَنَا وَهُوَ» وَضَمَّ أَصَابِعَهُ

Tahrîc: Müslim, Birr ve Sıla, 149; Tirmizî, Bir, 13.³⁹⁴

Tercüme:

Bana Amru'n-Nâkîd rivâyet etti. (Dedi ki): Bize Ebû Ahmed Es-Zübeyrî rivâyet etti. (Dedi ki): Bize Muhammed b. Abdülaziz, Ubeydullah b. Ebû Bekr b. Enes'den, o da Enes b. Mâlik'den naklen rivâyet etmiştir. Enes şöyle demiştir: Rasûlüllah (s.a.v.):

“Her kim, iki kız çocuğunu bulûğa (ergenliğe) erinceye kadar büyütüp terbiye ederse, kıyamet gününde onun ile ben şöyle yan yana olacağız” buyurdu ve parmaklarını birleştirdi.”³⁹⁵

³⁹⁴ Tirmizî, bu hadîs hasen sahihtir, demiştir. Bk. Tirmizî, Bir, 13

³⁹⁵ Müslim, Birr ve Sıla, 149.

Tahkik:

Yani, Rasûlullah (s.a.v.) onların geçimini sağlayıp terbiye, eğitim vb. işlerini yerine getiren kimsenin kıyamet günü iki parmağının birbirine yakın olduğu gibi kendisine yakın olacağını ifade etmiştir.³⁹⁶

Bu hadis-i şerif, kız evladına iyi muamelede bulunmanın, nafakalarını karşılayarak güzelce terbiye etmenin faziletine işaret etmektedir.

On yaşlarından itibaren yaklaşık on sene Allah'ın Nebîsi'ne hizmet eden Enes (r.a.) Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) hayatını en iyi bilen, güzel ahlâkına şahit olan genç sahâbîlerden sadece biridir. Bu hadiste görüldüğü üzere Hz. Peygamber anlatım esnasında hem parmaklarını göstermek suretiyle kullanmış hem de sözleriyle çocukları terbiye etmenin, onların ihtiyaçlarını karşılamının mükâfatını haber vermiştir. Böylece genç sahâbîleri ve ümmetini çocukların nafakalarını vermeye ve onları güzelce eğitmeye teşvik etmiştir.³⁹⁷

Yine genç sahâbîlerden Sehl b. Sa'd'ın (r.a.) naklettiği şu hadis-i şerif Hz. Peygamber'in anlatım esnasında parmaklarını kullandığının diğer bir misalidir:

Allah Rasûlü (s.a.v.), şehâdet parmağı ile orta parmağını biraz açarak işaret etti (insanlara gösterdi) ve:

“Benle yetimi himaye eden kimse cennette birlikte şöyle bulunacağız” buyurdu.³⁹⁸

Burada da genç sahâbîlere yetime sahip çıkmaya teşvik etmiş ve mükâfat olarak cennette beraber olmayı müjdelemiştir.

Ayrıca Ebû Dâvûd'un genç sahâbî Ebû Sa'îd el-Hudrî'den (r.a.) naklettiği şu hadisi şerif de Allah Rasûlü'nün kız çocuklarının eğitimine ne kadar çok önem verdiğini göstermektedir.

Nitekim Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

*“Kim, üç kızın maişetini sağlayıp onları (İslam üzere) edeplendirir, evlendirir ve onlara güzel davranıp iyiliğini devam ettirirse o kimse için cennet vardır.”*³⁹⁹

³⁹⁶ Nevevî *el-Minhâc*, XVI, 180.

³⁹⁷ Müslim, *Birr ve Sıla*, 149; Tirmizî, *Birr*, 33.

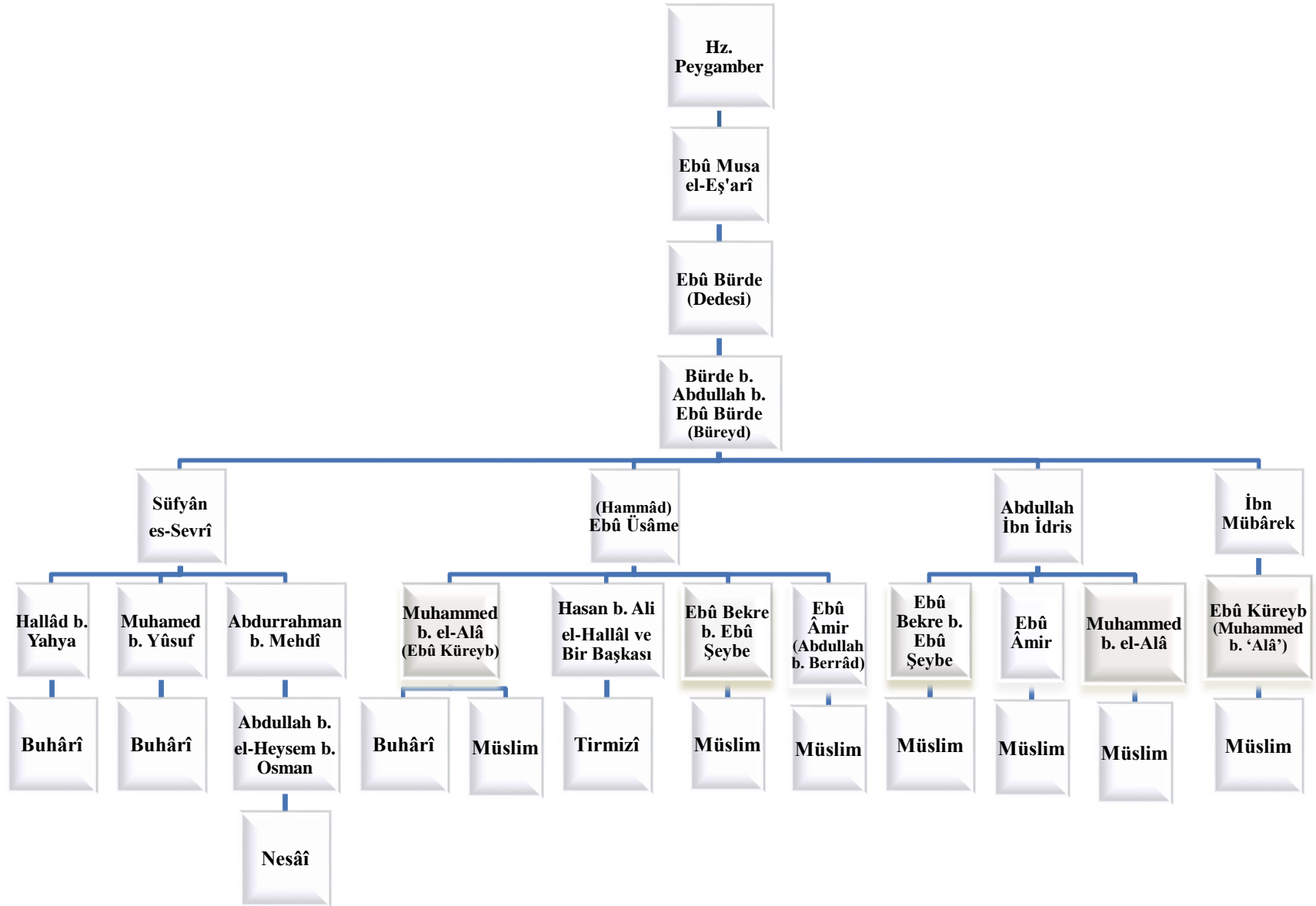
³⁹⁸ Buhârî, *Talak*, 25.

³⁹⁹ Ebû Dâvûd, *Edeb*, 120 (129); Tirmizî, *Birr* 13. Kız çocuklarının ihtiyaçlarını sağlayıp onları terbiye etmenin mükâfatı hakkında bk. Buhârî, *Zekât* 10; Müslim, *Birr ve Sıla*, 46, 147; Fedâil, 15; Ebû Dâvûd, *Edeb*, 129; Tirmizî, *Birr* 13; İbn Mâce, *Edeb*, 3, 6.

1.4.2. Parmaklarını Kenetlemesi

حَدَّثَنَا خَلَادُ بْنُ يَحْيَى قَالَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ عَنْ جَدِّهِ عَنْ أَبِي مُوسَى
عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ « إِنَّ الْمُؤْمِنَ لِلْمُؤْمِنِ كَالْبُنْيَانِ ، يَشُدُّ بَعْضُهُ بَعْضًا » . وَشَبَّكَ أَصَابِعَهُ .

Tahrîc: Buhârî, Salât, 88; Mezâlim, 5; Edeb, 36; Müslim, Birr, 65; Tirmizî, Birr, 18; Nesâî, Zekât, 67.

Tercüme:

Bize Hallâd b. Yahya rivâyet edip dedi ki, bize Süfyân, Bürde b. Abdullah b. Ebû Bürde'den, O da Dedesi'nden (Ebû Bürde), O da Ebû Musa'dan naklen şöyle rivâyet etmiştir:

Allah Rasûlü (s.a.v.):

“Şüphesiz mümin, mümin (kardeşi) için duvar gibidir, birbirini destekler” buyurdu ve parmaklarını birbirine geçirip kenetledi.⁴⁰⁰

Tahkik:

Hadiste geçen, bazısı bazısını destekler, cümlesi teşbih (benzetme) yönünü beyan etmek içindir. Hz. Peygamber'in parmaklarını birbirine geçirmesi yine teşbih yönünü beyan etmektedir. Parmakların birbirine kenetlenip desteklediği gibi müminler de birbirini destekler manasına gelmektedir. İşitenlerin nefsinde daha çok tesir bırakması için sözlerini hareketleri ile tasvir ederek açıklamasını mübalağa ile yapmak isteyen bir kimse bundan istifade edebilir.⁴⁰¹

Bu hadiste, müslümanların birbirlerine karşı haklarının ne kadar büyük olduğu aşikârdır. Karşılıklı merhamete, letafete, günah ve mekruh olmayan şeylerde birbirleri ile dayanışmaya teşvik edilmektedir. Darb-ı meseller (özdeyişler, benzetmeler) manaları idraklere (fehim) yaklaştırmak içindir.⁴⁰²

Genç sahâbîlerden Sehl b. Sa'd es-Sâidî'nin Hz. Peygamber'den işittiği şu hadiste keza O'nun takrir usûlünü uygularken parmaklarını kullandığına bir delildir.

Rasûlüllah (s.a.v.): “Kıyamet ve ben şunun ile şunun gibi veya şu iki parmak gibi yakın gönderildim” buyurdu ve şehadet parmağıyla orta parmağını birbirine yaklaştırdı.⁴⁰³

Ayrıca bu hadiste Hz. Peygamber, kendisinin peygamber gönderilmesi ile kıyametin iki parmağı gibi yakın olduğunu ve kendisinden sonra kıyamete kadar başka peygamberin gelmeyeceğini temsil ile açıklamıştır.⁴⁰⁴

Parmaklarını kullanarak bir meseleyi anlatmasına en güzel misallerden biri de genç sahâbîlerden İbn Ömer'in naklettiği şu hadis-i şeriftir.

⁴⁰⁰ Buhârî, Salât, 88.

⁴⁰¹ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, X, 450.

⁴⁰² Nevevî, *el-Minhâc*, VIII, 394.

⁴⁰³ Buhârî, Talak, 25; Fiten, 192.

⁴⁰⁴ Nevevî, *el-Minhâc*, IX, 340.

Rasûlüllah (s.a.v.): “*Biz ümmî bir ümmetiz. Yazı yazmasını ve hesabı bilmeyiz. Ay şöyle, şöyle ve şöyledir...*” buyurdu. Yani ay yirmi dokuz gün bazen de otuz gün çeker demek istedi.⁴⁰⁵

Allah Rasûlü (s.a.v.) burada parmaklarını kullanarak meseleyi anlatmıştır. Bu hadis-i şerifte, bu gibi durumlarda anlaşılır işaretlere itimat etmenin, işaretlerle anlatmanın caiz olduğu hükmü anlaşılmaktadır.⁴⁰⁶ Ayrıca Hz. Peygamber kendilerinin ümmî olduğunu vurgulamıştır. Âlimler, ümmî demenin annelerin doğurduğu hal üzere kalmak olduğunu, yazı yazamadıklarını ve hesap yapamadıklarını söylemişlerdir. Yine ümmîliğin, anneye nispet edildiği ve onun sıfatı olduğu söylenmiştir. Çünkü bu durum çoğunlukla kadınların sıfatıdır.⁴⁰⁷

Görüldüğü üzere Rasûl-i Ekrem burada da parmaklarını kullanarak anlatım yolunu seçmiş ve bunun sebebinin de açıklamıştır. Yazı ve hesaplama bilmeyen bir topluluğa el ve parmak işaretleri ile anlatmanın önemi aşikârdır. Hem bu görsel işaretler akılda daha kalıcıdır.⁴⁰⁸

Genç sahâbî Ebû Mes‘ûd el-Bedrî’nin (ö. 42/662 [?]) (r.a.) naklettiği hadis de yine Hz. Peygamber’in meseleleri anlatırken parmaklarını kullandığının bir nişanesidir.

Allah Rasûlü’nün şöyle dediğini işittim:

“*Cebrâil indi ve bana imam oldu, ben de onun ile beraber namaz kıldım. Ardından onunla namaz kıldım. Sonra onunla namaz kıldım. Sonra yine onunla namaz kıldım. Akabinde yine onunla namaz kıldım.* Rasûlüllah bunu derken beş vakit namazı parmakları ile teker teker sayıyordu.⁴⁰⁹

Burada da tekrar Hz. Peygamber’in Cebrâil (a.s) ile kıldığı beş vakit namazı parmaklarını sayarak anlattığını görmekteyiz. Bununla birlikte namaz gibi ibadetlerin yapılış şeklini Allah Rasûlü’nün vahiy yoluyla uygulamalı olarak Cebrâil’den öğrendiğini öğreniyoruz.

⁴⁰⁵ Buhârî, Savm, 13; Müslim, Siyâm, 15.

⁴⁰⁶ Nevevî, *el-Minhâc*, IV, 48.

⁴⁰⁷ Nevevî, *el-Minhâc*, IV, 50.

⁴⁰⁸ Ahmet Lütfi Kazancı, *Peygamberimiz’in Hitabeti*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015, s. 76-81.

⁴⁰⁹ Buhârî, Bedu’l-Halk, 6.

Genç sahâbî Bera b. Azib'in (r.a.) rivâyet ettiği şu hadisi şerif de başka bir örnektir. Bu hadiste Nebî (s.a.v.) parmaklarıyla işaret ederek kurbanlık olmayacak hayvanların dört nevi olduğunu söylemiştir.⁴¹⁰ Burada da Hz. Peygamber, gençlere kurban ibadetini anlatırken parmaklarını kullanmıştır.

Eğitimcilerin de yeri geldikçe el ve parmaklarını kullanarak konuyu öğrencilere, gençlere anlatması, hem anlaşılması hem de akılda kalması açısından oldukça önemlidir.

1.4.3. Eliyle İşaret Etmesi

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنِ الْخَلِيلِ بْنِ مَرْثَةَ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ كَانَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ يَجْلِسُ إِلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَيَسْمَعُ مِنَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - الْحَدِيثَ فَيُعْجِبُهُ وَلَا يَحْفَظُهُ فَشَكََا ذَلِكَ إِلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أَسْمَعُ مِنْكَ الْحَدِيثَ فَيُعْجِبُنِي وَلَا أَحْفَظُهُ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - « اسْتَعِنَ بِيَمِينِكَ. » وَأَوْمَأَ بِيَدِهِ لِلْحَطِّ. وَفِي الْبَابِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو. قَالَ أَبُو عِيْسَى هَذَا حَدِيثٌ إِسْنَادُهُ لَيْسَ بِذَلِكَ الْقَائِمِ. وَسَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ إِسْمَاعِيلَ يَقُولُ الْخَلِيلُ بْنُ مَرْثَةَ مُنْكَرُ الْحَدِيثِ.

Tahrîc:

Tirmizî, İlim, 12 (Ayrıca bk. Dârimî, Mukaddime, 43).

H. Peygamber	Ebû Hüreyre	Yahya b. Ebû Salih	Halil b. Mürre	Leys (b. Sa'd)	Küteybe b. Sa'îd	Tirmizî
-----------------	----------------	-----------------------	-------------------	-------------------	---------------------	---------

Tercüme:

Bize Küteybe b. Sa'îd, Ona da Leys (b. Sa'd) rivâyet etti. O da Halil b. Mürre'den, O da Yahya b. Ebû Salih'ten, O da Ebû Hüreyre'den rivâyet ettiğine göre, Ebû Hüreyre (r.a.) şöyle demiştir:

“Ensâr'dan bir kimse Allah'ın Nebîsi'nin yanında oturuyordu. O'ndan hadislerini dinliyor ve hoşuna gidiyordu ancak bunları ezberleyemiyordu. Bu halini Rasûlullah'a (s.a.v.) şikâyet ederek şöyle dedi:

- Ya Rasûlallah! Senden bir hadis dinliyorum hoşuma da gidiyor lakin onu ebberleyemiyorum. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.):

⁴¹⁰ Ebû Dâvûd, Edâhî, 6.

- Elinin yardımına müracaat et, buyurdu ve eli ile yazı yazmayı işaret etti.”⁴¹¹

Tahkik:

Mübârefürî, hadiste geçen **أَوْمًا** kelimesini **أَشَارَ**/işaret etti şeklinde, “hat” kelimesini de “kitâbet/yazma” olarak açıklamıştır.⁴¹²

Allah Rasûlü yine burada hadislerini ezberlemekten şikâyet eden sahâbîye onları yazmasını tavsiye etmiştir. Sadece söylemekle yetinmemiş eliyle de işaret etmiştir. Ayrıca Allah Rasûlü kendi hadisleri gibi önemli ilimlerin, hükümlerin unutulup gitmemesi ve muhafaza edilmesi için kayıt altına alınmasına teşvik etmiştir. Bu hadis hadislerin yazılmasına delil teşkil eden hadislerden biridir. En çok hadis nekleden genç sahâbî Ebû Hüreyre'nin rivâyet ettiği bu hadis, Hz. Peygamber'in yazıya, ilme ve eğitime ne kadar önem verdiğini bir kez daha göstermektedir.

Aynı şekilde genç sahâbîlerden Mikdâd b. Esved'in (r.a.) rivâyet ettiği hadis de Allah Rasûlü'nün anlatım esnasında ellerini kullandığını izhar etmektedir. Rivâyette Rasûlüllah (s.a.v.) kıyamet günü güneş mahlûkata yaklaşacağını ve insanlar amelleri miktarı kiminin topuklarına, kiminin dizlerine, bazılarının köprücük kemiklerine kadar batacağını, bazılarının da ağzına kadar ter içinde kalacağını haber vermiştir. Bu sözü söylerken de eliyle ağzına işaret etmiş ve ağzına gem vuracak kadar, demiştir.⁴¹³ Bununla birlikte kıyamet gününün şiddetini ve kişinin ameline göre hesap vereceğini temsili olarak anlatarak genç sahâbîleri salih amel işlemeye teşvik etmiştir. Ayrıca kıyametle ilgili kendisine bildirilen gayb bilgisini onlara öğretmiştir.

Ebû Hüreyre'nin (r.a.) rivâyet ettiği diğer bir hadiste de cimri ile infâk eden cömerdin meselini anlatırken yine parmağı ile boğazına işaret etmiştir.⁴¹⁴

Yine İbn Abbas'ın rivayet ettiğine göre, Veda Haccı esnasında amcası Hz. Abbâs'ın oğlu Fadl (r.anhum) Hz. Peygamber'in terkisinde iken genç bir bayan fetva sormak için gelir. Bu esnada Rasûl-i Ekrem, genç sahâbî ile kızın bakıştıklarını görünce hemen terkisinde bulunan amcasının oğlunun yüzünü eliyle diğer tarafa çevirir.⁴¹⁵ Onu

⁴¹¹ Tirmizi, İlim, 12. Tirmizî bu hadisin senedinin pek sağlam olmadığını ve Halil b. Mürre'nin hadislerinin münker olduğunu Muhammed b. İsmail'den işittiğini söylemiştir.

⁴¹² Ebû'l-'Ulâ Muhammed Abdurrahmân b. Abdirrahîm el-Mübârefpûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî bi Şerhi Câmii't-Tirmizî*, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1990, VII, 357.

⁴¹³ Müslim, Cennet, 62; Tirmizî, Sıfatü'l-Kıyâme, 2.

⁴¹⁴ Buhârî, Talak, 24.

⁴¹⁵ Buhârî, Hac, 1; İsti'zân, 2; Cezâü's-Sayd, 24; Müslim, Hac, 407.

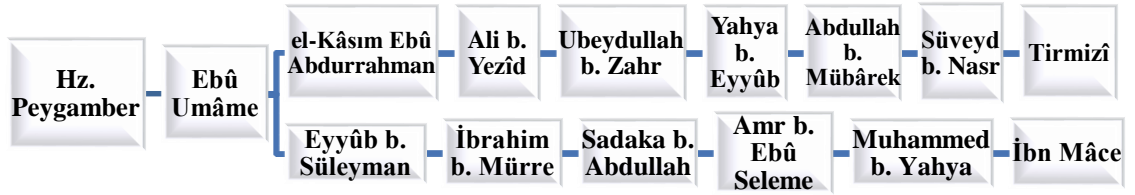
yabancı bir bayana haram nazar etmekten men ederek: “Ey kardeşimin oğlu! Bu öyle bir gündür ki kim bu günde kulaklarına, gözlerine ve diline hâkim olursa mağfiret olunur” buyurur.⁴¹⁶

Burada görüldüğü üzere Hz. Peygamber, eliyle genç sahâbînin yüzünü çevirmek suretiyle yabancı kadınlara bakmanın yasak olduğunu ona öğretmiştir. Ayrıca bunu yaptıktan sonra ona gerekli açıklamada bulunmuştur.

1.4.4. Ellerini Birbirine Vurması

أَخْبَرَنَا سُؤَيْدُ بْنُ نَصْرٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَيُّوبَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَخْرٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ زَيْدٍ عَنِ الْقَاسِمِ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِي أَمَامَةَ عَنِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ « إِنَّ أَعْطَبَ أَوْلِيَائِي عِنْدِي لِمُؤْمِنٍ خَفِيفُ الْحَاذِ ذُو حَظٍّ مِنَ الصَّلَاةِ أَحْسَنَ عِبَادَةَ رَبِّهِ وَأَطَاعَهُ فِي السِّرِّ وَكَانَ غَامِضًا فِي النَّاسِ لَا يُشَارُ إِلَيْهِ بِالْأَصَابِعِ وَكَانَ رِزْقُهُ كَفَافًا فَصَبَرَ عَلَى ذَلِكَ ». ثُمَّ نَفَضَ يَدَيْهِ فَقَالَ « عَجَلْتُ مَنِيَّتَهُ فَلَتْ بَوَاكِيهِ قَلَّ ثَرَاتُهُ

Tahrîc: Tirmizî, Zühd, 35; İbn Mâce, Zühd, 4.⁴¹⁷

Tercüme:

Bize Süveyd b. Nasr haber verdi (dedi ki) bize Abdullah b. Mübârek, Yahya b. Eyyûb’dan, O Ubeydullah b. Zahr’dan, O da Ali b. Yezîd’den, O da el-Kâsım Ebû Abdurrahman’dan, O da Ebû Umâme’dan, O da Hz. Peygamber’den rivâyet ettiğine göre O (s.a.v.) söyle buyurmuştur:

“Benim nazarımda dostlarımdan en gipta edileni malı az olan, namazından haz alan, Rabbine olan ibadetini en güzel şekilde ifa eden, gizli halinde de On’a itaat eden, insanlar arasında pek bilinmediği için parmakla gösterilmeyen ve kâfi gelecek kadar rızık olup bu durumuna sabır eden mümindir.” Ardından ellerini birbirine vurup

⁴¹⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1/329.

⁴¹⁷ Ayrıca bk. Ahmed b. Hanbel, *age.*, V, 255.

dinleyenlerin dikkatini çekti ve: “Bir de ölümü çabuk, mirası ve ardından ağlayanı az olan kimsedir, buyurdu.”⁴¹⁸

Tahkik:

“Ellerini birbirine vurdu” cümlesindeki muradın Rasûlüllah’ın (s.a.v.) parmak uçlarını birbirine vurması olduğunu söylenmiştir. Yine böyle yapmasının bir şeye taaccüp etme fiili olduğunu veya söyleyeceği söze ihtimam gösterilmesi için bir tenbih olduğunu nakledilmiştir.⁴¹⁹

Genç yaşta Müslüman olan Ebû Umâme’nin (r.a.) naklettiği bu hadis-i şerifte Peygamber Efendimiz’in konuşma arasında elini birbirine vurması oldukça önemli ve dikkat çekicidir. Ayrıca burada, birbirinden değerli sevdiği hasletleri sayarak genç sahâbîleri bunları yapmaya teşvik etmiş ve zühd sahibi olmaya davet etmiştir.

1.4.5. Genç Sahâbenin Elinden Tutması ve Avucunun İçine Alması

حَدَّثَنَا بَشْرُ بْنُ هَلَالٍ الصَّوَّافُ البَصْرِيُّ حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ أَبِي طَارِقٍ عَنِ الْحَسَنِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - « مَنْ يَأْخُذْ عَنِّي هَؤُلَاءِ الْكَلِمَاتِ فَيَعْمَلُ بِهِنَّ أَوْ يُعَلِّمُ مَنْ يَعْمَلُ بِهِنَّ فَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ فَقُلْتُ أَنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ فَأَخَذَ بِيَدِي فَعَدَّ خَمْسًا وَقَالَ « اتَّقِ الْمَحَارِمَ تَكُنْ أَعْبَدَ النَّاسِ وَارْضَ بِمَا قَسَمَ اللَّهُ لَكَ تَكُنْ أَعْنَى النَّاسِ وَأَحْسِنُ إِلَى جَارِكَ تَكُنْ مُؤْمِنًا وَأَحِبَّ لِلنَّاسِ مَا تُحِبُّ لِنَفْسِكَ تَكُنْ مُسْلِمًا وَلَا تُكْثِرِ الصَّحِكَ فَإِنَّ كَثْرَةَ الصَّحِكَ تُمِيتُ الْقَلْبَ. » قَالَ أَبُو عِيْسَى هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ جَعْفَرِ بْنِ سُلَيْمَانَ . وَالْحَسَنُ لَمْ يَسْمَعْ مِنْ أَبِي هُرَيْرَةَ شَيْئًا هَكَذَا رَوَى عَنْ أَيُّوبَ وَيُونُسَ بْنِ عُيَيْدٍ وَعَلِيِّ بْنِ زَيْدٍ قَالُوا لَمْ يَسْمَعْ الْحَسَنُ مِنْ أَبِي هُرَيْرَةَ . وَرَوَى أَبُو عُبَيْدَةَ النَّاجِيُّ عَنِ الْحَسَنِ هَذَا الْحَدِيثَ قَوْلُهُ وَلَمْ يَذْكُرْ فِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - .

Tahrîc: Tirmizî, Zühd, 2.⁴²⁰

⁴¹⁸ Tirmizî, Zühd, 35. İmam Tirmizî bu hadisin hasen olduğunu belirtmiştir.

⁴¹⁹ Mübârekpûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*, VII, 11; Ebû Muhammed Şerefüddîn Hüseyin b. Abdillâh b. Muhammed et-Tîbî, *Şerhu't-Tîbî 'alâ Mişkâti'l-Mesâbîh*, Riyâd: Mektebe-i Nazzar Mustafa, 1997.

⁴²⁰ Ayrıca bk. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, II, 310. Şuayb el-Arnaût bu hadisin ceyyid olduğunu söylemiştir. Bk. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, (thk. Şuayb el-Arnaût), Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 2001, XIII, 459.

Tercüme:

Bize Bişr b. Hilâl es-Savvâf el-Basrî tahdis etti (dedi ki), Bize Ca'fer b. Süleyman tahdis etti. O da Ebû Târik'dan, O da Hasan'dan, O da Ebû Hüreyre'den rivâyet ettiğine göre, Ebû Hüreyre şöyle demiştir:

Rasûlullah (s.a.v.):

- *Kim şu kelimeleri benden alarak onlarla amel eder veya onlarla amel edecek başka birine öğretir*, buyurdu. Ebû Hüreyre diyor ki:

- Ben ya Rasûlallah! dedim. Bunun üzerine Hz. Peygamber elimi tutarak bana şu beş şeyi saydı:

- *Haramlardan sakın ki insanların en iyi ibadet edeni olasın. Allah'ın senin için taksim ettiğine (takdirine) razı ol ki insanların en zengini olasın. Komşuna ihsanda bulun ki (kâmil) mümin olasın. Nefsin için sevip istediğini insanlar için de isteki (kâmil) müslüman olasın. Bir de çok gülmeye zira çok gülmek kalbi öldürür.*

Ebû İsâ (Tirmizî): Bu hadis gariptir ve yalnız Ca'fer b. Süleyman'ın rivayet ettiği hadis ile bilmekteyiz, demiştir.⁴²¹

Tahkik:

Bu hadis-i şerif, Rasûlullah Efendimiz'in (s.a.v.) gençleri ilme, öğrenmeye teşvik ettiğini gösteren mühim hadislerden biridir. Burada öncelikle soru yöntemiyle kimin daha çok kendisinden ilim öğrenmeye meyilli olduğunu açığa çıkarmıştır. Soru sorarken konuyu sayı belirterek ve toplu olarak söylemiş, cevap verirken de bunları teker teker açıklamıştır. Sadece öğrenmek isteyen değil öğrendikleriyle amel edecek veya başkasına öğretecek olan kimseyi sorarak genç sahâbîleri öğrendiklerini uygulamaya rağbet ettirmiştir. Ayrıca başkalarına öğretmeyi tavsiye ederek başkalarına faydalı olmanın önemini de öğretmiştir. Bunları öğretirken elinden tutması ona gösterdiği hususi yakınlığın bir göstergesidir.⁴²²

⁴²¹ Ravi olan Hasan, Ebû Hüreyre'den (r.a.) bir şey işitmemiştir. Keza Eyyûb, Yunus b. Ubeyd ve Ali b. Zeyd, Hasan'ın Ebû Hüreyre'den hadis işitmediğini nakletmişlerdir. Ebû Ubeyde en-Nâcî de Hasan'dan bu hadis-i şerifi kendi sözü olarak rivayet etmiş ve burada, Ebû Hüreyre'den O da Hz. Peygamber'den rivayet etti, şeklinde bir şey zikretmemiştir. Bk. Tirmizî, Zühd, 2.

⁴²² Ebû'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Sultân Muhammed el-Kârî el-Herevî, *Mirkâtü'l-Mefâtiḥ Şerhi Mişkâti'l-Mesâbih*, Lübnan: Dârü'l-Fikr, 2002, VIII, 3236.

Öte yandan Hz. Peygamber bu hadislerinde genç sahâbîye haramdan sakınmayı, Allah'ın taksim ettiğine (takdirine) razı olmayı, komşuya iyilik etmeyi, kendi nefsi için sevdiğini insanlar için de sevmeyi ve az gülmeyi tavsiye etmiştir. Bunun yanında zikrettiği amellerin mükâfatlarını ve sonuçlarını da öğretmiştir.

Ukbe b. Âmir (r.a.) naklediyor:

“Bir defasında Allah Rasûlü (s.a.v.) ile karşılaştım. Hemen davranıp O'nun elinden tuttum O da hemen benim elimden tuttu ve: *Ey Ukbe! Dünya ve ahiret ehlinin en faziletli ahlâkını sana haber vereyim mi? Seninle alakayı kesen kimseyle sen ilişkini devam ettirirsin. Senden mahrum edene verirsin. Sana zulmedeni affedersin. Dikkat edin her kim ömrünün uzun (bereketli), rızkının da geniş olmasını istiyorsa sıla-i rahim yapsın (akrabasıyla ilgilenip gözetsin), buyurdu.*”⁴²³

Burada da Hz. Peygamber öncelikle Ukbe b. Âmir'in elinden tutmuş ve ahlâkın en faziletlisini kendisine haber vermesini isteyip istemediğini sormuştur. Yani öncelikle öğrenmeye hevesli mi, hali nasıl onu öğrenmek için soru şeklinde sözlerine başlamıştır. İlim öğrenmeye istekli olduğunu öğrenmesi üzerine ona ahlâkın en faziletlisini öğretmiştir. Böylece Allah Rasûlü hem bu bilgiyi öğretmiş hem de güzel ahlâka teşvik etmiştir.

Elinden Tutması ve Sevdiğini Söyleyip Nasihat Etmesi

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ بْنِ مَيْسَرَةَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يَزِيدَ الْمُقْرِيُّ حَدَّثَنَا حَيْوَةُ بْنُ شُرَيْحٍ قَالَ سَمِعْتُ
عُقْبَةَ بْنَ مُسْلِمٍ يَقُولُ حَدَّثَنِي أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْحُبْلِيُّ عَنِ الصَّنَابِجِيِّ عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله
عليه وسلم - أَخَذَ بِيَدِهِ وَقَالَ « يَا مُعَاذُ وَاللَّهِ إِنِّي لَأُحِبُّكَ وَاللَّهِ إِنِّي لَأُحِبُّكَ ». « فَقَالَ « أَوْصِيكَ يَا مُعَاذُ لَا تَدْعَنَّ فِي
ذُبُرِكُلِّ صَلَاةٍ تَقُولُ اللَّهُمَّ أَعِنِّي عَلَى ذِكْرِكَ وَشُكْرِكَ وَحَسَنِ عِبَادَتِكَ ». وَأَوْصَى بِذَلِكَ مُعَاذُ الصَّنَابِجِيِّ وَأَوْصَى بِهِ
الصَّنَابِجِيُّ أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ .

Tahrîc: Ebû Dâvûd, Fedâilü'l-Kur'ân, 359 (Vitir, 26); Nesâî, Sehv, 60.

⁴²³ Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 178, h.n. 7285.

Tercüme:

Bize Ubeydullah b. Ömer b. Meysera, Ona Abdullah b. Mezîd el-Mukriü, Ona da Hayve b. Şüreyh rivâyet etti. Hayve şöyle dedi: Ukbe b. Müslim'den şöyle dediğini işittim, bana Ebû Abdurrahman el-Hubulî, es-Sünâbihî'den O da Muâz b. Cebel'den (r.a.) rivâyet ettiğine göre, Rasûlüllah (s.a.v.) Onun elini tutup şöyle buyurdu:

“Ya Muâz! Vallahi seni seviyorum. Vallahi seni seviyorum. Ey Muâz! Sana bir şey (dua) tavsiye edeyim, onu her (farz) namazın akabinde kesinlikle terk etme. Şöyle söyle:

‘Ey Allah’ım! Seni zikretmek, sana şükretmek ve güzel ibadet etmek hususunda bana yardım eyle.’

Muâz (r.a.) bu duayı, (râvi) es-Sunâbihî’ye tavsiye etti. O da bunu Ebû Abdurrahman’a tavsiye etti.⁴²⁴

Tahkik:

Molla Ali el-Kârî, burada Hz. Peygamber’in genç sahâbînin elinden tutmasının adeta bir muhabbet akdi ve yakınlık bey‘atı olduğu belirtmiştir. Yine bu hadiste, seven bir kimsenin sevdiğini o kimseye söylemesinin müstehap olduğunu söylemiştir. *“Muhakkak ki ben seni seviyorum”* buyurarak sevdiğini tekit lafzı kullanarak söylemesi ise Muâz b. Cebel’e olan muhabbetinin daha fazla olduğu göstermektedir.⁴²⁵

Görüldüğü üzere bu hadis-i şerifte de Allah’ın Nebisi (s.a.v.) genç sahâbînin elinden tutarak namazların akabinde okuyacağı duayı öğretmiştir. Öğrettiği duanın manasına bakıldığında da aslında yapması gereken ibadetleri telkin ve teşfik etmektedir. Yine bu vazifeleri yaparken yüce Allah’tan yardım dilemesini, yardım dilenmesi

⁴²⁴ Ebû Dâvûd, Fedâilü’l-Kur’ân, 359 (Vitir, 26). İsnadı sahihtir. Bk. Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, (thk. Şuayb el-Arnaût), II, 631.

⁴²⁵ Molla Ali el-Kârî, *Mirkâtü’l-Mefâtiḥ*, II, 756.

gereken zatın âlemlerin Rabbi olduğunu ona öğretmiştir. Böylece genç sahâbînin Rabbi ile olan manevi bağının kuvvetlenmesine de yardımcı olmuştur.

Burada önemli hususlardan biri de Hz. Peygamber'in genç sahâbîye samimi ve sıcak davranmasıdır. Öncelikle elini tutup yemin ederek onu sevdiğini söylemesi, ona verdiği değer, muhabbetin ve mükemmel ahlâkının bir örneğidir. Bu davranışı bütün eğitimciler için örnek alınması gereken bir davranıştır. Zira Allah Rasûlü (a.s.) gençlerin ruh halini ve fitratını en iyi bilen bir muallimdir. Bu içten ve güzel muamelesi ve iletişimi ile öncelikle onların kalplerini fethetmiştir. Ondan sonra öğretmek istediği şeyi onlara öğretmiştir.

Kendisini ve öğreteceği dersi genç öğrencisine sevdirmek bir eğitimcinin ve öğretmenin en mühim vazifelerinden biridir.⁴²⁶

Abdullah b. Mes'ûd'un (r.a.) rivâyet ettiği şu hadis ise gençlere verilen din eğitiminin ve öğretim metodlarının en güzel örneklerindedir.

Abdullah b. Mes'ûd (r.a.) naklediyor:

Allah Rasûlü (s.a.v.) avuç içim O'nun avuçlarının içinde olduğu halde bana Kur'ân'dan bir sûre öğretir gibi şu teşehhüd duasını öğretti:

*“Bütün yüceltmeler (tazim), övgüler ve dualar, bütün ibadetler Allah'a mahsustur. Sana selâm olsun ey peygamber! Allah'ın rahmeti ve bereketi üzerine olsun. Selâm bize ve Allah'ın salih kulları üzerine olsun. Şahitlik ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur yine şahitlik ederim ki Muhammed O'nun kulu ve rasûlüdür.”*⁴²⁷

Burada Hz. Peygamber (s.a.v.) genç sahâbînin avucunu kendi avucunun içine almış ve Kur'ân öğretir gibi namazda okuyacağı tahiyyât duasını öğretmiştir. Kur'ân öğretir gibi öğretti, demesi O'nun Kur'ân'ı öğretirken yine bu usûlle öğrettiğini göstermektedir. Dua öğretirken genç sahâbîye bu şekilde güzel muamelesi, ona verdiği önemi, gösterdiği yakınlığı ve mükemmel eğitimini izhar etmektedir. Üstelik bu usûl ile öğretilen bir bilgi akılda daha kalıcıdır.

Yine Rasûlüllah'ın (s.a.v.) genç talebesi Câbir b. Abdullah'ın elinden tutup evine götürmesi, ona ikramda bulunması, evinde olan yiyeceğe razı olması ve sirkenin güzel bir katkı olduğunu öğretmesi bu metodun güzel misallerden bir diğeridir.⁴²⁸

⁴²⁶ Özbek, s. 125-126; Bayraktar, s. 180, 190.

⁴²⁷ Buhârî, İstizan, 28; Müslim, Salât, 59. İbn Abbâs ve Câbir b. Abdullah'ın (r.a.) rivayet ettiği benzer hadisler için bk. Buhârî, Ezân, 148, 150; Müslim, Salât, 60-61.

⁴²⁸ Müslim, Eşribe, 167.

1.4.6. Genç Sahâbenin Omuzundan Tutması ve Göğsüne Vurması

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَبُو الْمُؤَنِّدِ الطُّفَاوِيُّ عَنْ سُلَيْمَانَ الْأَعْمَشِ قَالَ حَدَّثَنِي مُجَاهِدٌ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ أَخَذَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمَنْكِبِي فَقَالَ « كُنْ فِي الدُّنْيَا كَأَنَّكَ غَرِيبٌ ، أَوْ عَابِرُ سَبِيلٍ . » وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ يَقُولُ إِذَا أَمْسَيْتَ فَلَا تَنْتَظِرِ الصَّبَاحَ ، وَإِذَا أَصْبَحْتَ فَلَا تَنْتَظِرِ الْمَسَاءَ ، وَخُذْ مِنْ صِحَّتِكَ لِمَرَضِكَ ، وَمِنْ حَيَاتِكَ لِمَوْتِكَ .

Tahric: Buhârî, Rikâk, 3; Tirmizî, Zühd, 25; İbn Mâce, Zühd, 3.

Tercüme:

Bize Ali b. Abdulah, Ona da Muhammed b. Abdurahman Ebü'l-Münzir et-Tufâvî tahdis etti, O da Süleyman el-A'meş'den rivâyet etti. Dedi ki bana Mücahid, Abdullah b. Ömerden şöyle rivâyet etmiştir: Abdullah şöyle demiştir Rasûlullah (s.a.v.), omuzumdan tutarak, “*Dünyada bir garip veya bir yolcu gibi ol!*” buyurdu.

Abdullah b. Ömer şöyle derdi: Akşama eriştiğin vakit sabahı gözetleme, sabaha eriştiğin vakit de akşamı bekleme, hastalanmaman için sıhhatini muhafaza et, ölümün için hayatını muhafaza et.⁴²⁹

Tahkik:

Tirmizî ve İbn Mâce'nin rivâyetinde “*Kendini kabir ehlinden biri gibi kabul et*” ziyadesi vardır.⁴³⁰

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) genç sahâbînin omuzundan tutmasının ihtimam ve tenbih için olduğu,⁴³¹ buyurmak istediği nasihate onun dikkatini çekmek ve iyi dinlemesini sağlamak için olduğu belirtilmiştir.⁴³² Yine O'nun bu hareketi ile genç

⁴²⁹ Buhârî, Rikâk, 3.

⁴³⁰ Bu hadis sahih hadistir. Ziyade kısmı ise hasenün ligayrihi, yani başka rivâyetler sebebiyle hasen bir hadistir. Bk. Bk. İbn Mâce, *es-Sünen*, (thk. Şuayb el-Arnaût), V, 232.

⁴³¹ Molla Ali el-Kârî, *Mirkâtü'l-Mefâtiḥ*, III, 1158.

⁴³² Hatipoğlu, *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi*, X, 383.

sahâbîye olan yakınlığını gösterdiği ve söyleyecekleri sözün zihnine iyice yerleşmesi için ona teveccüh ettiği ifade edilmiştir.⁴³³

Genç sahâbînin rivâyetin sonunda söylediği sözler de Allah Rasûlü'nün tavsiyesinden etkilendiğinin ve yerine getirdiğinin bir alametidir. Diğer taraftan Efendimiz ona dünyaya aldanmamasını, dünyanın geçici olduğunu ahiretin ise baki olduğunu hatırlatmıştır. Yolcu veya gurbette olan bir kimse gibi dünyadan yeteri kadar nasibini alıp asıl vatani olan ahireti için çalışması gerektiğini ve mutlaka oraya döneceğini öğütlemiştir.

Ali (r.a.), Rasûlüllah'ın (s.a.v.) kendisini Yemen'e kadı (hâkim) olarak gönderirken kendisinin genç ve tecrübesiz olduğunu söylemesi üzerine elini onun göğsüne vurarak dua ettiğini ve bu duasından sonra iki kişi arasında hüküm verme hususunda hiç bir şekke (şüpheyeye) düşmediğini bildirmiştir.⁴³⁴

Buna benzer bir hadise şöyle gerçekleşmiştir: Cerîr b. Abdullah el-Becelî (r.a.), bir defasında Hz. Peygamber'e at üzerinde sabit duramadığını şikâyet etmiş, O da eliyle (hafifçe) onun göğsüne vurup dua etmiştir.⁴³⁵

Übey b. Kâ'b'ın rivâyet ettiği şu hadis de eğitim açısından son derece önemlidir: Hz. Peygamber bana: Ey Ebü'l-Münzir! Allah'ın kitabından ezberinde olan âyetlerden hangisi daha büyüktür bilir misin? diye soru etti. Ben de: Allah ve Rasûlü daha iyi bilir, dedim: Bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.v.) tekrar: *Ey Ebü'l-Münzir! Allah'ın kitabından ezberinde olan âyetlerden hangisi daha büyüktür bilir misin?* diye sordu. Ben: Allah ve Rasûlü daha iyi bilir, dedim. Rasûlüllah (s.a.v.) tekrar: *Ey Ebü'l-Münzir! Allah'ın kitabından ezberinde olan âyetlerden hangisi daha büyüktür bilir misin?* buyurdu. Bu defa ben: Allahü lâ ilâhe illâ hüve'l-hayyül-kayyûm'dür (âyetü'l- kürsî), deyince. Allah'ın Nebîsi göğsüme hafifçe vurdu ve şöyle buyurdu: *Allah'a yemin ederim ki ilim sana mübarek olsun ey Ebü'l-Münzir!*⁴³⁶

⁴³³ Molla Ali el-Kârî, age., VIII, 3300; Ayrıca bk. Kandemir, *Riyâzu's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, III, 207.

⁴³⁴ İbn Mâce, Ahkâm, 1.

⁴³⁵ Buhârî, Cihâd, 162.

⁴³⁶ Müslim, Salâtü'l-Müsâfirîn, 258; Ebü Dâvûd, Fedâilü'l-Kurân, 350.

Burada Allah Rasûlü (s.a.v.) Übeyb'in (r.a.) Kur'ân bilgisini öğrenmek için ilkin soru soruyor. Doğru cevap vermesi üzerine de eliyle göğsüne hafifçe vurarak hem dua hem de tebrik etmiştir.

Günümüz eğitimcileri jest yani el kol ayak ve baş ile yapılan beden hareketlerinin bilgilerin aktarılmasında, dinleyicilerin benimsenmesinde ve neticeye gidilmesinde etkili olduğunu söylemişlerdir.⁴³⁷

Bu rivâyetlerin hepsi, Allah Rasûlü'nün gençlerle olan güzel iletişimini, ilgisini, muhabbetini ve yakınlığını göstermektedir. Aynı zamanda sadece sözle yetinmediğini ve uygun gördüğünde onlara dokunarak beden dili ile onların dikkatlerini çektiğini bildirmektedir.

1.4.7. Eliyle Çizgi ve Şekiller Çizmesi

حَدَّثَنَا مُسْلِمٌ حَدَّثَنَا هَمَّامٌ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ عَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - خُطُوطًا فَقَالَ «هَذَا الْأَمَلُ وَهَذَا أَجَلُهُ ، فَبَيْنَمَا هُوَ كَذَلِكَ إِذْ جَاءَهُ الْخَطُّ الْأَقْرَبُ».

Tahrîc: Buhârî, Rikâk 4.

Tercüme:

Bize Müslim rivâyet etti (dedi ki) bize Hemmâm, İshâk b. Abdullah b. Ebû Talha'dan O da Enes'den rivâyet ettiğini göre Enes (r.a.) şöyle demiştir:

Peygamber (s.a.v.) yere birtakım çizgiler çizdi. Sonra da çizgileri göstererek şöyle buyurdu:

“Şu emeldir, şu da insanın eceli. Âdemoğlu bu şekilde hayatını devam ettirirken en yakın olan çizgi (ecel) ona aniden gelir.”⁴³⁸

Tahkik:

⁴³⁷ Aydın, s. 132, 135-136; Akyürek, s. 127. Öcal, s. 206-208.

⁴³⁸ Buhârî, Rikâk 4.

Enes'in (r.a.) bu rivâyetinde Hz. Peygamber (s.a.v.) anlatmak istediği şeyi eliyle çizgi çizerek anlatmıştır. Burada genç sahâbîleri uyarmış ve ölümün her an gelebileceğini, nefsin arzularına aldanmamaları gerektiğini hatırlatmıştır.

Benzer hadis yine Enes b. Mâlik'ten (r.a.) şöyle rivâyet edilmiştir:

“Allah Rasûlü (s.a.v.): “(İşaret ederek) Bu âdemoğludur, şu da onun eceli” buyurdu ve elini ensesine koydu. Sonra elini uzattı ve (uzağı işaret ederek): “Emeli de oradadır, emeli de oradadır” buyurdu.⁴³⁹

Burada Allah Rasûlü, eliyle işaret ederek ve elini uzatmak suretiyle benzetmelerde bulunarak insanın ecelinin emelinden (ensesi gibi) ona çok yakın olduğunu anlatmıştır.

Keza Abdullah b. Mes'ûd (r.a.), Hz. Peygamber'in insanın durumunu, başına gelenleri ve ecelinin elbet bir gün ansızın geleceğini kendilerine çizgiler çizerek temsili olarak anlattığını nakletmiştir.⁴⁴⁰

Hâfız İbn Hacer, bu hadisin misal (temsil) yolu üzerine zikredildiğini belirtmiştir.⁴⁴¹ Hâfız Bedreddin Aynî de, bu hadiste insanın emelinin, ecelinin ve ölümüne sebep olan musibetlerin misali olduğunu söylemiştir. Kısaca burada insanın emeli ile ilgilenirken ecelinin onu kuşattığı, emeline ulaşmadan ansızın ecelin gelebileceği ve insanın her daim ölüme hazırlıklı olması gerektiğini ifade etmiştir.⁴⁴²

Hz. Peygamber'in genç sahâbîlere çizgiler çizerek anlatması, onların meseleyi öğrenmeleri, anlamaları ve zihinlerine manayı yaklaştırmak içindir. Zira temsille anlatmak kastedilen (soyut) manaları gözle görüleni hissedilen (somut) bir hale getirir.⁴⁴³ Ayrıca bu anlatım, kapalı manaları açıklığa kavuşturur, zihni açar ve düşünmeye sevk eder.

Genç sahâbîlerden Câbir b. Abdullah'dan (r.a.) rivâyet edilen hadis de buna güzel bir örnektir. Câbir b. Abdullah anlatıyor:

Biz Hz. Peygamber'in yanındaydık. Yere bir çizgi çizdi. O'nun sağına ve soluna da ikişer çizgi çizdikten sonra mübarek elini ortadaki çizginin üzerine bırakıp;

⁴³⁹ Tirmizî, Zühd, 25; İbn Mâce, Zühd: 27.

⁴⁴⁰ Buhârî, Rikâk, 4; Tirmizî, Sıfâtü'l-Kıyâme, 22.

⁴⁴¹ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, XI, 238.

⁴⁴² Ebû Muhammed (Ebü's-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed el-Aynî, *Umdetü'l-Kâri fi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*; Beyrût: Dâru İhyâü't-türâsi'l-arabi, ty., XXIII, 34-35.

⁴⁴³ Molla Ali el-Kâr, *Mirkâtü'l-Mefâtiḥ*, I, 254.

“Şüphesiz bu, benim dosdoğru yolumdur.”⁴⁴⁴ âyetini okudu.⁴⁴⁵

Bu rivâyette de Rasûl-i Ekrem Allah Teâlâ'nın yolunun dosdoğru olduğunu çizgilerle anlatmış ve sonunda zikredilen âyeti okumuştur. Bu aynı zamanda Onun tefsîr usûllerinden biridir. Böylelikle gençleri yanlış yollara saptırmaktan sakındırmış ve Allah yolunda istikamet üzere olmayı tavsiye etmiştir.

Burada görüldüğü gibi Allah Rasûlü (s.a.v.) genç sahâbîlere dini, soyut meseleleri, anlatırken çizgiler çizerek, sembollerle benzetmeler yapmış ve somut hale getirerek daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır. Kuşkusuz çizgi ve sembollerle anlatım akılda daha kalıcıdır. Eğitim ve öğretim açısından da oldukça önemlidir. Eğitimciler yeri geldikçe bu usûlden faydalanmalıdır.

1.4.8. Allah Rasûlü'nün Yüz İfadeleri

Rasûlüllah (s.a.v.) ashâbını, genç sahâbîlerini uyarırken ciddiyetle davranmış ve bunun belirtileri yüzünden okunmuştur. Vazifesini en güzel surette ifa etmiş ve kızması gereken yerde Allah için kızmış, gülmesi gereken yerde gülmüş ve ağlaması gereken yerlerde de gözlerinden yaş gelmiştir. Bütün bunları mimikleri ile ve yüz ifadeleriyle izhar etmiştir. Onu dinleyen kimseler de anlatımından, jest ve mimiklerinden ve samimiyetinden etkilenmişlerdir.

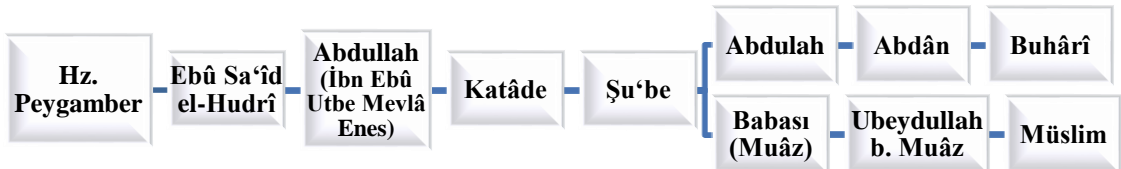
حَدَّثَنَا عَبْدَانُ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ - هُوَ ابْنُ أَبِي عُثْبَةَ مَوْلَى أَنَسٍ -

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَشَدَّ حَيَاءً مِنَ الْعَدْرَاءِ فِي خُدْرِيهَا ، فَإِذَا رَأَى شَيْئًا

يَكْرَهُهُ عَرَفْنَاهُ فِي وَجْهِهِ

Tahrîc:

Buhârî, Edeb, 72; Müslim, Fedâil, 67.

Tercüme:

⁴⁴⁴ En'âm 6/153.

⁴⁴⁵ İbn Mâce, Mukaddime, 1. Benzer rivayet için bk. Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 348; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne'd*, I, 435, 465; III, 397; Dârîmî, İlim, 8.

Bize Abdân tahdis etti. (Dedi ki) Bize Abdulah, Şu‘be’den, O da Katâde’den, O da Abdullah’dan (İbn Ebû Utbe Mevlâ Enes), O da Ebû Sa‘îd el-Hudrî’den haber verdiği göre, O şöyle demiştir:

“Allah Rasûlü, örtüsü içindeki (kendi köşesinde oturan) bakire kızıdan daha hayâlî idi. Kerih gördüğü (hoşlanmadığı) bir şey gördüğünde bunu yüzünden anlardık.”⁴⁴⁶

Tahkik:

İmam Buhârî, “insanları azarlama ile karşılaşmayan kimse” bab başlığı altında bu hadisi nakletmiştir. Genç sahâbi Hz. Peygamber’in hoşlanmadığı bir şey gördüğü zaman hayâsından dolayı bir şey söylemediğini, bunun yerine yüzünün değiştiğini onun bir şeyden hoşlanmadığını yüzünden anladıklarını ifade etmiştir.⁴⁴⁷ Allah Rasûlü o kadar hayâ sahibi ve şefkatlidir ki hoşlanmadığı bir şey karşısında dahi hayâsı karşındakini incitecek bir şey söylemesine, sitem etmesine engel olmuştur. Ancak bunun tesiri yüzünde görülmüştür, böylece hal dili ile o şeyden hoşlanmadığını izhar etmiştir. O şahsına karşı yapılan hataları daima affetmiştir. Ancak Allah Teâlâ’nın yasakladığı bir şey gördüğü zaman gerekli uyarıda bulunmuştur.

Bu hususta Hâfız İbn Hacer, Allah Rasûlü’nün (s.a.v.) hoşlanmadığı bir şey gördüğünde o kimseye teveccüh etmediğini bilakis yüzünün renginin değiştiğini böylece ashâb-ı kiramın o şeyi kerih gördüğünü anladığını zikretmiştir.⁴⁴⁸ Yine Hz. Peygamber’in hayâsının meydana geldiği mahallin Allah Teâlâ’nın hadleri (yasakları) dışındaki yerler olduğunu belirtmiştir.⁴⁴⁹ Hâfız Bedreddin Aynî ise hayânın Hz. Peygamber’in yüce sıfatlarından biri olduğunu söylemiştir.⁴⁵⁰ Ayrıca üstün hayâsından ötürü kimsenin yüzüne karşı çıkmadığını, hoşlanmadığı bir fiili işleyen kimsenin şahsını belirleyerek onu azarlamadığını, bilakis umum (genel) konuşarak (dolaylı yoldan) o kimseyi uyardığını ifade etmiştir. Bunun da O’nun ümmetine olan rıfkından (şefkatinden) kaynaklandığını belirtmiştir.⁴⁵¹

⁴⁴⁶ Buhârî, Edeb, 72.

⁴⁴⁷ Nevevî, *el-Minhâc*, XV, 78.

⁴⁴⁸ İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, VI, 577.

⁴⁴⁹ İbn Hacer, *age.*, VI, 577.

⁴⁵⁰ Aynî, *Umdetü’l-Kârî*, XVI, 113.

⁴⁵¹ Aynî, *age.*, XXII, 156.

Hız. Peygamber'in öfkelenmediğinde veya bir şeyden hoşlanmadığında yüzünün kızarması yüz ifadesinin değişmesinin bir örneğidir. Sahâbenin hoşlanmadığı bir soru sorması karşısında yüzünün kızarması,⁴⁵² yine kader üzerine konuşulduğunu duyunca yüzünün nar gibi kızarması,⁴⁵³ kızdığı zaman alnının ortasındaki damarın şişmesi,⁴⁵⁴ hutbede ashâbını uyardığı zaman gözleri kızarması,⁴⁵⁵ Hz. Âişe'nin yanında yabancı birini görmesi üzerine yüz hatlarının değişmesi bunun üzerine Hz. Âişe'nin onun sütkardeşi olduğunu açıklaması.⁴⁵⁶ Keza Hz. Âişe'nin Hz. Peygamber'e resimli yastık getirmesi üzerine yüzünün renginin değişmesi,⁴⁵⁷ yine Hz. Peygamber'in Hz. Ali'ye ipek işlemeli bir elbise vermesi, onun da bu elbiseyi üzerine giyip dışarı çıktığında bunu gören Allah Rasûlü'nün kızdığını yüzünden anlaması üzerine genç sahâbînin elbiseyi kadınlar arasında kesip bölüştürmesi bunun en güzel örneklerindedir.⁴⁵⁸ Hz. Peygamber, genç sahâbîsini öyle terbiye etmiştir ki bu terbiye, O'nun kızdığını yüzünden anlamasına ve hemen hatasından dönmesine yetmiştir.⁴⁵⁹

Allah Rasûlü (s.a.v.) bir şeyden hoşlanmadığında bunu dili ile söylemekten hayâ ettiği için bunun belirtisi yüzünde belli olmuştur.

Ebû Dâvûd'un rivâyet ettiği bir hadiste Allah Rasûlü (s.a.v.) bir yere tahsildar göndereceği ve bir köye girdiği zaman önce bunların isimlerini sorardı, şayet ismini beğenirse bu isimden memnun olur ve bu sevinç yüzünde görülürdü. Şâyet beğenmez ise hoşnutsuzluğu yüzünde zahir olurdu. Ancak böyle hoş gitmeyen bir isimle karşılaşmayı kötüye yormazdı.⁴⁶⁰

Abdullah b. Seleme'nin Hz. Ali veya Zübeyr b. Avvâm'dan (r.anhüm) şöyle naklettiğini rivâyet edilmiştir.

"Allah Rasûlü (s.a.v.) bize hutbe verdi. Hak Teâlâ'nın geleceğini vaad ettiği günleri hatırlatırdı. Öyleki ki bu anlattıkları yüzünden anlaşılırdı. Sanki sabah erkenden

⁴⁵² Buhârî, İlim, 28; Müslim, Fezâil, 138.

⁴⁵³ Tirmizî, Kader, 1.

⁴⁵⁴ Tirmizî, *Şemâil*, Beyrut: Dârü'l-İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, t.y., s. 12.

⁴⁵⁵ Müslim, Cuma, 13.

⁴⁵⁶ Buhârî, Nikâh, 21.

⁴⁵⁷ Buhârî, Bedü'l-halk, 11.

⁴⁵⁸ Buhârî, Hibe, 27; Nafakât, 11; Libâs, 30.

⁴⁵⁹ Nitekim diğer bir rivayette Hz. Peygamber, Hz. Ömer'e ipek işlemeli bir elbise göndermesi üzerine Hz. Ömer: "Ben bu elbiseyi nasıl giyebilirim sen bu elbise hakkında gerekeni söylemişsin" demesi üzerine Hz. Peygamber: "*Şüphesiz ben o elbiseyi, giymen için sana vermedim. Ancak onu satman yahut (uygun birine) giydirmen için verdim*" buyurmuştur. Bk. Buhârî, Cum'a, 7; İdeyn, 1; Müslim, Libâs, 6-9.

⁴⁶⁰ Ebû Dâvûd, Tib, 24.

baskına uğrayacak bir topluluğu uyaran kimse gibi Cibrîl (a.s) kendisine yeni bir şey getirdiğinde, yanından ayrılıp yükselinceye kadar ne güler ne de tebessüm ederdi.”⁴⁶¹

Yine *Sahîhayn*'da Adî b. Hâtîm'den (r.a) rivâyet edilen hadisi şerif, Hz. Peygamber'in takrir usûlü ile anlatım esnasında yüz ve baş hareketlerini kullandığını göstermektedir:

“Rasûlüllah (s.a.v.) cehennem ateşini hatırlattı. Sonra yüzünü çevirdi ve (ondan sakınır gibi) uzaklaştırdı ve ondan Allah'a sığındı. Ardından “*Yarım hurmayla bile olsa cehennemden sakının. Her kim bunu bulamazsa o halde güzel söz söylesin*” buyurdu.⁴⁶²

Rasûlüllah (s.a.v.) sözleriyle uyardıktan sonra bununla yetinmemiş ve yüzünü de çevirerek ashâbın dikkatini çekmiştir. Yüzünü çevirerek anlatması kuşkusuz daha çok akılda kalıcıdır ve dikkat toplayıcıdır. Rasûl-i Kibriya el ve yüz hareketlerini, beden dilini en mükemmel şekilde kullanan bir muallimdir.⁴⁶³

1.4.9. Gülmesi

حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ ، أَنَّ بَشْرَ بْنَ الْمُفَضَّلِ ، وَخَالِدَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ ، حَدَّثَاهُمُ الْمَعْنَى ، عَنْ خَالِدِ الْحَدَّاءِ ، عَنْ بَرَكَةَ ، قَالَ مُسَدَّدٌ : فِي حَدِيثِ خَالِدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ، عَنْ بَرَكَةَ أَبِي الْوَلِيدِ ، ثُمَّ اتَّفَقَا عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ، قَالَ : رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَالِسًا عِنْدَ الرَّكْنِ ، قَالَ : فَرَفَعَ بَصْرَهُ إِلَى السَّمَاءِ فَضَحِكَ ، فَقَالَ : لَعَنَ اللَّهُ الْيَهُودَ ، ثَلَاثًا إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَ عَلَيْهِمُ الشُّحُومَ فَبَاعَوْهَا وَأَكَلُوا أَثْمَانَهَا ، وَإِنَّ اللَّهَ إِذَا حَرَّمَ عَلَى قَوْمٍ أَكَلَ شَيْءٌ حَرَّمَ عَلَيْهِمْ تَمَنَّهُ وَلَمْ يَقُلْ فِي حَدِيثِ خَالِدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الطَّحَّانِ : رَأَيْتُ وَقَالَ : قَاتَلَ اللَّهُ الْيَهُودَ .

Tahrîc: Ebû Dâvûd, Buyû', 64.

Tercüme:

Bize Müsedded rivâyet etti, şüphesiz ki Bişr b. Mufaddal ve Hâlid b. Abdullah manayı Hâlid el-Hazzâ'dan rivâyet ettiler, O da Bereke'den (Ebü'l-Velîd) O da İbn Abbâs'tan rivâyet etti, Abdullah b. Abbâs (r.anhümâ) dedi ki:

⁴⁶¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, I, 167.

⁴⁶² Buhârî, Edeb, 34; Rikâk, 49, 51; Müslim, Zekât, 68; Nesâî, Zekât, 63.

⁴⁶³ Ahmet Lütfi Kazancı, *Peygamberimiz'in Hitabeti*, s. 82, 88-89.

Rasûlullah'ı (s.a.v.) Rûkn(ülyemânî)'nin yanında otururken gördüm. Bir ara gözünü semaya kaldırdı ve gülümsedi. Akabinde üç defa “Allah yahudilere lanet etsin” buyurdu. Devamında da: “*Muhakkak ki Allah, yahudilere iç yağın haram kılmıştı. Ancak onlar bu yağları satıp parasını yediler. Hâlbuki Allah bir kavme bir şey yemeyi haram kılınca, bedelini de onlara haram kılar*” buyurdu.

Müsedded: Hâlid b. Abdullah et-Tahhân rivayet ettiği hadiste “gördüm” lafzını nakletmemiştir. Üstelik (lanet etsin yerine) “Allah yahudileri kahretsin” lafzını nakletmiştir.⁴⁶⁴

Tahkik:

Genç sahâbî İbn Abbâs'ın rivâyet ettiği hadiste görüldüğü üzere Hz. Peygamber Yahudilerin durumunu anlatırken gökyüzüne bakmış ve gülümsemiştir. Bu da Onun anlattıklarının hakikatinden dolayı önce kendisinin etkilendiğinin ve sahâbîlere tesir ettiğini göstermektedir. Bütün bunlar Onun samimiyetinin, anlattıklarına yakinen inandığının ve adeta görüyormuş gibi anlattığının nişaneleridir.

Büyük fakîh Remlî, *Sünen-i Ebû Dâvûd*'un şerhinde, Hz. Peygamber'in gökyüzüne bakıp gülümsemesinin hikmetini Allah Teâlâ'nın gökyüzünü yaratışının yüceliğine ve onun görkeminin güzelliğine hayran kalması sebebiyle olduğunu belirtmiştir. Yine semanın Hak Teâlâ'nın kudretinin kemâline delalet eden yaratılmışların en büyüklerinden olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca yahudilerin bu mevcudatın hâlıkına (yaratıcısına) karşı gelmeye cüret etmelerine ve haram kıldığı bir şeyi helal kılmaktaki başvurdukları hilelere duyduğu taaccüpten ötürü O'nun gülümsediğini söylemiştir.⁴⁶⁵

Bunun dışında Fatıma bint. Kays (r.anha)'dan rivâyet edildiğine göre, Nebî (s.a.v.), minbere çıkıp gülümsemiş ve:

“Temîm ed-Dârî bana bir hadise nakletti ben de buna sevindim ve size aktarmak istedim, buyurarak hadiseyi ashâbına aktarmıştır.”⁴⁶⁶ Burada da Hz. Peygamber'in sahâbîlerine bir olay anlatmadan önce hoşuna gitmesinden dolayı gülümsediği görülmektedir.

⁴⁶⁴ Ebû Dâvûd, Buyû', 64. İsnadı sahihtir. Bereke (asıl ismi) İbn Uryân el-Mücâşî'dir. Hâlid el-Hazzâ (ismi) İbn Mihrân'dır. Müsedded ise İbn Müserhed'tir. Bk. Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, (thk. Şuayb el-Arnaût), III, 280. Metin Bişr'in rivayetidir. Hadisin son kısmı için bk.

⁴⁶⁵ Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Hüseyin b. Hasen er-Remlî el-Makdisî, *Şerhu Süneni Ebî Dâvûd*, Mısır: Dârü'l-Fellâh, 2016, XIV, 421.

⁴⁶⁶ Tirmizî, Fiten 66.

Buna benzer bir olay Hz. Peygamber, cennette ziraat yapmak için Rabbinden izin isteyen birini sahâbîlerine anlattığı esnada yaşanmıştır. Bir bedevi, ziraat yapan kimsenin ensar veya muhacirlerden biri olacağını, kendilerinin ziraattan anlamadıklarını, söylemiş bunun üzerine Allah Rasûlü gülümsemiştir.⁴⁶⁷

Bu rivâyet de Hz. Peygamber'in yeri geldiği zaman hoş latifelere müsaade ettiğini ve bunlara gülümsediğini göstermektedir. Buna benzer rivâyetler hadis ve siyer kitaplarında oldukça fazladır.⁴⁶⁸ Zira sahâbîlerin naklettiği üzere Hz. Muhammed (a.s.) çok acı şeyler yaşasa da, sıkıntılar çekse de ashâbına karşı yüzünden tebessümü eksik etmemiş bir peygamber ve öğretmendir.

Nitekim genç sahâbîlerden Cerîr b. Abdullah şöyle demiştir:

“Müslüman olduğumdan beri Allah Rasûlü (s.a.v.) beni yanına girmekten menetmedi, her gördüğünde mutlaka bana gülümserdi.”⁴⁶⁹

Ancak Hz. Peygamberin gülmesi tebessüm şeklindedir. Bazen gülerken dişleri görülse bile⁴⁷⁰ hiçbir zaman kakhaha ile gülmemiştir. Bu hususta Hz. Âişe (r.a.) şöyle demiştir:

“Ben, Rasûlüllah'ı küçük dilini görünceye kadar (kakhahayla) güldüğünü hiç görmedim. O yalnızca tebessüm ederdi.”⁴⁷¹

Hâfız İbn Hacer, İmam Buhârî'nin Edep bölümünde “tebessüm ve gülmek” bab başlığı altında 9 hadis naklettiğini, Hz. Peygamber'in gülme sebeplerinin farklı olmakla birlikte, çoğunun hayret (taaccüp) ifade ettiğini, bazılarının hayret verici olduğuna dikkat çekmek için, bazılarının da latife olsun diye olduğunu belirtmiştir. Bu hadislerden anlaşıldığı kadarıyla O'nun çoğu hallerinde tebessümden ileriye gitmediğini zikretmiştir.⁴⁷²

Günümüz eğitimcileri mimiklerin bilgilerin aktarılmasında, dinleyicilerin benimsenmesinde ve neticeye gidilmesinde etkili olduğunu söylemişlerdir.⁴⁷³

⁴⁶⁷ Buhârî, Tevhid, 38; Muzâraa, 20.

⁴⁶⁸ Benzer hadisler için bk. Buhârî, Savm, 30; Edeb, 68; Tefsîr, 256.

⁴⁶⁹ Buhârî, Cihâd, 162; Menâkıbü'l-Ensâr, 21; Edeb, 68; Müslim, Fedâilü's-sahâbe, 134-135; Tirmizî, Menâkıb, 41; İbn Mâce, Fedâilü'l-ashâb, 11.

⁴⁷⁰ Müslim Fedâilü's-sahâbe, 42; Ebû Dâvûd, Talâk, 31, 32.

⁴⁷¹ Buhârî, Tefsîr, 46/2.

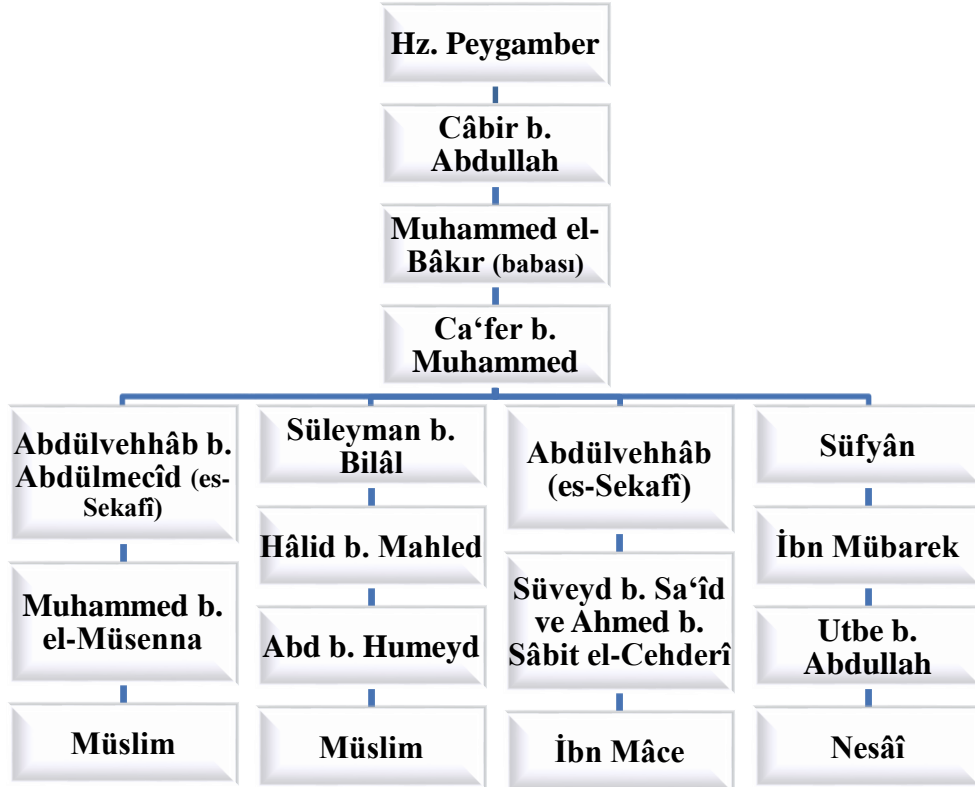
⁴⁷² İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, X, 505.

⁴⁷³ Aydın, s. 132, 135-136; Akyürek, s. 127. Öcal, s. 206-208.

1.4.10. Ses Tonunu Ayarlaması

وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنُ عَبْدِ الْمَجِيدِ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا خَطَبَ أَحْمَرَتْ عَيْنَاهُ، وَعَلَا صَوْتُهُ، وَاشْتَدَّ غَضَبُهُ، حَتَّى كَأَنَّهُ مُنْدِرُ جَيْشٍ يَقُولُ: صَبَّحَكُمْ وَمَسَّكُمْ، وَيَقُولُ: بُعِثْتُ أَنَا وَالسَّاعَةُ كَهَاتَيْنِ، وَيَقْرُنُ بَيْنَ إِصْبَعَيْهِ السَّبَّابَةِ، وَالْوُسْطَى، وَيَقُولُ: أَمَّا بَعْدُ، فَإِنَّ خَيْرَ الْحَدِيثِ كِتَابُ اللَّهِ، وَخَيْرُ الْهَدَى هُدَى مُحَمَّدٍ، وَشَرُّ الْأُمُورِ مُحَدَّثَاتُهَا، وَكُلُّ بَدْعَةٍ ضَالَّةٌ ثُمَّ يَقُولُ: أَنَا أَوْلَى بِكُلِّ مُؤْمِنٍ مِنْ نَفْسِهِ، مَنْ تَرَكَ مَالًا فَلِأَهْلِهِ، وَمَنْ تَرَكَ دِينًا أَوْ ضِيَاعًا فَلِيَ وَعَلَيَّ

Tahrîc: Müslim, Cuma, 43-44; Nesâî, Salâtü'l-îdeyn, 22; İbn Mâce, Sünnet, 7.

Tercüme:

Bana Muhammed b. el-Müsenna rivâyet etti, (dedi ki) bize Abdülvehhâb b. Abdülmecîd (es-Sekafî), Ca'fer b. Muhammed (es-Sâdık)'tan, O babası (Muhammed el-Bâkır)'dan, O da Câbir b. Abdullah'dan rivâyet etti, Câbir (r.a.) dedi ki:

Allah Rasûlü (s.a.v.) hutbe verdiği vakit gözleri kızarır, sesi yükselir ve “Sabah ve akşam düşman size hücum edecek (kendinizi koruyun)” diyerek kendi ordusunu uyarıcı komutan gibi gazabı artardı. Ayrıca şehadet parmağıyla orta parmağını bir araya getirerek:

“Ben ve kıyamet günü şu iki parmağım gibi (birbirine yakın) olduğu halde gönderildim” derdi. Sonra sözlerine şöyle devam ederdi:

“Bundan sonra (iyi bilin ki): Sözlerin en hayırlısı Allah’ın kitabıdır. Yolların en hayırlısı Muhammed’in yoludur (sünnetidir). İşlerin en kötüsü de sonradan dine ihdas edilen (ortaya çıkarılan)dır. Her bid‘at (sonradan dine konan hüküm, âdet) dalalettir. Ben bütün müminlere kendi nefsimden daha yakınum. Kim geride mal bırakırsa o mal ehline aittir. Kim de geride borç ve (bakıma ihtiyacı olan) çoluk çocuk bırakırsa bana aittir.”⁴⁷⁴

Tahkik:

Bu hadis, hutbe veren kimsenin hutbe hususunda gerektiği gibi dikkat çekmesinin, sesini yükseltmesinin, sözlerini tesirli bir şekilde söylemesinin ve açıklamalarının konuya uygun teşvik veya uyarı ihtiva etmesinin müstehap olduğuna delildir. Gazabının şiddetlenmesi onun çok büyük bir iş olması sebebiyle uyarıp korkutması ve hayli büyük bir hususu muayyen olarak anlatması sebebiyledir.⁴⁷⁵

Allah Rasûlü sesini yükseltmesi gereken yerlerde yüksetmiş ve konuşurken ses tonuna, vurgulamalara çok dikkat etmiştir.

Abdullah b. Amr (r.a.) rivâyet ettiği bir hadiste, bir yolculukta Hz. Peygamber ayaklarını mesh eder gibi, az su ile yıkamağa başlayan sahâbîleri yüksek sesle uyararak üç defa: “*Cehennemde yanacak ökçelere yazık!*” buyurmuştur.⁴⁷⁶

İmam Buhârî, bu hadis-i şerif zikrettiği babın başlığını “Kişinin ilim öğrenmek için sesini yükseltmesi” şeklinde vermişti. Hâfız İbn Hacer de bu hadisin şerhinde, İmam Buhârî’nin “yüksek sesle buyurdu” ifadesini ilim öğretmek için sesi yükseltmenin caiz olduğuna dair delil getirdiğini söylemiştir. Yüksek sesle ilim öğretmeye delil getirmenin de dinleyen kimselerin uzakta olması, kalabalığın çok olması yahut bunun dışında ihtiyaç halinde geçerli olacağını ve vaaz etmenin de buna dâhil olacağını ifade etmiştir.⁴⁷⁷

⁴⁷⁴ Müslim, Cum‘a 43.

⁴⁷⁵ Nevevî, *el-Minhâc*, IV, 446.

⁴⁷⁶ Buhârî, İlim, 3, 30; Vudû’, 27.

⁴⁷⁷ İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, I, 143.

Ümmü Husayn (r.a.), Veda Hacc'ında Hz. Peygamber'in hutbe irad ederken dinlediğini, yüksek sesle konuşmasından dolayı titreyen pazısına baktığını haber vermiştir.⁴⁷⁸

Nu'mân b. Beşîr (r.a), Rasûl-i Ekrem'in (s.a.v.) okuduğu bir hutbede:

'*Cehenneme karşı sizi uyarıyorum. Cehenneme karşı sizi uyarıyorum*' sözlerini işittiğini hatta bir kimsenin çarşıda bile olsa bulunduğu yerden bu sesi işitebileceğini aktarmıştır.⁴⁷⁹

Yine genç sahâbîlerden Abdullah b. Ömer (r.a.), Hz. Peygamber'in münafıklık yapanları yüksek sesle uyardığını nakletmiştir.⁴⁸⁰

Genç sahâbîlerden Câbir b. Abdullah (r.a), Allah Rasûlü'nün Kabeyi yedi defa tavaf ettikten sonra iki rekât namaz kıldığını, akabinde:

"*Siz de Makam-ı İbrahim'den (İbrahim'in makamundan) kendinize bir namaz yeri edinin (kılın).*"⁴⁸¹ âyetini okuduğunu, insanlara duyurmak için sesini yükselttiğini ve bundan dolayı sırtındaki elbisesinin ayaklarının dibine düştüğünü nakletmiştir.⁴⁸² Eğitimciler göre de öğretmen ses tonunu iyi ayarlanmalı ve sesi sınıfın her yerinden rahatlıkla duyulabilmelidir.⁴⁸³

Bu hususta İbn Cemâa (rh.a.), öğretmenin sesini gereğinden fazla yükselmemesi ve fayda sağlanmayacak derecede alçatmaması gerektiğini söylemiştir.⁴⁸⁴

Günümüz eğitimcileri de ses tonunun iyi ayarlanması ve sınıfın her yerinden rahatlıkla işitilmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Ayrıca yerine göre ses tonunun yükseltip alçaltılması gerektiğini söylemişlerdir.⁴⁸⁵

Bu bilgilere göre anlatım yapılırken yerinde ve yeterince mimikler yapılmalı, konular daha canlı ve heyecanlı anlatılmalıdır.

⁴⁷⁸ Tirmizî, Cihâd, 28.

⁴⁷⁹ Hâkim, *el-Müstedrek*, I, 423 h.n. 1058 (Müslim'in şartı üzerine sahih olduğunu söylemiştir); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/272.

⁴⁸⁰ Tirmizî, Birr, 85

⁴⁸¹ Bakara 2/125.

⁴⁸² Nesâî, Menâsikü'l-Hac, 163.

⁴⁸³ Gömleksiz, s. 90; Güven, s. 167.

⁴⁸⁴ İbn Cemâa, *Tezkiratü's-Samî*, s. 46.

⁴⁸⁵ Güven, s. 167; Gömleksiz, 90; Bayraktar, s. 179; Öcal, s. 206.

1.5. Eğitim ve Öğretim Açısından Değerlendirilmesi

Takrir yöntemi en eski,⁴⁸⁶ etkili⁴⁸⁷ ve en çok kullanılan⁴⁸⁸ yöntemlerden biridir. Okullarda uzun yıllar kullanılmış gözde bir yöntemdir.⁴⁸⁹ Bazı eğitimciler tarafından, yanlış kullanılması,⁴⁹⁰ öğretmenin aktif olup öğrencilerin ise derse katılmaması ve pasif kalması gibi sebeplerden dolayı eleştirilmiştir.⁴⁹¹ Ancak yerinde ve etkili bir şekilde tatbik edilirse başarılı sonuçlar alınacağı muhakkaktır. Yaygın anlayışın tersine bu yöntem ciddi bir ön hazırlık ve etkin bir uygulama gerektirmektedir.⁴⁹² Yükseköğretim başta olmak üzere bütün öğretim kademesinde çokça kullanılmaya devam edilmektedir.⁴⁹³ Hangi yöntem kullanılırsa kullanılsın her derste az veya çok bu yöntemden istifade edilmeden konunun iyice anlaşılması mümkün değildir.⁴⁹⁴ En önemli faydası öğrencinin kendiliğinden bulamayacağı bir takım hakikat ve olayları ortaya koymaktır.⁴⁹⁵

Bu yöntem sadece basit bir anlatma ve bir olayı olduğu gibi nakletme yöntemi değildir. Yeterince aşikâr olmayan incelikleri, ilk bakıldığında fark edilmeyen meseleleri, sebep ve sonuç ilişkilerini, kolaylıkla idrak edilmeyen bazı fikir ve konuları misaller vererek beyan etmek, çözümlenmek, tahlil yapmak, delil göstermek, önceden öğrenilen düşünce ve görüşlerden istifade ederek detaylıca bildirmek, bilinmeyenleri öğretmek, ispat etmek vb. manalara gelmektedir.⁴⁹⁶

Zamandan tasarruf etmek, dersin başında konuya dikkat çekmek ve teşvik etmek, bilinmeyen, zor meseleleri açıklamak, dersin sonucunu özetlemek gibi diğer yöntemlerle birlikte kullanılmaktadır. Mühim olan da eğitim ve öğretimde sadece bir yöntemden değil yeri ve zamanı geldiğinde her yöntem ve ilkelerden yararlanmaktır.⁴⁹⁷

⁴⁸⁶ Bayraktar, s. 176-177; Özbek, s. 125.

⁴⁸⁷ Akyürek, s. 126; Özbek, s. 125.

⁴⁸⁸ Akyürek, s. 125; Dodurgalı, *Din Eğitimi ve Öğretiminde İlkeler ve Yöntemler* (İstanbul: İFAV, 1999), s. 288.

⁴⁸⁹ Aydın, s. 125.

⁴⁹⁰ Akyürek, s. 125.

⁴⁹¹ Aydın, s. 125, Bayraktar, s. 176.

⁴⁹² Akyürek, *age.*, s. 125.

⁴⁹³ Aydın, s. 126.

⁴⁹⁴ Öcal, s. 203; Aydın, *age.*, s. 127.

⁴⁹⁵ Özbek, s. 125.

⁴⁹⁶ Bayraktar, s. 177.

⁴⁹⁷ Aydın, s. 127; Dodurgalı, *Din Eğitimi ve Öğretiminde İlkeler ve Yöntemler*, s. 287; Öcal, s. 204.

Takrir yöntemi muallim ve eğitimciler tarafından asırlardan beri günümüze kadar en elverişli öğretme yöntemi olarak kullanılmıştır. Günümüzde de önemini koruyan ve rağbet gören bir metottur. Hassaten okul seviyeleri yükseldikçe daha çok kullanıldığı müşahede edilmektedir.⁴⁹⁸ Özellikle dinî ve sosyal konularda bu usûle başvurmadan bir meselenin izah edilmesi neredeyse mümkün değildir.⁴⁹⁹

Hz. Peygamber de kendisine inen âyetleri, dini genç sahâbîlere tebliğ ve beyan etmiştir. Kur'ân'da haber verilen kıssaları insanlara nakletmiştir. Bunları en güzel şekilde yapmak ise ancak takrir yöntemi ile mümkündür. Bu sebeple Allah Rasûlü (s.a.v.) gençleri eğitirken bu yöntemi daha çok ve etkili bir şekilde kullanmıştır. Kendisinin ve etrafındaki insanların çoğunluğunun ümmî yani okuma yazma bilmeyen bir toplum⁵⁰⁰ olması bu yöntemi daha çok kullanmasına sebep olmuştur.⁵⁰¹

Hz. Peygamber bu yöntemi diğer yöntemlerle birlikte en güzel şekilde kullanmıştır. Birinci bölümde zikredilen kitap ve hikmeti (sünneti) tebliğ ve beyan etme, Kur'ân'ı usûlüne uygun, güzel okuma, tesirli anlatım, güzel söz, hatırlatma, nasihat, müjdeleme, uyarma, iyiliği emir, kıssa anlatımı gibi vazifeleri ekseriyetle takrir yöntemi ile ifa ettiği görülmektedir.

Kendisine iman ve itaat eden insanları, genç sahâbîleri etkili sohbetleriyle eğitmiştir. Bunun için onun sohbetine katılıp Müslüman olan ve o hal üzere vefat eden müminlere sahâbî-sahâbe denilmiştir. Onlar bu sohbetler vesilesiyle kemâlâta (olgunluğa) ulaşmışlardır.⁵⁰²

Yukarıda zikredilen rivayetlerde görüldüğü üzere Allah Rasûlü (s.a.v.), gençlere dinî meseleleri ve hükümleri açıklarken tane tane sayılabilecek şekilde, sade, acele etmeden, anlaşılır ve ezberlenecek şekilde konuşmuştur. İslâm'ı kısa, özlü sözlerle, intizamlı, güzel, belîğ ve etkili bir şekilde beyan etmiştir. Kötü, katı ve sert söz ve hallerden kaçınmıştır.

Günümüz eğitimcilerine göre öğretmen dersi anlatırken tane tane, yavaş yavaş ancak canlı konuşulmalıdır.⁵⁰³ Hızlı ve uzun cümleler ile ders anlatmamalı böylelikle fikirler arasındaki bağı korumalıdır. Yine konuyu çok ağır veya süratli anlatmayarak

⁴⁹⁸ Bayraktar, s. 177.

⁴⁹⁹ Öcal, s. 203.

⁵⁰⁰ Bakara 2/78. Âl-i İmrân 3/20; Cum'a 62/2.

⁵⁰¹ Gözütok, *Hz. Peygamber'in Hadislerinde Eğitim Metotları*, s. 172.

⁵⁰² Gözütok, *age.* s. 172.

⁵⁰³ Öcal, s. 206.

dinleyenlere anlaması ve iyice kavraması için fırsat tanınmalıdır.⁵⁰⁴ Böylece öğrencilerin konuyu daha rahat anlayabilmeleri ve not tutmak isteyenlerin de not tutması sağlanmalıdır.⁵⁰⁵

Yine bu yöntemi uygularken öğrencinin özellikleri dikkate alınarak basit kısa ve belirgin cümleler kullanılması tavsiye edilmiştir.⁵⁰⁶ Bununla beraber verilecek örnekler de açık ve seçik olmalıdır.⁵⁰⁷

Günümüz eğitimcilerince, cümleler kısa ve tam, ifadeler sade, açık olmalıdır. Bir kelimenin yeterli geldiği yerde ikincisini kullanmaktan sakınılmalıdır.⁵⁰⁸

Eğitimciler etkili bir dersin önemli özelliklerinden birinin de dersin açık ve anlaşılır olması gerektiğini söylemişlerdir. Kavramlar açıklanırken doğrudan, basit, kurallara uygun bir dil kullanılmasını önermişlerdir. Derse katkısı olmayan idrak edilmesi zor kelimelerden de kaçınmak gerektiğini belirtmişlerdir.⁵⁰⁹

Anlatım yaparken kelimeler iyi seçmeli ve konuşma diline uygun olmalıdır.⁵¹⁰ Aynı kelimeleri devamlı kullanmaktan sakınılmalıdır.⁵¹¹ Ayrıca kullanılan dil öğrencinin seviyesinde olmalı ve dinleyenlerin lisanına uygun bir şekilde hitap edilmelidir. Zira öğretmekten maksat muhatabın ve öğrencinin söylenenleri anlamasıdır.⁵¹²

Diğer taraftan laf kalabalığından kaçınıp mesele kısa ve net bir şekilde açıklanmalıdır.⁵¹³ Zamanı iyi kullanmalı, mümkün merteye anlatımı kısa tutmalıdır. Araya uygun başka yöntem ve teknikler katmalıdır.⁵¹⁴

Hz. Peygamber bu usûlü tatbik ederken yerinde ve konuşmaya uygun jest ve mimikler kullanmıştır.

Eğitimciler de gerektiğinde jest ve mimiklerden istifade edilerek konunun kolaylaştırılması gerektiğini ifade etmişlerdir.⁵¹⁵ Çünkü bunlarla verilecek konular ancak takrir yöntemi ile verilebilmektedir.⁵¹⁶

⁵⁰⁴ Bayraktar, s. 179.

⁵⁰⁵ Öcal, s. 206.

⁵⁰⁶ Bayraktar, s. 179.

⁵⁰⁷ Akyürek, s. 127.

⁵⁰⁸ Bayraktar, s. 179; Özbek, s. 126; Aydın, s. 133.

⁵⁰⁹ Robert E. Slavin, (çev. Ramazan Abacı, "Etkli Ders" [çev. ed. Galip Yüksel] *Eğitim Psikolojisi (Educational Psychology)*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2013, s. 192.

⁵¹⁰ Aydın, s. 133.

⁵¹¹ Bayraktar, s. 179.

⁵¹² Aydın, s. 134; Özbek, s. 126; Bayraktar, s. 191-192.

⁵¹³ Gömleksiz, s. 90; Güven, s. 167.

⁵¹⁴ Aydın, s. 135; Öcal, s. 207.

⁵¹⁵ Bayraktar, s. 180; Güven s. 167.

⁵¹⁶ Öcal, s. 209.

Öğretmenin uygun ve yerinde yaptığı jest, mimik ve vücut hareketleri bilgilerin aktarılmasında, dinleyicilerin benimsemesi, değerlendirmesi ve neticeye gitmesinde etkilidir. Üstelik bunlar etkili bir iletişim sağlar, dağılan dikkatleri toplar ve dinlenme süresini artırır. Onun için eğitim ve öğretim yapan kimse bunların öğrenciye tesir ettiği bilinmeli ve bunun bilincinde olarak dersi anlatılmalıdır.⁵¹⁷ Ayrıca hoca talebe ile göz iletişimi kurmalıdır.⁵¹⁸ Zira samimi bir yaklaşımla ne zaman ve nerede konuşacağını iyi bilen, jest ve mimikleri ile cana yakın ve gayretli bir öğretmen daima kendisini dinleyen bir öğrenci kitlesi bulur.⁵¹⁹ Böylece muhataplarına duygu ve heyecan verilebilir.⁵²⁰

Yine Rasûl-i Ekrem söylediği söze göre ses tonunu iyi ayarlayarak meseleleri anlatmıştır. Gerekğinde sesini yükseltmiş ve düşürmüştür. Yeri geldiğinde hislerini ses tonuna, hareketlerine yansıtmıştır. Bütün bunların dinleyenlere özellikle de gençlere tesir ettiği aşikârdır. Bunun yanında gençlerin tek düze anlatımlardan daha çabuk sıkıldığı, hareketli ve heyecanlı konuşmaları daha dikkatli dinlediği bilinmektedir.

Günümüz eğitimcileri de takrir yönteminde öğretmenin ses tonunu iyi ayarlaması ve sınıfın her yerinden rahatlıkla işitilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Öğretmen, yerine göre ses tonunu yükseltip alçaltmalı, vurgulara dikkat etmeli ve monoton bir anlatımdan kaçınılmalıdır.⁵²¹ Zira bu dinlenme süresinin artmasına vesiledir.⁵²² Ayrıca bu şekilde anlatılan bir konu, telkin edilmek istenen maksadı canlandırmakta ve hatırdan çıkmayacak şekilde kuvvetlendirmektedir.⁵²³ Bununla birlikte anlaşılmayan veya vurgulanması gereken kısımlar tekrar edilmelidir. Zira eğitimde bunun faydası çoktur.⁵²⁴

Eğitici özellikle tarihi olayları canlı ve heyecanlı olarak sanki yaşıyormuş gibi anlatılmalıdır.⁵²⁵ Gözle görüyor ve kulağıyla işitiyormuş gibi tesir etmelidir.⁵²⁶ Çünkü Güzel ve tesirli konuşmalar talebeleri olumlu etkiler.⁵²⁷ Üstelik hocaların yaşayarak

⁵¹⁷ Aydın, s. 135-136; Akyürek, s. 127. Öcal, s. 206-207.

⁵¹⁸ Aydın, s. 136.

⁵¹⁹ Öcal, s. 208; Aydın, s. 132; Gazzâlî, *İhyâu ulûmi'd-dîn*, s. 56.

⁵²⁰ Aydın, s. 131.

⁵²¹ Güven, s. 167; Gömleksiz, 90; Bayraktar, s. 179; Öcal, s. 206.

⁵²² Akyürek, s. 127.

⁵²³ Özbek, s. 126.

⁵²⁴ Bayraktar, s. 179.

⁵²⁵ Bayraktar, s. 179.

⁵²⁶ Özbek, s. 126.

⁵²⁷ Aydın, s. 127-128.

anlatmaları öğrencilerin dinî ve millî hislerinin terakki etmesine, mücerret (soyut) kavramların daha iyi kavranmasına yardımcı olmaktadır.⁵²⁸

Yine öğretmen mevzuyu sakın, samimi, istekli,⁵²⁹ güler yüzle ve tatlı dille anlatmalıdır. Çünkü asık surat öğrenciye ağır gelmekte, bundan hoşlanmamakta ve öğretmeni dinlememesine neden olmaktadır.⁵³⁰ Hoca öğrenciye yumuşak ve güzel davranmalıdır.⁵³¹

Bu yöntem, öğrencinin yaş, seviye ve alakasına göre ayarlanmalıdır.⁵³² Konular öğrencinin zihinsel, bedensel ve içtimai seviyesine uygun olmalıdır.⁵³³ Ders planlı, önceden hazırlanılmış olmalı ve anlamlı bir sıra ve düzen içinde anlatılmalıdır.⁵³⁴

2. Kıssa (Hikâye) ile Eğitim Yöntemi

2.1. Eğitim Açısından Kıssa/Hikâye Yöntemi

Kıssa kelimesi sözlükte “bir kimsenin izini sürmek, ardınca gitmek; bir kimseye bir haber veya sözü bildirmek” gibi mânalara gelir. Bununla birlikte bir kimse yahut bir şeye ait hadiselerin adım adım, nokta nokta takip edilerek anlatılması/hikâye edilmesi ve bu niteliği taşıyan hikâyeyi ifade eder.⁵³⁵

Kıssa; “farklı konulardaki haberleri rivâyet etmek ve muhtelif olayları sunmak, geçmiş kavimlerin karşılaştıkları iyi veya kötü durumları naklederek, zarif ve nükteli fıkralar anlatmak ya da gerçekte hiç ilgisi olmayan uydurma masallar yazmaktan ibaret hikâyemsi edebî bir türdür”⁵³⁶ şeklinde tarif edilmiştir.

Hikâye ise sözlükte; “anlatmak, nakletmek, aktarmak, tekrar etmek, benzetmek, taklit etmek” anlamlarına gelir. Arap edebiyatında ise edebî tür olarak hikâye kelimesi yerine “haber, söz” gibi anlamlara gelen kıssa kavramı tercih edilmiştir.⁵³⁷

⁵²⁸ Öcal, 209.

⁵²⁹ Öcal, s. 208.

⁵³⁰ Bayraktar, s. 180.

⁵³¹ Gazzâlî, *Minhâcü'l-Müteallim*, s. 75.

⁵³² Bayraktar, s. 179.

⁵³³ Özbek, s. 126.

⁵³⁴ Bayraktar, s. 178, 191-192. Aydın, s. 127, 133.

⁵³⁵ İdris Şengül, *DİA*, “Kıssa”, Ankara: 2002 XXV, 498.

⁵³⁶ Hasan Cirit, *Hadiste Vaaz, Kıssacılık ve Kussâs*, (Doktora Tezi), İstanbul: M. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997, s. 45.

⁵³⁷ Hüseyin Yazıcı, “Hikâye”, İstanbul: 1998, *DİA*, 17/493.

Kıssa ile eğitim, bazı hataların düzeltilmesi, iyi olanın öğretilmesi ve doğruya yönlendirmede en başarılı yöntemlerden biri olarak kabul edilir.⁵³⁸ Modern eğitimde bir yöntem olarak kullanılan öykü yöntemi ise batı ülkelerinde bir eğitim aracı olarak kullanılmaktadır.⁵³⁹

Ancak Kur'ân'da ve hadislerde zikredilen kıssalar yaşanmış gerçek hadiseler ve durumlardır. Yoksa Arap edebiyatındaki hikâye manasına gelen kıssalarla aynı türden değildir. Ancak Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) vahiy yoluyla naklettiği kıssalar hakikattir, yalan ve uydurma olmasına ihtimal yoktur.

Asıl manası, nakil, olan hikâye; gerçekçi-hayalî, önemli-önemsiz başkalarına aktarılıp anlatabilecek her türlü olayı kapsar. Kur'ân-ı Kerîm kıssaları ise ibret alınacak, tarihî doğruluk ve hakikat niteliği taşıyan olaylardır.⁵⁴⁰

Kur'ânî ıstılahta kıssa denildiğinde ise şu şekilde anlaşıldığı söylenmiştir:

Yalan ihtimali ve hayalin karışması mümkün olmayacak bir tarzda tarihin derinliklerinde kaybolmuş, unutulmuş veya bazı izleri insanlığın hafızasında varlığını koruyabilmiş hâdiselerin, muhataplara, âdeta olaylara yeniden bir canlılık vererek anlatılması, beyan edilmesidir.⁵⁴¹

2.2. Allah Rasûlü'nün Kıssa ile Eğitimi

Hz. Peygamber müminlere, genç sahâbîlerine Kur'ân-ı Kerîm'de geçen kıssaları nakletmiştir. Kendisine bildirilen vahiy ile bu kıssaların detaylarını ashâbına anlatmıştır. Böylece kıssa ile genç sahâbîleri eğitmiş, bu kıssalaradan ibret almalarını ve ders çıkarmalarını gerçekleştirmiştir.

2.2.1. İsrail Oğullarının Kıssalarını Anlatması

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى ، حَدَّثَنَا مُعَاذٌ ، حَدَّثَنِي أَبِي ، عَنْ فَتَادَةَ ، عَنْ أَبِي حَسَّانَ ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو

، قَالَ : كَانَ نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُحَدِّثُنَا عَنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ حَتَّى يُصْبِحَ مَا يَقُومُ إِلَّا إِلَى عَظْمِ صَلَاةٍ .

⁵³⁸ Ahmet Uyar, “Hadislerde Kıssa ve Kıssacıların Hadisler Üzerindeki Olumsuz Etkileri”, (ERUIFD, 2015/1, sy. 20, s. 27)

⁵³⁹ Yaşar Fersahoğlu, “Din Eğitimi Ve Öğretiminde Bir İletişim Yöntemi Olarak Hikâye”, 124. EKEV Akademi Dergisi Yıl: 7 sy. 16 (Yaz 2003).

⁵⁴⁰ İdris Şengül, “Kıssa”, *DİA*, Ankara: 2002, XV, 498.

⁵⁴¹ Fatma Yılmaz Abacı, *Kur'ân Kıssalarının Ahlaki Boyutu* (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2010, s. 3. (İdris Şengül, *Kur'ân Kıssaları Üzerine*, İzmir: 1994. s. 46'dan naklen.)

Tahrîc: Ebû Dâvûd, İlim, 11.

Hz. Peygamber - **Abdullah b. Amr.** - **Ebû Hassân** - **Katâde** - **Babası (Hişâm)** - **Muâz b. Hişâm** - **Muhammed b. Müsennâ** - **Ebû Dâvûd**

Tercüme:

Bize Muhammed b. Müsennâ rivâyet etti (dedi ki), Bize Muâz b. Hişâm rivâyet etti (dedi ki), Bana babam (Hişâm) Katâde'den, (O) Ebû Hassân'dan, (O da) Abdullah b. Amr'dan naklen rivâyet etti ki, O şöyle demiştir:

“Allah’ın Peygamberi (geceleyin) sabaha kadar İsrail oğulları(nın kıssaları)nı anlatırdı. Namazın büyüğüne (sabah veya teheccüd namazının vaktine) kadar bu sohbetten kalkmazdı.”⁵⁴²

Tahkik:

Ahmed b. Hanbel’in rivâyetinde “gece boyu” ifadesi vardır.⁵⁴³

Hz. Peygamber Kur’ân-ı Kerîm’de indirilen ve vahiy yoluyla kendisine bildirilen İsrail oğullarından haber vermiştir. Ashabına da: “*Bir âyet bile olsa benden tebliğ edin (insanlara ulaştırın). İsrail oğullarından (ibretli kıssalar) anlatın, bunda bir beis yoktur. Kim benim aleyhime yalan uydurursa cehennemdeki yerine hazırlansın*”⁵⁴⁴ buyurarak ibretlik kıssaları anlatmalarına izin vermiştir. Ayrıca kimlerin bu kıssaları anlatabileceğini bildirmiş ve bu işin riyaya (gösterişe) dönüşmemesi için ümmetini uyarmış ve şöyle buyurmuştur:

“*Emîr (idareci), memur (vazifeli) ve riyakâr kişiden başka kimseler halka kıssa-hikâye anlatmaz (veya hutbe okumaz).*”⁵⁴⁵

Genç sahâbîlerden Ebû Hüreyre’nin (r.a.) naklettiği İsrail oğullarından kel, kör ve ala tenlinin,⁵⁴⁶ cihada çıkan önceki peygamberden birinin,⁵⁴⁷ İsrail oğullarından bir adamın borcuna sadık olmasını,⁵⁴⁸ beşikte konuşan üç çocuğun kıssası,⁵⁴⁹ satın aldığı

⁵⁴² Ebû Dâvûd, İlim, 11. İsnadı sahihtir. Bk. Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, (thk. Şuayb el-Arnaût), V, 504.

⁵⁴³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, IV,437, 444; Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 411 h.n. 3432.

⁵⁴⁴ Buhârî, *Ehâdisü'l-enbiyâ*, 50; Ebû Dâvûd, İlim, 11; Tirmizî, İlim, 13.

⁵⁴⁵ Ebû Dâvûd, İlim, 11; İbn Mâce, *Edeb*, 40.

⁵⁴⁶ Buhârî, *Enbiyâ*, 51; Müslim, *Zühd*, 10;

⁵⁴⁷ Buhârî, *Humûs*, 8; Müslim, *Cihad*, 32.

⁵⁴⁸ Buhârî, *Zekât*, 65; *Kefâle*, 1.

⁵⁴⁹ Buhârî, *Amel fi's-salât*, 7; *Mezâlim*, 35; *Enbiyâ*, 48, 54; Müslim, *Birr*, 7-8.

tarlada altın bulan adamın kul hakkına riayet etme,⁵⁵⁰ Hz. Süleyman ile kadının,⁵⁵¹ sadaka veren adamın⁵⁵² kıyamet günü hesaba çekilecek üç gurup insanın,⁵⁵³ kıssaları ve mahşer sahnesi⁵⁵⁴ gibi kıssalar Hz. Peygamberin gençlere naklettiği kıssalardan bazılarıdır.

Yine genç sahâbîlerden Abdullah b. Mes'ûd'un (r.a.) naklettiği, İsrailoğullarının ilk defa dinden sapma kıssası,⁵⁵⁵ Sa'îd b. Cübeyr'in naklettiği, Hz. Musa, genç ve Hz. Hızır kıssası.⁵⁵⁶ Ebû Sa'îd el-Hudrî'nin (r.a.) naklettiği, yüz kişiyi öldüren adamın töbve kıssası,⁵⁵⁷ Suheyb-i Rûmî'nin naklettiği padişah ile iman eden sihirbaz gencin ibretlik kıssası,⁵⁵⁸ İbn Abbâs'ın (r.anhum) naklettiği Hz. İbrahim, Hz. İsmail ve Hz. Hacer'in kıssaları⁵⁵⁹ ve menkıbeleri bunun en güzel misallerindedir.

Şüphesiz Allah Rasûlü (s.a.v.) hanımlarına da akşamları kıssalar ve hikâyeler anlatmıştır. Zevceleri her gece Hz. Peygamber'in geleceği evde toplanmışlar, O da onlarla sohbet etmiş ve onlara ibretlik kıssalar anlatmıştır.⁵⁶⁰ Sabah ve ikinci namazından sonra yine zevcelerini tek tek ziyaret etmiş ve onlarla sohbet etmiştir.⁵⁶¹ Böylece hem onlarla ailece güzel vakit geçirmiş hem de onları kıssa ve nebevî sohbetleri ile eğitmiştir.

Bunlardan biri Yemenli kadınların (Ümmü Zer'in) hikâyesini Hz. Âişe'ye anlatmasıdır.⁵⁶² Yine Hz. Peygamber, genç eşi Hz. Âişe'nin sorusu üzerine başından geçen en kötü günleri anlatmıştır.⁵⁶³ Hz. Âişe'de Ondan öğrendikleri ve duyduklarını Müslümanlara anlatarak Allah Rasûlü'nü daha yakından tanımamıza, anlattıklarından istifade etmemize ve ibret almamıza vesile olmuştur.

⁵⁵⁰ Buhârî, Enbiyâ, 54; Müslim, Akdiye, 21.

⁵⁵¹ Buhârî, Enbiyâ, 40; ferâiz, 30; Müslim, Akdiye, 20.

⁵⁵² Buhârî, Zekât, 14; Müslim, Zekât, 78.

⁵⁵³ Müslim, İmâre, 152.

⁵⁵⁴ Buhârî, Enbiyâ, 3, 9; Müslim, îmân, 327, 328; Tirmizî, Kıyâme, 10.

⁵⁵⁵ Ebû Dâvûd, Melâhim, 17; Tirmizî, Tefsîr, 5-7.

⁵⁵⁶ Buhârî, İlim 44; Müslim, Fedâil, 170; Tirmizî, Tefsîr, 18.

⁵⁵⁷ Buhârî, Enbiyâ, 54; Müslim, Tevbe, 46-48.

⁵⁵⁸ Müslim, Zühd, 73.

⁵⁵⁹ Buhârî, Enbiyâ, 9.

⁵⁶⁰ Müslim, Rîdâ'a, 46.

⁵⁶¹ Müslim, Talak, 21; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, VI, 59.

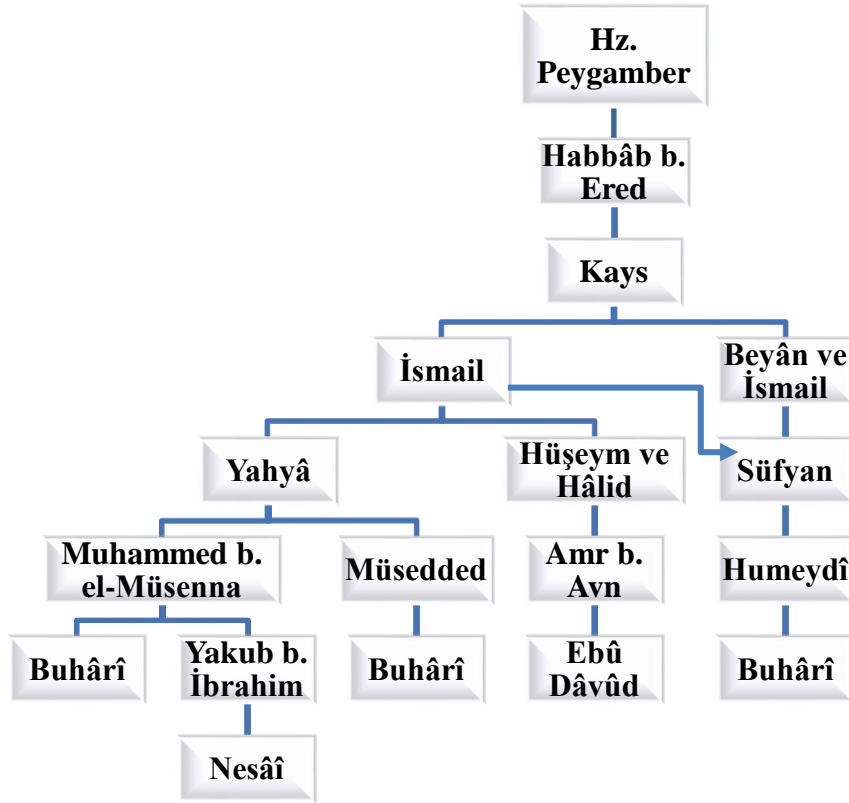
⁵⁶² Buhârî, Nikâh, 83; Müslim, Fedâilü's-Sahâbe, 92.

⁵⁶³ Buhârî, Bed'ü'l-Halk, 7; Müslim, Cihad, 111.

2.2.2. İbretlik Kıssalar Anlatması

حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا قَيْسٌ عَنْ خَبَّابِ بْنِ الْأَرْتِّ قَالَ شَكَّوْنَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَهُوَ مُتَوَسِّدٌ بُرْدَةً لَهُ فِي ظِلِّ الْكَعْبَةِ ، قُلْنَا لَهُ أَلَا تَسْتَنْصِرُ لَنَا أَلَا تَدْعُو اللَّهَ لَنَا قَالَ « كَانَ الرَّجُلُ فِيمَنْ قَبْلَكُمْ يُحْفَرُ لَهُ فِي الْأَرْضِ فَيُجْعَلُ فِيهِ ، فَيَجَاءُ بِالْمِنْشَارِ ، فَيُوضَعُ عَلَى رَأْسِهِ فَيَشَقُّ بِأَنْتَيْنِ ، وَمَا يَصُدُّهُ ذَلِكَ عَنْ دِينِهِ ، وَيُمَشِّطُ بِأَمْشَاطِ الْحَدِيدِ ، مَا دُونَ لَحْمِهِ مِنْ عَظْمٍ أَوْ عَصَبٍ ، وَمَا يَصُدُّهُ ذَلِكَ عَنْ دِينِهِ ، وَاللَّهِ لَيُتَمَنَّ هَذَا الْأَمْرَ حَتَّى يَسِيرَ الرَّكَبُ مِنْ صَنْعَاءَ إِلَى حَضْرَمَوْتَ ، لَا يَخَافُ إِلَّا اللَّهَ أَوْ الدَّئِبَ عَلَى غَنَمِهِ ، وَلَكِنَّكُمْ تَسْتَعْجِلُونَ . »

Tahrîc: Buhârî, Menâkıb, 25; İkrâh, 1; Menâkıbü'l-Ensâr, 29; Ebû Dâvûd, Cihâd, 97; Nesâî, Zînet, 98.

Tercüme:

Bana Muhammed b. Müsennâ rivâyet etti, (dedi ki) bize Yahyâ, İsmail'den rivâyet etti, (dedi ki) bize Kays, Habbâb b. Ered'den rivâyet ettiğine göre, O şöyle demiştir:

(İslâm'ın ilk günlerinde) Rasûlullah, Kabe'nin gölgesinde kaftanını yastık yaparak dayandığı bir sırada kendisine (Kureyş müşriklerinin işkencelerinden) şikâyet ettik ve:

— (Yâ Rasûlallah!) Bizim için Allah'tan zafer dileyemez misin? (Bunların zulmünden) kurtulmamız için Allah'a duâ edemez misin? dedik.

Rasûlullah (s.a.v.), (yüzü öfkeden kıpkırmızı olduğu hâlde hemen oturdu ve) şöyle buyurdu:

— *Sizden önceki ümmetler içinde öyle (mümin) kişiler bulunmuştur ki, müşrikler tarafından onun için yerde bir çukur kazılır, o kişi bu çukura (başı meydanda kalacak şekilde) gömülürdü. Daha sonra büyük bir testere getirilir ve başı üzerine konulur ve ikiye bölünürdü (fakat) bu onu dininden döndürmezdi. (Başka birinin) demir taraklar ile etinin altındaki kemiği ve siniri taranırdı da bu işkence o kişiyi dininden döndürmezdi. Vallahi, Allah bu İslâm dinini şüphesiz kemale erdirecektir. Öyle ki, bir süvari (tek başına) San'a'dan Hadramevt'e kadar (sağ salim) gidecek. Allah'tan başka hiçbir şeyden korkmayacak ya da koyunları üzerine (saldırma tehlikesinden dolayı) kurttan korkacak. Fakat sizler acele ediyorsunuz (sabırsızlık gösteriyorsunuz!)*⁵⁶⁴

Tahkik:

Hâfız Bedreddin Aynî, bu hadisin manası hakkında, Hz. Peygamber'in sahâbîlere acele etmemelerini söylediğini, kendilerinden önceki kimselerin bu zikredilen musibetlere uğradıkları ve sabrettiklerini, bunu da hüküm sahibi Allah Teâlâ'nın, ezalara karşı sabırlarının kuvvetli olması için onlara haber verdiğini söylemiştir.⁵⁶⁵

Hâfız İbn Hacer de, bu hadisin açıklamasında İbn et-Tîn'in bu işkencelere maruz kalan kimselerin peygamberler veya onlara tabi olan kimseler olduğunu, Ashâb-ı kirâmın arasında da bu gibi işkencelere sabredebilecek sahâbîler olduğunu söylediğini ifade etmiştir.⁵⁶⁶

Bu kıssa İslâm'ın ilk yıllarında sahâbîlerin çektiği sıkıntı ve işkencelerin bir örneğidir. Üstelik Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ibretlik hayatı ve sözleri de Müslümanlar için kıssadır. İlk Müslümanlardan olan genç sahâbî Habbâb (r.a.) yapılan ağır

⁵⁶⁴ Buhârî, Menâkıb, 25.

⁵⁶⁵ Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, XVI, 144.

⁵⁶⁶ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VII, 167.

işkencelere dayanamayıp Allah Rasûlü'ne şikâyet etmiş ve O'ndan dua etmesini istemiştir. Hz. Peygamber de geçmiş ümmetlerin dinini korumada ve yaşama hususunda örneklik arzeden ibretlik kıssa anlatmıştır.

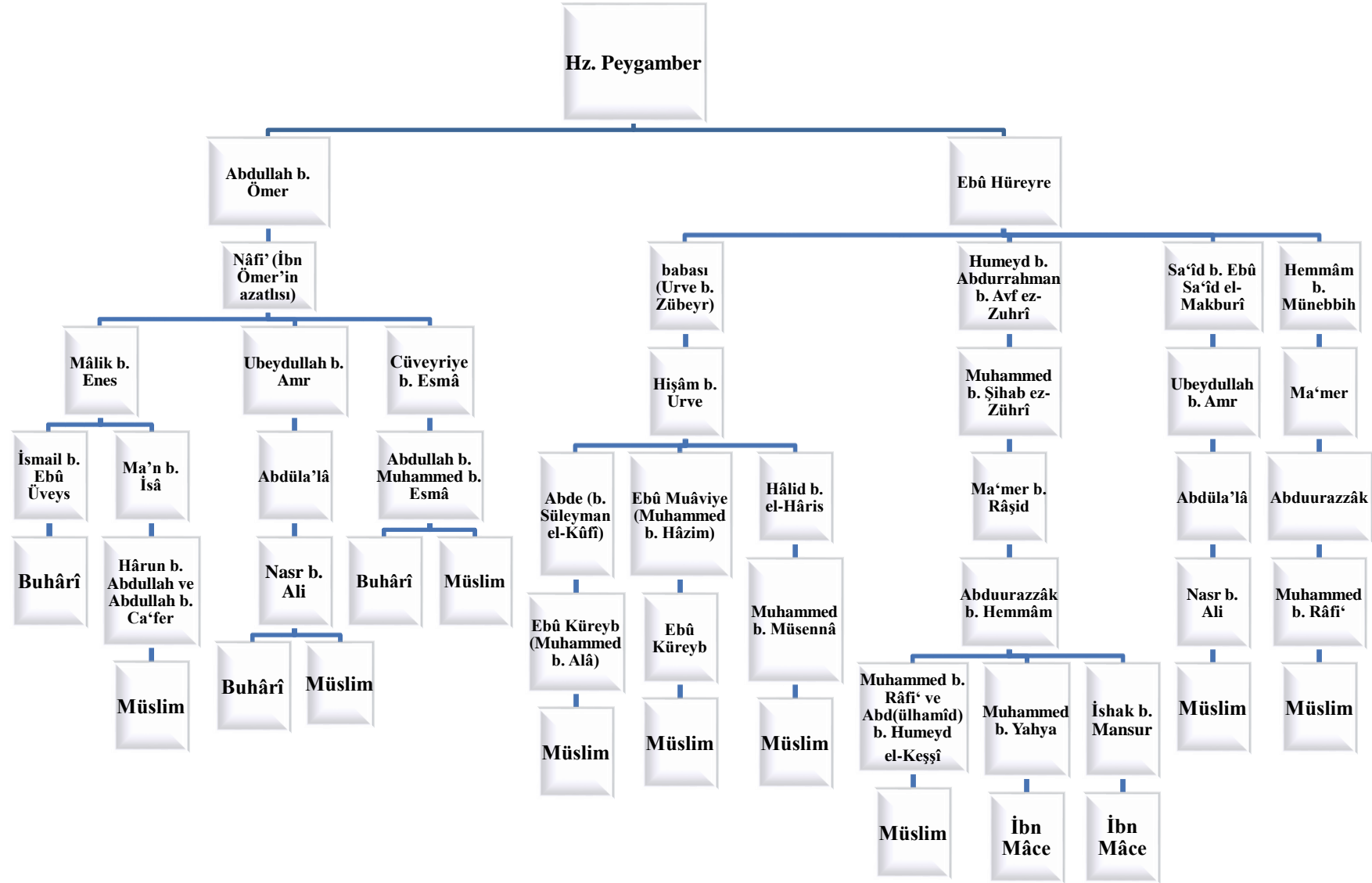
Rasûlüllah (s.a.v.) ümmetinin, özellikle genç sahâbîlerin dinleri ve davaları uğrunda sabır ve sebat etmelerini gerekirse bu uğurda şehit olarak yüksek mertebelere ermelerini arzu etmektedir. Bunun için de imanlarını kevvetlendirecek ve şahsiyetlerini geliştirip eğitecek geçmiş ümmetlerden ibretlik kıssalar, misaller anlatmıştır. Burada ayrıca genç sahâbîye İslâm'ın kemale ereceğini ve muzaffer olacağını müjdelemiş böylece onlara bir hedef belirlemiştir. Bu müjde Hz. Peygamber hayatta iken genç sahâbîlerin de gayretleri vesilesiyle gerçekleşmiştir. İmam Buhârî bu hadisi “İslâm'da peygamberlik alameti” başlığı altında zikretmiştir. Bu da Hz. Peygamber'in kendisine bildirilen gayb ile ilgili haberi Allah Teâlâ tarafından öğrendiğini ve ashâbına bildirdiğini göstermektedir. Ayrıca bu müjdenin gerçekleşmesi O'nun peygamberlik alametlerinden sadece biridir.

2.2.3. Kediye Eziyet Eden Kadının Cezasını Anlatması

حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «عَذَّبَتِ امْرَأَةٌ فِي هِرَّةٍ حَبَسَتْهَا، حَتَّى مَاتَتْ جُوعًا ، فَدَخَلَتْ فِيهَا النَّارَ - قَالَ فَقَالَ وَاللَّهِ أَعْلَمُ - لَا أَنْتِ أَطْعَمْتِهَا وَلَا سَقَيْتِهَا حِينَ حَبَسْتِهَا ، وَلَا أَنْتِ أَرْسَلْتِهَا فَأَكَلَتْ مِنْ خَشَّاشِ الْأَرْضِ .

Tahrîc:

Buhârî, Mûsâkât, 9; Bedu'l-halk16; Enbiyâ, 54; Müslim, Selâm 151, 152; Birr ve Sıla, 133-135; Tebve 25; Kûsûf, 9; İbn Mâce, Zühd, 30; Nesâî, Kûsûf, 14. Benzer rivâyet için bk. Buhârî, Mûsâkât, 9; Ezan 90; Nesâî, Kûsuf, 20; İbn Mâce, İkâmetü's-salât, 152.

Tercüme:

Bize İsmail b. Ebû Üveys rivâyet edip dedi ki bana Mâlik b. Enes, Nâfi'den, O da Abdullah b. Ömer'den (r. anhumâ) naklen rivâyet etti ki, O şöyle demiştir: “Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: ‘Bir kadın aç olarak ölünceye kadar hapsedtiği bir kedi sebebiyle azap edildi ve bu nedenle cehenneme girdi.’” Devamında Allah Rasûlü şöyle buyurdu: “Akabinde (Allah Teâlâ veya cehennem bekçisi Mâlik) Allah Teâlâ en iyi bilendir, bu kadına şöyle dedi:

— Sen bu kediyi hapsedtiğin zaman onu yedirmedin, içirmedin, yerin böceklerinden (nasibini bulup) yemesi için de salıvermedin.”⁵⁶⁷

Tahkik:

İmam Nevevî'ye (rh.a) göre bu hadiste Hz. Peygamber, kediye yaptığı zulümden dolayı kadının azaba müstehak olduğunu bildirmiştir. Ayrıca bu hadiste kedi gibi bir hayvanı hapsederek aç ve susuz bırakmanın, öldürmenin haram olduğuna delil vardır. Kadının Müslüman olup kedi sebebiyle azaba uğratıldığı anlaşılmaktadır. Üstelik bu günah küçük bir günah değildir. Bilakis o küçük günah üzerinde ısrar etmesi sebebiyle büyük günaha dönmüştür. Ancak burada kadının ebedi cehennemde kalacağı zikredilmemiştir. Yine bu hadis-i şeriften hayvanın nafakasının hayvan sahibine düştüğü hükmü de anlaşılmaktadır. Üstelik canlı hayvana yapılan her iyilik için ecir olduğu belirtilmiştir.⁵⁶⁸

Hâfız İbn Hacer'in naklettiğine göre; İbn Müneyyir, bu hadisin kedi bile olsa öldürülmesi emredilmemiş olan hayvanları susuz bırakarak öldürmenin haram olduğuna dalalet ettiğini, söylemiştir.⁵⁶⁹

Hz. Peygamber kız çocuklarını diri diri gömen⁵⁷⁰ bir milleti işte böyle eğitmiştir. İnsanları ve genç sahâbîleri Allah'ın azâbı ve gazabı ile uyararak bütün kötülüklerden sakındırmıştır. İhsan edeceği mükâfatıyla müjdeleyerek de bütün iyiliklere teşvik etmiştir. Burada da küçük bir kedi dahi olsa zararsız hayvanlara asla eziyet edilmemesi, öldürülmemesi gerektiğini, canlılara merhametli olmayı genç sahâbîlerine öğretmiştir. O'nun merhameti bütün âlemler içindir. Zira O rahmet peygamberidir ve

⁵⁶⁷ Buhârî, Mûsâkât, 9.

⁵⁶⁸ Nevevî, *Minhâc*, XIV, 240-241. Ayrıca bk. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VI, 357.

⁵⁶⁹ İbn Hacer, *age.*, V, 42.

⁵⁷⁰ Tekvir 81/8-9; En'âm 6/137; Zührûf 43/17.

âlemlere rahmet olarak gönderilmiştir. Bu rahmetten bütün insanlar, hayvanlar ve canlılar nasibini almıştır. Onun öğrettiği bu hükümleri, sünnetleri İslâm'ın ilk yıllarından itibaren milyarlarca insan uygulamış ve günümüzde de uygulamaya ve hayvanlara merhametli olmaya devam etmektedir.

Yine bununla ilgili Sa'îd b. Cübeyr (rh.a) şu olayı nakleder:

Hz. Ömer'in oğlu Abdullah (r.anhuma) birgün, bir kuşu hedef olarak dikip ona ok atan Kureyş'li gençlerin yanına uğradı. Hedefe isabet etmeyen her ok için kuş sahibine bir ödeme yapıyorlardı. Gençler, İbn Ömer'in geldiğini görünce etrafa dağıldılar. İbn Ömer arkalarından şöyle seslendi:

- Bunu kim yaptı? Allah ona lânet etsin. Şüphesiz Allah Rasûlü (s.a.v.) canlı bir hayvanı hedef olarak dikip ona atış yapana lânet etti.⁵⁷¹

Benzer bir olaya şahit olan Enes (r.a.) de: "Rasûlüllah (s.a.v.) hayvanların hapsedilerek öldürülmesini yasak etti" diyerek onları uyarmıştır.⁵⁷²

Keza genç sahâbîlerden Abdullah b. Abbâs (r.a.) Allah Rasûlü'nün "*İçinde canı bulunan bir şeyi hedef ittihaz etmeyin!*" buyurduğunu nakletmiştir.⁵⁷³

Görüldüğü üzere genç sahâbîler masum hayvanlara eziyet edilmesi veya öldürülmesini yasaklayan hadisler nakletmişler ve bunu yapanları men etmişlerdir. Bu da Hz. Peygamber'in onlara güzel bir eğitim verdiğini gösteren misallerden sadece biridir. Bu eğitimde Hz. Peygamberin hayatı ve anlattığı kıssaların rölü de büyüktür.

2.2.4. Köpeğe İyilik Yapan Kimsenin Affedilme Kıssası

حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ الصَّبَّاحِ حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ الْأَزْرَقِيُّ حَدَّثَنَا عَوْفٌ عَنِ الْحَسَنِ وَابْنِ سِيرِينَ عَنِ أَبِي هُرَيْرَةَ -
رضى الله عنه - عَنْ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ « غَفِرَ لِمَرْأَةٍ مُوسِمَةٍ مَرَّتْ بِكَلْبٍ عَلَى رَأْسِ رَكِيٍّ
يَلْهَثُ ، قَالَ كَادَ يَقْتُلُهُ الْعَطَشُ ، فَتَزَعَتْ خُفَّهَا ، فَأَوْتَمَّتْهُ بِخِمَارِهَا ، فَتَزَعَتْ لَهُ مِنَ الْمَاءِ ، فَغَفِرَ لَهَا بِذَلِكَ »

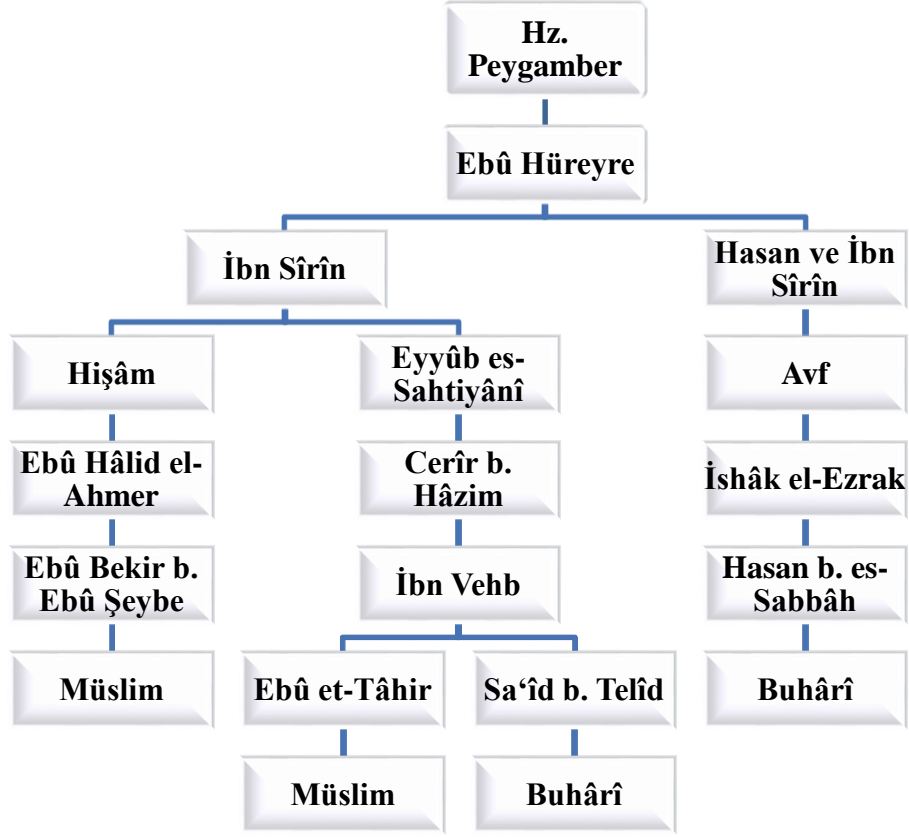
Tahrîc:

Buhârî, Bedu'l-Halk, 17; Enbiya, 54; Müslim, Selam, 154, 41. Bab.

⁵⁷¹ Buhârî, Zebâih 25; Müslim, Sayd 58, 60. Tirmizî, Sayd 9; Nesâî, Dahâyâ 41; İbn Mâce, Zebâih 10

⁵⁷² Müslim, Sayd 58.

⁵⁷³ Müslim, Sayd 58.

Tercüme:

Bize Hasan b. es-Sabbâh rivâyet etti, (dedi ki) bize İshâk el-Ezrak rivâyet etti, (dedi ki) bize Avf el-A'râbî, Hasan ve İbn Sîrîn'den, Onlar da Ebû Hüreyre'den şöyle dediğini rivâyet etmiştir:

Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“Fahişe bir kadın (Allah tarafından) mağfiret olunmuştur; şöyle ki: Günün birinde o fahişe kadın bir kuyu başında köpeğe rast geldi, köpek susuzluktan dilini sarkıtıyordu. Rasûlullah sözlerine şöyle devam etti:

Susuzluk onu öldürmeye yaklaştırmış bulunuyordu. Kadın hemen ayağından ayakkabısını çıkardı ve onu başının yaşmağı ile sıkıca bağlayarak (kuyuya sarkıttı) ve kuyudan o köpek için su çıkardı. Yaptığı bu iyilik sebebiyle o fahişe kadın mağfiret olundu.”⁵⁷⁴

Tahkik:

Burada da Allah Rasûlü (s.a.v.) susuzluktan ölmek üzere olan bir köpeği zahmet çekip kuyuya inerek su vermesi sonucunda fahişe bir kadının Allah'ın mağfiretine mazhar olduğunu haber vermiştir. Hz. Peygamber bu kıssayı anlatarak, bir insan kötü

⁵⁷⁴ Buhârî, Bedu'l-Halk, 17.

fiil işlese de günahkâr da olsa Allah'ın affına sebep olacak salih amellerden ve güzel davranışlardan geri durmaması gerektiğini öğretmiştir. İster bu iyilik küçük olsun ister küçük bir hayvana yapılsın bunun asla küçük görülmemesi gerektiğini öğretmiştir. İlaveten Allah'ın mağfiret sebebinin küçük gibi görülen bazı amellerde olabileceğini beyan etmiştir. Nitekim âyet-i kerîmede yapılan iyiliklerin kötülükleri gidereceği bildirilmiştir.⁵⁷⁵

İmam Nevevî (rh.a.) bu hadis-i şerifte öldürülmesi emrolunmayan hayatı koruma altına alınan hayvanlara, her bir canlıya iyilik yapmaya teşvik olduğunu söylemiştir. Diğer taraftan bir hayvan ister kendi mülkiyeti altında olsun ister başkasının bu hayvana iyilik yapmakla ecir kazanılacağını beyan etmiştir.⁵⁷⁶

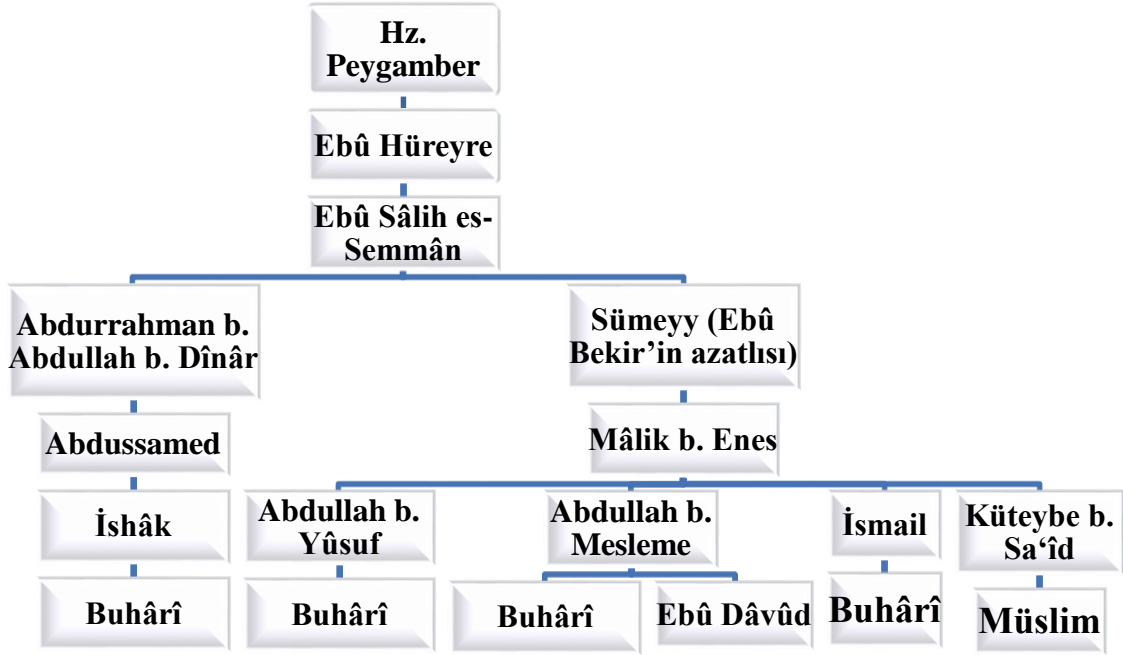
حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ سُمَيِّ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ « بَيْنَا رَجُلٌ يَمْشِي فَاشْتَدَّ عَلَيْهِ الْعَطَشُ ، فَنَزَلَ بِئْرًا فَشَرِبَ مِنْهَا ، ثُمَّ خَرَجَ فَإِذَا هُوَ بِكَلْبٍ يَلْهَثُ ، يَأْكُلُ التُّرَى مِنَ الْعَطَشِ ، فَقَالَ لَقَدْ بَلَغَ هَذَا مِثْلَ الَّذِي بَلَغَ بِي فَمَلَأَ خُفَّهُ ثُمَّ أَمْسَكَهُ بِيَمِينِهِ ، ثُمَّ رَفَعَهُ ، فَسَقَى الْكَلْبَ فَشَكَرَ اللَّهُ لَهُ ، فَعَفَرَ لَهُ . » قَالَوا يَا رَسُولَ اللَّهِ ، وَإِنَّ لَنَا فِي الْبَهَائِمِ أَجْرًا قَالَ « فِي كُلِّ كَبِدٍ رَطْبَةٌ أَجْرٌ . » تَابَعَهُ حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ وَالرَّبِيعُ بْنُ مُسْلِمٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ

Tahrîc:

Buhârî, Vudû', 33; Müsâkât, 9; Mezâlim, 23; Edeb, 27; Müslim, Selâm, 153; Ebû Dâvûd, Cihad, 47

⁵⁷⁵ Hûd 11/114.

⁵⁷⁶ Nevevî, *el-Minhâc*, IX, 926-927.

Tercüme:

Bize Abdullah b. Yûsuf rivâyet etti, (dedi ki) bize Mâlik, Sümeyy'den, O Ebû Sâlih es-Semmân'dan, O da Ebû Hüreyre'den naklen şöyle rivâyet etmiştir.

Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“Bir adam yürürken birden susuzluğu arttı. Hemen bir kuyuya indi ve suyundan içti. Sonra kuyudan çıktı. Adam orada bir köpek ile karşılaştı. O esnada hayvan susuzluktan dilini çıkarıp soluyan bir köpek gördü, nemli toprağı yalıyordu. Yolcu (kendi kendine): Bana erişen susuzluğun benzeri bu hayvana da ulaşmış, dedi ve kuyuya inip ayakkabısını su doldurdu. Sonra (kuyudan çıkarmak için) ayakkabıyı ağzı ile tuttu. Sonra yükselip çıktı ve köpeği suladı. Bu yaptığından dolayı Allah o kulundan razı olup mükâfat verdi ve onu mağfiret eyledi”.

Sahâbiler:

— Yâ Rasûlallah! hayvanları sulamakta bize de ecir var mıdır, dediler.

Rasûlullah:

— Her yaş ciğer sahibi (canlı) için sevap vardır” buyurdu.

Hammâd b. Seleme ile er-Rabîu b. Müslim, bu hadîsi Muhammed b. Ziyâd'dan rivâyet etmekte buradaki râvîye mutâbaat etmişlerdir.⁵⁷⁷

Tahkik:

⁵⁷⁷ Buhârî, Mûsâkât, 9.

Allah Rasûlü (s.a.v.) bu kıssayı anlatarak yine canlılara yapılacak iyiliğin Âlemlerin Rabbini razı eden salih amellerden olduğunu ashâbına öğretmiştir. Sahâbelerin hayvanlara su vermekte kendilerine de mükâfat olup olmadığını sorması da sahâbîlerin ilme ve iyiliğe olan meraklarını göstermektedir. Sahâbelerin öğrenmek için Allah Rasûlü'ne soru sormaları ve onun da cevap vermesi Hz. Peygamber'in genç yaşlı sahâbîlerini faydalı sorular sormaya teşvik ettiğine ve buna ortam hazırladığını izhar etmektedir. Üstelik her yaş çiğerde, buyurarak kısa ve belîğ bir cevap vermiştir. Bu sözüyle bütün canlılara iyilik etmenin sadece geçmiş ümmetlere değil bu ümmete sevap kazandıracığını ve bütün canlılara iyi davranmanın haklı bir mazeret olmaksızın onlara zarar vermemek gerektiğini bildirmiştir.

Hâfız İbn Hacer, bu hadis-i şerifte insanlara iyilik etmeye de teşvik bulunduğunu, zira köpeği sulama sebebiyle mağfiret hâsıl oluyorsa bir Müslümanın susuzluğunu gidermenin ecir bakımından daha fazla olduğunu söylemiştir.⁵⁷⁸

2.2.5. Ashâbına Başından Geçen Acaib Hadisleri Anlattırması

حَدَّثَنَا سُؤَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سُلَيْمٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُثْمَانَ بْنِ خُثَيْمٍ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ عَنِ جَابِرٍ، قَالَ: لَمَّا رَجَعْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- مَهَاجِرَةَ الْبَحْرِ، قَالَ: أَلَا تُحَدِّثُونِي بِأَعَاجِبِ مَا رَأَيْتُمْ بِأَرْضِ الْحَبَشَةِ؟ " قَالَ فِتْيَةٌ مِنْهُمْ: بَلَى، يَا رَسُولَ اللَّهِ، بَيْنَا نَحْنُ جُلُوسٌ مَرَّتْ بِنَا عَجُوزٌ مِنْ عَجَائِزِ رَهَابِيْنِهِمْ، تَحْمِلُ عَلَى رَأْسِهَا قُلَّةً مِنْ مَاءٍ، فَمَرَّتْ بِفَتَى مِنْهُمْ، فَجَعَلَ إِحْدَى يَدَيْهِ بَيْنَ كَتِفَيْهَا ثُمَّ دَفَعَهَا، فَحَرَّتْ عَلَى رُكْبَتَيْهَا، فَانْكَسَرَتْ قُلَّتُهَا، فَلَمَّا ارْتَفَعَتْ التَّقَتُّ إِلَيْهِ، فَقَالَتْ: سَوْفَ تَعْلَمُ يَا غَدْرُ إِذَا وَضَعَ اللَّهُ الْكُرْسِيَّ، وَجَمَعَ الْأَوْلِيْنَ وَالْآخِرِينَ، وَتَكَلَّمْتَ الْأَيْدِي وَالْأَرْجُلُ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ، فَسَوْفَ تَعْلَمُ كَيْفَ أَمْرِي وَأَمْرُكَ عِنْدَهُ غَدًا. قَالَ: يَقُولُ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: -صَدَقْتُ صَدَقْتُ، كَيْفَ يُقَدِّسُ اللَّهُ أُمَّةً لَا يُؤْخَذُ لِضَعْفِهِمْ مِنْ شَدِيدِهِمْ؟

Tahrîc: İbn Mâce, Fiten, 20.

Tercüme:

⁵⁷⁸ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, V, 42.

Bize Süveyd b. Sa'îd rivâyet etti, (dedi ki) Yahya b. Süleym, Abdullah b. Osman b. Huseym'den, O Ebü'z-Zübeyr'den, O da Câbir'den rivâyet ettiğine göre Câbir (r.a.) şöyle demiştir:

“Deniz muhacirleri (Habeşistan'a hicret edenler) Rasûlüllah'ın (s.a.v.) yanına geldikleri zaman Rasûl-i Ekrem (onlara):

— *Habeş diyarında gördüğünüz acaip hadiseleri bana anlatır mısınız?* dedi. Muhacirlerin genç olanları hemen,

— Elbette ey Allah'ın Rasûlü! dediler ve anlatmaya başladılar:

— Biz bir gün otururken yaşlı bir rahibe, başının üstünde su testisi taşıyarak yanımızdan geçti. İleride kendilerinden olan bir gençle karşılaştı. Genç, bir elini kadının iki omuzu arasına koyup onu itti. Kadıncağız dizleri üzerine düştü ve su testisi kırıldı. Kadın yerden kalktığında gence yöneldi ve şöyle dedi: ‘Ey zalim! Allah, kürsüyü kurup gelmiş geçmiş herkesi huzurunda topladığında, eller ve ayaklar konuşup yaptıklarını anlattıklarında, Allah'ın huzurunda benim hâlimle, kendi hâlinin nasıl olduğunu öğreneceksin!’ Allah Rasûlü burada söze girdi ve: ‘*Rahibe doğru söylemiş, doğru söylemiş. Zayıfların güçlülerden hakkını alamadığı bir toplumu Allah günahlarından arındırıp nasıl temize çıkarır?*’ buyurdu.”⁵⁷⁹

Tahkik:

Sindî, “*يُقَدِّسُ اللَّهُ*—yukaddisüllah” cümlesini “Allah onları kötülüklerden ve günahlardan temizler” şeklinde açıklamıştır.⁵⁸⁰

Görüldüğü üzere Hz. Peygamber burada genç sahâbîlerden gördükleri acayip olayları anlatmalarını istemiştir. Genç sahâbînin söz alması ve Rasûlüllah'ın onu dinlemesi, asr-ı saadetteki eğitim ve öğretimin yüksek seviyesini göstermektedir.

Allah Rasûlü rahibe bile olsa hak sözü tasdik etmiştir. Böylece genç sahâbîlere kim söylese söylesin hak sözü tasdik etmeleri gerektiği öğretmiştir. Diğer taraftan soru usûlüyle açıklama yaparak güçlülerin zayıfları ezdiği ve zulüm ettiği toplumları Allah Teâlâ'nın günahlardan arındırıp temize çıkarmayacağını öğretmiştir. Böylece onları ve

⁵⁷⁹ İbn Mâce, Fiten, 20. Sahîhü'n-li gayrihi. Bk. İbn Mâce, *es-Sünen*, (thk. Şuayb el-Arnaût), V, 143.

⁵⁸⁰ Sindî, *Hâşiyetü Sindî alâ Sünen-i İbn Mâce*, II, 485.

bütün insanları zayıflara zulmetmekten sakındırmıştır. Hz. Muhamed (s.a.v.) gençliği dâhil olmak üzere hayatı boyunca hep zayıfların hakkını savunmuştur.

Diğer taraftan tasdik ettiği sözler ahiretle ve itikatla alakalıdır. Böyle önemli bir konuda ehl-i kitabın peygamberlerinden öğrenip söylediği hak sözleri tasdik etmesi aslında kendinden önce gelen peygamberlerin bildirdiği haberlerin aynı vahiy yolu ile geldiğini göstermektedir. Burada kürsiyi, azaların şahitlik edeceğini, kişinin yaptıklarından dolayı hesap vereceği, toplumun arınmasının zayıfların güçlülere hakkını alması ile mümkün olacağını tasdik etmiştir. Üstelik Allah'ın bir toplumu temize çıkarması için o toplumda zayıflara adaletle muamele edilmesi ve onlara asla haksızlık yapılmaması gerektiğini öğretmiştir.

2.3. Eğitim ve Öğretim Açısından Değerlendirilmesi

Hz. Peygamber genç sahâbîleri vahiy yoluyla bildirilen kıssaları ve başından geçen ibretlik hadiseleri genç sahâbîlere anlatarak onları eğitmiştir. Ashâbına da kendi sözlerini ve örnek hayatını başkalarına aktarmayı her fırsatta tavsiye etmiştir. Böylece bu kıssalardan ibret almalarını sağlamıştır. Allah Rasûlü'nün anlattığı Kur'ân kıssaları ve bunların mufassal şekilleri vahye dayanan, doğruluğunda şüphe olmayan özel, ibretlik ve faydalı kıssalardır. Bununla birlikte her seviyedeki insanların rahatlıkla anlayacağı ve ders çıkaracağı kıssalardır.⁵⁸¹ Çoğunluğu okuma yazma bilmeyen bir toplumu eğitmenin en uygun yöntemlerden biri de kuşkusuz kıssa, hikâye ile eğitimidir.⁵⁸²

Hadis kitaplarında özellikle de menâkıb, enbiyâ mebkıbeleri, megâzî gibi özel bölümlerde geçmiş peygamberlerin ve Hz. Peygamber'in (a.s.) hayatına dair ibretlik kıssalar nakledilmiştir. Hadis, siyer, tarih ve tabakat kitapları bu kıssalarla ve sahâbe-i kirâmın Hz. Peygamber ile yaşadığı hatıralarla doludur.⁵⁸³

Günümüz eğitim ve öğretimin sisteminde de kıssa/hikâye ile eğitim ayrı bir öneme sahiptir. Yerinde ve yeterince tatbik edildiğinde dinleyici ve öğrenciler üzerinde pekçok faydaları görülmektedir. Bu yöntem eskiden beri kullanılan en etkili anlatım

⁵⁸¹ Bayraktar, s. 69-70.

⁵⁸² Gözütok, *Hz. Peygamber'in Hadislerinde Eğitim Metotları*, s. 181.

⁵⁸³ Bayraktar, s. 71.

yöntemlerindedir. Bu metot vesilesiyle zor meseleler kolayca anlatılır, anlaşılır ve zihinde kalır.⁵⁸⁴

Modern eğitimde de bir yöntem olarak kullanılan öykü yöntemi, batı ülkelerinde önemli ve etkili bir yere sahiptir ve bir eğitim aracı olarak kullanılmaktadır.⁵⁸⁵ Kıssanın psikolojik tarafı oldukça önemlidir. Kıssa insanı daha geniş bir dünyaya götürür, dinleyen âdete olayları yaşar, kendisini anlatılanların yerine koyar ve ibret alır. Kıssadaki kişiler ve hadiseler vasıtasıyla değerler ve konular mücerret (soyut) halden müşahhas (somut) hale dönüşür. Dinleyicilerin dikkatini çeker, derse karşı alakayı çoğaltır, bilginin kolaylıkla sunulmasını sağlar.⁵⁸⁶ Hikâye kişisel ve ruhsal gelişimle alakalı pekçok sahada uluslararası geçerliliği olan bir mevkie sahiptir. Üstelik çocuk ve gençlerin psikolojik gelişimlerinde ehemmiyetli bir pedagojik araçtır.⁵⁸⁷

Bu metotta önemli hususlardan biri öğretmenin hikâyenin ana fikrini öğrenciye vermesidir. Davranışlarımıza yön vermede etkili olduğu için bunların doğru şekilleriyle öğretilmesi gerekir.⁵⁸⁸

3. Temsil ve Teşbih (Benzetme) Yöntemi

3.1. Eğitim Açısından Teşbih ve Temsil Yöntemi

“Temsil”in kelime anlamı; bir şeyin benzerini sunmak ya da tasvirini yapmaktır.⁵⁸⁹ Temsil, Türkçe’de “misal getirme, misal verme, teşbih, benzetme; kişileri veya kurumları temsil etme” karşılığında kullanılır.⁵⁹⁰

Seyyid Şerif Cürçânî, teşbih kelimesinin lügatta: “bir şeyin (nesnenin) başka bir şeye manadaki ortaklığına dalalet etmek (göstermek)” anlamına geldiğini söylemiştir.

⁵⁸⁴ Gözütok, Hz. Peygamber’in Hadislerinde Eğitim Metotları, s. 179; İdris Şengül, “Kur’an’ın Mesajını Ulaştırmada Kıssaların Önemi”, 1. Kur’an Sempozyumu: Tebliğler, Müzakereler: 1-3, Nisan Ankara, 1994, s.137

⁵⁸⁵ Yaşar Fersahoğlu, “Din Eğitimi Ve Öğretiminde Bir İletişim Yöntemi Olarak Hikâye”, EKEV Akademi Dergisi, sy. 16, (Erzurum: Yaz 2003) s. 124; Önder, Mustafa “Sevgi, Din Dili ve Hikâyelerin Çocukların Din Eğitimindeki Yeri ve Önemi”, The Journal of Academic Social Science Studies (Akademik Sosyal Bilimler Çalışmaları Dergisi), c. 6, sy. 3, 2013, s. 1292; Ayrıca bk. Bayraktar, s. 48

⁵⁸⁶ Özbek, s. 189-191, 194; Beyza Bilgin, Ahlak Terbiyesinde Dinî Hikâyeler, Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, sy. 1, (İstanbul: 1994), s. 51-74.

⁵⁸⁷ Muhiddin Okumuşlar, “Din Eğitiminde Etkin Bir Yöntem Olarak Hikâye”, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, , sy. 21, 2006, s. 246; Özbek, s. 194.

⁵⁸⁸ Bilgin, s. 51.

⁵⁸⁹ Özbek, s. 161.

⁵⁹⁰ İsmail Durmuş, “Temsil”, DİA, XL, s. 435.

İstilahta ise beyan âlimlerinin; “iki şeyin, kendisinde bulunan vasıflardan bir vasıfta ortak olmasını göstermek” şeklinde tarif ettiklerini söylemiştir. Cesaretin aslında olması gibi, diyerek misal vermiştir.⁵⁹¹

“Teşbih” kelimesi sözlükte “benzer” anlamındaki şebah kökünden türeyen “benzetmek,⁵⁹² bir benzerini göstermek,⁵⁹³ demektir. İstilah olarak da: beyan tabirlerinden olup aralarında ya hakikaten ya da mecâzen münasebet bulunan şeyleri birbirine benzetmek şeklinde tarif edilmiştir.⁵⁹⁴

Fikirlerin daha iyi anlatılması için, bazı kavram ve düşüncelerin misalle anlatılmasına “temsil metodu” denilmektedir.⁵⁹⁵

Bilgiyi öğretirken benzetmeleri kullanmak bilgilerin kalıcı olmasını sağlar. Benzetmeler edebî bir sanat olarak anlatımlarda çok sık kullanılan bir yöntemdir.⁵⁹⁶

Eğitimci bir şeyi zıddı ile öğretmeyi prensip edinmelidir ki insan kötünden uzaklaşsın, iyiye yaklaşsın.⁵⁹⁷

Mesela Enes’in (r.a.) rivayet ettiği bir hadiste Hz. Peygamber, ateşin odunu yeyip bitirdiği gibi hasedin (kıskanmanın) de iyilikleri yeyip bitirdiğini, söylemiştir. Burada haseti ateşe benzeterek haset etmekten müslümanları sakındırmıştır. Yine onları kibirden sakındırarak tevazuu sahibi olması gerektiğini öğretmiştir.⁵⁹⁸

3.2. Hz. Peygamber’in Temsil ve Teşbih Usûlü

H.z. Peygamber (s.a.v.) gençleri eğitirken temsil ve teşbih (benzetme) sanatlarını çokça kullanarak onları eğitmiştir. Sahâbe-i kirama bildikleri şeylerden misaller vererek benzetmeler yapmış ve meselenin daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır. Ayrıca arap edebiyatına çok şeyler kazandırmıştır.

3.2.1. Kendisini Babaya Benzetmesi

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ التَّمِيمِيُّ حَدَّثَنَا ابْنُ الْمُبَارَكِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَجَلَانَ عَنِ الْقَعْقَاعِ بْنِ حَكِيمٍ عَنْ

أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - « إِنَّمَا أَنَا لَكُمْ بِمَنْزِلَةِ الْوَالِدِ أَعَلَّمَكُم فَيَاذَا

⁵⁹¹ Ali b. Muhammed b. Ali eş-Şerîf el-Cürçânî, *et-Ta'rifât*, Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-İlmiyye, 1983, s. 58.

⁵⁹² Durmuş, İsmail, “Teşbih”, *DİA*, XL, s. 557.

⁵⁹³ Adem Dölek, *Hadislerde Teşbih ve Temsiller*, s. 7 (Erzurum: Ekev Kültür Eğitim Vakfı Yayınevi, 2001)

⁵⁹⁴ Dölek, *age.*, s. 7.

⁵⁹⁵ Özbek, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed*, s. 161.

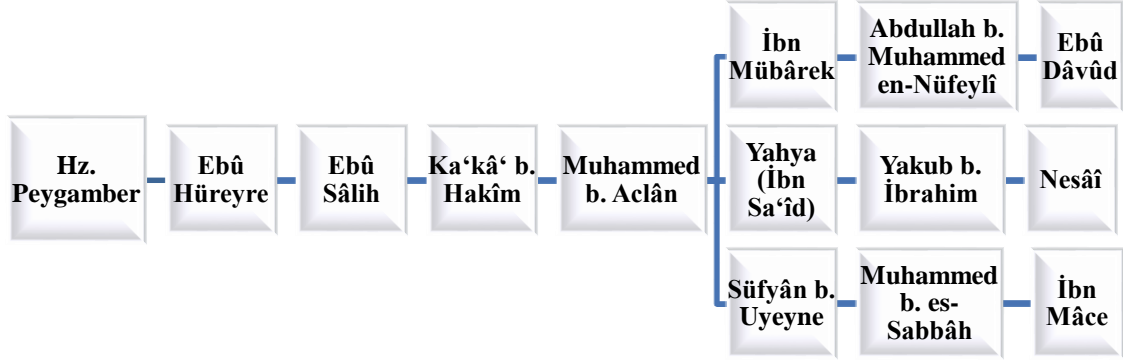
⁵⁹⁶ Nazif Yılmaz, *Peygamber Efendimizin Öğretim İlke ve Yöntemleri*, İstanbul, Eylül 2010, s. 357.

⁵⁹⁷ Bayraktar, s. 53-54.

⁵⁹⁸ Müslim, *İmân*, 147-149.

أَتَى أَحَدَكُمْ الْغَائِطَ فَلَا يَسْتَقْبِلُ الْقِبْلَةَ وَلَا يَسْتَنْدِرُهَا وَلَا يَسْتَتِبُ بِيَمِينِهِ. « وَكَانَ يَأْمُرُ بِثَلَاثَةِ أَحْجَارٍ وَيَنْهَى عَنِ الرُّوثِ وَالرَّمَّةِ.

Tahrîc: Ebû Dâvûd, Tahâret, 4; Nesâî, Tahâret, 36; İbn Mâce, Tahâret, 16.⁵⁹⁹

Tercüme:

Bize Abdullah b. Muhammed en-Nüfeylî rivâyet etti, (dedi ki) bize İbn Mübârek, Muhammed b. Aclân'dan O Ka'kâ' b. Hakîm'den, O da Ebû Sâlih'ten, O da Ebû Hüreyre'den rivâyet etti. Ebû Hüreyre demiştir ki:

Rasûlüllah (s.a.v.):

Ben sizin babanız menzilindeyim (yerindeyim), sizlere (gerekli şeyleri) öğretiyorum. Sizden biri helaya vardığında önünü veya arkasını kibleye çevirmesin, sağ eliyle de taharetlenmesin, buyurdu.

Ebû Hüreyre (r.a.) devamında dedi ki: Allah'ın Peygamberi bize üç taş ile (taharetlenmemizi) emreder, tezek ve çürümüş kemikler ile (taharet yapmayı) men ederdi.⁶⁰⁰

Tahkik:

Hadisin baş kısmında abdest bozmakla ilgili âdabın açıkça öğretilmesi ve bu hususta çekingen davranılmaması gereğine işaret edilmiştir. Bir babanın sıkılmadan

⁵⁹⁹ İsnadı hasendir. Bk. İbn Mâce, *es-Sünen*, (thk. Şuayb el-Arnaût), I, 208.

⁶⁰⁰ Ebû Dâvûd, Tahâret, 4. Muhammed b. Aclân'dan dolayı isnadı kavîdir. Diğer râvîler ise sîkadır. Bk. Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, (thk. Şuayb el-Arnaût), I, 8.

kendi çocuğuna gerekli bilgiyi verdiği gibi Rasûl-i Ekrem'in de ümmetine bu talimi yapmak durumunda olduğu ifade edilmiştir.⁶⁰¹

Hız. Peygamber bir baba gibi tuvalet adabına varıncaya kadar bütün edep ve eğitimi sahâbîlere ve gençlere vermiştir.⁶⁰² Hadisimiz eğitim açısından bir eğitimcinin, öğrencisine bir baba mevkiinde yaklaşması ve onun bilmesi gereken en küçük edebi bile öğretmesi gerektiğine işaret etmiştir.⁶⁰³ İslâm âlimleri hocanın talebesi üzerindeki hakkının, babasının hakkından daha fazla olduğuna ve onun hocasına isyan etmesinin vebalinin büyüklüğüne delil olduğuna dikkat çekmişlerdir.⁶⁰⁴ İmam Gazzâlî (rh.a.) hocanın talebesini evladı gibi görüp şefkat göstermesi gerektiğini söylemiştir.⁶⁰⁵

Günümüz eğitimcileri de bir mesele anlatılırken öğrencilerin seviyelerine göre, anlaşılır ve muhatabın bildiği şeylerden benzetmeler, misaller verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.⁶⁰⁶

3.2.2. İslâm'ı Binaya Benzetmesi

Bir meseleyi açıklamanın en önemli yollarından biri de muhatabın iyi bildiği ve anlayacağı şekilde teşbih ve temsilde bulunarak meseleyi anlatmaktır. Hız. Peygamber genç sahâbîleri terbiye ederken ve dini onlara anlatırken meseleleri teşbih ve temsillerle en fasih şekilde beyan etmiştir.

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى قَالَ أَخْبَرَنَا حَنْظَلَةُ بْنُ أَبِي سُفْيَانَ عَنْ عِكْرِمَةَ بْنِ خَالِدٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ - رَضِيَ
اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - « بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ
وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ ، وَإِقَامَ الصَّلَاةِ ، وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ ، وَالْحَجِّ ، وَصَوْمِ رَمَضَانَ .

Tahrîc: Buhârî, İmân, 2; Müslim, İman, 16; Tirmizî, İman, 3; Nesâî, İman, 13.

⁶⁰¹ Hatipoğlu, *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi*, I, 501-502.

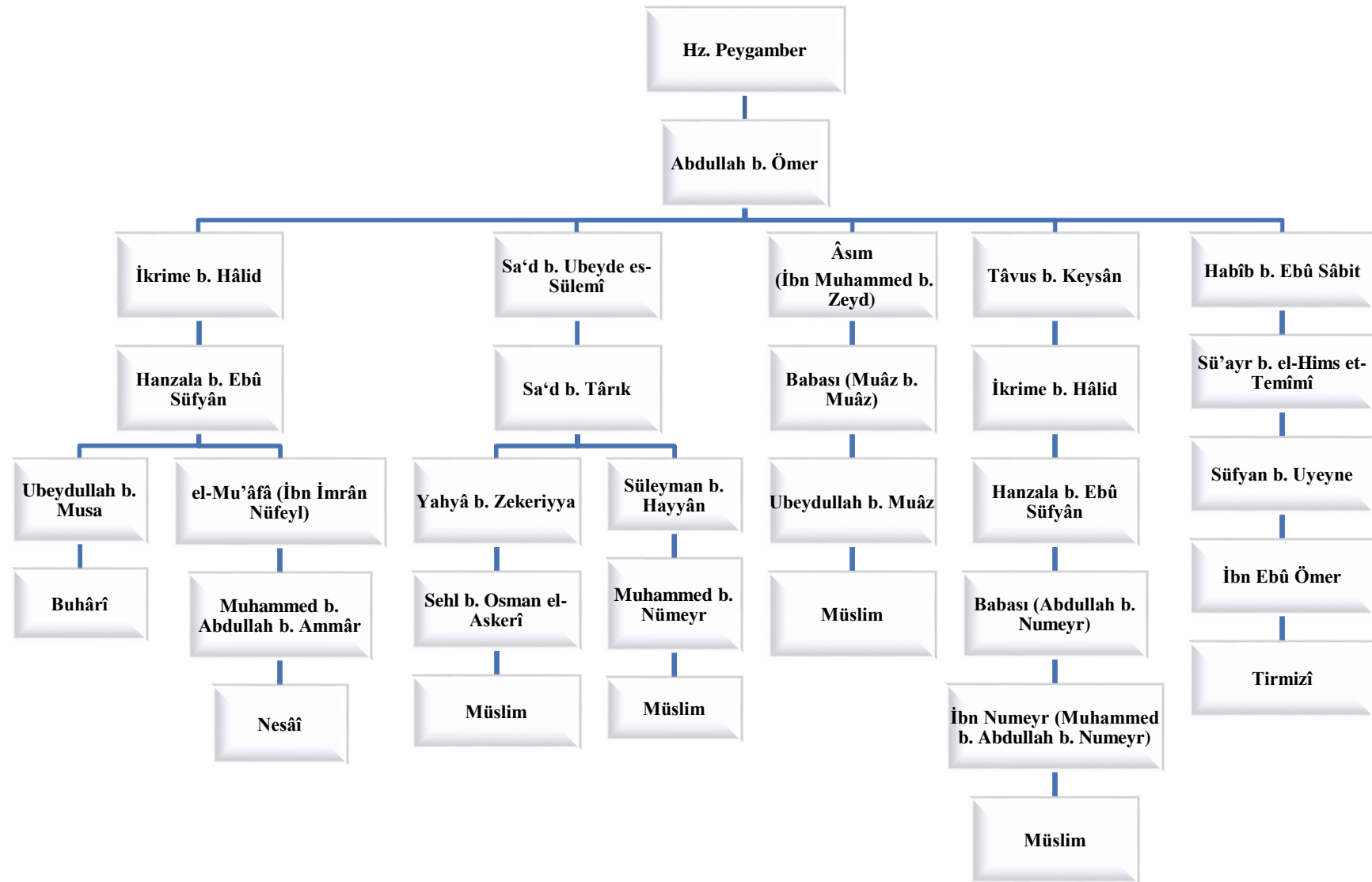
⁶⁰² Müslim, Tahâret, 57; Ebû Dâvûd, Tahâret, 4.

⁶⁰³ Dölek, *Hadislerde Teşbih ve Temsiller*, s. 130.

⁶⁰⁴ Dölek, age., s. 131.

⁶⁰⁵ Gazzâlî, *İhyâu ulûmi 'd-dîn*, s. 55.

⁶⁰⁶ Bayraktar, s. 53, 179-180; Özbek, s. 161.

Tercüme:

Bize Ubeydullah b. Musa rivâyet edip dedi ki, bize Hanzala b. Ebû Süfyân, İkrime b. Hâlid'den haber verdi, O da Abdullah b. Ömer'den rivâyet etti ki, İbn Ömer (r.a.) şöyle nakletmiştir:

Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *“İslâm beş şey (esas) üzerine bina edilmiştir: Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın Rasûlü olduğuna şehâdet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, haccetmek ve Ramazan orucunu tutmak.”*⁶⁰⁷

Müslim'in bir rivâyetinde İbn Ömer (r.a.) bizzat Rasûlullah'tan (s.a.v.) işittiğini söylemiştir.

Tahkik:

“İslâm beş şey üzerine bina edilmiştir” ifadesinde geçen “beş şey” direkler anlamına gelmektedir. Müslim'in bir rivâyetinde ise “İslâm beş rükûn üzerine kurulmuştur” şeklinde rivâyet edilmiştir.

Bu hadis-i şerif, dini bilmek konusunda büyük bir asıl dayanaktır, bu hususta din ona dayanır. Ayrıca dinin rükünlarını kendinde toplamış bir hadistir.⁶⁰⁸

Hz. Peygamber (s.a.v.) birçok hadis-i şeriflerinde teşbih ve temsil usûlünü çokça kullanmıştır. Arapçayı en fasih, güzel konuşan Allah Rasûlü meseleleri anlatırken ve açıklarken muhatabın anlayacağı şekilde mükemmel teşbihlerde bulunmuştur. En temel meseleleri bile bu hadisi şerifte olduğu gibi insanların anlayacağı şekilde veciz olarak söylemiştir. Cibrîl hadisi gibi birçok hadis-i şerifte İslâm'ı tarif ederken aynı esasları zikretmiştir.⁶⁰⁹ Ancak bu hadis-i şerifte teşbih sanatını kullanarak İslâm'ı tarif ettiği görülmektedir.

Allah Rasûlü (s.a.v.) bu hadislerinde İslâm'ı bir binaya benzetmiş zikrettiği beş esası da binayı ayakta tutan sütunlara benzetmiştir.

Bu hadis hakkında şu açıklamada bulunulmuştur:

⁶⁰⁷ Buhârî, İmân, 2.

⁶⁰⁸ Nevevî, *el-Minhâc*, I, 401-402.

⁶⁰⁹ Buhârî, İmân, 1; Müslim, İmân, 1.

“Bânî (bina eden) Allah Teâlâ’dır. Malum olduğu için zikredilmemiştir. Yine müşebbehün bih (kendisine benzetilen) olan bina zikredilmemekle birlikte o binanın veya çadırın temel özelliği olan direkleri zikredilmiştir ki, bu direklerin içinde merkezi olan ana sütun olduğu gibi, İslâm’ın bütün erkânlarının üzerinde odaklaştığı en ana sütun ve temel esas da kelime-i şهادettir. Bundan sonra hemen ikinci derecedeki diğer ana sütunlar gelir ki, bunlar da namaz, zekât, oruç ve hac ibadetleridir. Bir başka rivâyette de “*Namaz dinin direğidir*” buyurularak namazın kelime-i şهادetten sonra dini ayakta tutan en temel rükün ve ana sütunlardan biri olduğu belirtilmiştir.”⁶¹⁰

Hz. Peygamber, İslâm’ın hangi temeller üzerine inşa edildiğini benzetme sanatını kullanarak sahâbilerine vecîz bir şekilde açıklamıştır. Teşbih ve temsil yöntemini sık sık kullanması, İslâm’ın hükümlerini öğrenmek ve öğretmek isteyenler için de bir uslûb ve son derece faydalı olmuştur. Aynı zamanda bu açıklamalarının arap dili edebiyatına çok katkısı olmuştur. Bu usûl üzere yetişen genç sahâbîler de Allah Rasûlü’nün fesahat, belagat ve eğitim usûlünü öğrenmiş ve öğretmişlerdir. Nitekim Hz. Peygamber’in terbiyesi altında yetişen genç sahâbî Abdullah b. Ömer’e Cihâd’ı sorduklarında benzetme sanatını kullanarak benzer lafızlarla İslâm’ı tarif etmiştir.⁶¹¹

Bu da bize gösteriyor ki Nebî (s.a.v.) sahâbe-i kirâmı, hem dînen hem ahlâken hem de edebî yönden terbiye etmiştir. Onun bu edebî sanatları çok iyi kullanarak İslâm’ı anlatması, hem öğrenenler için hem de öğretenler için son derece kolaylaştırıcı ve iz bırakıcı olmuştur.⁶¹²

3.2.3. Temel İbadetleri Benzetmesi

حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُعَاذِ الصَّنَعَانِيِّ عَنْ مَعْمَرٍ عَنْ عَاصِمِ بْنِ أَبِي النَّجُودِ عَنْ أَبِي وَائِلٍ
عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ قَالَ قَالَ كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- فِي سَفَرٍ فَأَصْبَحْتُ يَوْمًا قَرِيبًا مِنْهُ وَنَحْنُ نَسِيرُ فَقُلْتُ
يَا رَسُولَ اللَّهِ أَخْبِرْنِي بِعَمَلٍ يُدْخِلُنِي الْجَنَّةَ وَيُبَاعِدُنِي مِنَ النَّارِ. قَالَ « لَقَدْ سَأَلْتَنِي عَنْ عَظِيمٍ وَإِنَّهُ لَيْسِيرٌ عَلَى مَنْ
يَسْرُهُ اللَّهُ عَلَيْهِ تَعَبُدُ اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا وَتُقِيمُ الصَّلَاةَ وَتُؤْتِي الزَّكَاةَ وَتَصُومُ رَمَضَانَ وَتَحُجُّ الْبَيْتَ ». ثُمَّ قَالَ «
أَلَا أَدُلُّكَ عَلَى أَبْوَابِ الْخَيْرِ الصَّوْمِ جُنَّةٌ وَالصَّدَقَةُ تُطْفِئُ الْخَطِيئَةَ كَمَا يُطْفِئُ الْمَاءُ النَّارَ وَصَلَاةُ الرَّجُلِ مِنْ جَوْفِ

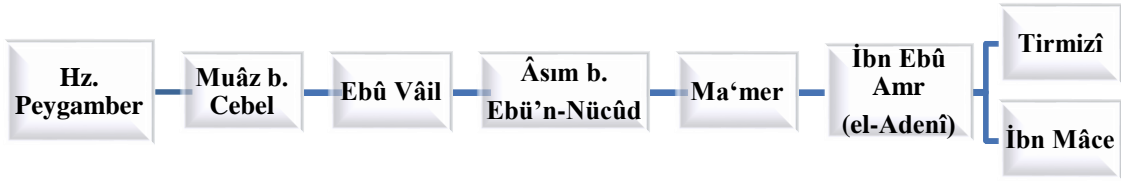
⁶¹⁰ Dölek, Adem, *Hadislerde Teşbih ve Temsiller*, s. 108.

⁶¹¹ Buhârî, Tefsîr, 26 (30).

⁶¹² Daha geniş bilgi için bk. Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, I, 101-102, 117-121; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, I, 46-47, 129; Dölek, s. 108-109.

اللَّيْلِ». قَالَ ثُمَّ تَلَا (تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ) حَتَّى بَلَغَ (يَعْمَلُونَ) ثُمَّ قَالَ « أَلَا أُخْبِرُكَ بِرَأْسِ الْأَمْرِ كُلِّهِ وَعَمُودِهِ وَذُرْوَةِ سَنَامِهِ ». قُلْتُ بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ « رَأْسُ الْأَمْرِ الْإِسْلَامُ وَعَمُودُهُ الصَّلَاةُ وَذُرْوَةُ سَنَامِهِ الْجِهَادُ ». ثُمَّ قَالَ « أَلَا أُخْبِرُكَ بِمَلَاكٍ ذَلِكَ كُلِّهِ ». قُلْتُ بَلَى يَا نَبِيَّ اللَّهِ قَالَ فَأَخَذَ بِلِسَانِهِ قَالَ « كُفَّ عَلَيْكَ هَذَا ». فَقُلْتُ يَا نَبِيَّ اللَّهِ وَإِنَّا لَمُؤَاخِذُونَ بِمَا نَتَكَلَّمُ بِهِ فَقَالَ « تَكَلَّمْتُكَ أُمُّكَ يَا مُعَاذُ وَهَلْ يَكُفُّ النَّاسَ فِي النَّارِ عَلَيَّ وَجُوهِهِمْ أَوْ عَلَيَّ مَنَاحِرِهِمْ إِلَّا حَصَائِدُ أَلْسِنَتِهِمْ ». قَالَ أَبُو عِيسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ

Tahrîc: Tirmizî, Îmân 8; İbn Mâce, Fiten 12.⁶¹³

Tercüme:

Bize İbn Ebû Amr rivâyet etti, (dedi ki) Abdullah b. Muâz es-San'ânî, Ma'mer'den, O Âsım b. Ebû'n-Nücûd'den, O da Ebû Vâil'den, O da Muâz b. Cebel'den (r.a.) naklen rivâyet ettiğine göre, O şöyle demiştir:

Bir yolculukta Rasûlullah (s.a.v.) ile beraberdim. Seyahat esnasında bir gün Onun yakınında bulundum ve

- Ya Rasûlallah! Bana, cennete girmemi sağlayacak, cehennemden uzaklaştıracak bir amel haber ver, dedim.

- Çok azim (büyük, önemli) bir şey sordun. Ancak bu, Allah'ın kolaylık nasip ettiği kimse için gerçekten çok kolaydır: Hiçbir şeyi ortak koşmadan yalnızca Allah'a kulluk edersin. Namazı dosdoğru kılar, zekâtı verir ve Ramazan orucunu tutarsın. Beytullah'ı haccedersin" buyurdu. Sonra sözüne devamla:

Şimdi sana hayır (cennet) kapılarını göstereyim mi? Oruç kalkandır. Sadaka, suyun ateşi söndürdüğü gibi günahı söndürür. Kişinin gece yarısı kıldığı namaz da böyledir, buyurdu.

⁶¹³ Tarikleri ve şahitleriyle bu hadis sahihtir. Bk. İbn Mâce, *es-Sünen*, (thk. Şuayb el-Arnaût), I, 117.

Ardından Rasûlullah (s.a.v.): “Onlar korku ve ümit ile Rablerine ibadet etmek için yataklarından uzaklaşırlar ve kendilerine verdiğimiz rızıklardan da Allah için infak ederler. Artık yaptıklarına karşılık olarak, onlar için saklanan göz aydınlıklarını kimse bilmez.”⁶¹⁴ âyetleri okudu.

Daha sonra da şöyle buyurdu:

- *Sana bütün bu işin başını, ana direğini ve zirvesini haber vereyim mi?* Ben:

- Evet, bildiriniz Ya Rasûlallah! dedim.

- *Bu işin (dinin) başı İslâm, ana direği namaz, zirvesi da cihâddır,* buyurdu.

Sonra:

- *Sana bütün bunların esasını (can damarını) bildireyim mi?* dedi.

Ben:

- Evet, bildir Ya Rasûlallah! dedim. Bunun üzerine Hz. Peygamber dilini tuttu

ve:

- *Şuna sahip ol!* buyurdu. Ben:

- Ya Rasûlallah! Biz konuştuğumuz sözler sebebiyle de sorgulanacak mıyız? dedim.

- *Hay annen yokluğuna yansın ey Muâz! İnsanları yüzüstü -veya burunları üzerine- (süründürerek) cehenneme dolduran/sürükleyen, ancak dillerinin mahsulleri değil midir?”* buyurdu.

Ebû İsâ (Tirmizî) bu hadis hasen sahihtir, demiştir.⁶¹⁵

Tahkik:

Diğer bir rivayette genç sahâbînin sorusu üzerine Hz. Peygamber: “Çok güzel çok güzel” buyurmuştur.⁶¹⁶ Bu sözleriyle genç sahâbînin sorusunu takdir etmiş böylece onu öğrenmeye ve ilme teşvik etmiştir.

Burada üzerinde durulması gereken asıl mesele Hz. Peygamber’in konuyu anlatırken yapmış olduğu teşbih ve temsillerdir. Bu rivayet İslâm’ın esaslarını en güzel şekilde benzetmelerle anlatan önemli hadislerden biridir.

⁶¹⁴ Secde 32/16, 17.

⁶¹⁵ Tirmizî, İmân 8. Şuayb el-Arnaût bu hadisin şahitleriyle sahih olduğunu söylemiştir. Bk. İbn Mâce, *es-Sünen*, (thk. Şuayb el-Arnaût), V, 117.

⁶¹⁶ Taberani, *el-Mucemü'l-Kebîr*, 20/147 (h.n. 304); Tayalisi, *Müsned*, h.n. 561.

Allah Rasûlü (s.a.v.) hayrı (ve cenneti) eve amelleri de kapılara, orucu kalkana, sadakayı ateşi söndüren suya, gece namazını aynı şekilde ateşi söndüren suya veya hayır kapısına benzetmiştir. Yine İslâm'ı her işin (dinin) başına, namazı işin direğine, cihadı işin zirvesine benzetmiştir. Dilini tutarak göstermesi ve dili hepsinin esasına, can damarına teşbih etmiştir. Cehenneme sürükleyen sebepleri de dillerin mahsullerine benzeterek genç sahâbîye dilini kötü şeylerden muhafaza etmesi gerektiğini öğretmiştir.⁶¹⁷

Buna benzer bir hadisi genç sahâbî Enes (r.a.) şöyle rivayet etmiştir:

Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

*“Haset (kıskançlık, çekememek), ateşin odunu yiyip tükettiği gibi sevapları da yer bitirir. Sadaka da suyun ateşi söndürdüğü gibi hataları söndürür. Namaz müminin murudur. Oruç da ateşten koruyucu bir kalkandır.”*⁶¹⁸

Bu hadiste de Allah Rasûlü (a.s.) gençleri ibadete teşvik ettiği gibi, manen insanı tüketip zarar veren manevi hastalıklardan sakındırmıştır.

Mümini Hurmaya Benzetmesi

Hz. Peygamber mümini hurmaya benzetmesi teşbih sanatının en güzel misallerinden biridir. Zira O, soyut, manevî meseleleri somut ve ashâbının çok iyi bildiği şeylere benzeterek konunun daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır. Hurmanın her çeşidinin, hatta çekirdeğinden yaprağına varıncaya kadar birçok yönden istifade edildiğini çok iyi bilen Hz. Peygamber müminin de insanlara her yönden faydalı olması açısından hurmaya benzetmiştir. Aslında mükemmel bir teşbih yoluyla müminleri ve genç sahâbîleri her yönden faydalı olmaya teşvik etmiştir.⁶¹⁹

3.2.4. Kur'ân Okuyanı Misk Kesesine Benzetmesi

حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْخَلَّالُ الْخُلَوَانِيُّ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ سَعِيدِ الْمُقْبَرِيِّ
عَنْ عَطَاءِ مَوْلَى أَبِي أَحْمَدَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بَعْثًا وَهُمْ ذُو عَدَدٍ
فَاسْتَقْرَأَهُمْ فَاسْتَقْرَأَ كُلَّ رَجُلٍ مِنْهُمْ مَا مَعَهُ مِنَ الْقُرْآنِ فَأَتَى عَلَى رَجُلٍ مِنْهُمْ مِنْ أَحَدِهِمْ سِنًا فَقَالَ « مَا مَعَكَ يَا
فُلَانُ. » قَالَ مَعِيَ كَذَا وَكَذَا وَسُورَةُ الْبَقَرَةِ. قَالَ « أَمَعَكَ سُورَةُ الْبَقَرَةِ. » فَقَالَ نَعَمْ. قَالَ « فَادْهَبْ فَأَنْتَ أَمِيرُهُمْ

⁶¹⁷ Daha geniş bilgi için bk. Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*, VII, 304-305; Sindî, *Hâşiyetü Sindî alâ Sünen-i İbn Mâce*, II, 473-474.

⁶¹⁸ İbn Mâce, *Zühd*, 22.

⁶¹⁹ Daha geniş bilgi için bk. Nevevî, *el-Minhâc*, XVII, 153-154; İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri*, I, 145-146; Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, II, 13-15, XXII, 166, 180.

«فَقَالَ رَجُلٌ مِنْ أَشْرَافِهِمْ وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا مَنَعَنِي أَنْ أَتَعَلَّمَ سُورَةَ الْبَقَرَةِ إِلَّا خَشْيَةَ أَلَّا أَقُومَ بِهَا. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ- صلى الله عليه وسلم «-تَعَلَّمُوا الْقُرْآنَ فَأَقْرَأُوهُ وَأَقْرَأُوهُ فَإِنَّ مَثَلَ الْقُرْآنِ لِمَنْ تَعَلَّمَهُ فَقَرَأَهُ وَقَامَ بِهِ كَمَثَلِ جِرَابٍ مَحْشُورٍ مِسْكَ يَفُوحٌ بِرِيحِهِ كُلُّ مَكَانٍ وَمَثَلُ مَنْ تَعَلَّمَهُ فَيَرْتَدُّ وَهُوَ فِي جُوفِهِ كَمَثَلِ جِرَابٍ وَكَيْ عَلَى مِسْكِ» قَالَ أَبُو عِيْسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ.

Tahrîc:

Tirmizî, Fedailül-Kur'ân, 2; İbn Mâce, Mukaddime, 27.

Tercüme:

Bize Hasan b. Ali el-Hallâl el- Hulvânî rivâyet etti, (dedi ki) bize Ebû Üsâme rivâyet etti, (dedi ki) bize Abdulhamîd b. Ca'fer, Sa'îd b. Ebû Sa'îd el-Makbüri'den rivâyet etti, O Atâ Mevlâ Ebû Ahmed'den, O da Ebû Hüreyre'den rivâyet etti ki, O şöyle söylemiştir:

Allah Rasûlü (s.a.v.), bir askerî müfereze göndermek istedi bu kimseler az sayıda idiler. Hz. Peygamber bu kişilerden okumalarını talep etti ve her birinin Kur'ân'dan ezberinde olan yerleri okumalarını istedi. Sıra onlardan yaşı en küçük olan (genç) birine geldi ve Hz. Peygamber ona:

- *Ey falan ezberinde ne var?* diye sordu. O da:

- Benim ezberimde şu şu sureler ve Bakara sûresi var, dedi. Rasûl-i Ekrem (s.a.v.):

- *Senin ezberinde Bakara sûresi de mi var?* buyurdu. O kişi de:

- Evet, dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber:

- *O halde haydi git sen onların emîrisin (komutanısın),* buyurdu. Akabinde onların ileri gelenlerinden bir adam:

- Yâ Rasûlellah! Bakara sûresini öğrenmemden beni men eden şey, yalnızca ondaki ahkâmı yerine getirememek korkusudur, dedi. Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

“Kur’ân’ı öğrenin, onu okuyun ve okutun. Şüphesiz Kur’ân’ın misali ile, onu öğrenen, okuyan ve gereğini yapan kimsenin misali (durumu) içi misk ile doldurulan ve kokusu her tarafa yayılan bir kaba (keseye) benzer. Kur’ân kalbinde olduğu halde (onu okumayan ve amel etmeyen) yatıp uyuyan (gafil) kimsenin misali ise içinde misk olduğu halde ağzı sıkıca bağlı bir kaba benzer.”

Ebû İsâ (Tirmizî): Bu hasen hadistir, demiştir.⁶²⁰

Tahkik:

Hadiste geçen “وَقَامَ بِهِ” -Onu ikame eden” cümlesinden maksatın, onu okumaya devam eden ve onunla amel eden kimse olduğu ifade edilmiştir.⁶²¹

Allah Rasûlü (s.a.v.), burada içi misk dolu olup ağzı açık kaptan güzel kokular geldiği gibi Kur’ân’ı, ilimlerini ve içindeki hükümleri öğrenen, öğreten ve içindeki hükümlerle amel eden bir mümin de aynı bu misk kabı gibi etrafına güzel, manevi kokular yaydığına işaret etmiştir. Yine burada Kur’ân okuyan müminin kalbi misk kabına, Kur’ân-ı Kerîm de miske benzetilmiştir.⁶²² Yani içi Kur’ân ilimleri ve ahlâkı ile dolu olan ve içindikilerle ihlasla amel eden müminden etrafına nur, feyiz, ilim, irfan, edep ve hikmet yayılır. Böylece bundan etrafındaki kimseler istifade eder.

Kur’ân öğrendiği halde onu okumayan, başkasına öğretmeyen onunla amel etmeyen kişi ise içinde misk olduğu halde ağzı bağlanan kaba benzetilmiştir. İçi misk dolu kab ağzı bağlı olduğunda nasıl etrafına güzel kokular saçmazsa aynı şekilde Kur’ân bildiği halde gaflete dalıp onu okumayan ve içindikilerle amel etmeyen kimse de başkalarına fayda sağlayamaz.

⁶²⁰ Tirmizî, Fedâilü'l-Kur’ân, 2.

⁶²¹ Mübârekpûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*, VIII, 151.

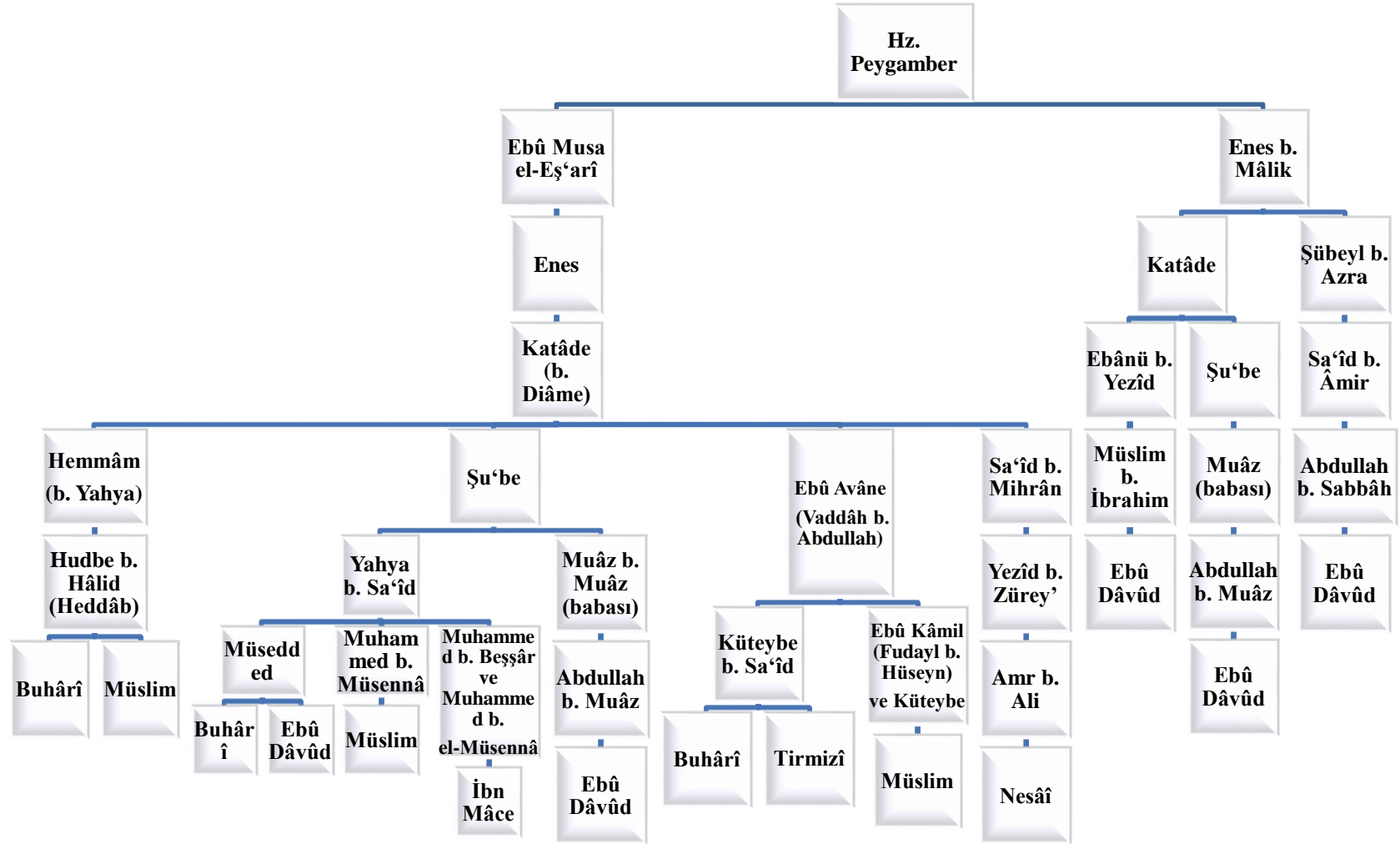
⁶²² Mübârekpûrî, *age.*, VIII, 151.

3.2.5. Kur'ân Okuyan Mümini Turunçgillere Benzetmesi

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، وَأَبُو كَامِلٍ الْجَحْدَرِيُّ، كِلَاهُمَا عَنْ أَبِي عَوَانَةَ، قَالَ قُتَيْبَةُ: حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ، عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَثَلُ الْمُؤْمِنِ الَّذِي يَقْرَأُ الْقُرْآنَ، مَثَلُ الْأَنْجَرِ، رِيحُهَا طَيِّبٌ وَطَعْمُهَا طَيِّبٌ، وَمَثَلُ الْمُؤْمِنِ الَّذِي لَا يَقْرَأُ الْقُرْآنَ مَثَلُ التَّمْرَةِ، لَا رِيحَ لَهَا وَطَعْمُهَا حُلْوٌ، وَمَثَلُ الْمُنَافِقِ الَّذِي يَقْرَأُ الْقُرْآنَ، مَثَلُ الرَّيْحَانَةِ، رِيحُهَا طَيِّبٌ وَطَعْمُهَا مُرٌّ، وَمَثَلُ الْمُنَافِقِ الَّذِي لَا يَقْرَأُ الْقُرْآنَ، كَمَثَلِ الْحَنْظَلَةِ، لَيْسَ لَهَا رِيحٌ وَطَعْمُهَا مُرٌّ.

Tahrîc:

Buhârî, Fedâilü'l-Kur'ân, 17, 36; Tevhîd, 57; Et'ime, 30; Müslim, Salâtü'l-Müsâfirîn, 243; Ebû Dâvûd, Edeb, 19; Tirmizî, Emsâl, 4; İbn Mâce, Mükaddime, 16, 38. Nesâî, iman 32.

Tercüme:

Bize Küteybe b. Sa'îd ve Ebû Kâmil el-Cahderî ikisi birlikte Ebû Avâne'den rivâyet ettiler, Küteybe dedi ki, Bize Ebû Avâne, Katâde'den, O Enes'ten, O da Ebû Musa el-Eş'arî'den naklen rivâyet etti, Ebû Musa (r.a.) şöyle demiştir:

Rasûlullah (s.a.v.):

“Kur’ân okuyan mümin turunç gibidir; tadı da güzeldir kokusu da güzeldir. Kur’ân okumayan mümin hurma gibidir; tadı güzeldir ama kokusu yoktur. Kur’ân okuyan günahkâr kişi reyhan otu gibidir; kokusu güzeldir ama tadı acıdır. Kur’ân okumayan günahkâr kişi ise Ebûcehil karpuzu gibidir; hem tadı acıdır hem de kokusu yoktur.” buyurmuştur.⁶²³

Tahkik:

Hâfız İbn Hacer, bu hadis-i şerif açıklarken, Kur’ân okuyan ve okumayan müminin durumunun farklı meyvelere benzetilmesini ve buna benzer rivayetleri ve kısımlarını incelemiştir. Hadiste geçen *“Tadı da güzeldir kokusu da güzeldir”* cümlesini açıklarken imanın tada, Kur’ân okumanın da kokuya benzetildiğini söylemiştir. Bunun sebebinin ise imanın Kur’ân okumaktan daha gerekli olduğunu, Kur’ân okumadan da imanın olabileceğini, aynı şekilde tadın da bir şeyin özüne kokusundan daha gerekli olduğunu, zira özün kokusunun gideceğini ancak tadının kalacağını ifade etmiştir.

Yine elma gibi hem güzel kokan hem de tadı olan bir meyveye değil de turunçgillere benzetmesinin hikmetini uzunca açıklamıştır. Zikredildiğine göre turunçgillerin kabuğu tedavide kullanılır, bu özelliği ile rahatlatıcıdır. Üstelik çekirdeğinden yağ elde edilir bunun da bazı faydaları vardır. Bu meyvenin çekirdeğinin kabuğu (zarı ve içi) beyaz renklidir keza müminin kalbide beyazdır. Yine bu meyvelerin cismi büyük, görünüşü güzeldir, rengi insana ferahlık verir, yumuşaktır, lezzetle yenir, güzel koku verir, zarı incedir, mideyi rahatlatır ve hazmı kolaylaştırır. Daha pek çok faydası vardır.⁶²⁴

Büyük hadis şârihlerinden İmam Nevevî, Hâfız Bedreddin Aynî ve Hâfız İbn Hacer, bu hadis-i şerifte Kur’ân hâfızının faziletine işaret olduğunu, maksatları izah

⁶²³ Müslim, Salâtü'l-Müsâfirîn, 243.

⁶²⁴ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, IX, 66-67.

etmek için misaller vermenin ve benzetme yapmanın Hz. Peygamber'in bir sünneti olduğunu, Kur'ân-ı Kerîmi okumaktan maksadın onunla gereği üzere amel etmek olduğunu söylemişlerdir.⁶²⁵

Hadis-i şerifte Allah Rasûlü (s.a.v.), mümini içindeki vitamin ve mineralleri, tadı, kokusu ve rengi ile her yönden faydalı olan turunçgillere, portakala benzetmiştir. Turunçgillerin sayısız faydaları aşikârdır. Bu benzetme ile Hz. Peygamber, turunçgiller gibi müminin de her yönden insanlara faydalı olmasını tavsiye etmiştir.⁶²⁶

Kısaca bu hadis-i şeriflerde Kur'ân okuyan, gereği gibi amel eden ve günah ve nifaktan sakınan bir müminin bu meyve gibi bütün özellikleri ile faziletli ve herkese faydalı olduğu ifade edilmiştir. Kur'ân okumayan, hükümleri ile amel etmeyen, günahkâr ve nifak sahibi kimselerin ise bu faydalardan ve faziletten mahrum olduğuna işaret edilmiştir. Hz. Peygamber gençlerle olan sohbetlerinde benzetme sanatlarını da sıkça kullanarak onları terbiye etmiştir.

3.2.6. Salih Arkadaş Misk Taşıyan Kimseye Benzetmesi

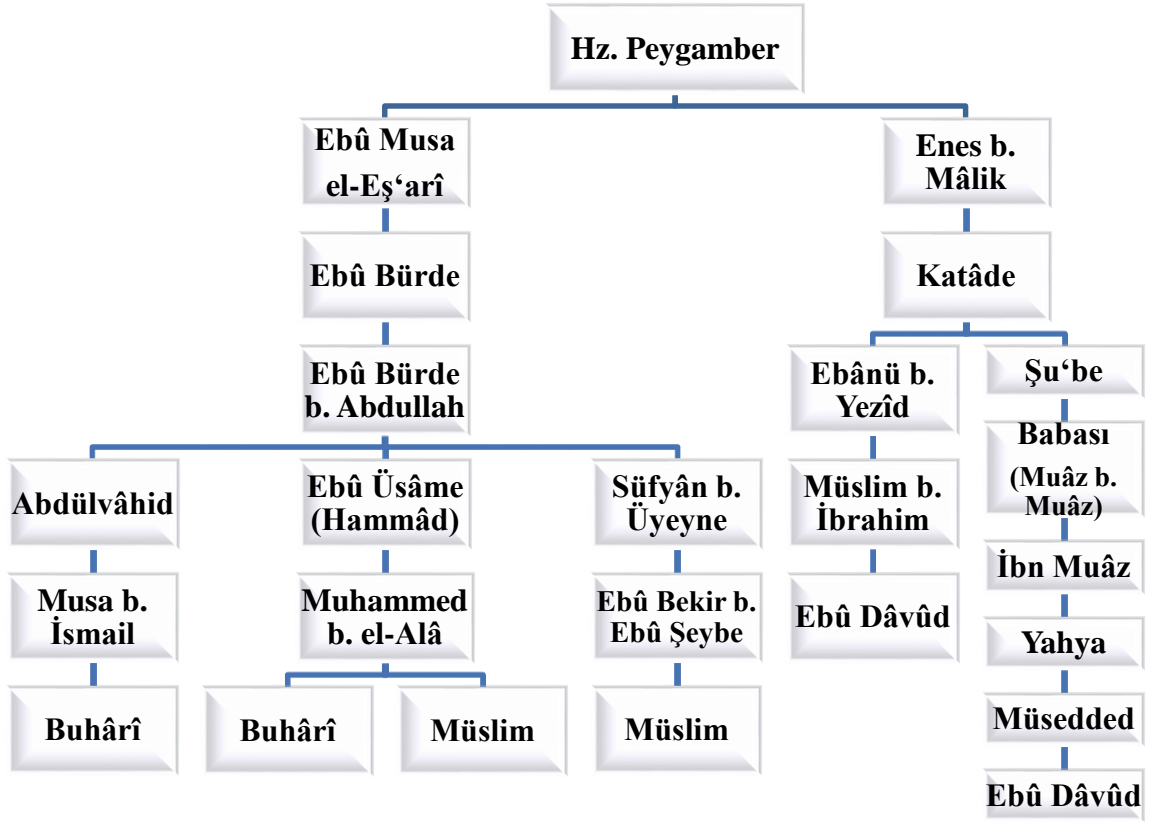
حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ حَدَّثَنَا أَبُو بُرْدَةَ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا بُرْدَةَ بْنَ أَبِي مُوسَى عَنْ أَبِيهِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - « مَثَلُ الْجَلِيسِ الصَّالِحِ وَالْجَلِيسِ السَّوِّءِ كَمَثَلِ صَاحِبِ الْمِسْكِ ، وَكَبِيرِ الْحَدَّادِ ، لَا يَعْدَمُكَ مِنْ صَاحِبِ الْمِسْكِ إِذَا تَشْتَرِيهِ ، أَوْ تَجِدُ رِيحَهُ ، وَكَبِيرِ الْحَدَّادِ يُحْرِقُ بَدَنَكَ أَوْ تَوْبَكَ أَوْ تَجِدُ مِنْهُ رِيحًا خَبِيثَةً

Tahrîc:

Buhârî, Zebâih 31, Büyû' 38; Sayd, 31; Müslim, Birr 146. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 16.

⁶²⁵ Nevevî, *el-Minhâc*, VI; 83-84; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, IX, 67; Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, XX, 37.

⁶²⁶ Daha fazla bilgi için bk. Dölek, s. 247-250; Numan Yazıcı, *Hadiste Emsâl*, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2007, s. 49-50.

Tercüme:

Bana Musa b. İsmail rivâyet etti, (dedi ki) bize Abdülvâhid rivâyet etti, (dedi ki) bize Ebû Bürde b. Abdullah rivâyet edip dedi ki, ben Ebû Bürde b. Ebû MuSa'dan işittim, O da Babası'ndan (Ebû Musa) naklen rivâyet edip dedi ki:

Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“İyi arkadaşla kötü arkadaş misk taşıyan kimse ile körük üfüren kimse gibidir. Misk taşıyan ya sana onu ikram eder yahut sen ondan (miski) satın alırsın ya da ondan güzel bir koku duyarsın. Körük üfüren kimse ise ya elbiseni yakar ya da ondan kötü bir koku duyarsın!”⁶²⁷

Tahkik:

Hz. Peygamber salih meclis arkadaşını misk taşıyana, kötü oturma arkadaşını da körükçüye benzetmiştir. Hadiste Efendimiz, iyi, din ve dünya bakımından faydalı, güzel ahlâk ve ilim sahibi kimselerle arkadaşlık yapmanın faziletine dikkat çekerek genç sahâbîlere onlarla arkadaşlık etmelerini tavsiye etmiştir. Kötü ahlâklı, bidat ehli, din ve

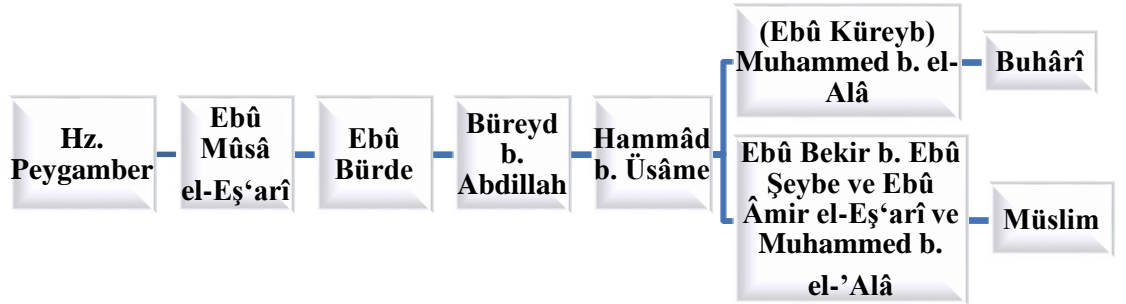
⁶²⁷ Buhârî, Büyû', 38.

dünya yönünden zararlı ve cahil kimselerde de onları sakındırmıştır. Ayrıca genç sahâbînin rivayet ettiği bu hadisten miskin alım satımının ve kullanılmasının caiz olduğu anlaşılmaktadır.⁶²⁸ Bunun yanında genç sahâbîlerin hem kendilerinin hem de arkadaşlarının salih ve faydalı kimseler olmasını tavsiye etmiştir. Yine onları kötü ve zararlı kimseler olmaktan ve bu gibi kimselerden sakındırmıştır.

3.2.7. Hidâyet ve İlmi Topraklara Düşen Bol Yağmura Benzetmesi

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ قَالَ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ أُسَامَةَ عَنْ بُرَيْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ عَنْ أَبِي مُوسَى
عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ « مَثَلُ مَا بَعَثَنِي اللَّهُ بِهِ مِنَ الْهُدَى وَالْعِلْمِ كَمَثَلِ الْغَيْثِ الْكَثِيرِ أَصَابَ
أَرْضًا ، فَكَانَ مِنْهَا نَقِيَّةٌ قَبِلَتِ الْمَاءَ ، فَأَنْبَتَتِ الْكَلَّاءَ وَالْعُشْبَ الْكَثِيرَ ، وَكَانَتْ مِنْهَا أَجَادِبُ أَمْسَكَتِ الْمَاءَ ، فَتَنَفَعَ
اللَّهُ بِهَا النَّاسَ ، فَشَرِبُوا وَسَقَوْا وَزَرَعُوا ، وَأَصَابَتْ مِنْهَا طَائِفَةٌ أُخْرَى ، إِنَّمَا هِيَ قَيْعَانٌ لَا تُمْسِكُ مَاءً ، وَلَا تُنْبِتُ
كَلًّا ، فَذَلِكَ مَثَلُ مَنْ فَقِهَ فِي دِينِ اللَّهِ وَنَفَعَهُ مَا بَعَثَنِي اللَّهُ بِهِ ، فَعَلِمَ وَعَلَّمَ ، وَمَثَلُ مَنْ لَمْ يَرْفَعْ بِذَلِكَ رَأْسًا ، وَلَمْ
يَقْبَلْ هُدَى اللَّهِ الَّذِي أُرْسِلْتُ بِهِ . » قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ قَالَ إِسْحَاقُ وَكَانَ مِنْهَا طَائِفَةٌ قَبِلَتِ الْمَاءَ . قَاعٌ يَغْلُوهُ الْمَاءُ
، وَالصَّفْصَفُ الْمُسْتَوِيُّ مِنَ الْأَرْضِ ،

Tahrîc: Buhârî, İlim, 20; Müslim, Fedâil, 15.

Tercümesi:

Bize Muhammed b. el-Alâ rivâyet edip dedi ki, bize Hammâd b. Üsâme, Büreyd b. Abdillâh'dan, O Ebû Bürde'den, O da Ebû Mûsâ'dan, O da Nebî'den (s.a.v.) naklen rivâyet etti, Allah Rasûlü:

“Allah'ın benim ile gönderdiği hidayet ve ilim (muhtelif) topraklara düşen bol yağmura benzer. Bunlardan bazıları temizdir, suyu içine alır, bol bitki ve ot yetiştirir. Bazıları da kuraktır, suyu (yüzeyinde) tutar. Bu sudan insanlar istifade eder, hem

⁶²⁸ Nevevî, *el-Minhâc*, XVI, 178; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, IV, 324; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, XI, 220-221.

*kendileri içerler hem de (hayvanlarını) sularlar ve ziraat yaparlar. Başka bir toprak çeşidi de vardır ki dümdüzdür. (Ona da yağmur düşer fakat) o ne alır ne de bitki bitirir. Allah'ın dinini inceden inceye fehmeden (fakîh), Allah'ın beni kendisiyle gönderdiğinden (hidâyet ve ilimden) faydalanan, öğrenen ve öğreten kimse ile (bunları duyduğu vakit kibrinden) başını bile kaldırmayan ve kendisiyle gönderildiğim Allah'ın hidâyetini kabul etmeyen kimsenin misali işte böyledir, buyurmuştur.*⁶²⁹

Tahkik:

Kuşkusuz herkesin ilme iştiyakı aynı değildir. İlme susamış nice insanlar vardır ki, onlar ilmi alır, aynı zamanda işler ve başkalarının da istifadesine sunar. Kimileri ilmi sadece kendi gelişimi için öğrenir ve onu içinde saklı tutar. Kimileri de vardır ki, ilme hiç ilgi duymaz, bilgiye olan ihtiyacını kavrayamaz.

İmam Nevevî (rh.a) insan çeşitlerini üç türlü araziye benzetmiş ve bunları teker teker açıklamıştır:

“Allah Rasûlü bu sözünde kendisine verilen ilim ve hidâyeti yağın yağmura misal vermiştir. Yani arazi gibi insanlarda üç türdür. Burada da insanların çeşitlerini arazi çeşitlerine benzetmiştir. Üç türlü arazi olduğu gibi insanlar da üç türdür.

1. Arazi türü yağmurdan (ilim ve hidâyetten) istifade eder şâyet ölü ise yağmurdan sonra canlanır ve ot bitirir. Böylece canlılar kendisinden istifade eder. Bu tür insanlar da aynı şekildedir. Bu tür insanlara ilim ve hidâyet ulaşır, o da bunu öğrenerek kalbi hayat bulur. Bununla amel eder ve başkasına öğretir. Böylece hem kendisi hem de başkası faydalanır.

2. Arazi türü, kendisi yağmuru kabul etmez. Ancak bununda bir faydası vardır ki suyu başkası için tutmasıdır. Böylece canlılar ondan istifade eder. Bu tür insanlar da böyledir. Bu ilimleri öğrenen kalpleri olmakla birlikte derin bir anlayış ve kavrayışları yoktur. Sahip olduğu ilim ile manaları ve hükümleri çıkartacak akli bir derinlikleri yoktur. Üstelik bunların itaat ve ilim ile amel etmek yolunda ciddi bir gayretleri de yoktur. Bununla birlikte bu kimseler bu ilmi öğrenirler ki ilme ihtiyacı olan susamış, istifade edecek ve başkalarına da faydalı olabilecek talebeler gelir ve kendisinden bu ilmi öğrenir. Böylelikle o talebe o kimseden yararlanır ve başkalarında faydalı olur.

3. Arazi türü de çoraktır orada ne bitki biter ne de benzeri bir şey. Ne kendisi yağmur suyundan istifade eder ne de başkası ondan faydalansın diye suyu tutar. Bu tür insanlar da bu araziye benzer. Ne öğrenen bir kalpleri vardır ne de anlayışları. İlmi dinledikleri vakit ondan istifade etmezler, başkalarına faydalı olmak için de o ilmi öğrenmezler.

⁶²⁹ Buhârî, İlim, 20.

Bu hadis-i şerifte çeşitli ilimler vardır. Birisi temsil vermektir. Yine ilim öğrenip öğretmenin fazileti, bunlara aşırı teşvik ve ilimden yüz çevirmenin yerilmesi gibi hususlar vardır.⁶³⁰

Hâfız Bedreddin Aynî de yine İmam Nevevî'den nakiller yapmış ve hadisteki beyan sanatı ile ilgili incelikleri açıklamıştır.⁶³¹

Hafız İbn Hacer'in naklettiğine göre; İmam Kurtubî ve diğer hadis yorumcuları Allah Nebîsi'nin (s.a.v.) kendisi vesilesiyle gönderilen dini, ihtiyaç halinde insanlara gelen bol yağmura benzermiştir. Zira O'nun peygamber olarak gönderilmesinden önceki insanların durumu da böyledir. Nasıl yağmur ölü beldeyi, toprağı diriltiyorsa peygamberle gönderilen din ilimleri de aynı şekilde ölü kalpleri diriltmektedir. Devamında da topraklar gibi insanların da çeşit çeşit olduğu zikredilmiştir.⁶³²

Böylece Hz. Peygamber genç sahâbîleri ilme, öğrendikleri ilim ile amel etmeye ve başkalarına faydalı olmaya teşvik etmiştir. Bunun yanında da cehaletten, tembellikten ve gafletten sakındırmıştır.

3.3. Eğitim ve Öğretim Açısından Değerlendirme

Rasûlullah (s.a.v.) gençleri eğitirken çeşitli temsil ve teşbihlerle meseleleri, hüküm ve ibadetleri onlara açıklamıştır. Genç sahâbîlerin rahatlıkla anlayacağı şekilde iyi bildikleri şeylere benzetme ve mukayese yoluyla beyan etmiştir. Teşbihle ilgili İmam Suyûtî (rh.a.), teşbihin belagât çeşitlerinin en değerli ve üstünlerinden olduğunu söylemiştir.⁶³³

Günümüz eğitimcileri de konunun benzetmelerle ve günlük hayattan misallerle açıklanması tavsiye etmektedir.⁶³⁴ Zira çoğunlukla mücerret (soyut) kavramların benzetme yoluyla anlatılması meselenin daha kolay anlaşılmasına vesiledir ve konuyu zihinlere yaklaştırıcıdır.⁶³⁵ Uzağı yaklaştırıcı, kapalı manaları açıcı⁶³⁶ ve manayı zihinde

⁶³⁰ Nevevî, *el-Minhâc*, 10/58-59. Nevevî, *el-Minhâc*, XV, 48; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, I, 177; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, II, 76.

⁶³¹ Aynî, *age.*, II, 78-80.

⁶³² İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, I, 177.

⁶³³ Suyûtî, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, III, 157.

⁶³⁴ Bayraktar, s. 179-180.

⁶³⁵ Gözütok, *Hz. Peygamber'in Hadislerinde Eğitim Metotları*, s. 181; Özbek, s. 161.

⁶³⁶ Özbek, s. 161.

canlandırıcıdır.⁶³⁷ Ayrıca bilgiyi öğretirken benzetmelerde bulunmak bilgilerin akılda kalıcı olmasını sağlamaktadır.⁶³⁸

Hâfız İbn Hacer temsilin faydasının, tekit (manayı kuvvetlendirme, pekiştirme) ve akledilen (ma'kûl/akılla bilinen) bir şeyi, hissedilen(mahsus) kılmak olduğunu, söylemiştir.⁶³⁹

Sonuç olarak eğitimciler, öğrencilerin seviyelerine göre, anlaşılır ve muhatabın bildiği şeylerden benzetmeler, misaller vermelidir.⁶⁴⁰

4. Soru-Cevap Yöntemi

4.1. Eğitim Açısından Soru-Cevap Yöntemi

Soru Cevap (isticvab) metodu sunuş yoluyla öğretim stratejisine giren bir yöntemdir.⁶⁴¹ Öğretmen-öğrenci veya öğrencilerin karşılıklı birbirine soru sorması yoluyla yapılan bir öğretimdir.⁶⁴²

Öğrenme ve öğretme ortamında⁶⁴³ öğretmenin düzenlediği soruları öğrencilerin sözler olarak cevaplamalarına, karşılıklı konuşmaya (muhavereye)⁶⁴⁴ ve sözel etkileşime dayalı bir yöntemdir. Bu yöntemde öğretmen cevap almak amacıyla sorular sorar ve aldığı cevapları değerlendirerek öğretimi gerçekleştirir.⁶⁴⁵

Geçmişte ve günümüzde önemli görülen ve aktif kullanılan bir eğitim metodudur.⁶⁴⁶ Eğitim tarihinde de en çok kullanılan metodlardan biridir. Sorular farklı amaçlar için sorulmaktadır.⁶⁴⁷ İyi sorunun çeşitli özellikleri vardır.⁶⁴⁸ Eğitimciler bunları iyi bilmeli, kaliteli ve yerinde sorular sormalı ve münasip cevaplar vermelidir.

⁶³⁷ Ferhan Genç, *Kur'an'da Münafıklarla İlgili Temsil ve Teşbihler*, (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi SBE, Konya: 2010, s. 57.

⁶³⁸ Nazif Yılmaz, "Peygamber Efendimizin Öğretim İlke ve Yöntemleri", *Etkili Din Öğretimi*, İstanbul: TİDEF Yayınları, 2010, s. 343-372; Özbek, s. 163; Bayraktar, s. 52.

⁶³⁹ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, II, 11.

⁶⁴⁰ Bayraktar, s. 53.

⁶⁴¹ Güven, 168. Gömleksiz s. 91.

⁶⁴² Özbek, 145.

⁶⁴³ Gömleksiz s. 91.

⁶⁴⁴ Öcal s. 210.

⁶⁴⁵ Güven, 168.

⁶⁴⁶ Öcal, s. 249; Esra Hacımüftüoğlu, *Kur'an-ı Kerim'in İrşad Uslubu*, Ankara: TDV, 2013s. 259.

⁶⁴⁷ Özbek, s. 146.

⁶⁴⁸ Bayraktar, s. 183.

Soru sormanın çok çeşitleri ve usûlleri vardır. Bunları çok iyi bilen Hz. Peygamber soru cevap usûlünü de çok kullanmıştır. Sahâbîlere farklı gayelerle sorular sormuş ve onları da uygun sorular sormaya teşvik etmiştir.

4.2. Allah Rasûlü'nün Soru-Cevap (İsticvab) Usûlü

Hz. Peygamber (s.a.v.) soru cevap yöntemini kullanarak gençlerin eğitim ve öğretimini sağlamıştır. Dini, Kitap ve hikmeti anlatırken çeşitli sorular sorarak sahâbîlerin dikkati çekmiş, daha iyi anlamalarını, zihin ve ilim yönünden gelişmelerini gerçekleştirmiştir.

4.2.1. Hz. Peygamberin Genç Sahâbîlere Sorular Sorması

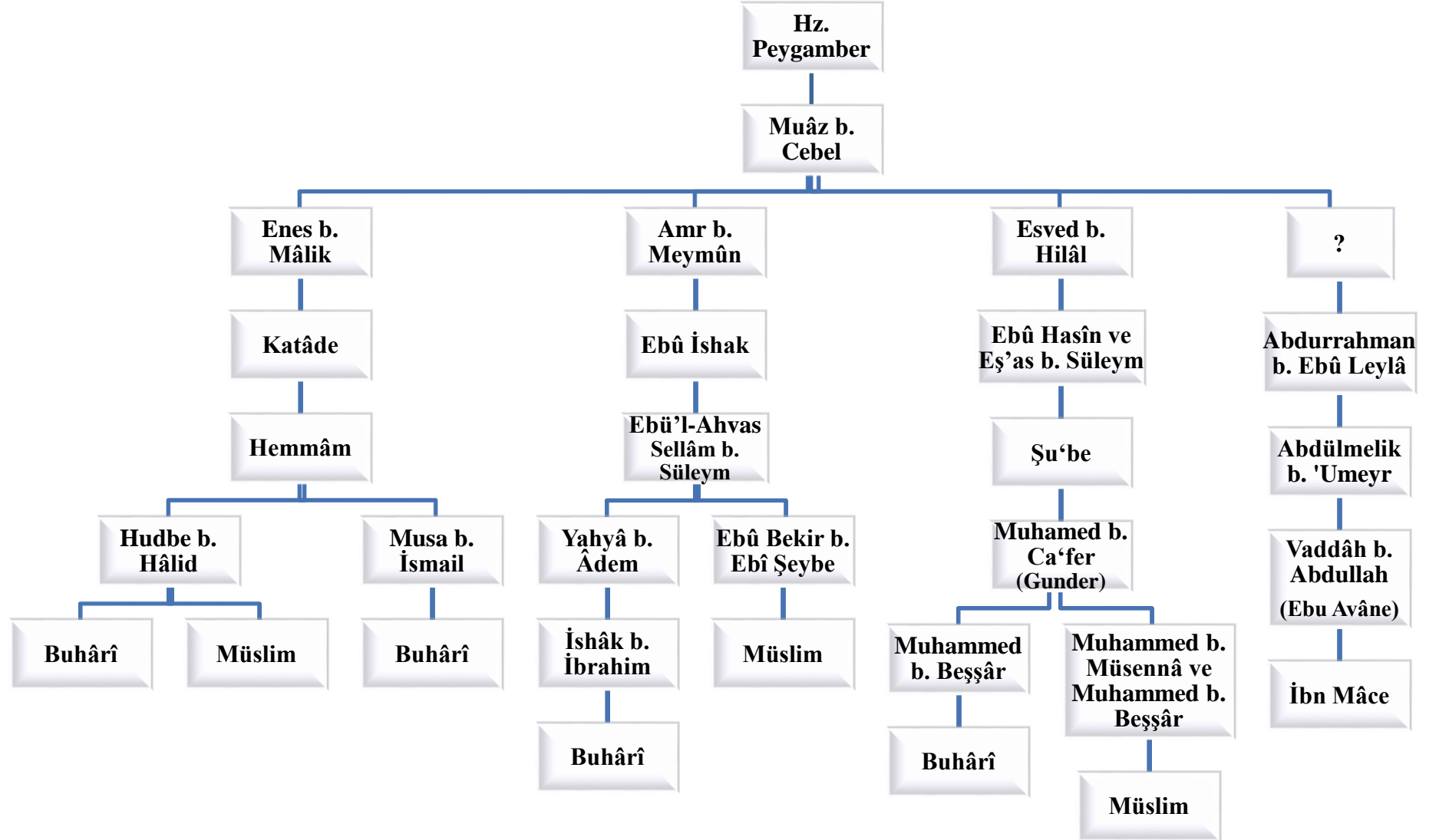
4.2.1.1. Konuyu Açıcı ve Öğretme Amaçlı Sorular Sorması

حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ سَمِعَ يَحْيَى بْنَ آدَمَ حَدَّثَنَا أَبُو الْأَحْوَصِ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ عَنْ عَمْرِو بْنِ مَيْمُونٍ
عَنْ مُعَاذٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ كُنْتُ رَدَفَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَلَى حِمَارٍ يُقَالُ لَهُ عُفَيْرٌ، فَقَالَ «
يَا مُعَاذُ، هَلْ تَدْرِي حَقَّ اللَّهِ عَلَى عِبَادِهِ وَمَا حَقُّ الْعِبَادِ عَلَى اللَّهِ. « قُلْتُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ « فَإِنَّ حَقَّ
اللَّهِ عَلَى الْعِبَادِ أَنْ يَعْبُدُوهُ وَلَا يُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا، وَحَقُّ الْعِبَادِ عَلَى اللَّهِ أَنْ لَا يُعَذَّبَ مَنْ لَا يُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا. « فَقُلْتُ
يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَفَلَا أُبَشِّرُ بِهِ النَّاسَ قَالَ « لَا تُبَشِّرُهُمْ فَيَتَكَلَّمُوا. »

Tahrîc:

Buhârî, Cihâd, 46; Rikâk, 37; Libâs, 101; Müslim, İman 49, Tirmizî, İman 18; İbn Mâce, Zühd, 35.⁶⁴⁹

⁶⁴⁹ İsnadı sahihtir bk. İbn Mâce, *es-Sünen*, (thk. Şuayb el-Arnaût), V, 353.

Tercüme:

Bana İshâk b. İbrahim rivâyet edip dedi ki, Yahyâ b. Âdem işitip dedi ki, bize Ebû'l-Ahvas, Ebû İshak'tan, O da Amr b. Meymûn'dan, O da Muâz'dan naklen rivâyet etti ki, O şöyle demiştir:

Ben bir seferde Allah Nebisi'nin bindiği Ufeyr denilen bir merkep üstünde Onun terkisindeydim. Allah Rasûlü (s.a.v.) bana:

— *Yâ Muâz! Allah'ın kulları üzerindeki hakkı ve kulların da Allah üzerindeki hakkı nedir bilir misin?*, diye sordu.

Ben de:

— Bunu Allah ve Rasûlü en iyi bilendir, dedim. Rasûlüllah:

— *Allah'ın kulları üzerinde sabit olan hakkı, kulların Allah'a itaat ve kulluk etmeleri ve Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamalarıdır. Kulların Allah üzerindeki hakkı da, kendisine hiçbir şeyi ortak koşmayan kişiye azap etmemesidir*⁶⁵⁰ buyurdu.

Bunun üzerine ben:

— *Yâ Rasûlallah! Bunu ben insanlara müjdelemeyim mi?* diye sordum.

Allah Rasûlü:

— *Hayır, bunu onlara müjdeleme! Sonra buna dayanıp güvenirler*, buyurdu.⁶⁵⁰

Tahkik:

İmam Ahmed'in (rh.a.) rivayetinde Hz. Peygamber, belirli aralıklarla Muâz'a (r.a.) üç defa nida ettikten sonra soru sormuştur.⁶⁵¹ Genç sahâbî bu anlatımıyla Rasûlüllah'a (s.a.v.) ileri derecede yakınlığını mübalağa ile ifade etmek istemiştir.⁶⁵² Allah Rasûlü'nün Muâz'ı terkisine bindirmesi genç sahâbîye verdiği değeri ve yakınlığı izhar etmektedir. Böylece ona öğretmek istediğini daha rahat öğretmiştir. Efendimiz yolda bile gençlerin eğitimine devam etmiş her fırsatı iyi değerlendirerek onlara önemli şeyler bildirmiştir.

Hz. Peygamber vereceği habere gerekli önemi vermesi böylece işiteceği sözlere tam manasıyla dikkat etmesi için üç defa Muâz'a seslenmiştir.⁶⁵³ Nitekim Allah Rasûlü, konuştuğu zaman ifadeyi pekiştirmek ve daha iyi anlaşılmasını sağlamak için⁶⁵⁴ sözünü üç defa tekrar etmiştir.⁶⁵⁵ Dikkatini iyice çektikten ve zihnini topladıktan sonra konuyu

⁶⁵⁰ Buhârî, Cihâd, 46.

⁶⁵¹ Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, 3/260.

⁶⁵² Nevevî, el-Minhâc, 1/230.

⁶⁵³ Nevevî, age., 1/231.

⁶⁵⁴ İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, XI, 340.

⁶⁵⁵ Nevevî, el-Minhâc, 1/481. İbn Hacer, age., XI, 340

açıcı soru sormuştur. Genç sahâbînin Allah ve Rasûlü en iyi bilendir, diye cevap vermesi saygısını ve edebinin güzelliğini göstermektedir. Akabinde cevabı kendisi vermiş ve Allah Teâlâ'ya şirk koşmamaya ve ibadete sevk etmiştir. Bunu yapanı da büyük bir müjde ile müjdelemiştir. Bu büyük müjdeyi ve gaybî bilgiyi güvendiği genç sahâbîye öğretmiştir. Bu müjdeye güvenerek salih amellerden kalır diye de başkasına haber vermesine izin vermemiştir.⁶⁵⁶

Bazı eğitimciler, sorulan sorunun açık bir amacının olması gerektiğini belirtir. Ayrıca yerinde sorulan soruların dikkatleri istenilen noktada toplmaya yaradığını, araştırmaya ve öğrenmeye teşvik ettiğini söyler.⁶⁵⁷

Hâfız İbn Hacer (rh.a.), bu hadisten hocanın talebeyi denemek ve onun karşılaştığı zorlukları açıklamak için soru sorabileceği hükmünün çıktığını söylemiştir.⁶⁵⁸

4.2.1.2. Öğretici ve (Kur'ân) Öğrenmeye Teşvik Edici Sorular Sorması

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَمْرٍو بْنِ السَّرْحِ أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي مُعَاوِيَةُ عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ الْحَارِثِ عَنِ الْقَاسِمِ مَوْلَى مُعَاوِيَةَ عَنِ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ كُنْتُ أَقُوذُ بِرَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- نَاقَتَهُ فِي السَّفَرِ فَقَالَ لِي يَا عُقْبَةُ أَلَا أَعْلَمُكَ خَيْرَ سُورَتَيْنِ فُرِئَتَا. فَعَلَّمَنِي قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ وَقُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ. قَالَ فَلَمْ يَرِنِي سُرْرَتُ بِهِمَا جِدًّا فَلَمَّا نَزَلَ لِصَلَاةِ الصُّبْحِ صَلَّى بِهِمَا صَلَاةَ الصُّبْحِ لِلنَّاسِ فَلَمَّا فَرَعَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- مِنَ الصَّلَاةِ التَّفَتَ إِلَيَّ فَقَالَ يَا عُقْبَةُ كَيْفَ رَأَيْتَ.

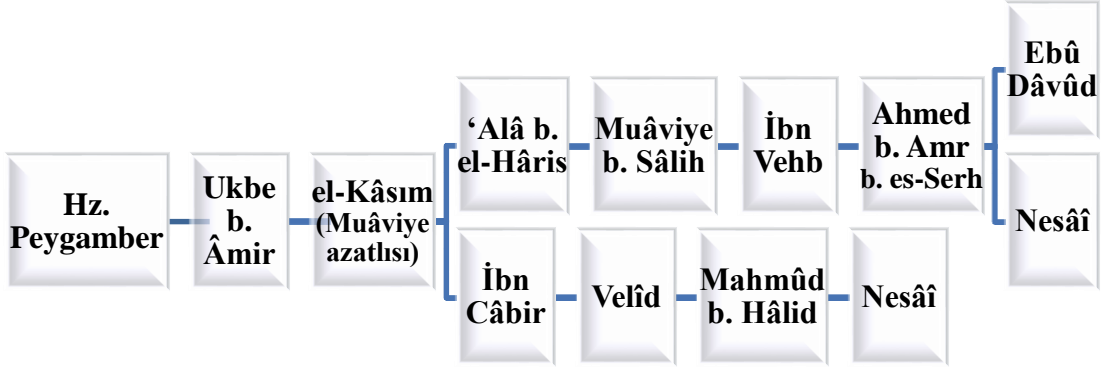
Tahrîc:

Ebû Dâvûd, Vitir, 19; Nesâî, İstiâze, 1. (Ayrıca bk. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/144, 148).

⁶⁵⁶ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, XI, 339-340

⁶⁵⁷ Bayraktar, s. 183.

⁶⁵⁸ İbn Hacer, age., XI, 340

Tercüme:

Bize Ahmed b. Amr b. es-Serh rivâyet edip dedi ki, bize İbn Vehb haber verip dedi ki, bana Muâviye haber verdi ki, O da Alâ b. el-Hâris'den, O da el-Kâsım'dan (Muâviye azatlısı), O da Ukbe b. Âmir'den naklen rivâyet etti ki, Ukbe (r.a.) şöyle demiştir:

Bir yolculuk esnasında Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) devesini sevk edip götürüyordum. Bana:

- *Ey Ukbe! Sana, okunan iki hayırlı sûre öğreteyim mi?* buyurdu ve bana Felak ve Nas surelerini talim etti (öğretti). Ancak benim bu iki sûre (öğrenmem) ile pek fazla sevindiğimi görmedi. Sabah namazı için konaklayınca, insanlara sabah namazını o iki sûre ile kıldırды. Namazı bitirince bana döndü ve;

- *Ey Ukbe! (bu iki sûreyi) nasıl buldun (fikrin nedir)?* buyurdu.⁶⁵⁹

Tahkik:

Hz. Peygamber soru cümlesine genç sahâbînin ismiyle hitap ederek başlamıştır. Böylece hem ona değer verdiğini ifade etmiş hem de dikkati konu üzerine toplamasını sağlamıştır. Hadis-i şeriften anlaşıldığı üzere, Ukbe b. Âmir (r.a.), Rasûlüllah (s.a.v.) kendisine hayırlı iki sûre öğreteceğini söyleyince, çok daha uzun sûreler öğreteceğini zannetmiştir. Fakat Hz. Peygamber Felak ve Nâs surelerini okuyunca, buna fazla memnun olmamıştır. Daha uzun sûre öğretmesini beklemiştir. Nesâî'nin rivâyetinde bu durumu daha açık olarak şöyle genç sahâbînin diliyle şöyle ifade edilmiştir:

“Allah Rasûlü (s.a.v.) binici olduğu halde peşine düşüp elimi ayağına koydum ve “Bana Hûd ve Yûsuf surelerini okut Ey Allah'ın Rasûlü!” dedim. O da:

“*Sen Allah katında Felak ve Nâs sûrelerinden daha belîğ olanı okumadın*” buyurdu.⁶⁶⁰

⁶⁵⁹ Ebû Dâvûd, Vitir, 19 (Fedailü'l-Kur'ân, 352, h.n. 1462).

⁶⁶⁰ Nesâî, İstiâze, 1.

Hız. Peygamber hoşuna gitmediğini görmesi üzerine sabah namazında okuyarak bu iki surenin kısa olsa da anlam ve fazilet itibariyle çok değerli olduğunu göstermiştir.⁶⁶¹

Allah Rasûlü (s.a.v.), hem genç Ukbe'nin (r.a.) öğrenme isteğini öğrenmek hem de ona önemli bilgiler öğretmek için ve meseleyi açmak amacıyla soru sormuştur. Bu soru özellikle öğretme amaçlı sorulardan biridir. Hız. Peygamber ashâbına bir şey öğretmek ve bildirmek istediğinde bu ve buna benzer lafızlarla onlara soru sorarak konuya giriş yapmış ve zihinleri konuya hazırlamıştır. Bu vesileyle hem ilim talep etmeye hevesli olup olmadıklarını, seviyelerini öğrenmiş hem de konuya giriş yaparak dikkatlerini konunun üzerine çekmiştir. Bununla beraber anlatacağı konu başlığını bir soru cümlesi ile vermiştir. Böylelikle ilme, öğrenmeye teşvik etmiş ve muhatabını daha yakından tanımıştır.

Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) sahâbîlere ilim hususunda sual etmesi, ya sahâbeyi söyleyeceğı şey hakkında dikkatle kulak vermeye teşvik etmek içindir. Yahut sahâbenin anlayışını veya ilim seviyesini keşfetmek içindir.⁶⁶²

4.2.1.3. (Kur'ân, İlim) Öğrenmeye Teşvik Edici Sorular Sorması

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَأَبُو سَعِيدٍ الْأَشْجَعِيُّ، قَالَا: حَدَّثَنَا وَكَيْعٌ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَيُّحِبُّ أَحَدُكُمْ إِذَا رَجَعَ إِلَى أَهْلِهِ أَنْ يَجِدَ فِيهِ ثَلَاثَ خَلِفَاتٍ عِظَامِ سِمَانٍ؟» قَالَا: ثَلَاثُ آيَاتٍ يَقْرَأُ بِهِنَّ أَحَدُكُمْ فِي صَلَاتِهِ، خَيْرٌ لَهُ مِنْ ثَلَاثِ خَلِفَاتٍ عِظَامِ سِمَانٍ

Tahrîc:

Müslim, Salâtü'l-müsâfirîn, 250. İbn Mâce Edeb, 52.

⁶⁶¹ Daha fazla bilgi için bk. Yeniell ve Kayapınar, *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*, V, 430.

⁶⁶² Tibî, *Şerhu't-Tibî 'alâ Mişkât*, V, 1643.

Tercüme:

Bize Ebû Bekir b. Ebû Şeybe ve Ebû Sa'îd el-Eşec rivâyet edip dediler ki, bize Vekî', el-A'meş'den, O da Ebû Sâlih'den, O da Ebû Hüreyre'den naklen rivâyet etti ki, O şöyle demiştir:

Rasûlullah (s.a.v.):

— Sizden biriniz aile fertlerinin yanına döndüğü zaman orada iri, semiz ve hamile olan üç adet deve bulmasını ister mi? diye sordu. Biz:

— Evet! cevabını verdik. Allah Rasûlü:

— O halde birinizin namazında okuyacağı üç âyet (öğrenmesi), kendisi için iri, semiz ve gebe olan üç deveden daha hayırlıdır, buyurdular.⁶⁶³

Tahkik:

İmam Nevevî, hadis-i şerifte geçen “خَلِفَاتٍ-halifât” kelimesinin hamilelik süresinin yarısını geçmiş olan gebe develer için söylendiğini belirtmiştir.⁶⁶⁴ Hz. Peygamber (s.a.v.) hamile deve arapların en kıymetli mallarından sayıldığı için örnek olarak göstermiştir.⁶⁶⁵

Hiz. Peygamber Ashâb-ı kirâmın sevdiği ve iyi bildiği şeylerden misaller vererek soru sormaya başlamıştır. Böylece hem dikkatleri konu üzerinde toplamış hem de ilgi çekmiştir. Dünyevî menfaatlerden sevdikleri şeylerden daha hayırlı ve kalıcı olan ahiret amellerine genç sahâbîleri yönlendirmiştir. Allah'ın farz kıldığı namaza, Kur'ân-ı Kerîm'i öğrenip öğretmeye, ezberlemeye ve onu namazda okumaya teşvik etmiştir. Böylece onlara doğru yolu göstermiştir.⁶⁶⁶

⁶⁶³ Müslim, Salâtü'l-müsâfirîn, 250.

⁶⁶⁴ Nevevî, *el-Minhâc*, III, 157; Ayrıca bk. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, I, 113; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, XV, 43.

⁶⁶⁵ Hatipoğlu, *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi*, IX, 573.

⁶⁶⁶ Daha Geniş bilgi için bk. Ahmed Davutoğlu, *Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, İstanbul: Sönmez Neşriyat, 1977, I, 456.

4.2.1.4. İlme Teşvik Edici ve Mukayese İçerikli Soru Sorması

وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا الْفَضْلُ بْنُ دُكَيْنٍ، عَنْ مُوسَى بْنِ عَلِيٍّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي، يُحَدِّثُ عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ، قَالَ: خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَنَحْنُ فِي الصُّفَّةِ، فَقَالَ: «أَيُّكُمْ يُحِبُّ أَنْ يَغْدُوَ كُلَّ يَوْمٍ إِلَى بُطْحَانَ، أَوْ إِلَى الْعَقِيقِ، فَيَأْتِي مِنْهُ بِنَاقَتَيْنِ كَوْمَاوَيْنِ فِي غَيْرِ إِيْمٍ، وَلَا قَطْعِ رَحِمٍ؟»، فَقُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ نُحِبُّ ذَلِكَ، قَالَ: أَفَلَا يَغْدُو أَحَدُكُمْ إِلَى الْمَسْجِدِ فَيَعْلَمُ، أَوْ يَقْرَأُ آيَتَيْنِ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، خَيْرٌ لَهُ مِنْ نَاقَتَيْنِ، وَثَلَاثَ خَيْرٌ لَهُ مِنْ ثَلَاثٍ، وَأَرْبَعٌ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَرْبَعٍ، وَمِنْ أَعْدَادِهِنَّ مِنَ الْإِبِلِ

Tahrîc:

Müslim, Salatü'l-müsafirîn, 251. Ebû Dâvûd, Fezâilü'l-Kur'ân, 347 (Vitr, 14).

Tercüme:

Bize Ebû Bekr b. Ebû Şeybe rivâyet edip dedi ki, bize el-Fadl b. Dükeyn rivâyet etti ki, O Musa b. Uley'den, O da (Suffe Ehli'nden olan) Ukbe b. Âmir'den naklen rivâyet etti ki, Ukbe (r.a.) şöyle demiştir:

“Biz Suffe’de iken Rasûlüllah (sav) yanımıza çıkageldi ve

- Hanginiz her gün sabahleyin Allah’a (karşı) günah işlemeden ve sila-i rahimi (akrabalık bağlarını) kesmeden Buthân’a veya Akîk’a⁶⁶⁷ gidip iri hörgüçlü, gösterişli iki deve almayı arzu eder? buyurdu. Bunun üzerine biz;

- Bunu hepimiz isteriz yâ Rasûlallah! dedik. Allah Rasûlü:

- Allah’a yemin ederim ki! birinizin her gün sabahleyin mescide gidip Allah’ın Kitabı’ndan iki âyet öğrenmesi, onun için iki deveden daha hayırlıdır. Üç âyet öğrenmesi üç deveden, dört âyet öğrenmesi de onun için dört deveden daha hayırlıdır. (Öğrenilecek her âyet) kendi sayısınca deveden daha hayırlıdır, buyurdu.”⁶⁶⁸

⁶⁶⁷ Medineye en yakın deve pazarlarının kurulduğu vadidir.

⁶⁶⁸ Müslim, Müsâfirîn, 251.

Tahkik:

İmam Nevevî, hadis-i şerifte geçen “Buhtân”ın Medine yakınlarında bir yerin (vadinin) adı olduğunu söylemiştir. “Kevmâ” kelimesinin ise hörgüçlü deve anlamında olduğunu belirtmiştir.⁶⁶⁹ Buhtân ve Akîk vadilerinin misal olarak verilmesi buraların deve satılan en yakın pazarlar olması sebebiyle olduğu söylenmiştir.⁶⁷⁰

Hz. Peygamber genç sahâbîlere bir önceki hadiste olduğu gibi konuyu açıcı, dikkat çekici ve öğretici sorular sormuştur. Yine Arapların en çok sevdiği ve bildiği hayvan olan besili ve hamile bir deveyi temsil yolu ile örnek olarak vermiştir. Allah’ın kitabından bir âyet öğrenmelerinin böyle bir deveye sahip olmaktan daha hayırlı olduğunu bildirerek onları mescide gitmeye, Allah’ın kitabından âyetler ve ilim öğrenmeye teşvik etmiştir.⁶⁷¹ Ayrıca Efendimiz hadis-i şerifteki soru cümlesinin içinde hergün sabah erkenden, günah işlemeden ve akrabalık bağlarını kesmeden gitmekten bahsederek genç sahabelere salih amelleri ve nasıl ilim öğrenilmesi gerektiğini soru içerisinde öğretmiştir.

4.2.1.5. Seviye Belirleyici ve Öğretici Sorular Sorması

حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ عَنْ شُعْبَةَ عَنْ أَبِي عَوْنٍ عَنِ الْحَارِثِ بْنِ عَمْرِو بْنِ أَحْيَى الْمُغِيرَةَ بْنِ شُعْبَةَ عَنْ أَنَسٍ
مِنْ أَهْلِ حِمْصَ مِنْ أَصْحَابِ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- لَمَّا أَرَادَ أَنْ يَبْعَثَ مُعَاذًا إِلَى
الْيَمَنِ قَالَ « كَيْفَ تُفْضِي إِذَا عَرَضَ لَكَ فَضَاءٌ ». قَالَ أَقْضِي بِكِتَابِ اللَّهِ. قَالَ « فَإِنْ لَمْ تَجِدْ فِي كِتَابِ اللَّهِ .
» قَالَ فَبِسُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- . قَالَ « فَإِنْ لَمْ تَجِدْ فِي سُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم-
وَلَا فِي كِتَابِ اللَّهِ . » قَالَ أَجْتَهُدُ رَأْيِي وَلَا أَلُو . فَضَرَبَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- صَدْرَهُ وَقَالَ الْحَمْدُ
لِلَّهِ الَّذِي وَفَّقَ رَسُولَ رَسُولِ اللَّهِ لِمَا يُرْضَى رَسُولَ اللَّهِ .

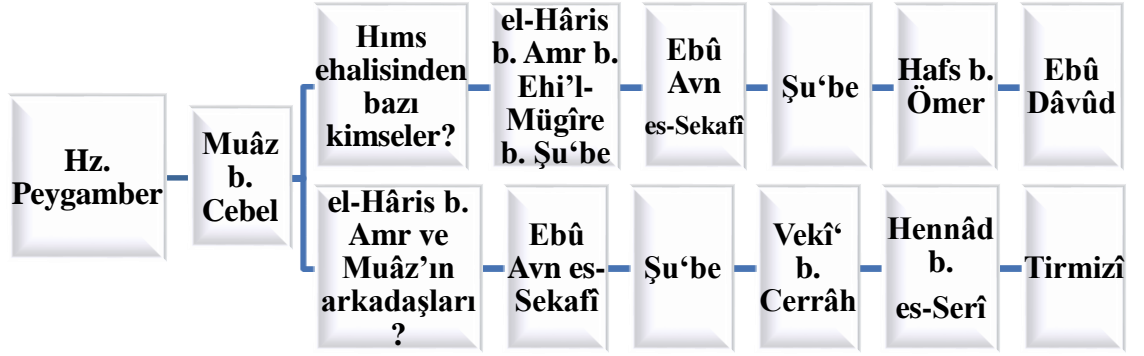
Tahrîc:

Ebû Dâvûd, Akdiye, 11; Tirmizî, Ahkâm, 3.

⁶⁶⁹ Nevevî, *el-Minhâc*, III, 157.

⁶⁷⁰ Yeniél ve Kayapınar, *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*, V, 408.

⁶⁷¹ Daha Geniş bilgi için bk. Davutoğlu, *Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, I, 457.

Tercüme:

Bize Hafs b. Ömer rivâyet etti, O Şu'be'den, O da Ebû Avn es-Sekafî'den, O da el-Hâris b. Amr b. Ehi'l-Mügîre b. Şu'be'den, O da Hıms ehalesinden ve Muâz b. Cebel'in arkadaşlarından (olan) bir takım insanlardan rivâyet etmiştir:

Allah Rasûlü (s.a.v.) Muâz'ı (r.a.) Yemen'e (vali olarak) göndermek istediğinde şöyle buyurdu:

- (Sana bir dava geldiğinde) nasıl hüküm vereceksin?
- Allah'ın Kitabı'na göre hüküm vereceğim.
- Allah'ın Kitabı'nda (o konuda) bir hüküm bulamazsan?
- Rasûlüllah'ın (s.a.v.) sünneti ile (hüküm vereceğim).
- Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) sünnetinde de bulamazsan?
- Kendi görüşümle ichtihad ederek hüküm vereceğim.

Bunun üzerine Hz. Peygamber "bütün hamdeler Allah Rasûlü'nün elçisini (onun arzuladığı cevabı vermeye) muvaffak kılan Allah'a mahsustur." buyurdu.⁶⁷²

Tahkik:

Burada da Rasûl-i Ekrem (s.a.v.), genç sahâbîyi Yemen'e kadı (ve vali) olarak gönderirken seviyesini öğrenmek ve ne yapması gerektiğini öğretmek için soru sormuştur. Aldığı cevap üzerine sevinerek Allah Teâlâ'ya hamd etmiş ve Muâz b. Cebel'in kendisinin elçisi olduğuna işaret etmiştir.

⁶⁷² Ebû Dâvûd, Akdiye, 11. Muâz'ın (r.a.) arkadaşların ve Hâris b. Amr'ın müphem olmasından dolayı bu hadisin isnadının zayıf olduğu söylenmiştir. Bk. Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, (thk. Şuayb el-Arnaût), V, 444. Zehebî, *Mizanü'l-İ'tidâl*'inde; "Bu hadisin Hz. Ömer ile Abdullah b. Mes'ud, Zeyd b. Sâbit ve İbn Abbâs'a ulaşan mevkuf şahidleri bulunduğunu, Beyhâkî'nin de bu mevkuf hadisleri *Sünen-i Kübrâ*'sında tahrir ettiğini" ifade etmiştir. Bk. Yeniçel ve Kayapınar, *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*, XII, 177. Ayrıca bu hadis ülemanın ittifakı ile kabul edilmiştir. Ülemanın ittifakıyla benimsemesi bir hadis-i şerif manevî mütevatir haline getirebilir. Sandıkcı, Kemal, *Câmiu'l-Usûl Tercüme ve Şerh*, XVI, 139.

Hız. Peygamber, genç sahâbîye soruyu kısa, öz bir şekilde ve art arda sormuştur. Ard arda aynı soruyu sorması izlemesi gereken yolu öğretmek içindir. Ayrıca genç sahâbîye ne yapması gerektiğini öğretmiştir ve kendisine önemli bir vazife vermiştir.

Hız. Peygamber burada insanların davalarını, meselelerini nasıl çözeceğini ve ilimdeki seviyesini öğrenmek için genç sahâbîye soru sorarak eğitime başlamıştır. Aldığı cevaplar üzerine memnun olmuş ve hamdetmiştir. Böylece genç sahâbîyi tasdik ederek ve herhangi bir ilavede bulunmayarak yapması gerektiğini iyi bildiğini onaylamış ve diğer genç sahabelere de örnek olmasını sağlamıştır.

Yani onun ve bu makamda olan kimseye bir dava veya bir mesele geldiğinde öncelikle bu meselenin çözümü için Allah Rasûlü'nün öğrettiği şekilde Kur'ân-ı Kerîm'e bakmak gerektiğini, orada bulamazsa Hız. Peygamber'in sünnetine bakması gerektiğini, orada da bulamazsa içtihat makamında olduğu için kendisinin içtihat ederek bir karara varması ve buna göre hüküm vermesi gerektiğini tasdik etmiştir. Kısaca Hız. Peygamber, sahâbeye davaları ve hükümleri sırasıyla nasıl çözeceklerini soru-cevap yöntemi ile öğretmiştir.⁶⁷³

Bazı günümüz eğitimcileri soruların, seviye tespiti, sınıf kontrolü ve öğrencileri tanıma gibi pek çok faydaları olduğunu söylemişlerdir.⁶⁷⁴

Görüldüğü üzere yeri geldikçe Hız. Peygamber (s.a.v.), sahâbîlerin seviyesini tespit etmek, onları kontrol etmek ve tanımak için onlara sorular sormuştur.

4.2.1.6. Bilgilerini Ölçebileceği Sorular Sorması

حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْخَلَّالُ الْخُلَوَانِيُّ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ سَعِيدِ الْمُقْبَرِيِّ
عَنْ عَطَاءِ مَوْلَى أَبِي أَحْمَدَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- بَعْنَا وَهُمْ ذُو عَدَدٍ فَاسْتَقْرَأَهُمْ
فَاسْتَقْرَأَ كُلَّ رَجُلٍ مِنْهُمْ مَا مَعَهُ مِنَ الْقُرْآنِ فَأَتَى عَلِيَّ رَجُلٍ مِنْهُمْ مِنْ أَحَدِهِمْ سِنًا فَقَالَ « مَا مَعَكَ يَا فُلَانُ ». قَالَ
مَعِيَ كَذَا وَكَذَا وَسُورَةُ الْبَقَرَةِ. قَالَ « أَمَعَكَ سُورَةُ الْبَقَرَةِ ». فَقَالَ نَعَمْ. قَالَ « فَادْهَبْ فَأَنْتَ أَمِيرُهُمْ ». فَقَالَ رَجُلٌ
مِنْ أَشْرَافِهِمْ وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا مَنَعَنِي أَنْ أَتَعَلَّمَ سُورَةَ الْبَقَرَةِ إِلَّا خَشْيَةَ أَلَّا أَقُومَ بِهَا. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- « تَعَلَّمُوا الْقُرْآنَ فَافْرَعُوهُ وَأَقْرَبُوهُ فَإِنَّ مَثَلَ الْقُرْآنِ لِمَنْ تَعَلَّمَهُ فَقَرَأَهُ وَقَامَ بِهِ كَمَثَلِ جِرَابٍ مَحْشُورٍ مَسْنُوكًا

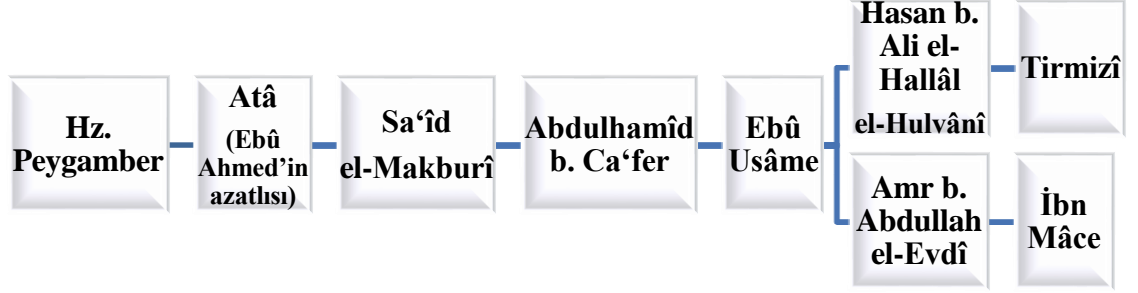
⁶⁷³ Geniş açıklama için bk. Alî el-Kârî, *Mirkâtü'l-Mefâtiḥ*, VI, 2428; Yeniçel ve Kayapınar, *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*, XIII, 176-177.

⁶⁷⁴ Gömleksiz, s. 92.

يُفُوخُ بِرَبِّهِ كُلُّ مَكَانٍ وَمَثَلُ مَنْ تَعَلَّمَهُ فَيَرْفُذُ وَهُوَ فِي جَوْفِهِ كَمَثَلِ جِرَابٍ وَكَيْ عَلَى مِسْكٍ». قَالَ أَبُو عِيسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ.

Tahrîc:

Tirmizî, Fedailü'l-Kur'ân, 2; İbn Mâce, Mukaddime, 16.

Tercüme:

Bize Hasan b. Ali el-Hallâl el-Hulvânî rivâyet edip dedi ki, Bize Ebû Usâme rivâyet edip dedi ki, bize Abdulhamîd b. Ca'fer, Sa'îd el-Makburî'den, O da Atâ'dan (Ebû Ahmed'in azatlı kölesi), O da Ebû Hüreyre'den rivâyet etti. Ebû Hüreyre şöyle demiştir:

Rasûlullah (s.a.v.), sayılı kişilerden oluşan askerî bir birlik göndermek istedi. Onlardan Kur'ân okumalarını istedi ve her birinden Kur'ân'dan bildiği kadarını okumasını istedi. Sonra sıra yaşça en genç olanına gelince, ona;

— *Ey falan! Senin ezberinde ne var?* diye sordu. O da;

— *Ezberimde şu, şu sûreler bir de Bakara sûresi var, dedi. Allah Rasûlü;*

— *Senin ezberinde Bakara sûresi mi var?* diye sordu. Genç;

— *Evet, karşılığını verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber;*

— *Öyleyse hadi git, sen onların emîri (komutanısın),* buyurdu. Onların önde gelenlerinden bir adam;

— *Vallahi ya Rasûlellah! Bakara sûresini öğrenmemden beni alıkoyan şey ancak ondaki ahkâmı yerine getirememek korkusudur, dedi. Bunun üzerine Rasûl-i Ekrem:*

— *Kur'ân'ı öğrenin, onu okuyun ve okutun. Şüphesiz Kur'ân'ın misali ile, onu öğrenen, okuyan ve gereğini yapan kimsenin misali (durumu) içi misk ile doldurulan ve kokusu her tarafa yayılan bir kaba (keseye) benzer. Kur'ân kalbinde olduğu halde (onu okumayan ve amel etmeyen) yatıp uyuyan (gafîl) kimsenin misali ise içinde misk olduğu halde ağız sıkıca bağlı bir kaba benzer, buyurdu.*

Tirmizî şöyle demiştir: Bu hadis hasendir. Leys b. Sa'd bu hadisi Sa'id el-Makburî'den Ebû Ahmed'in azâdlı kölesi Atâ'dan mürsel olarak aynı şekilde rivâyet etmiş ve "Ebû Hüreyre'den" dememiştir. Aynı şekilde Kuteybe, Leys'den rivâyet edip Ebû Hüreyre'yi zikretmemiştir.⁶⁷⁵

Tahkik:

Hiz. Peygamber burada ilim ve Kur'ân bilgi seviyelerini öğrenmek için sahâbîlere ezbere ne bildiklerini sormuştur. Ardından yaşı küçük olmasına rağmen daha çok Kur'ân bilen sahâbîyi emir olarak tayin etmiştir. Böylece ilmin, ilim sahibinin kıymet ve faziletini öğretmiştir. Akabinde de bunu açıklayarak ashâb-ı kirâma yapmaları gerekenleri tavsiye etmiştir. Kur'ân ve içindeki ilimleri öğrenmeyi, öğrenip amel edenlerin faziletini açıklamıştır. Genç sahâbîlere Allah'ın kelamını ve içindeki hükümleri öğrenmeyi ve öğrendikleri ile salih ameller işlemelerini böylece insanlara faydalı olmalarını tavsiye etmiştir. Ayrıca Kur'ân bilgisi olanlara yaşı genç de olsa vazifeler vererek onları yetiştirmiştir.

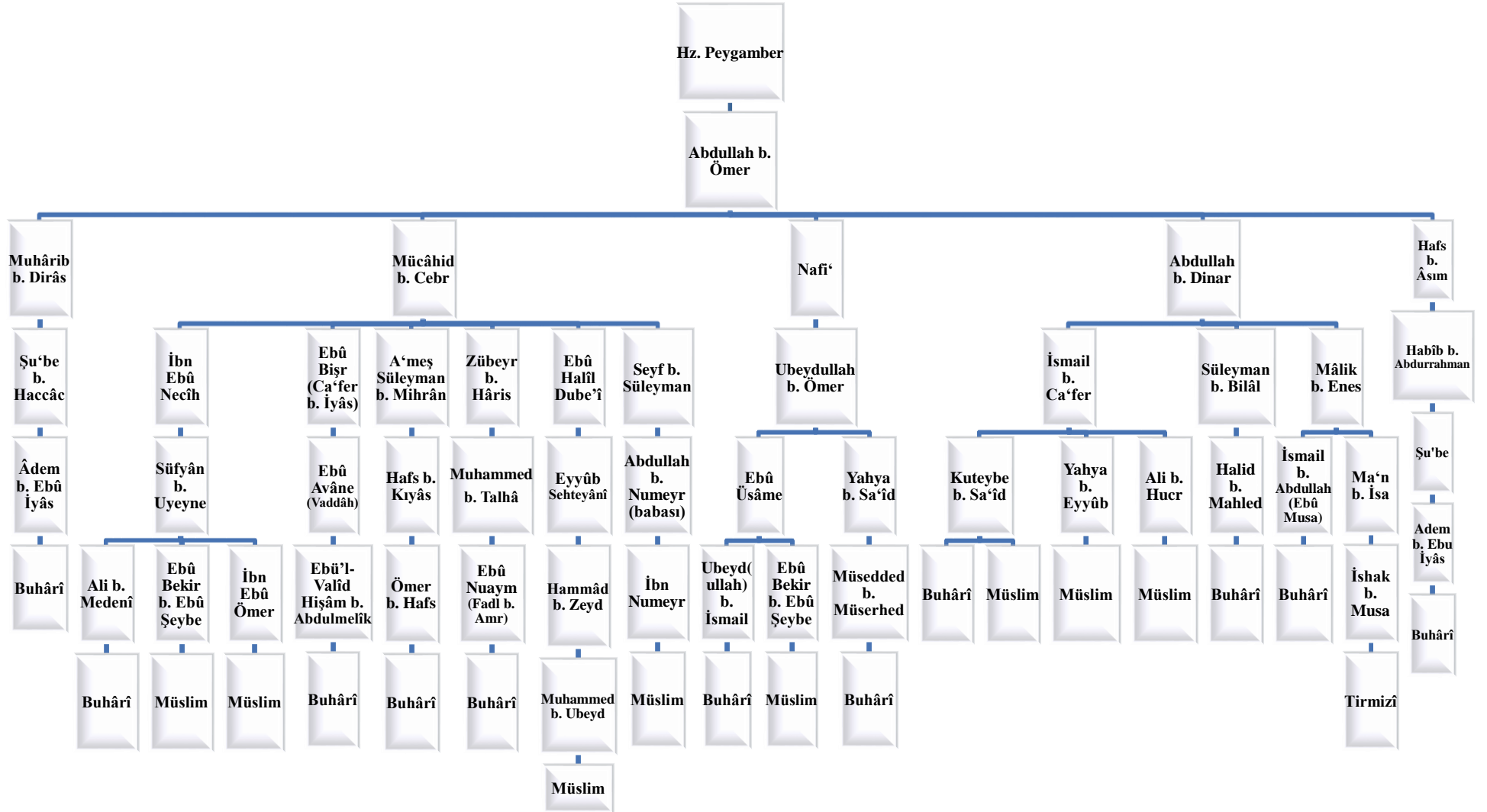
4.2.1.7. Zihin Açıcı ve Düşündürücü Sorular Sorması

حَدَّثَنِي عُبَيْدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ عَنْ أَبِي أُسَامَةَ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ كُنَّا عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ «أَخْبِرُونِي بِشَجَرَةٍ تُشْبِهُهُ أَوْ كَالرَّجُلِ الْمُسْلِمِ لَا يَتَحَاتُّ وَرَقُهَا وَلَا وَلَا وَلَا ، تُؤْتِي أَكْلَهَا كُلَّ حِينٍ . « قَالَ ابْنُ عُمَرَ فَوَقَعَ فِي نَفْسِي أَنَّهَا النَّخْلَةُ ، وَرَأَيْتُ أَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ لَا يَتَكَلَّمَانِ ، فَكَرِهْتُ أَنْ أَتَكَلَّمَ ، فَلَمَّا لَمْ يَقُولُوا شَيْئًا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - « هِيَ النَّخْلَةُ . « فَلَمَّا قُفْنَا ، قُلْتُ لِعُمَرَ يَا أَبَتَاهُ وَاللَّهِ لَقَدْ كَانَ وَقَعَ فِي نَفْسِي أَنَّهَا النَّخْلَةُ فَقَالَ مَا مَنَعَكَ أَنْ تَتَكَلَّمَ قَالَ لَمْ أَرَكُمُ تَتَكَلَّمُونَ ، فَكَرِهْتُ أَنْ أَتَكَلَّمَ أَوْ أَقُولَ شَيْئًا . قَالَ عُمَرُ لِأَنْ تَكُونَ قُلْتَهَا أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ كَذَا وَكَذَا

Tahrîc:

Buhârî, İlim, 4, 50, Tefsîr, 172; Fedail-ül Kur'ân, 27; Edeb, 89; Müslim, Salâtü'l-müsafirîn, 17; Sıfatü'l-münâfikîn, 63-64; Emsal, 4.

⁶⁷⁵ Tirmizî, Fedailü'l-Kur'ân, 2.

Tercüme:

Bana Ubeyd b. İsmail rivâyet edip dedi ki, O Ebû Üsâme'den, O da Ubeydullah b. Ömer el-Advâ'dan, O da Nafi' den (Abdullah b. Ömer'in âzatlî kölesi), O da Abdullah b. Ömer'den (r.anhumâ) rivâyet etti. Abdullah şöyle demiştir:

Bizler Rasûlüllah'ın yanında bulunuyorduk.

— *Bana müslümana benzeyen veya Müslüman bir adam gibi olan, yaprağı düşmeyen, şöyle olmayan, şöyle olmayan, şöyle olmayan ve her zaman meyvesini veren bir ağacı haber veriniz?*' buyurdu.

İbn Ömer dedi ki: Onun hurma ağacı olduğu gönlüme düştü, Hz. Ebû Bekr ile Hz. Ömer'in (r. anhumâ) konuşmadıklarını görünce, ben de konuşmamı kerih (çirkin) gördüm. Kimse bir şey söylemeyince Allah Rasûlü (s.a.v.):

— *O, hurma ağacıdır*, buyurdu. Oradan kalktığımızda ben (babam) Ömer'e:

— Ey babacığım! Allah'a yemin ederim ki onun hurma ağacı olduğu içime doğmuştu, dedim. Ömer (r.a.):

— Öyleyse seni konuşmandan men eden nedir? diye sordu. İbn Ömer dedi ki: Ben:

— Sizlerin konuştuğunu görmedim, konuşmamı yahut bir şey söylemeyi çirkin gördüm, dedim.

Hz. Ömer:

— Senin o ağacı söylemen, bana şundan ve şundan daha sevimli olurdu, dedi.⁶⁷⁶

Tahkik:

Rasûlüllah (s.a.v.) tatbik ettiği soru-cevap usûlünün en güzel misallerinden biri bu hadis-i şeriftir. Burada içlerinde İbn Ömer (r.a.) gibi genç sahâbîlerin de olduğu topluluğa zihin açıcı, düşündürücü ve dikkat toplayıcı sorular sormuş ve cevaplarını dinlemiştir. Böylece hem onların bilgi ve idrak seviyelerini öğrenmiş hem de onları daha yakından tanıma imkânı elde etmiştir. Böylece eğitimcilere örnek bir yöntem miras bırakmıştır. Sorduğu soru gayet güzel, kısa ve öğreticidir. Eğitimciler de sorulan soruların bu özelliklere sahip olması gerektiğini söylemişlerdir. Cevabı bilemedikleri için onlara herhangi bir olumsuz söz söylememiş akabinde cevabını vermiştir. Sorduğu soru ve cevap hem eğitici hem de öğreticidir. Zira mümini pekçok faydası açısından hurma ağacına benzemiş böylece sahâbîleri hurma gibi her yönden faydalı olmaya teşvik etmiştir. İbn Ömerin cevabını bildiği halde sahâbenin ileri gelenleri ve babası olması

⁶⁷⁶ Buhârî, Tefsîr, 172.

sebebiyle hayâ ederek söyleyememiştir. Daha sonra babasına söylediğinde ise babasının cevabı söylemesini çok arzu ettiğini ve kendisi için birçok şeyden daha sevimli olduğunu öğrenmiştir. Zira oğlunun peygamber yanında değerinin artmasını ve duasına mazhar olmasını arzu etmiştir. Nitekim İbn Abbâs gibi nice gençler Hz. Peygamber'in duasına mazhar olarak nice müjde ve nimetlere kavuşmuşlardır.⁶⁷⁷

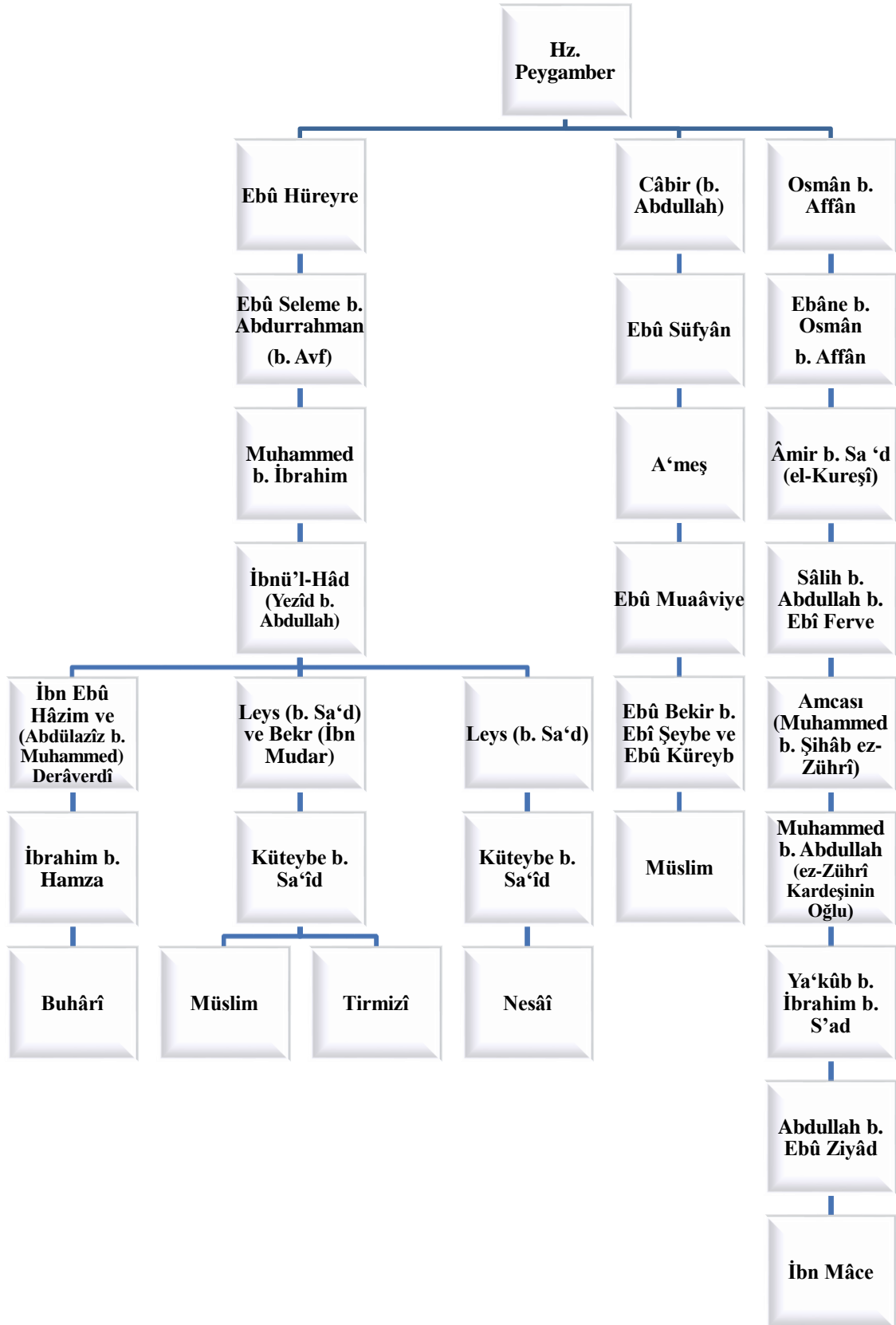
4.2.1.8. İbadet Etmeye Teşvik Edici ve Öğretici Sorular Sorması

حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ حُمَزَةَ قَالَ حَدَّثَنِي ابْنُ أَبِي حَازِمٍ وَالِدُ الرَّائِدِيِّ عَنْ يَزِيدَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ « أَرَأَيْتُمْ لَوْ أَنَّ نَهْرًا بِبَابِ أَحَدِكُمْ ، يَغْتَسِلُ فِيهِ كُلَّ يَوْمٍ خَمْسًا ، مَا تَقُولُ ذَلِكَ يُبْقَى مِنْ دَرَنِهِ » . قَالُوا لَا يُبْقَى مِنْ دَرَنِهِ شَيْئًا . قَالَ « فَذَلِكَ مِثْلُ الصَّلَاةِ الْخَمْسِ ، يَمْحُو اللَّهُ بِهَا الْخَطَايَا . »

Tahrîc:

Buhârî, Mevâkîtü's-salât, 6; Müslim, Mesâcid, 283; Tirmizî, Birr, 36; İbn Mâce, İkâmetü's-Salât, 193; Nesâî, Salât, 7.

⁶⁷⁷ Daha geniş bilgi için bk. Nevevî, *el-Minhâc*, XVII, 153-154; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, I, 145-146; Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, II, 13-15, XXII, 166, 180.

Tercüme:

Bize İbrahim b. Hamza rivâyet edip dedi ki, bana İbn Ebû Hâzim ve (Abdülazîz b. Muhammed) Derâverdî, İbnü'l-Hâd Yezîd'den, O da Muhammed b. İbrahim'den, O da Ebû Seleme b. Abdurrahman (b. Avf)'dan, O da Ebû Hüreyre'den rivâyet etti ki, Ebû Hüreyre (r.a.) Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) şöyle dediğini işitmiştir:

— *Görüşünüz nedir? Şâyet birinizin kapısı önünde günde beş defa içinde yıkandığı bir nehir bulunsa. Ne dersiniz, bu yıkanma onun kirinden bir şey bırakır mı?*
Sahâbîler:

— Hayır, bu onun kirinden hiçbir şey bırakmaz, dediler. Rasûlüllah;

— *Bu beş vakit namaz gibidir. Bu namaz ile Allah Teâlâ hataları silip yok eder, buyurdu.*⁶⁷⁸

Tahkik:

Hâfız İbn Hacer, hadiste geçen “أَرَأَيْتُمْ- Görüşünüz nedir?” cümlesinin takrir (yerleştirme) için kullanılan istifham(soru) olduğunu, yani “أَخْبِرُونِي- Bana haber verin?” manasına geldiğini söylemiştir. Ayrıca Tîbî'nin, لَوْ-lev edatının fiile dâhil olması ve cevabının olması gerektiğini, ancak böyle olmadığını, onun yerine tekit (manayı kuvvetlendirme) ve takrir için sorunun koyulduğunu, söylediğini nakletmiştir. Takdirinin de: لَوْ تَبَّتْ نَهْرٌ صِفَتْهُ كَذَا لَمَا بَقِيَ كَذَا - Şayet bir nehir sabit olsa ve sıfatıda şöyle olsa geriye şu kalırmıydı? Şeklinde olacağını aktarmıştır. Yine temsilin faydasının tekit ve akledilen (ma'kûl/akılla bilinen) bir şeyi, hissedilen (mahsus) bir şey konumuna getirmek (benzetmek) olduğunu söylemiştir.⁶⁷⁹

İmam Nevevî, hadiste geçen “دَرَنَ” kelimesinin “kir” manasına geldiğini söylemiştir. “Kapısının önünde” cümlesinin de kolaylıkla kullanılabilmesine ve yakın olduğuna bir işaret olduğunu belirtmiştir.⁶⁸⁰

Burada da yine soru ve cevap yoluyla sahâbeyi eğitmesi vardır. Hz. Peygamber bu yolla gençlere namazın önemini ve faydasını öğretmiştir. Rabbine yaklaştıracak en faziletli ibadet olan namaz kılmanın günahlara kefaret olacağını fayda ve hikmetlerini

⁶⁷⁸ Buhârî, Mevâkîtü's-salât, 6.

⁶⁷⁹ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, II, 11-12; Ayrıca bk. Aynî, *Umdetü'l-kârî*, V, 16.

⁶⁸⁰ Nevevî, *el-Minhâc*, V, 170. Ayrıca bk. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, II, 11; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, V, 16.

bildirmiştir. Nitekim âyet-i kerimede namazın insanı fuhşiyattan yani ahlâksızlık ve kötülüklerden alıkoyduğu zikredilmiştir.⁶⁸¹

Hız. Peygamber burada konuya sahâbîlerin cevabını bildikleri, müşahhas (mücessem, somut) bir şeyi sormakla giriş yapmıştır. Bu müşahhas örneği mücerret (soyut) olan sonrasında namaz ibadetini kıyaslama ve benzetme yaparak soru sormuştur. Cevabı da aynı şekilde kendisi vermiştir. Yine sahâbe-i kirâmın bildikleri şeylerden teşbihte bulunarak sormuştur. Böylece hem kolay anlamalarını ve akılda kalıcı olmasını sağlamıştır.

Günümüz eğitimcileri de öğrenciye usulüne uygun şekilde sorulan sorunun çok açıdan faydalı olduğunu zikretmişlerdir.⁶⁸²

Rivayetlerde görüldüğü üzere Rasûlüllah (s.a.v.) sahâbe-i kirama çeşitli gayelerle pek çok faydalı soru sormuştur. Bu soruları yerinde ve zamanında, sahâbenin seviyelerine göre ve açık bir ifade ile sormuştur.

4.2.2. Ashâbın Sorularına Cevap Vermesi

4.2.2.1. Soru Soran Sahâbeyi Takdir Etmesi ve İlme Teşvik Etmesi

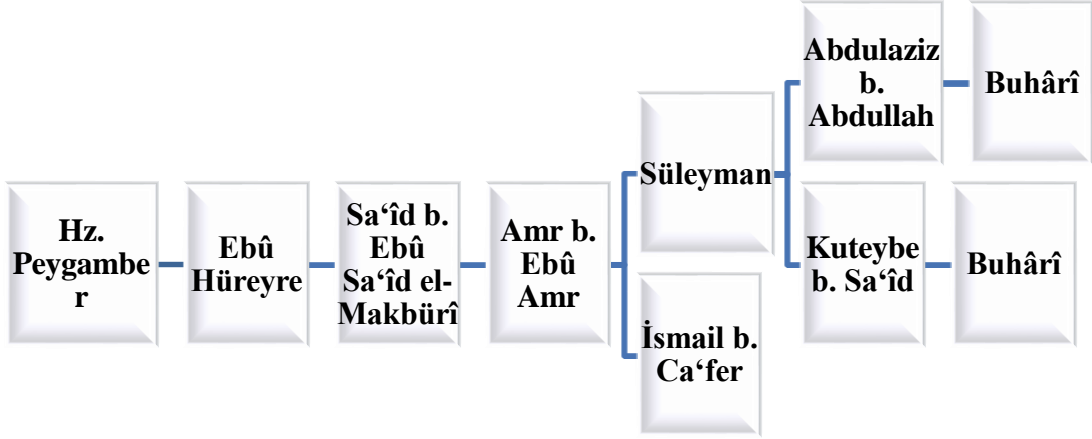
حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ سَعِيدٍ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ الْمَقْبُرِيِّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّهُ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَنْ أَسْعَدُ النَّاسِ بِشَفَاعَتِكَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَقَالَ «لَقَدْ ظَنَنْتُ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ أَنْ لَا يَسْأَلَنِي عَنْ هَذَا الْحَدِيثِ أَحَدٌ أَوْلُ مِنْكَ ، لِمَا رَأَيْتُ مِنْ حِرْصِكَ عَلَى الْحَدِيثِ ، أَسْعَدُ النَّاسِ بِشَفَاعَتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ خَالِصًا مِنْ قَبْلِ نَفْسِهِ

Tahrîc:

Buhârî, İlim 33; Rikâk, 51.

⁶⁸¹ Ankebût 29/45.

⁶⁸² Akyürek, s. 129; Bayraktar, s. 181; Özbek, 145, 147; Dodurgalı, s. 290.

Tercüme:

Bize Kuteybe b. Sa'îd rivâyet edip dedi ki, bize İsmail b. Ca'fer, Amr b. Ebû Amr'dan, O da Sa'îd b. Ebû Sa'îd el-Mekbürî'den, O da Ebû Hüreyre'den naklen rivâyet edip dedi ki, Ebû Hüreyre (r.a.) şöyle demiştir:

Allah Rasûlü'ne;

- Ey Allah'ın Rasûlü! Kıyamet günü senin şefaatinle en çok mesut olacak insanlar kimlerdir?" diye sordum. Şöyle buyurdu:

- Ey Ebû Hüreyre! senin hadislere olan hırsını (düşkünlüğü) gördüğüm için bu hadisi (soruyu) senden önce kimsenin sormayacağını kuşkusuz tahmin etmiştim. Kıyamet günü, benim şefaetim ile insanlardan en çok mesut olanı, kalbinden halis bir şekilde 'La ilâhe illallah/Allah'tan başka bir ilâh yoktur' diyen kimselerdir."⁶⁸³

Tahkik:

İbn Ebû Cemre (rh.a.) bu hadisi şöyle açıklamıştır:

"Bu hadis cevap vermeden önce soru soran kimseyi sevindirmenin sünnet olduğuna bir delildir. Burada kalbe surur veren sır, hadis hususunda hırslı olduğu için onun bu bilgiye ulaşmasıdır. Ebû Hüreyrenin (r.a.) hadise olan hırsını fark etmesi onun sözerine ve fiillerine dikkat etmesini gerektirir. Uzun süre dikkat etmesi en büyük mutluluk kaynağıdır. Öğrencinin sevinmesi: 1. Allah Rasûlü'nün bu soruyu soran ilk kişi olacağını tahmin ettiğini söylemesidir. Bu da onun Hz. Peygamber'in hadisine olan hırsıdır (isteğidir). Bu ise onun için büyük bir şeref ve lütuftur. 2. Ona ismiyle hitap etmesidir. Zira öğretmenin öğrencisini sevdiği ismi ile hitap etmesi öğrenciyi sevindirir."⁶⁸⁴

⁶⁸³ Buhârî, Rikâk, 51.

⁶⁸⁴ Ebû Muhammed Abdullah b. Sa'd b. Ebî Cemre el-Ezdî, *Behcetü'n-nufûs (Cem'u'n-nihâye fî bed'i'l-hayri ve'l-gâye/Muhtasaru İbn Ebî Cemre)*, İstanbul: Tuana Basın Yayın, 2017, s. 128-131.

İbn Ebû Cemre, yine genç sahâbînin sorduğu soruda, güzel soru sormanın ilmin edeplerinden olduğuna işaret olduğunu, zira sadece (kısa ve net olarak) şefaaten sorduğunu yanında ilgili bulunan haberleri soru esnasında zikretmediğini belirtmiştir.⁶⁸⁵

Hâfız İbn Hacer, bu hadis-i şerifin Ebû Hüreyre'nin (r.a.) faziletini ve ilim öğrenmek için hırslı olmanın üstünlüğünü gösterdiğini söylemiştir.⁶⁸⁶ Yine genç sahâbînin bu soruyu Hz. Peygamber konuşma esnasında sorduğunu ifade etmiştir.⁶⁸⁷ Ayrıca bu hadisi İmam Buhârî'nin İlim kitabının "Bir soru soran kişiye sorduğundan daha fazlasıyla cevap vermek" bölümünü şerh ederken misal olarak getirmiştir. Bu bölümde tek soruya verilen cevabın hangi şartlarda daha fazla verilmesi gerektiğinden bahsetmiştir.⁶⁸⁸

Hâfız Bedreddin Aynî de, bu hadiste ilim ve hayra olan hırsın kişiyi gizli ve ince manaları araştırmaya sevk edeceğini bildirmiştir. Çünkü zahir olan meselelerde insanların soracağı sualin eşit olduğunu, latif (ince) manaları ise ancak ilimde derinleşen (râsîh) kimselerin sorabileceğini, bunun da faydaya sebep olacağını, bu kimselerin de bunun ve bununla amel eden kimselerin sevabını kazanacağını, söylemiştir. Bunun yanında âlimin (hocanın) talebesini dikkatlice takip etmesi, onu iyi tanması ve aynı şeyi yapmasını ona da tavsiye etmesi gerektiğini belirtmiştir. Böyle davranmanın öğrencinin ilme çalışmasına sevk edecek sebep olduğunu ifade etmiştir. Devamında hadisle ilgili diğer faydaları ve incelikleri zikretmiştir.⁶⁸⁹

İmam Gazzâlî (rh.a.) de muallim, talebenin suallerine şefkat ve merhametle cevap vermesi ve asla onun zelil düşmesini istememesi gerektiğini söylemiştir.⁶⁹⁰

Bu hadiste görüldüğü üzere Hz. Peygamber, Ebû Hüreyre'nin hadislere ve ilim öğrenmeye olan düşkünlüğünü çok iyi bilmektedir. Bu hadis bunu açıkça izhar etmektedir. Üstelik Allah Rasûlü'nün ashâb-ı kirâmı takip ettiği, onları iyi tanıyıp kabiliyetlerini keşfettiğini göstermektedir. Yine Hz. Peygamber burada kendi gözlemlerini, fikirlerini genç sahâbîye söylemiştir. Ebû Hüreyre'nin bu soruyu sorması da Rasûl-i Ekrem'in şefaati ile şereflenmenin yolunu öğrenme isteğini ve O'na olan muhabbetini göstermektedir.

⁶⁸⁵ İbn Ebû Cemre, *age.*, s. 128.

⁶⁸⁶ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, I, 194.

⁶⁸⁷ İbn Hacer, *age.*, XI, 443.

⁶⁸⁸ İbn Hacer, *age.*, I, 231.

⁶⁸⁹ Aynî, *Umdetü'l-kârî*, II, 127.

⁶⁹⁰ Gazzâlî, *Minhâcü'l-Müteallim*, s. 88.

Bu hadis, Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) Ebû Hüreyre'yi sorduğu sorudan dolayı takdir etmesi onu ve ashâbını ne kadar iyi tanıdığını, yakından takip ettiğini ve sorduğu sorunun önemini göstermektedir. Ayrıca onun hadislere ve ilme olan düşkünlüğünü açıkça beyan etmesi bu durumundan razı olduğunu ve sahâbeyi buna teşvik ettiğini izhar etmektedir. Böylelikle ashâbına dini konular hakkında soru sormaya teşvik etmiştir. Üstelik önemli ve güzel soru soran genç sahâbîyi tebrik ve takdir etmiştir.

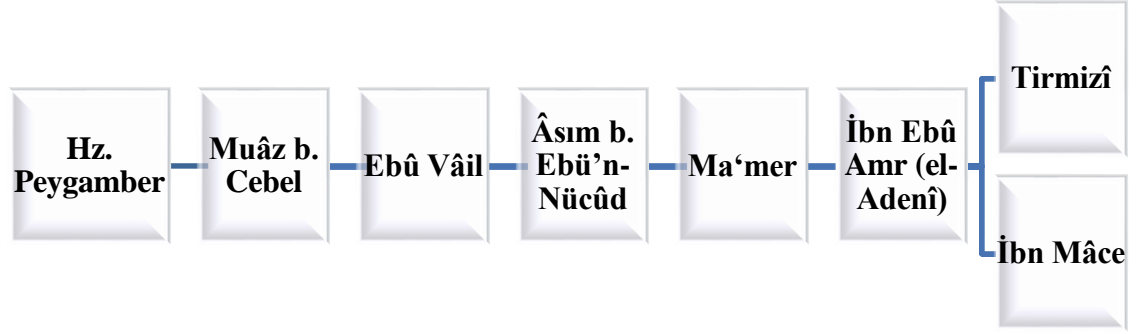
Hiz. Peygamber'in soru soranı takdir ve teşvik etmesi dini ve ilmi öğrenmeye ne kadar çok önem verdiğini ve buna teşvik ettiğini göstermektedir. Soru sormaya imkân vermesi ve teşvik etmesi bu ortamı hazırlaması, müsamaha etmesi mükemmel bir muallim olduğunun başka bir işaretidir.

Allah Rasûlü (s.a.v.) bu hadislerinde kıyamet günü şefaatine nail olup kurtuluşa ereceklerin kalbinden Allah'tan başka ilah olmadığını söyleyen kimseler olduğunu bildirmiştir. Böylelikle tevhid inancına samimi ve kalpten inanılmasını ve tasdik edilmesini öğretmiştir.

4.2.2.2. Önemli Soruyu Methetmesi

حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُعَاذِ الصَّنَعَانِيِّ عَنْ مَعْمَرٍ عَنْ عَاصِمِ بْنِ أَبِي النَّجُودِ عَنْ أَبِي وَائِلٍ
عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ قَالَ كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- فِي سَفَرٍ فَأَصْبَحْتُ يَوْمًا قَرِيبًا مِنْهُ وَنَحْنُ نَسِيرُ فَقُلْتُ
يَا رَسُولَ اللَّهِ أَخْبِرْنِي بِعَمَلٍ يُدْخِلُنِي الْجَنَّةَ وَيُبَاعِدُنِي مِنَ النَّارِ. قَالَ «لَقَدْ سَأَلْتَنِي عَنْ عَظِيمٍ وَإِنَّهُ لَيْسِيرٌ عَلَى مَنْ
يَسْرُهُ اللَّهُ عَلَيْهِ تَعَبُدُ اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا وَتُقِيمُ الصَّلَاةَ وَتُؤْتِي الزَّكَاةَ وَتَصُومُ رَمَضَانَ وَتَحُجُّ الْبَيْتَ. «ثُمَّ قَالَ «
أَلَا أَدُلُّكَ عَلَى أَبْوَابِ الْخَيْرِ الصَّوْمِ جَنَّةٍ وَالصَّدَقَةِ تُطْفِئُ الْخَطِيئَةَ كَمَا يُطْفِئُ الْمَاءُ النَّارَ وَصَلَاةِ الرَّجُلِ مِنْ جَوْفِ
اللَّيْلِ. «قَالَ ثُمَّ تَلَا (تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ حَتَّى بَلَغَ) يَعْمَلُونَ (ثُمَّ قَالَ «أَلَا أُخْبِرُكَ بِرَأْسِ الْأَمْرِ كُلِّهِ
وَعَمُودِهِ وَذِرْوَةِ سَنَامِهِ. «قُلْتُ بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ «رَأْسُ الْأَمْرِ الْإِسْلَامُ وَعَمُودُهُ الصَّلَاةُ وَذِرْوَةُ سَنَامِهِ الْجِهَادُ
«ثُمَّ قَالَ «أَلَا أُخْبِرُكَ بِمَلَكَ ذَلِكَ كُلِّهِ. «قُلْتُ بَلَى يَا نَبِيَّ اللَّهِ قَالَ فَأَخَذَ بِلِسَانِهِ قَالَ «كُفَّ عَلَيْكَ هَذَا. «
فَقُلْتُ يَا نَبِيَّ اللَّهِ وَإِنَّا لَمُؤَاخِدُونَ بِمَا نَتَكَلَّمُ بِهِ فَقَالَ «تَكَلَّمْتَ أُمَّكَ يَا مُعَاذُ وَهَلْ يَكُفُّ النَّاسَ فِي النَّارِ عَلَى
وُجُوهِهِمْ أَوْ عَلَى مَنَاخِرِهِمْ إِلَّا حَصَائِدُ أَلْسِنَتِهِمْ. «قَالَ أَبُو عِيسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ.

Tahrîc: Tirmizî, İmân 8. Ayrıca bk. İbn Mâce, Fiten 12.

Tercüme:

Bize İbn Ebû Amr rivâyet edip dedi ki, bize Abdullah b. Muâz es-San'ânî rivâyet etti. O Ma'mer'den, O da Âsım b. Ebü'n-Nücûd'den, O da Ebû Vâil'den, O da Muâz b. Cebel naklen rivâyet etti ki, Muâz (r.a.) şöyle demiştir:

Bir yolculukta Rasûlüllah (s.a.v.) ile beraberdim. Seyahat esnasında bir gün Onun yakınında buldum ve

- Ya Rasûlallah! Bana, cennete girmemi sağlayacak, cehennemden uzaklaştıracak bir amel haber ver, dedim.

- Çok azim (büyük) bir şey sordun. Ancak bu, Allah'ın kolaylık nasip ettiği kimse için gerçekten çok kolaydır: Hiçbir şeyi ortak koşmadan yalnızca Allah'a kulluk edersin. Namazı dosdoğru kılar, zekâtı verir ve Ramazan orucunu tutarsın. Beytullah'ı haccedersin, buyurdu. Sonra sözüne devamla:

Şimdi sana hayır (cennet) kapılarını göstereyim mi?: Oruç kalkandır. Sadaka, suyun ateşi söndürdüğü gibi günahı söndürür. Kişinin gece yarısı kıldığı namaz da böyledir, buyurdu.

Ardından Rasûlüllah (s.a.v.);

“Korkuyla ve umutla Rablerine kulluk ettikleri için vücutları yataklarından uzak kalır ve kendilerine verdiğimiz rızıktan Allah yolunda harcarlar. Yaptıklarına karşılık olarak, onlar için ne mutluluklar saklandığını hiç kimse bilemez” (Secde 32/16, 17) âyetleri okudu.

Daha sonra Rasûl-i Ekrem şöyle buyurdu:

- Sana bütün bu işin başını, ana direğini ve zirvesini haber vereyim mi? Ben:

- Evet, bildiriniz Ya Rasûlallah! dedim.

- Bu işin (dinin) başı İslâm, ana direği namaz, zirvesi da cihâddır, buyurdu.

Sonra:

- Sana bütün bunların esasını (can damarını) bildireyim mi? dedi.

Ben:

- Evet, bildir Ya Rasûlallah! dedim. Bunun üzerine Hz. Peygamber dilini tuttu

ve:

- *Şuna sahip ol!* buyurdu. Ben:

- Ya Rasûlallah! Biz konuştuğumuz sözler sebebiyle de sorgulanacak mıyız? dedim.

- *Hay annen yokluğuna yansın ey Muâz! İnsanları yüzüstü -veya burunları üzerine- (süründürerek) cehenneme dolduran/sürükleyen, ancak dillerinin mahsulleri değil midir?* buyurdu.⁶⁹¹

Tahkik:

Diğer bir rivayette genç sahâbînin sorusu üzerine Hz. Peygamber: “Çok güzel çok güzel” buyurmuştur.⁶⁹² Hz. Peygamber, genç sahâbînin sorduğu soruyu takdir ve methederek onu faydalı sorular sormaya ve ilim öğrenmeye teşvik etmiştir. Verdiği cevapla da genç sahâbîye ve bütün insanlara cennete girmeye ve cehennemden uzaklaşmaya vesile olacak amelleri öğretmiştir.

Cevap olarak Allah Rasulü’nün (s.a.v.) İslâm’ın beş şartını zikretmesi, dünya ve ahiret mutluluğuna kavuşabilmek için evvela İslam esaslarının tatbik edilmesi gerektiğini göstermektedir.⁶⁹³

Molla Alî el-Kârî, Efendimiz’in “*azîm (büyük) bir soru*” sözünün “çok büyük bir şey veya cevabı zor olan büyük bir soru” anlamına geldiğini, zira (cennete) girmek ve (cehennemden) uzaklaşmanın büyük bir iş olduğunu söylemiştir. Devamında “*azîm*” kelimesinin “*hakîr*”in zıddı olduğunu ve *kebîr*’in daha üstünde olduğunu açıklamıştır.⁶⁹⁴

Üstelik İmam Gazzâli (rh.a.) güzel sorunun ilmin yarısı ve ilim hazinelerinin anahtarı olduğunu söylemiştir. Ayrıca âlimlerin kalplerini ilim hazinesine benzetmiş ve bu hazineyi güzel soruların açacağını belirtmiştir.⁶⁹⁵

⁶⁹¹ Tirmizî, İmân 8.

⁶⁹² Taberani, *el-Mucemü'l-Kebîr*, 20/147 (h.n. 304); Tayalisi, *Müsned*, h.n. 561.

⁶⁹³ Kandemir, vd., *Riyâzu's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, VI, 452.

⁶⁹⁴ Alî el-Kârî, *Mirkâtü'l-Mefâtih*, I, 103.

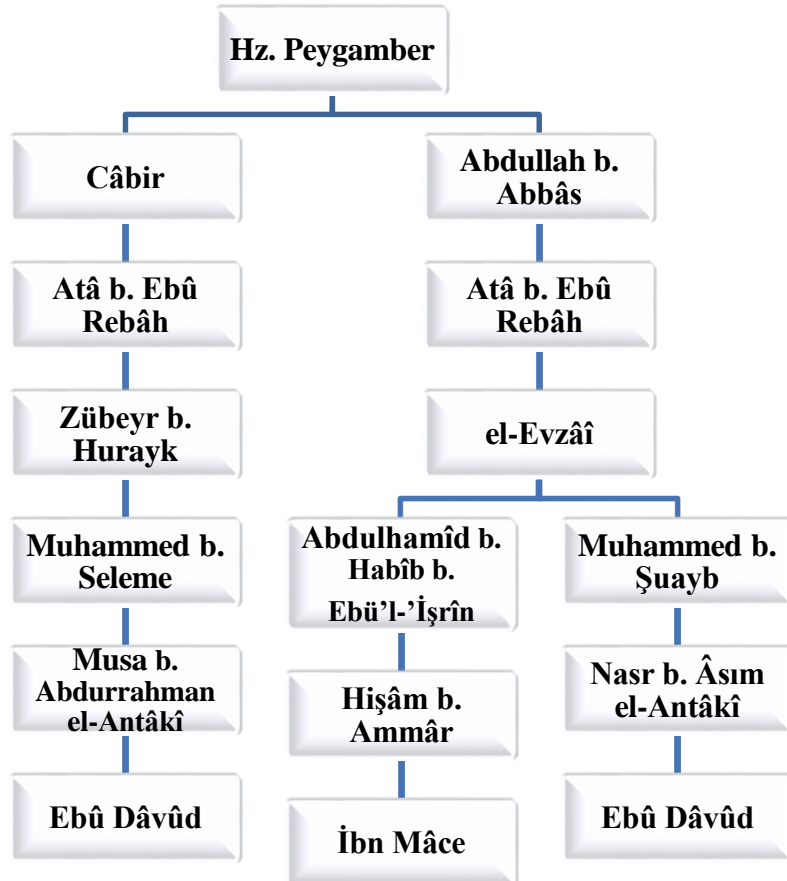
⁶⁹⁵ Gazzâlî, *Minhâcü'l-Müteallim*, s. 112.

Hız. Peygamber, sorduğu soruya doğru cevap veren sahâbileri de takdir ve tebrik etmiştir. Nitekim Übey b. Kâ'b'ın (r.a.) Kur'ân ile alakalı sorduğu soruyu bilmesi üzerine ona; «*İlim sana mübarek olsun*» buyurarak onu tebrik ve takdir etmiştir.⁶⁹⁶

4.2.2.3. Soru Sormaya Teşvik Etmesi

حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْأَنْطَاكِيُّ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَلَمَةَ عَنِ الرَّبِيِّ بْنِ خُرَيْقٍ عَنِ عَطَاءٍ عَنِ جَابِرٍ قَالَ خَرَجْنَا فِي سَفَرٍ فَأَصَابَ رَجُلًا مِّنَّا حَجْرٌ فَشَجَّهُ فِي رَأْسِهِ ثُمَّ احْتَلَمَ فَسَأَلَ أَصْحَابَهُ فَقَالَ هَلْ تَجِدُونَ لِي رُحْصَةً فِي التَّيْمَمِ فَقَالُوا مَا نَجِدُ لَكَ رُحْصَةً وَأَنْتَ تَقْدِرُ عَلَى الْمَاءِ فَاعْتَسَلَ فَمَاتَ فَلَمَّا قَدِمْنَا عَلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَخْبَرَ بِذَلِكَ فَقَالَ « قَتَلُوهُ فَتَلَّهُمُ اللَّهُ أَلَّا سَأَلُوا إِذْ لَمْ يَعْلَمُوا فَإِنَّمَا شِفَاءُ الْعِيِّ السُّؤَالُ إِنَّمَا كَانَ يَكْفِيهِ أَنْ يَتَيَّمَمَ وَيَعْصِرَ . » أَوْ « يَعْصِب . » شَكَ مُوسَى عَلَى جُرْحِهِ خَرْقَةً ثُمَّ يَمْسَحُ عَلَيْهَا وَيَغْسِلُ سَائِرَ جَسَدِهِ .

Tahrîc: Ebû Dâvûd, Tahâret, 125-128; İbn Mâce, Tahâret, 93.⁶⁹⁷

⁶⁹⁶ Müslim, Müsâfirîn, 258.

⁶⁹⁷ İsnadı hasendir. Bk. Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, (thk. Şuayb el-Arnaût), I, 253; İbn Mâce, *es-Sünen*, (thk. Şuayb el-Arnaût), I, 362.

Tercüme:

Bize Musa b. Abdurrahman el-Antâkî rivâyet edip dedi ki, Bize Muhammed b. Seleme, Zübeyr b. Hurayk'dan, O da Atâ'dan, O da Câbir'den naklen rivâyet etti. Câbir b. Abdullah (r.a.) şöyle demiştir:

“Bir sefere çıkmıştık. İçimizden bir adamın başına bir taş geldi ve başı yarıldı. Sonra bu adam ihtilâm oldu. Yanındakilere, ‘Teyemmüm yapmam hususunda benim için bir ruhsat bulabiliyor musunuz?’ diye sordu. Onlar, ‘Suyu kullanabilme kudretin varken, senin (teyemmüm etmen) için bir ruhsat bulmuyoruz.’ dediler. Bunun üzerine adam gusül abdesti aldı ve (bu sebeple) öldü. Hz. Peygamber’in yanına geldiğimizde bu olay kendisine haber verildi. Bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.v.), ‘*Onu öldürdüler, Allah da onların canını alsın. Bilmedikleri vakit sorsalardı ya! Zira cehaletin ilacı sormaktır. Onun teyemmüm etmesi, yarasının üzerine bir bez bağlayıp sonra üzerine meshetmesi ve bedeninin geri kalan kısmını da yıkaması yeterliydi.*’ buyurdu.”⁶⁹⁸

Tahkik:

Hiz. Peygamber, burada görüldüğü üzere yanlış fetva vermesi sonucunda bir kişinin ölümüne sebep olan sahâbîye kızmış ve bir mesele sorulduğunda onu bilmiyorsa bilen birine sormasını emretmiştir. Böylece cehaleti hastalığa benzetmiş ve ilacının ilim ehli kimselere sormak ve ilim öğrenmek olduğunu genç sahâbîlere öğretmiştir.⁶⁹⁹

Bu hadiste bilmeden fetva vermenin büyük bir vebal ve günah olduğunu ortaya konulmuştur.⁷⁰⁰ Nitekim âyet-i kerimede Rabbimiz “*şayet bilmiyorsanız zikir (ilim, Kur’ân) ehline sorunuz*”⁷⁰¹ buyurarak bilinmesi gereken şeyleri ehlinde öğrenmeyi emretmiştir.

Hiz. Peygamber’in “*cehaletin ilacı (sormaktır)*” sözü ile cahil kimsenin (ehil) bir âlimi taklit etmesinin caiz olduğuna delil getirildiği söylenmiştir.⁷⁰² Yine “bilmedikleri zaman niçin sormuyorlar? Çünkü cehaletin ilacı sormaktır” şeklinde açıklanmıştır.⁷⁰³

4.2.2.4. Genç Sahâbelerin Anlamadıklarını Sormaları

⁶⁹⁸ Ebû Dâvûd, Tahâret, 125-128.

⁶⁹⁹ Azîmâbâdî, *Avnu 'l-Ma 'bûd*, I, 367.

⁷⁰⁰ Yeniél ve Kayapınar, *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*, II, 46.

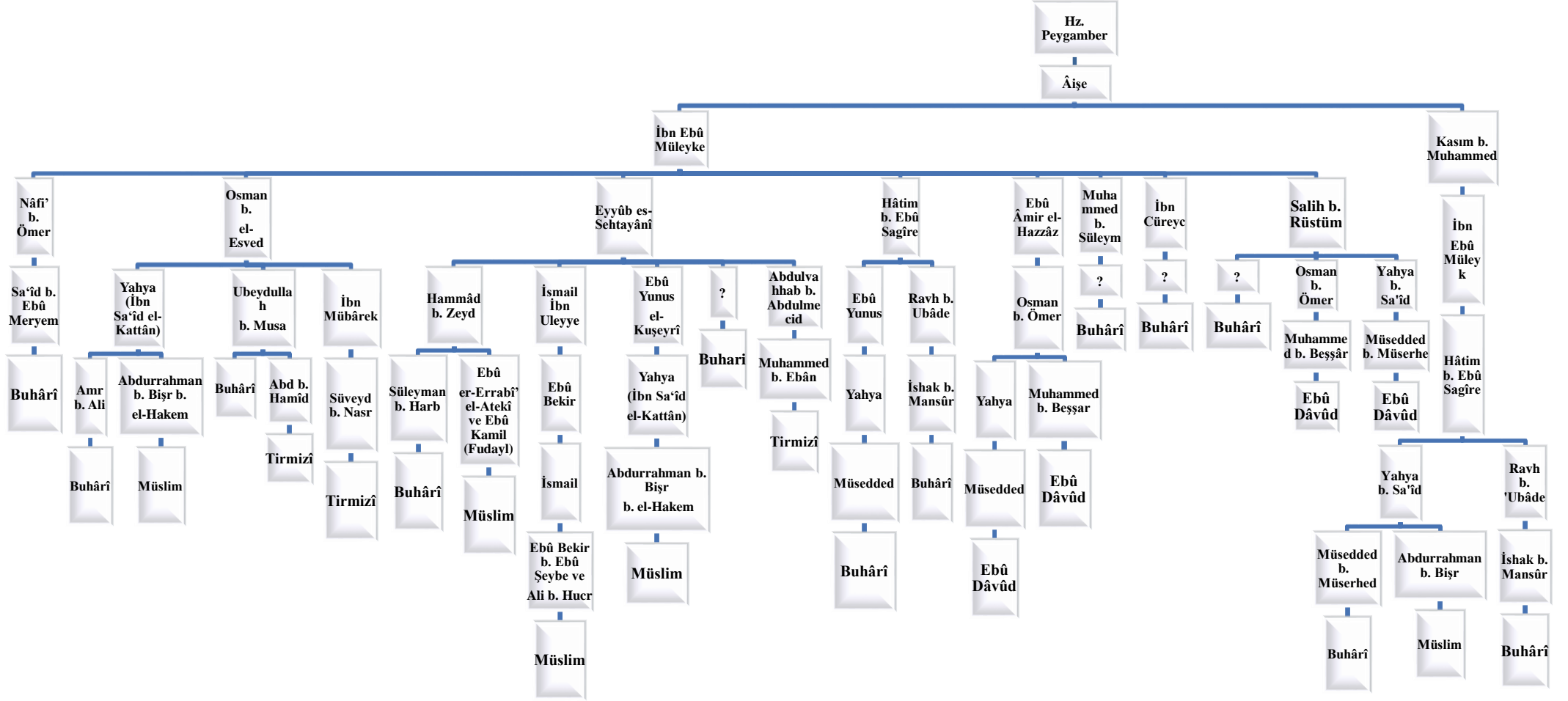
⁷⁰¹ Nahl 16/43.

⁷⁰² Sindî, *Hâşiyetü Sindî alâ Sünen-i İbn Mâce*, I, 202.

⁷⁰³ Azîmâbâdî, *Avnu 'l-Ma 'bûd*, I, 368.

حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ قَالَ أَخْبَرَنَا نَافِعُ بْنُ عُمَرَ قَالَ حَدَّثَنِي ابْنُ أَبِي مُلَيْكَةَ أَنَّ عَائِشَةَ زَوْجَ النَّبِيِّ -
صلى الله عليه وسلم - كَانَتْ لَا تَسْمَعُ شَيْئًا لَا تَعْرِفُهُ إِلَّا رَاجَعَتْ فِيهِ حَتَّى تَعْرِفَهُ ، وَأَنَّ النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم -
قَالَ «مَنْ حُوسِبَ عُذِّبَ . «قَالَتْ عَائِشَةُ فَقُلْتُ أَوْ لَيْسَ يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى (فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا
(قَالَتْ فَقَالَ «إِنَّمَا ذَلِكَ الْعَرَضُ ، وَلَكِنْ مَنْ نُوقِشَ الْحِسَابَ يَهْلِكُ.

Tahrîc: Buhârî, İlim, 36; Tefsîr, 84; Rikâk, 49; Müslim, Sıfatü'l-Kıyâme
(Cennet), 79-80; Ebû Dâvûd, Cenâiz, 3; Tirmizî, Sıfatü'l-Kıyâme, 5; Tefsîr, 75.

Tercüme:

Bize Sa'îd b. Ebû Meryem nakledip dedi ki, Bize Nâfi' b. Ömer haber verip dedi ki, bana İbn Ebû Müleyke rivâyet edip şöyle dedi:

Hiz. Peygamber'in zevcesi Âişe, bilmediği herhangi bir şeyi işitse, bunu öğrenmek için muhakkak Peygamber'e müracaat ederdi. Bir defasında Allah Rasûlü (s.a.v.);

- *Sonra kim hesaba çekilirse azap edilmiş olur*, buyurdu. Bunun üzerine Hiz. Âişe dedi ki:

- (Ya Rasûlellah!) Allah Teâlâ; '*Ameli kendisine sağ elinden verilenler*) kolay bir hesaba çekilecek' (İnşikâk 84/8) buyurmuyor mu? dedim. Âişe dedi ki: Bunun üzerine Peygamber:

- *Bu senin dediğin ancak (defterinin kişiye gösterilmesi anlamında) arzıdır, yoksa her kim ince hesaba çekilirse helak olur*, buyurdu.⁷⁰⁴

Tahkik

Bu hadis-i şerifte genç olan Hiz. Âişe, bilmediği veya manasını tam kavrayamadığı meselenin aslını sormuştur. Nebî (s.a.v.) kızmadan ve kınamadan âyetleri nasıl anlaması gerektiğini veciz bir şekilde ona öğretmiştir. Hiz. Peygamber genç zevcesine her daim ilim öğretmiş ve bilmediklerini öğrenmesine yardımcı olmuştur. Anlamadıklarını sormasına da müsaade etmiştir.

Hâfız İbn Hacer ve Hâfız Bedreddin Aynî, bu hadiste Hiz. Peygamber'in genç zevcesinin ilme ve hadislerin manalarını öğrenmeye hırslı olduğuna işaret olduğunu söylemiştir. Bununla birlikte Allah'ın Nebî'sinin ilim hususunda kendisine müracaat edildiğine asla usanmadığını, üstelik burada münâzaranın ve sünnete kitap (âyet) ile mükâbelede bulunmanın caiz olduğu söylemişlerdir.⁷⁰⁵

4.2.2.5. Anlamadıklarını Tekrar Sormaya Müsaade Etmesi

حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصِ بْنِ غِيَاثٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ قَالَ حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ عَنْ عَلْقَمَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ

رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ لَمَّا نَزَلَتْ {الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ} قُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ آئِنَّا لَا يَظْلِمُ نَفْسَهُ قَالَ

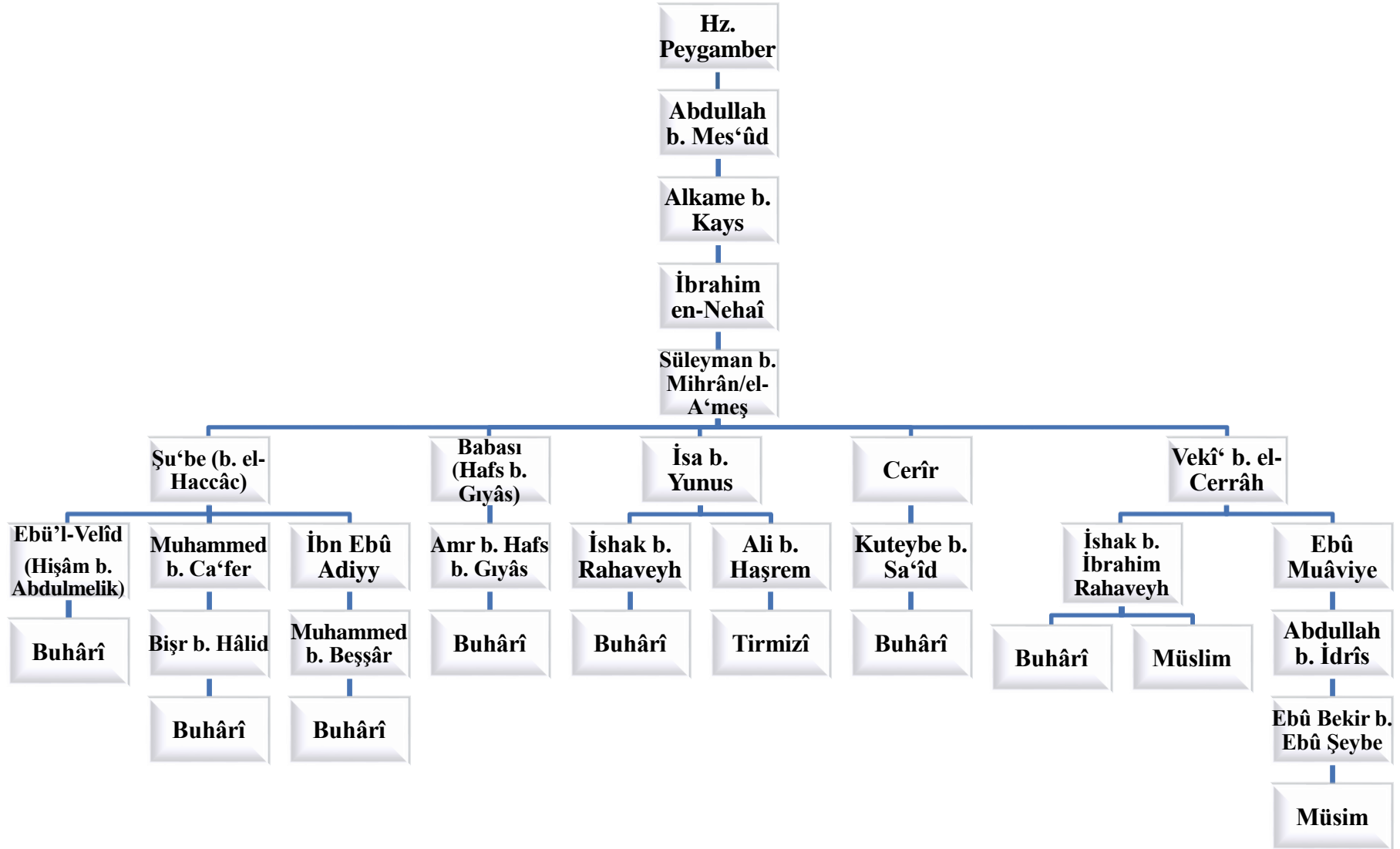
⁷⁰⁴ Buhârî, İlim, 36.

⁷⁰⁵ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, I, 197; Aynî, *Umdetü'l-Kâri*, II, 138.

لَيْسَ كَمَا تَقُولُونَ { لَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ } بِشْرِكٍ أَوْ لَمْ تَسْمَعُوا إِلَى قَوْلِ لُقْمَانَ لِابْنِهِ { يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ }

Tahrîc:

Buhârî, İman, 23; Enbiyâ, 8, 41; Tefsîr, (Lokman)31/1; İstîtâbetü'l-mürteddîn, 1, 9; Müslim, İman, 56/197-198; Tirmizî, Tefsîr, 7.

Tercüme:

Bize Amr b. Hafs b. Gıyâs rivâyet edip dedi ki, Bize Babam (Hafs b. Gıyâs) rivâyet edip dedi ki, bize el-A‘meş rivâyet edip dedi ki, bana İbrahim rivâyet etti, O Alkame’den, O da Abdullah b. Mes‘ûd’dan (r.a.) naklen rivâyet edip şöyle demiştir:

‘İman edenler ve imanlarına zulüm (haksızlık) karıştırmayanlar’ (En’âm 6/82) âyeti nazil olunca biz (Hz. Peygamber’e);

- Hangimiz nefsimize zulmetmeyiz ki? dedik. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

–‘İmanlarına zulüm karıştırmayanlar’ âyetindeki zulümden maksat sizin dediğiniz gibi değildir. Bundan maksat şirkdir. Siz Lokman’ın (a.s.) oğluna söylediği şu sözü işitmediniz mi? ‘Ey oğulcuğum! Allah’a şirk koşma, doğrusu şirk en büyük zulümdür’ (Lukmân 31/3).⁷⁰⁶

Tahkik:

Ashâb-ı kirâm da bilmedikleri ve anlayamadıkları meseleleri, âyetleri Allah Rasûlü’ne sormuşlardır. Onlardan biri de bu hadisi şeriftir. Bu âyetten ne kastedildiğini tam idrak edememişler ve Rasûlullah’a (s.a.v.) sormuşlardır. O da veciz bir ifadeyle âyeti nasıl anlamaları gerektiğini, aralarında gençlerinde bulunduğu sahâbeye öğretmiştir.

Hâfız İbn Hacer Hâfız Bedreddîn Aynî, sahâbenin zulmü zahiri anlamın kastedildiğini zannedip genel anlamda anladıklarını ve bunun onlara ağır geldiğini ve Hazreti Peygamber’e anladıkları manayı söyleyerek bu ayetin manasını sorduklarını bunun üzerine Allah Teâlâ’nın ilgili âyeti indirdiğini belirtmişlerdir. Ayrıca zulmün çeşitleri ve manalarından bahsetmişlerdir.⁷⁰⁷

4.2.2.6. Önemli Soruların Art Arda Sorulmasına Müsamaha Etmesi

حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ صَبَّاحٍ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَابِقٍ حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ مِغْوَلٍ قَالَ سَمِعْتُ الْوَلِيدَ بْنَ الْعَبَّازِ ذَكَرَ

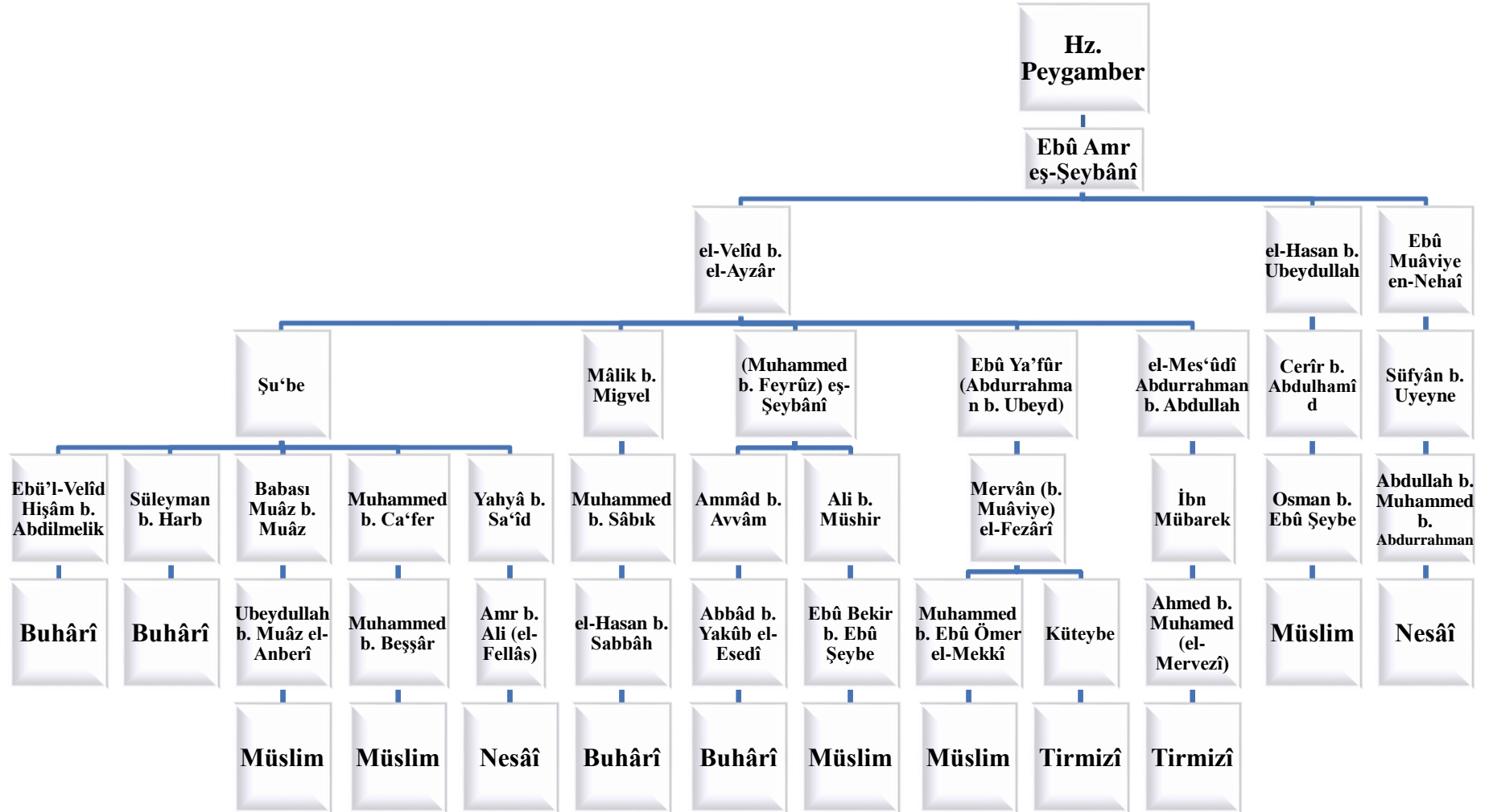
عَنْ أَبِي عَمْرٍو الشَّيْبَانِيِّ قَالَ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ -رضى الله عنه- سألت رسول الله -صلى الله عليه وسلم-

⁷⁰⁶ Buhârî, Enbiyâ, 8.

⁷⁰⁷ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, I, 197; Aynî, *Umdetü'l-Kâfî*, I, 213-215.

قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيُّ الْعَمَلِ أَفْضَلُ قَالَ « الصَّلَاةُ عَلَى مِيقَاتِهَا . « قُلْتُ ثُمَّ أَيٌّ قَالَ « ثُمَّ بِرُّ الْوَالِدَيْنِ . « قُلْتُ
ثُمَّ أَيٌّ قَالَ: الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ. فَسَكَتُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- وَلَوْ اسْتَزِدُّهُ لَزَادَنِي

Tahrîc: Buhârî, Mevâkîti's-Salât, 5; Cihâd, 1; Edeb, 1; Tevhîd, 48; Müslim, Îmân, 137-140; Tirmizî, Salât 15; Tirmizî, Bir ve Sıla, 2.

Tercüme:

Bize el-Hasan b. Sabbâh rivâyet edip dedi ki, bize Muhammed b. Sâbık rivâyet edip dedi ki, bize Mâlik b. Migvel rivâyet edip dedi ki, ben el-Velîd b. el-Ayzâr'dan işittim, O da Ebû Amr eş-Şeybânî'den nakledip Abdullah b. Mes'ûd'un (r.a.) şöyle dediğini söyledi:

“Allah Rasûlü'ne sordum;

- Ey Allah'ın Rasûlü! amellerin hangisi en faziletlidir? dedim. Hz. Peygamber;

- *Vaktinde kılınan namazdır*, buyurdu.

- Sonra hangisidir? diye sordum. Allah Rasûlü;

- *Ondan sonra anne babaya iyilik yapmaktır*, buyurdu.

- Sonra hangisidir? diye sordum. Hz. Peygamber;

- *Allah yolunda cihad etmektir*, buyurdu.

Bunun üzerine susup Rasûlüllah'a (s.a.v.) başka bir şey sormadım. Şâyet sözlerini artırmamasını isteseydim muhakkak ki bana cevap vermeyi artırırdı.”⁷⁰⁸

Tahkik:

Burada görüldüğü üzere Hz. Peygamber (s.a.v.) dinle ilgili suallerin art arda sorulmasına müsamaha etmiştir. Böylece hem Abdullah b. Mes'ûd (r.a.) hem de onun vesilesiyle sahâbîler ve ümmet dinin esaslarını öğrenmiştir. Üstelik Bu vesileyle hem dinin esaslarını ve ilim öğretirken soru cevap metodunu sık sık kullanmıştır. Hz. Peygamber, kendisine sorulan soruya soran kimsenin durumuna, zaman ve zeminin şartlarına göre en uygun cevabı vermiştir.⁷⁰⁹

Bu hadiste Hz. Peygamber, genç sahâbînin yapması gereken en faziletli ameli zikrederken Rabbine karşı vazifesini, emri olan ve kötülüklerden alıkoyan namaz ile başlamıştır. İkinci sırada içtimâî hayatın temel taşı olan aile, anne babaya iyilik hususunda tavsiyede bulunmuştur. Üçüncü sırada da dinin korunması ve yayılması için gerekli olan Allah yolunda mücâhede, hizmet etmeyi nasihat etmiştir. Ailesine dinine ve insanlara karşı vazifesini ifa etmeyi tavsiye etmiştir.

Allah Teâlâ'nın en fazla sevdiği, faziletli ameller çeşitli defalar Ashâb tarafından Allah Rasûlü'ne sorulmuş O da farklı farklı cevaplar vermiştir. Hafız İbn Hacer, bunun

⁷⁰⁸ Buhârî, Cihad, 1.

⁷⁰⁹ Daha fazla bilgi için bk. Kandemir, *Örneklerle İslâm Ahlakı*, s. 377-382; Bayraktar, s. 64;

sebebini âlimlerin, soru soran kimselerin durumuna göre cevabın da farklılık arzettiğini, Rasûlüllah'ın (s.a.v.) herkesin ihtiyacına, rağbetine veya layık olduğu şeye göre cevap verdiğini söylediklerini, nakletmiştir. Yine İbn Hacer, O'nun kendisinden bir şeyler öğrenmek isteyen kimselere daima yol gösterdiğini söylemiştir.⁷¹⁰

Hz. Peygamber'in genç sahâbînin art ardına soru sormasına müsamaha etmesi, hem O'nun genç sahâbelere bu ortamı sağladığını, din hakkında önemli sorular sorduklarında bıkmadan engin sabrı ve merhametiyle onlara cevap verdiğini göstermektedir. Bu da O'nun ilim öğrenmek isteyen genç sahâbîlere ayrı bir değer verdiğini böylece ashâbını ilme, dini öğrenmeye teşvik ettiğini izhar etmektedir. Nitekim genç sahâbînin “Şâyet sözlerini artırmasını isteseydim muhakkak ki bana cevap vermeyi artırırdı” sözü bunu açıkça ifade etmektedir.

Üstelik sahâbînin soru sormaya devam etmemesi Hz. Peygamber'e olan saygısını, sevgisini ve O'nu daha fazla rahatsız etmek istememesini göstermektedir. Nitekim Hâfız Bedreddin Aynî de Hz. Peygamber'in sıkılmaması için O'na olan şefkatinden ötürü bunu yapmadığını belirtmiştir.⁷¹¹

4.2.2.7. İlme, Yazıya Teşviki

حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ قَالَ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ الْأَخْنَسِ عَنِ الْوَلِيدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي مُعَيْثٍ عَنْ يُونُسَ بْنِ مَاهَكَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ كُنْتُ أَكْتُبُ كُلَّ شَيْءٍ أَسْمَعُهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أُرِيدُ حِفْظَهُ فَتَهْتَبِي فُرَيْشٌ وَقَالُوا: أَتَكْتُبُ كُلَّ شَيْءٍ تَسْمَعُهُ وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِشَرِّ يَتَكَلَّمُ فِي الْغَضَبِ وَالرِّضَا فَأَمْسَكَتُ عَنِ الْكِتَابِ فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَوْمَأَ بِأَصْبَعِهِ إِلَيَّ فِيهِ فَقَالَ: أَكْتُبُ فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ مَا يَخْرُجُ مِنْهُ إِلَّا حَقٌّ.

Tahrîc: Ebû Dâvûd, İlim, 3. (Ayrıca bk. Dârimî, Mukaddime, 43)

⁷¹⁰ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, II, 10.

⁷¹¹ Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, V, 14.

Tercüme:

Bize Müsedded ve Ebû Bekir b. Ebû Şeybe rivâyet edip dediler ki, bize Yahya, Abdullah b. el-Ahnes'ten, O da Velîd b. Abdullah b. Ebû Mugîs'den, O da Yûsuf b. Mâhik'ten, O da Abdullah b. Amr'dan rivâyet edip dedi ki, Abdullah b. Amr şöyle demiştir:

“Ben, muhafaza etme maksadıyla Rasûlüllah'tan işittiğim her şeyi yazıyordum. Kureyşli bazı kişiler, ‘Rasûlüllah (s.a.v.) gazap ve rıza halinde konuşan bir insan olduğu hâlde, sen ondan her duyduğunu yazıyor musun?’ diyerek beni bundan menettiler. Ben de yazmaktan vazgeçtim ve bu durumu Allah'ın Nebîsi'ne zikrettim. O da parmağıyla ağzına işaret ederek şöyle buyurdu; “*Sen yaz! Nefsim elinde olan Allah'a yemin olsun ki buradan haktan başka bir şey çıkmaz*”⁷¹²

Tahkik:

Abdullah b. Amr (r.a.), bazılarının kendisini hadisleri yazmaktan men etmeleri üzerine bu durumu Allah Rasûlü'ne (s.a.v.) sormuştur. Bu da genç sahâbîlerin takıldıkları ve merak ettikleri önemli meseleleri Hz. Peygamber'e rahatlıkla sorduklarını, O'nun da buna müsaade ettiği anlaşılmaktadır. Ayrıca Hz. Peygamber'in genç sahâbîye ilmi özellikle de dini beyan eden hadisleri yazmasına müsaade etmesi, O'nun yazıya, ilme, gençlerin eğitim ve öğretimine verdiği değeri göstermektedir.

Bu hadiste Hz. Peygamber'in öfkeli, sevinçli ya da sakin hallerinde bile hakkı söylediği belirtilmiştir. O'nun Din adına söylediği her söz, dinî hükümler için bir delildir. Ayrıca gazap, neşeli hallerinin ilahî vahiy mahalli ve hakka bağlı olan kalbine tesir etmediği ve dilinden akan hikmet pınarlarını bulandırmadığı ifade edilmiştir.⁷¹³

Nitekim Ebû Hureyre'nin (r.a.) “Abdullah b. Amr'dan başka Rasûlüllah'ın (a.s.) ashâbından hiç kimse benden daha çok rivâyet etmemiştir. Zira o yazardı ben ise yazmazdım”⁷¹⁴ sözü Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) bazı genç sahâbîlere hadislerini yazması için özel izin verdiğini göstermektedir.

Yine Halife Ömer b. Abdulaziz'in (rh.a) Medine'de ve İslâm âleminin muhtelif merkezlerindeki âlimlere ve valilere gönderdiği emirnamalarla Hz. Peygamber'in

⁷¹² Ebû Dâvûd, İlim, 3.

⁷¹³ Yeniçel ve Kayapınar, *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*, XIII, 251.

⁷¹⁴ Buhârî, İlim, 39; Tirmizî, İlim, 12; Menâkıb, 47; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, II, 248.

hadislerinin, dağınık yazı malzemelerinden ve ravilerin hafızalarından derlenip bir kitap içinde toplanmasını (hadislerin tedvinini) resmen başlatmış böylece hadisler kitaplarda bir araya toplanmıştır.⁷¹⁵ Hadisleri yazdırma sebebini söylerken ilmin ve ilim ehlinin yok olup gitmesinden kortuğunu ifade etmiştir.⁷¹⁶

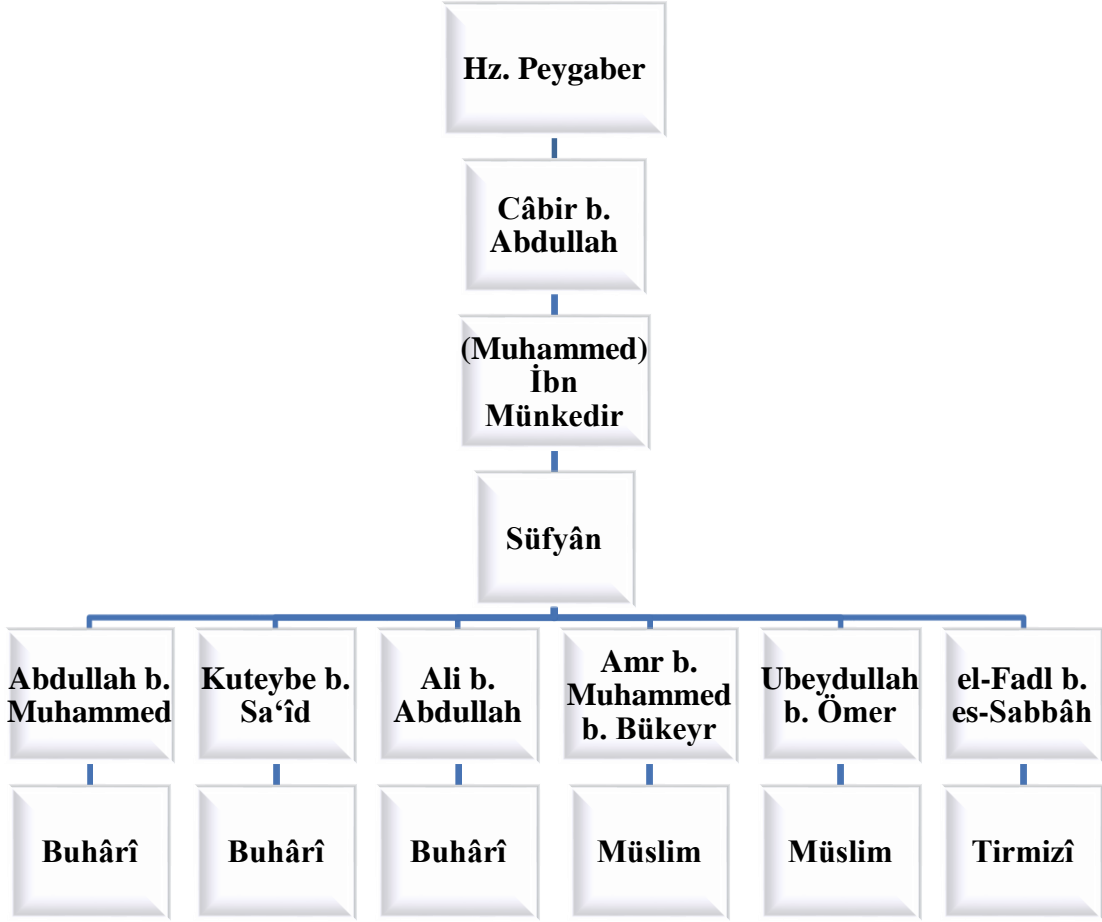
4.2.2.8. Hakkında Vahiy İnmeyen Sorulara Cevap Vermemesi

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنِ ابْنِ الْمُنْكَدِرِ سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا -
يَقُولُ مَرَضْتُ مَرَضًا ، فَأَتَانِي النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يُعُودُنِي وَأَبُو بَكْرٍ وَهُمَا مَاشِيَانِ ، فَوَجَدَانِي أُغْمَى
عَلَى ، فَتَوَضَّأَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ثُمَّ صَبَّ وَضُوءَهُ عَلَيَّ ، فَأَفَقْتُ فَإِذَا النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -
-فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ أَصْنَعُ فِي مَالِي كَيْفَ أَقْضِي فِي مَالِي فَلَمْ يُجِبْنِي بِشَيْءٍ حَتَّى نَزَلَتْ آيَةُ الْمِيرَاثِ

⁷¹⁵ Abdullah Aydınlı, *es-Sünen-i Dârimî Tercüme ve Şerhi*, (İstanbul: Madve Yayınları, 1996), I, 480.

⁷¹⁶ Dârimî, Mukaddime, 43

Tahric: Buhârî, Merdâ, 5; Ferâiz, 1; İ'tisâm, 8; Müslim, Ferâiz, 2/6-7; Tirmizî, Ferâiz,7.

Tercüme:

Bize Abdullah b. Muhammed rivâyet edip dedi ki, bize Süfyân rivâyet etti, O İbn Münkedir'den rivâyet etti, O da Câbir b. Abdullah'tan şöyle dediğini işitmiştir:

“Ben bir hastalığa tutulmuştum. (Veda Haccı sırasında) Peygamber (s.a.v.) ile Ebû Bekr es-Sıddîk yürüyerek gelip bana hasta ziyareti yapıyorlardı. Onlar beni (hastalıktan) bayılmış olduğum halde buldular. Nebî (s.a.v.) abdest aldı, sonra abdest suyundan benim üzerime serpti. Akabinde ben ayıldım ve o esnada Hz. Peygamber'i gördüm ve:

— Yâ Rasûlallah! Ben malım hakkında nasıl yapayım? Mallarım hakkında nasıl hükmedeyim? diye sordum.

Allah Rasûlü bana hiçbir cevap vermedi. Nihâyetinde miras âyeti indi.”⁷¹⁷

Tahkik:

Hız. Peygamber (s.a.v.) bilmediği konu hakkında özellikle bilmediği hükümler, haram ve helal hususunda cevap vermemiştir. Ayrıca bu hadis-i şeriften hasta ziyaretinin fazileti ve müstehap olduğu anlaşılmaktadır.

Allah Rasûlü, içtihadı neticesinde açıkça bir hüküm tesbit edemediği şeklinde tevil edilmiştir. Bu sebeple vahiy nazil olur ümidiyle ona hiçbir cevap vermemmiştir.⁷¹⁸ Bu hususta İmam Nevevî (rh.a.), sahâbîlerin kendilerine bir şey sorulduğunda diğer sahâbîlere yönlendirdiğini nakletmiştir. Bununla birlikte âlimin cevabını bilmediği sorulara cevap vermeye kalkışmaması gerektiğini belirtmiş ve bununla ilgili örnekler vermiştir.⁷¹⁹

İmam Buhârî, bu hadis-i şerifi “Hız. Peygamber kendisine vahiy indirilmeyen bir mesele sorulduğunda ‘bilmiyorum’ der veya konu hakkında vahiy indirilinceye kadar o soruya cevap vermezdi” başlığı altında nakletmiştir. Hâfız İbn Hacer, başlıktan; Allah Rasûlü’ne (s.a.v.) hakkında vahiy inmeyen bir şey sorulduğunda iki durumun meydana geldiğini, O’nun ya “bilmiyorum” dediğini ya da kendisine bu vahyin açıklaması gelinceye kadar sukut ettiğini, söylemiştir. Örnek olarak da genç sahâbîlerden İbn Ömer’den bir hadis nakletmiştir. Bu hadiste; bir adam Nebî’ye (s.a.v.) gelerek, dünyanın hangi köşesinin daha hayırlı olduğunu, sormuş Allah Rasûlü de “bilmiyorum” demiştir. Akabinde Cibrîl (a.s.) gelmiş, Hız. Peygamber de bu soruyu ona sormuştur. Cebrâîl de “bilmiyorum” demiştir. Bunun üzerine Hız. Peygamber, Rabbine sor” buyurmuştur... İbn Hacer bu hadisi İbn Hibbân’ın rivayet ettiğini söylemiştir.⁷²⁰

Görüldüğü üzere Hız. Peygamber vahye mazhar olduğu halde bilmediği bir mesele kendisine sorulduğunda “bilmiyorum” demekten çekinmemiş ve vahiy inmesini beklemiştir.

Bir hoca da öğrencisi kendisine bilmediği bir soru sorduğunda açıkça “bilmiyorum bir araştırıp sana söyleyeyim” demekten çekinmemelidir. Bilmediği halde biliyormuş gibi davranıp lafi dolandırmamalıdır.

⁷¹⁷ Buhârî, Merdâ, 5

⁷¹⁸ Nevevî, *el-Minhâc*, VII, 422.

⁷¹⁹ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *Kitâbü'l-‘ilm ve âdâbü'l-‘âlim ve'l-müte‘allim*, s. Beyrut: Dâru'l-Hayr, 1993, s. 114-116.

⁷²⁰ İbn Hacer, *Feth'ul-Bârî*, XIII, 290.

4.3. Eğitim ve Öğretim Açısından Değerlendirme

Hız. Peygamber (s.a.v.) gençleri eğitirken soru-cevap usûlünü yerinde ve en güzel şekilde kullanmıştır. Sahâbelere nerede ve nasıl soru sormaları ve cevap vermeleri gerektiği de bizzat örnek olarak öğretmiştir. Bunun en güzel misali meşhur Cibrîl hadisidir. Rasûl-i Ekrem çeşitli gaye ve vesilelerle ashâbına sorular sormuş ve her bir sahâbînin durumuna göre cevaplar vermiştir. Nitekim bilinmeyen önemli meselelerin ehline sorulması Allah Teâlâ'nın emridir. Hız. Peygamber de: “*Cehâletin ilacı sormaktır*”⁷²¹ buyurarak ilme, öğrenmeye teşvik etmiştir. Mühim ve faydalı soru soranları takdir ve teşvik etmiştir.

Kuşkusuz günümüz eğitim ve öğretim yöntemlerinin en önemlilerinden biri de soru-cevap yöntemidir. Soru sormanın pekçok amacı ve çeşitleri vardır.⁷²² Hız. Peygamber'in genç sahâbîlere sorduğu her sorunun mutlaka belli bir gayesi vardır.

Bu yöntem sunuş yoluyla öğretim stratejisine giren bir yöntemdir. Çok eski ve yaygın bir metottur. Eğitimciler usûlüne uygun, zamanında ve yerinde sorulan soruların ve verilen cevapların birçok faydasını açıklamışlardır.⁷²³ Soruların, seviye tespiti, sınıf kontrolü ve öğrencileri tanıma gibi pekçok faydaları vardır.⁷²⁴

Eğitimciler iyi bir sorunun basit, açık ve anlaşılır olmasının gerektiğini söylemişlerdir. Bunun yanında öğrencilerin özelliklerine ve kabiliyetlerine uygun, “evet”, “hayır” gibi kısa cevap içermeyen, sorular sorulmalıdır.⁷²⁵

Öğrenciyi düşünmeye, dikkati toplamaya, bilgiler arasında alaka kurmaya, değerlendirmeye sevk etmelidir. Soru önceden hazırlanmış olmalıdır. Soru emir şeklinde şaşırtıcı ve telkin edici mahiyette olmamalı, açık bir amacı olmalıdır. Aksi halde öğrencinin duygu ve düşüncelerini tam olarak ifade etmesine engel olur. Soru kolayca takip edilebilir ve anlaşılır olmalıdır. Soru dil kurallarına uygun olmalı iyi telaffuz edilmelidir. Edatları doğru ve yerinde kullanılmalı vurgular yerinde olmalıdır. Yarım bırakılmış cümleler soru olarak kullanılmamalıdır.⁷²⁶

⁷²¹ Ebû Dâvûd, Tahâret, 125-128.

⁷²² Özbek, s. 146.

⁷²³ Gömlüksiz, s. 92; Güven, s. 168.

⁷²⁴ Gömlüksiz, s. 92.

⁷²⁵ Güven, s. 169.

⁷²⁶ Bayraktar, s. 183.

Günümüz eğitimcilerince soru cevap yöntemi, yerinde ve sistemli bir şekilde tatbik edilirse eğitim ve öğretimde çok etkili ve faydalı bir yöntemdir. Eğitimciler bu yöntemim pekçok faydasını açıklamışlardır. Öncelikle bu usûl öğretime yön verir, öğrenme ihtiyacı doğurur.⁷²⁷ Sorular dikkatin istenilen noktalar üzerinde toplanmasını sağlar. Öğrenmeye karşı ilgi uyandırır ve teşvik eder. Çeşitli konularda araştırmaya sevk eder. Ayrıca öğrenmeye elverişli bir ruh durumu meydana getirir.⁷²⁸

Öğrenciyi aktif hale getirir. Ayrıca muhayyile kabiliyetini geliştirir. Dolayısıyla ilim inkişaf eder.⁷²⁹ Dikkat ve ilginin devamlılığını sağlar.⁷³⁰ Öğrencinin alakasını ve derse katılımını artırır.⁷³¹ Muhakeme⁷³², tasavvur⁷³³ ve tahkike⁷³⁴ sevk eder.⁷³⁵ Öğrencinin tahlil edebilme ve eleştirel düşünme kabiliyetini geliştirir.⁷³⁶ İnsan zihnini etkinliğe yöneltir ve kişinin soru yöneltilen konu üzerinde düşünmesini sağlar.⁷³⁷ Öğrencileri sıkılganlıktan kurtarır, bildiğini söylemesine imkân verir ve cesaretini geliştirir.⁷³⁸

Noksan yönlerinden biri adalet ilkesine aykırıdır, bilhassa kalabalık sınıflarda bir derste her öğrenciye soru sorma imkânı yoktur. Bunun dışında yanlış cevaplar ve lüzumsuz sorular olabileceğinden zaman ve güven kaybına kayba sebep olabilir.⁷³⁹ Devamlı olması sıkıcı ve zaman kaybına sebep olabilir.⁷⁴⁰ Soru ve cevap yönteminde de dikkat edilecek hususlar vardır. Onun için bu yöntem disiplinli, düzenli ve zamanlı olmalıdır. Sınıf içerisinde adaletli olmalı zamanlama iyi ayarlanmalıdır.

⁷²⁷ Özbek 145

⁷²⁸ Bayraktar, s. 181; Özbek, 145, 147; Hacımüftüoğlu, s. 260.

⁷²⁹ Bayraktar, s. 181.

⁷³⁰ Özbek, s. 147.

⁷³¹ Dodurgalı, s. 290.

⁷³² İyice düşünmek, dikkatle incelemek.

⁷³³ Tahayyül, düşünce, zihinde şekillendirme.

⁷³⁴ Araştırma, ortaya çıkarma, hakikatini anlayıp bilme.

⁷³⁵ Özbek, 145; Dodurgalı, s. 290.

⁷³⁶ Akyürek, s. 129.

⁷³⁷ Hacımüftüoğlu, s. 260.

⁷³⁸ Bayraktar, s. 181.

⁷³⁹ Güven, s. 170; Bayraktar, s. 182.

⁷⁴⁰ Bayraktar, s. 182

5. Tedricîlik Yöntemi

5.1. Eğitim Açısından Tedricîlik Yöntemi

Tedricîlik metodu; eğitim ve öğretimde en önde gelen esaslardan biridir. Kısaca, verilmek istenen bilginin yavaş yavaş, merhale merhale verilmesi demektir.⁷⁴¹ Bu yöntem, insanlara istenilen eğitimi vermek için zamana, zemine ve muhatapların haline göre konuyu peyderpey işlemeyi gerektirir.⁷⁴² Zira eğitimde başarılı neticeler almak için daima belli bir zaman dilimine ihtiyaç vardır. Güzel sonuca ancak kademe kademe bir tedricî (süreç) içinde ulaşılır.⁷⁴³

Eğitim veren kimse, eğitimin bir süreç (vetire, tedricî) işi olduğu kaidesi üzerinde itina ile durmalıdır.⁷⁴⁴ Eğitim ve öğretimde iyi sonuçlar elde edebilmek için tedricîlik usûlüne uymak ve tatbik etmek gerekir.

Büyük âlim Hâfız İbn Hacer, “tedricî” kavramını, “bir şeyden başka bir şeye zamanlamaya riâyet ederek nakletmek” şeklinde tarif etmiştir.⁷⁴⁵

5.2. Allah Rasûlü'nün Tedricîlik Usûlü

Âlemlerin Rabbi Allah, her şeyi bir düzen içerisinde, muntazam yaratmış ve terbiye etmektedir. Onun kanunlarından biri de tedricîen yaratmak ve terbiye etmektir. Eğitim usûllerinin en önemlilerinden biri de kuşkusuz tedricîliktir. Yani kısaca verilmek istenen talim ve terbiyeyi asıl ve mühim olandan başlayarak, küçükten büyüğe, kolaydan zora derece derece vermektir.

Kur'ân-ı Kerîm bu usûl üzere perdey pey indirilmiştir.⁷⁴⁶ Allah Teâlâ Hz. Peygamber'i ve bütün insanları bu kanunu üzerine terbiye etmiş ve etmektedir. İslâm ahlâkı ve hükümleri de bu temel usûl üzerine bina edilmiştir. Allah Rasûlü (s.a.v.) aşağıda görüleceği üzere İslâm'ı ilk tebliğ etmeye başlamasından din tamamlanıncaya kadar bu metoda riâyet etmiştir. Özellikle gençleri derece derece kemâlâta erinceye kadar böyle terbiye etmiş ve dinin hükümlerini onlara kademe kademe öğretmiştir.

⁷⁴¹ Bayraktar, s. 169.

⁷⁴² Gözütok, Hz. Peygamber'in Hadislerinde Eğitim Metotları, s. 198.

⁷⁴³ Abdurrahman Dodurgalı, *Din Eğitimi ve Öğretiminde İlkeler ve Yöntemler*, s. 92.

⁷⁴⁴ Abdurrahman Dodurgalı, *Ailede Çocuğun Din Eğitimi*, İstanbul: İFAV, 1996, s. 74.

⁷⁴⁵ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, I, 116.

⁷⁴⁶ İsrâ 17/106.

5.2.1. En Mühim ve Esas Olandan Başlaması

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا وَكَيْعٌ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ نَجِيحٍ - وَكَانَ ثِقَةً - عَنْ أَبِي عِمْرَانَ الْجَوْنِيِّ عَنْ
جُنْدُبِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَنَحْنُ فِتْيَانٌ حَزَاوِرَةٌ، فَتَعَلَّمْنَا الْإِيمَانَ قَبْلَ أَنْ
نَتَعَلَّمَ الْقُرْآنَ، ثُمَّ تَعَلَّمْنَا الْقُرْآنَ، فَازْدَدْنَا بِهِ إِيمَانًا.»

Tahrîc: İbn Mâce, Mukaddime, 9.

Tercüme:

Bize Ali b. Muhammed (tahdisen) rivâyet etti. (O dedi ki), bize Vakî' (tahdisen) rivâyet etti. (O dedi ki), Bize Hammâd b. Necîh (sıka idi), Ebû İmrân el-Cevrî'den; O da Cündüb b. Abdullah'tan (r.a.) şöyle dediğini rivâyet etmiştir:

“Biz gelişip kuvvetlenmiş gençlerken Rasûlüllah (s.a.v.) ile birlikteydik. Bizler Kur'ân'ı öğrenmeden önce imanı öğrendik; sonra Kur'ân'ı öğrendik ve onunla imanımızı artırdık (kuvvetlendirdik).”⁷⁴⁷

Tahkik:

Taberânî'nin rivâyetinde “Kuşkusuz bugün siz imanı öğrenmeden önce Kur'ân'ı öğreniyorsunuz”⁷⁴⁸ ziyadesi vardır.

Bu hadîs-i şeriften anlaşıldığı üzere Hz. Peygamber (s.a.v.), tadrîcî bir yol izlemiştir. Genç sahâbîlere öncelikle dinin esas olan iman, akâidle ilgili meseleleri akabinde de Kur'ân-ı Kerîm'i yani okunuşunu, içindeki hükümleri, helâl ve haramı öğretmiştir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de iman edenlerden bahsederken “*Mü'minler ancak o kimselerdir ki; Allah anıldığı zaman kalpleri ürperir. O'nun âyetleri kendilerine*

⁷⁴⁷ *Zavâid'de* bu hadîsin isnadının sahih ve ricalinin sika olduğu bildirilmiştir. bk. Haydar Hatîpoğlu, *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi*, Kahraman Yayınları: I, 90. Şuayb el-Arnaûd ve Muhammed Fuad Abdulbakî de isnadının sahih ve ravilerinin sika (güvenilir) olduğunu söylemişlerdir. Sindî, *Hâşiye*, 1/31; İbn Mâce, *es-Sünen*, (thk. Şuayb el-Arnaûd), I, 42.

⁷⁴⁸ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebir*, 2/165; Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, I, 152.

okunduğu zaman (bu) onların imanlarını artırır”⁷⁴⁹ buyrulmuştur. İmanın temel olduğunu âyetler okundukça imanın kuvvetinin arttığı anlaşılmaktadır.

Her şeyi bir düzen ve hikmet üzere yaratan âlemlerin Rabbi, mahlûkatı ve insanları da mükemmel bir intizam ile yaratmış ve terbiye etmiştir. İnsanların kulluk gayesine ulaşması ve hidâyete kavuşması için Kur’ân-ı Kerîm’i, içindeki hükümleri, emir ve yasakları da tadrîcî olarak peygamberine indirmiştir. Allah Rasûlü de bu usûl üzere dini tebliğ ve beyan etmiştir. Kitap ve hikmeti bu usûl üzere ümmetine, genç sahâbîlere öğretmiştir.

Bu rivâyette en mühim ve asıl olanın ilk önce öğretilmesi, akabinde önem sırasına göre diğer meseleleri öğretmek gerektiği anlaşılmaktadır. Bir öğretmen de dini eğitiminde ilk olarak iman, akâid meselelerini daha sonra önem sırasına, şart ve hâllere göre diğer bilgileri öğretmelidir.⁷⁵⁰

Ebû Tâlib el-Mekkî (ö. 386/996), Cündüb’ün (r.a) “İmanı öğrendik” derken, iman ilmini kastettiğini ve Basralı âbidlerin görüşünün de bu olduğunu söylemiştir.⁷⁵¹

Bu hususta Abdullah b. Abbâs (r.a.) “İlim sayılmayacak kadar çoktur. Bu sebeple siz, ilimden en güzel olanını alınız”⁷⁵² tavsiyesinde bulunmuştur. Bu sebeple öğrenilmesi gereken ilmin en güzeli ve önemlisinden başlanmalıdır. İmam Maverdî ise “Lüzumsuz ve faydasız bilgileri terk edersen arzuna daha kolay ulaşırsın”⁷⁵³ diyerek öncelikle lüzumlu olan bilgilerin öğrenilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Taşköprüzade, *Mevzû’atü’l-Ulûm* isimli eserinde ve İmam Gazzâlî *Minhâcü’l-Müteallim* eserinde⁷⁵⁴ öğrenciye önemli bilgiyi öğretmekle başlamak gerektiğini söylemiştir.⁷⁵⁵ J. Locke “Çocuğun her şeyi öğrenmeye ne vakti, ne de kuvveti vardır. Hayatta kendisine lazım olacak ve faydalı olacak şeylerle meşgul olmalıdır” demiştir.⁷⁵⁶

⁷⁴⁹ Enfâl 8/2.I

⁷⁵⁰ Gazzâlî, *İhyâu ulûmi’ d-dîn*, s. 52.

⁷⁵¹ Ebû Tâlib Muhammed b. Alî b. Atıyye el-Mekkî el-Acemî, *Kutü’l-kulüb*, Beyrût: Daru Sâder, 2007, I, 270.

⁷⁵² İbn Abdülber, *Câmiu Beyâni’l-İlm*, s. 1/210.

⁷⁵³ Bayraktar, s. 194.

⁷⁵⁴ Gazzâlî, *Minhâcü’l-Müteallim*, s. 82.

⁷⁵⁵ Bayraktar, *age.* s. 157.

⁷⁵⁶ Bayraktar, *age.*, s. 194.

Yine denilmiştir ki: “Kıymetli âlim, duyduğu şeylerin en güzelini yazan, yazdıklarının en güzelini ezberleyen ve ezberlediklerinin en güzelini konuşup aktaran kimsedir.”⁷⁵⁷

Bu hususta İbn Cemâa, *Tezkiratü's-Samî ve'l-Mütekellim fî Edebi'l-Âlim ve Müteallim*, isimli eserinde şu bilgileri vermektedir:

“Ders adedi fazla olduğu zaman en faziletli ve en mühim olan öne alınmalıdır.”⁷⁵⁸

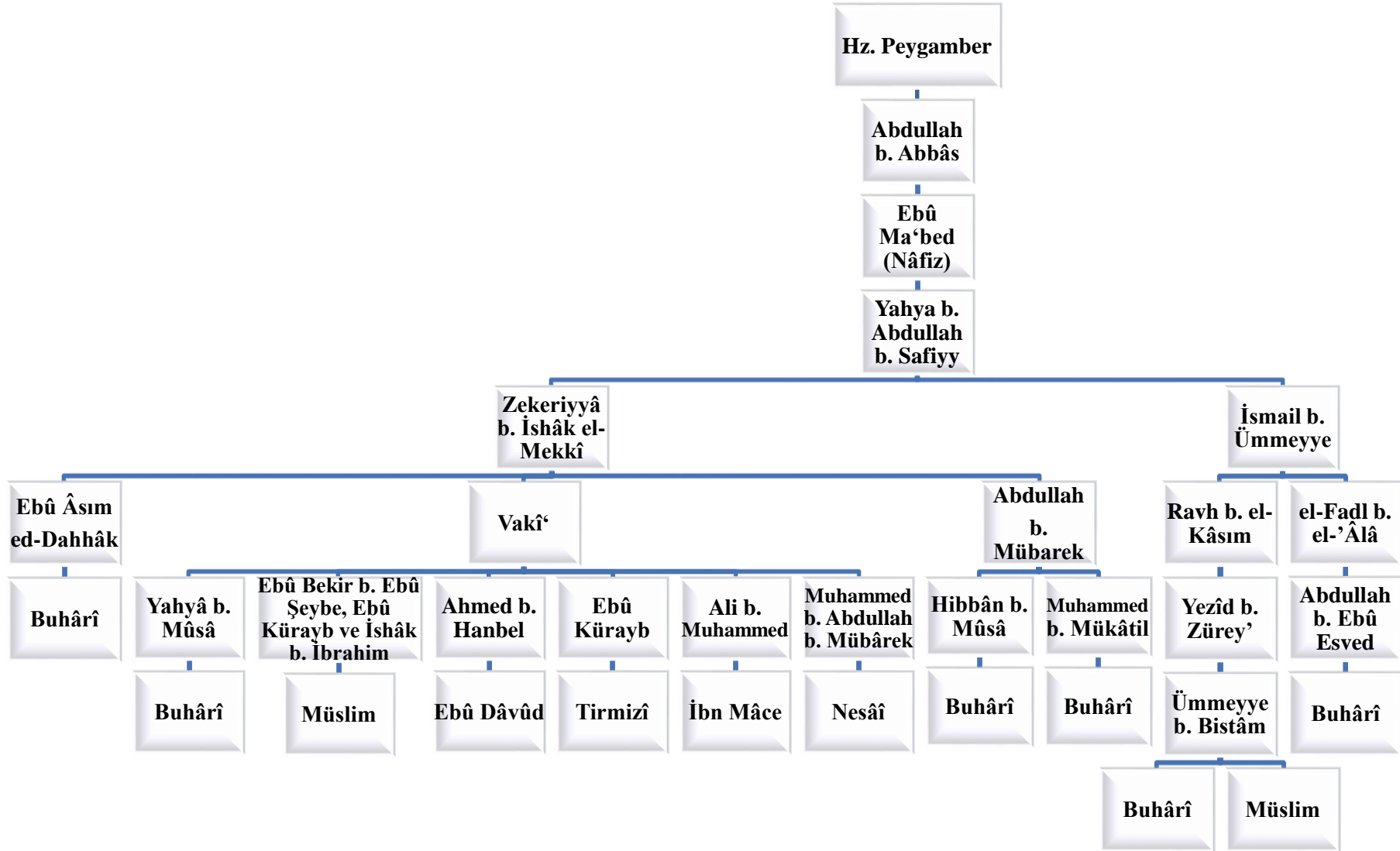
5.2.2. Asıldan Teferruata ve Kolaydan Zora Eğitimi

حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا زَكْرِيَاءُ بْنُ إِسْحَاقَ عَنْ يَحْيَى بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ صَيْفِيٍّ عَنْ أَبِي مَعْبُدٍ مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ -رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا- قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- لِمُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ حِينَ بَعَثَهُ إِلَى الْيَمَنِ «إِنَّكَ سَتَأْتِي قَوْمًا أَهْلَ كِتَابٍ ، فَإِذَا جِئْتَهُمْ فَادْعُهُمْ إِلَى أَنْ يَشْهَدُوا أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ ، فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لَكَ بِذَلِكَ ، فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ فَرَضَ عَلَيْهِمْ خَمْسَ صَلَوَاتٍ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ ، فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لَكَ بِذَلِكَ فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ فَرَضَ عَلَيْهِمْ صَدَقَةً تُؤْخَذُ مِنْ أَعْيَانِهِمْ فَتُرَدُّ عَلَى فُقَرَائِهِمْ ، فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لَكَ بِذَلِكَ فَإِيَّاكَ وَكَرَائِمَ أَمْوَالِهِمْ ، وَاتَّقِ دَعْوَةَ الْمَظْلُومِ ، فَإِنَّهُ لَيْسَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ اللَّهِ حِجَابٌ»

Tahrîc: Buhârî, Zekât, 1, 41, 63; Mezâlim, 9; Megâzi, 61; Tevhîd, 1; Müslim, İman, 31; Ebû Dâvûd, Zekât, 5; Tirmizî, Zekât, 6; İbn Mâce, Zekât, 1; Nesâî, Zekât, 1.

⁷⁵⁷ İbn Abdülber, *Câmiu Beyâni'l-İlm*, s. 1/210.

⁷⁵⁸ İbn Cemâa, *Tezkiratü's-Samî*, s. 44; Ayrıca bk. Gazzâlî, *İhyâu ulûmi'd-dîn*, s. 52; Gazzâlî, *Minhâcü'l-Müteallim*, s. 108.

Tercüme:

Bize Muhammed b. Mükâtil (tahdisen) rivâyet etti. (O dedi ki) Bize Abdullah b. Mübârek haber verdi. (O dedi ki) Bize Zekeriyâ b. İshâk haber verdi. O Yahyâ b. Abdullah b. Sayfîy'den, O da Ebû Ma'bed'den, O da Abdullah b. Abbâs'dan haber verdi ki. O şöyle demiştir: Allah Rasûlü (vefatından birkaç sene önce) Muâz b. Cebel'i Yemen'e (vâli, kâdı olarak) gönderirken şunları söyledi:

*“Sen kitap ehli olan bir topluluğa gidiyorsun. Onları, ‘Allah’tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed’in O’nun peygamberi olduğuna şehâdet etmeye’ çağır. Eğer bunu kabul ederlerse (izzet ve celâl sahibi olan) Allah’ın her gün ve gecede kılınan beş vakit namazı onlara farz kıldığını bildir. Bunu da kabul ederlerse Allah’ın zenginlerden alınıp fakirlere dağıtılması şartıyla mallarından sadaka (zekât) vermeyi farz kıldığını bildir. Bunu kabul ettiklerinde, sakın (zekât olarak) onların mallarından en iyilerini alma! Bir de mazlumun bedduasından sakın! Çünkü onunla Allah arasında hiçbir perde yoktur.”*⁷⁵⁹

Tahkik:

Bu hadis bazı rivâyetlerde *“Onları (önce) Allah’a ibadet etmeye”*⁷⁶⁰ veya *“Allah’ı tevhid etmeye davet et”*⁷⁶¹ şeklinde benzer manada rivâyet edilmiştir.

Diğer bir rivâyette ise Rasûl-i Ekrem, genç sahâbîye şu tavsiyede bulunmuştur.

*“Kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız, müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz.”*⁷⁶²

Allah Rasûlü (s.a.v.) yirmi beş yaşlarında olan genç sahâbîyi vâli, kâdı ve zekât memurluğu gibi bu mühim vazifeleri⁷⁶³ yerine getirmesi için yukarı Yemen'e göndermiştir. Gönderirken yapmış olduğu tavsiyelerle ona tadrîcen İslâm'a davet usûlünü öğretmiştir. Çoğunluğunu Ehli kitap (zimmî Yahudi,⁷⁶⁴ Hristiyan) ve diğer müşriklerin⁷⁶⁵ oluşturduğu Yemen halkını neye ve nasıl davet etmesi gerektiğini sırasıyla, teker teker söylemiş ve terdrîcî bir yol izlemiştir. Dinlerine muhalefet ediyor diye nefret etmemeleri ve İslâm'a girmelerine engel olmaması için bu hükümlerin

⁷⁵⁹ Buhârî, Zekât, 1, 41, 63.

⁷⁶⁰ Buhârî, Zekât, 41.

⁷⁶¹ Buhârî, Tevhîd, 1.

⁷⁶² Buhârî, Cihâd, 164; Megâzi, 60; edeb, 80; Ahkâm, 22; Müslim, Müslim, Cihâd, 7; Eşribe 70, 71.

⁷⁶³ Aynî, *Umdetü'l-kârî*, Beyrût: Dâru İhyâü't-Türâsi'l-Arabî, 2010, VIII, 235.

⁷⁶⁴ Aynî, *age.*, 8/235; Sindî, *Haşiyetü's-Sindî alâ İbn Mâce*, I, 543; Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr el-Kastallânî, *İrşadu's-Sârî*, Mısır: el-Matbaatü'l-Emîriyye, 1905, III, 48.

⁷⁶⁵ Aynî, *age.*, VIII, 235;

hepsine bir anda davet etmemiştir.⁷⁶⁶ Ehli kitap diye vurgulaması onların Tevrat ve İncil gibi kitaplara inanan ilim ehli kimseler olduğunu, cahil bedevi müşrikler gibi olmadıklarını bildirmek içindir.⁷⁶⁷ Allah'a ibadet ehl-i kitap için daha kolaydır, Tevhid hususunda onlarda bir temel vardır. Puta, ateşe tapanlar için ise Allah'a ibadeti kabul etmek ilk başta daha zordur.

Hiz. Peygamber, öncelikle onları tevhide,⁷⁶⁸ Allah'tan başka ilah olmadığına ve kendisinin Allah'ın Rasûlü olduğuna şahitlik etmeye,⁷⁶⁹ yalnız Allah'a ibadet etmeye ve Onu tanımaya⁷⁷⁰ davet etmesini istemiştir.⁷⁷¹ Böylece genç sahâbîye temel olandan başlamayı öğretmiştir. Zira bunlar dinin aslıdır, temelidir, dinin diğer ferî meselelerin hepsi bunların üzerine bina edilir, bu ikisi olmadan diğer şeyler sahih değildir.⁷⁷² Bunları kabul etmeyen bir kimse İslâm'a girmiş olmaz. Çünkü onlar kitap ehli olsalar bile Allah'ı bilmiyorlar. Hristiyanlar Hiz. İsa'ya, Yahudiler de Hiz. Üzeyr tanrının oğlu diyerek Allah'a oğul isnat ederek ve çeşitli isnatlarla Ona şirk koşmuşlardır. Bu da onların Allah'ı tanımadıklarını göstermektedir.⁷⁷³ Bu nedenle Hiz. Peygamber (s.a.v.) Hiz. Muâz'dan ilk olarak Allah'ı tanımaya ve ancak Ona ibadet etmeye çağırmasını istemiştir. Çeşitli vazifeler için gönderdiği sahâbîlerine muhatapları tanıtıcı bilgiler vermiş ve buna göre takip etmesi gerekenleri ana hatlarıyla bildirmiştir.⁷⁷⁴

Yine bu rivâyetten de anlaşılıyor ki Hiz. Peygamber, genç sahâbîye eğitimin en temel kaidelerinden olan kolaylaştırma, güçleştirmeme, müjdeleme ve nefret ettirmeme metotlarını en güzel şekilde öğretmiş ve her daim hayatında tatbik etmiştir.

Hiz. Peygamber (s.a.v.), en mühimden itibaren tadrîcî bir sıralama yapmıştır. Üstelik mükellefe zor geleceği için hepsini birden yüklememiştir. Böylelikle insanların daha başlangıçta teklifleri çok ve ağır görerek çekinmelerinin önüne geçmiştir.⁷⁷⁵

Üstelik Rasûlüllah'ın (s.a.v.) bu şekildeki emirleri, tebliğ ve irşâd görevlerinde bir usûle ve sıraya, başka bir ifadeyle tadrîcîliğe uyulması gereğine de işaret etmektedir. Tebliğci daha ehemmiyetli ve muhatabı için daha kolay olandan başlayarak tebliğini

⁷⁶⁶ Sindî, *Haşiyetü's-Sindî alâ İbn Mâce*, I, 543.

⁷⁶⁷ Kastallânî, *age.*, III, 48

⁷⁶⁸ Aynî, *Umdetü'l-kârî*, IX, 25

⁷⁶⁹ Nevevî, *el-Minhâc*, I, 197; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, III, 358.

⁷⁷⁰ Aynî, *Umdetü'l-kârî*, IX, 25

⁷⁷¹ Aynî, *age.*, VIII, 235, IX, 25.

⁷⁷² İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, III, 358; Aynî, *age.*, VIII, 235;

⁷⁷³ Aynî, *age.*, VIII, 235; Nevevî, *el-Minhâc*, I, 199; Kastallânî, *İrşadu's-Sârî*, III, 48,

⁷⁷⁴ Kazancı, *Peygamberimiz'in Hitabeti*, s. 135, 240.

⁷⁷⁵ "Hiz. Peygamber Hikmetli Davetçi" *Hadislerle İslâm*, (ed. Mehmet Emin Özafşar vd.) Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013, VI, 552.

yapmalı ve sevdirmeli, nefret ettirmemeli; hak bilir ve adil davranmalıdır. Bu hem dinin emri, hem de başarılı olmasının gereğidir.⁷⁷⁶

İslâm dini bu asıl kanun üzerine bina edilmiştir. Evvela beden ve mali olarak külfet icap ettirmeyen iman esasları daha sonra namaz, zekât, oruç ve hac gibi bedenî ibadetler emredilmiştir.⁷⁷⁷

Eğitimde de kolaydan zora ve asıl olandan teferruata doğru bir yol takip edilmelidir. Nitekim ilim öğrenmenin tadrîcen olması gerekir. Zira bir şey başlangıçta kolay olduğu zaman bu işe giren kimseye sevimli gelir. Onu rahat ve mutlu bir şekilde terakki etmesini sağlar. Sonuçta aksinin hilafına daha başarılı olur.⁷⁷⁸

Ayrıca bu rivâyetten anlaşıldığı üzere Rasûlüllah (s.a.v.), gençlere sorumluluk vererek ve önemli vazifelere getirerek onları eğitmiştir.

5.2.3. Tadrîcen İslâm'a Davet Metodunu Öğretmesi

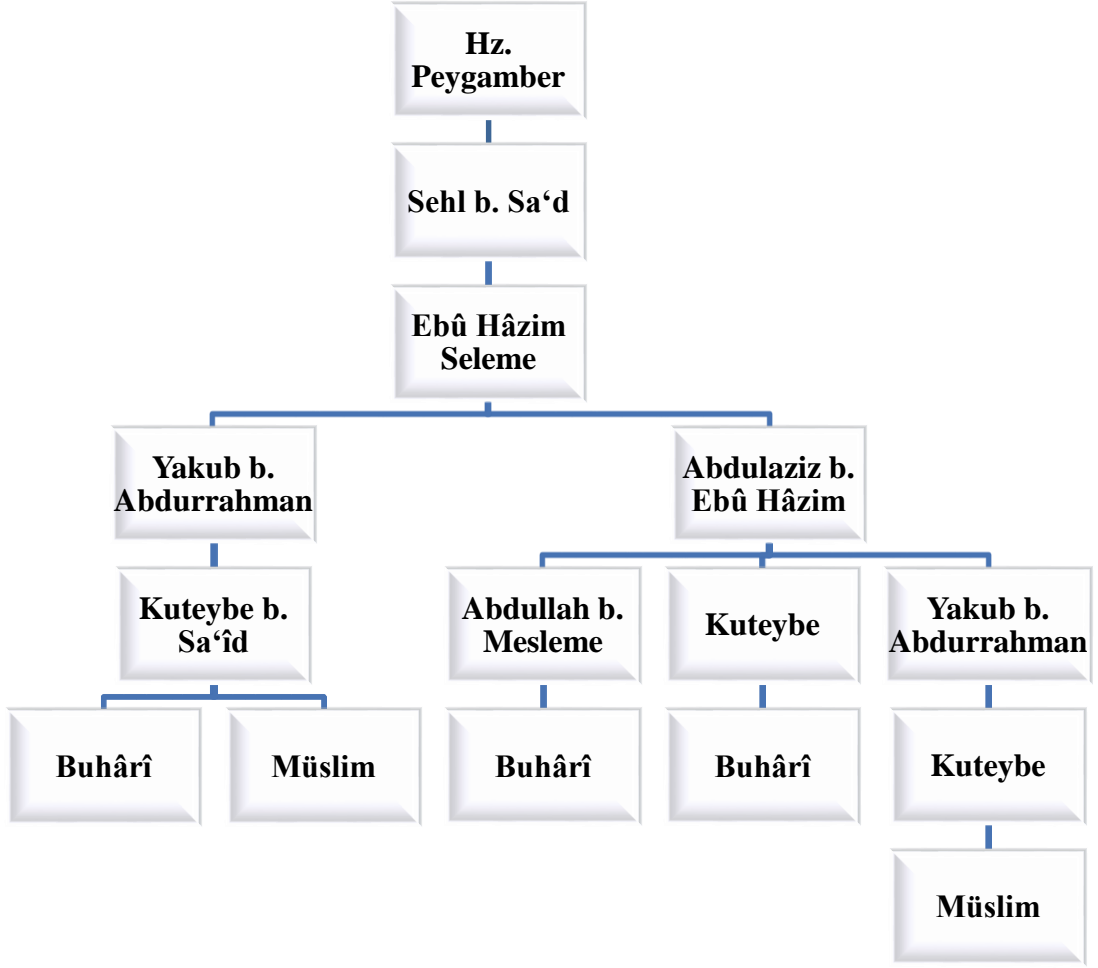
حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِي حَارِمٍ قَالَ أَخْبَرَنِي سَهْلُ بْنُ سَعْدٍ - رضى الله عنه - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - قَالَ يَوْمَ خَيْبَرَ «لَأُعْطِينَ هَذِهِ الرَّايَةَ غَدًا رَجُلًا ، يَفْتَحُ اللَّهُ عَلَى يَدَيْهِ ، يُحِبُّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ ، وَيُحِبُّهُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ .» « قَالَ فَبَاتَ النَّاسُ يَدُوكُونَ لَيْلَتَهُمْ أَيُّهُمْ يُعْطَاهَا فَلَمَّا أَصْبَحَ النَّاسُ غَدَوْا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - ، كُلُّهُمْ يَرْجُو أَنْ يُعْطَاهَا فَقَالَ « أَيْنَ عَلِيٌّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ .» «فَقِيلَ هُوَ يَا رَسُولَ اللَّهِ يَشْتَكِي عَيْنَيْهِ . قَالَ « فَأَرْسَلُوا إِلَيْهِ .» فَأَتَى بِهِ فَبَصَقَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - فِي عَيْنَيْهِ ، وَدَعَا لَهُ ، فَبَرَأَ حَتَّى كَأَنَّ لَمْ يَكُنْ بِهِ وَجَعٌ ، فَأَعْطَاهُ الرَّايَةَ ، فَقَالَ عَلِيُّ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَقَاتِلُهُمْ حَتَّى يَكُونُوا مِثْلَنَا ، فَقَالَ « انْفُذْ عَلَى رَسُولِكَ حَتَّى تَنْزِلَ بِسَاحَتِهِمْ ، ثُمَّ ادْعُهُمْ إِلَى الْإِسْلَامِ ، وَأَخْبِرْهُمْ بِمَا يَجِبُ عَلَيْهِمْ مِنْ حَقِّ اللَّهِ فِيهِ ، فَوَاللَّهِ لَأَنْ يَهْدِيَ اللَّهُ بِكَ رَجُلًا وَاحِدًا خَيْرٌ لَكَ مِنْ أَنْ يَكُونَ لَكَ حُمْرُ النَّعَمِ»

Tahrîc: Buhârî, Cihâd 102, 143; Fedâilü ashâbi'n-Nebî, 9; Megazi, 38; Müslim, Fedâilü's-sahâbe, 33.

⁷⁷⁶ Aydınlı, *es-Sünen-i Dârimî Tercüme ve Şerhi*, III, 394-396.

⁷⁷⁷ Bayraktar, s. 169.

⁷⁷⁸ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, I, 163.

Tercüme:

Bize Kuteybe b. Sa'îd rivâyet edip dedi ki, bize Yakub b. Abdurrahman, Ebû Hâzim'den rivâyet edip dedi ki, Bana Sehl b. Sa'd (r.a.) şöyle haber verdi:

Rasûlullah (s.a.v.) Hayber gününde:

— Şu bayrağını yarın bir kişiye vereceğim ki, Allah Hayber'in fethini onun iki elinde müyesser kılacaktır. O, Allah'ı ve Rasûlü'nü sever, Allah ve Rasûlü de onu sever, buyurdu.

Râvî devamla dedi ki: Bunun üzerine orada bulunan sahâbîler gecelerini bayrak onlardan hangisine verilecek diye bir karışıklık ve ihtilâf içinde geçirdiler. Sabaha girdiklerinde insanların hepsi bayrağın kendilerine verilmesini umarak vakit kaybetmeden Rasûlullah'ın huzuruna gittiler. Fakat Rasûlullah (s.a.v.):

— *Ali b. Ebî Tâlib nerededir?*, diye sordu.

— *Yâ Rasûlallah, o, iki gözünden şikâyet ediyor, denildi.* Rasûlullah:

— *Ona haber gönderin (gelsin), buyurdu.*

Akabinde Ali huzura getirildi. Rasûlullah (s.a.v.) Hz. Ali'nin gözlerine püskürdü

ve duâ etti. Ali hemen iyileşti, hattâ kendisinde hiç ağrı yokmuş gibi oldu. Rasûlullah sancağı Ali'ye verdi. Hz. Ali (r.a.):

— Ey Allah'ın Rasûlü! Hayber Yahûdîleri'yle onlar da bizim gibi (müslümân) oluncaya kadar savaşıyor muyum? diye sordu.

Rasûlullah:

— *Ya Ali! yavaş yavaş ilerleyip onların buldukları bölgeye varıncaya kadar (sükûnetle) yürü. Sonra onları İslâm'a davet et. Ve İslâm içinde üzerlerine vâcib olan Allah'ın haklarını (emir ve hükümlerini) onlara haber ver. Allah'a yemin ederim ki, Allah'ın şenin vesilenle bir tek kişiyi hidâyete erdirmesi, senin için (en değerli) kızıl develere sahip olmandan daha hayırlıdır, buyurdu.*⁷⁷⁹

Müslim'in bir rivâyetinde şu şekilde zikredilmiştir:

“Yâ Ali! Haydi ilerle! Allah sana fethi müyesser kılıncaya kadar (cesaretle yolunda) yürü, asla yönünü değiştirme!” dedi. Hz. Ali hemen hareket etti, sonra durdu ve “Ey Allah'ın Rasûlü! İnsanlarla ne üzerine savaşıyorum?” diye sordu. Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

“*Onlarla, Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın Rasûlü olduğuna şehâdet edinceye kadar savaş. Bunu yaptıklarında hukukun gerektirdiği meşru sebepler (devletin ölüm cezası vermesi ya da zekât, cizye gibi ödemeler) dışında kanlarını ve mallarını senden korumuş olurlar. Asıl hesapları ise Allah'a aittir.*”⁷⁸⁰

Tahkik:

Bu hadis-i şerifte Hz. Peygamber, genç sahâbîlerden Hz. Ali'ye düşmanları tedricî olarak öncelikle İslâm'a, Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in O'nun Rasûlü olduğuna şahitlik etmeye davet etmesini emretmektedir. Ondan sonra da üzerlerine vâcib olan Allah haklarını onlara haber vermesi emir buyurmaktadır. Başka bir hadîste ise Allah Rasûlü'nün İslâm'a davet etmeden asla kimseyle savaşmadığı rivâyet edilmiştir.⁷⁸¹ Burada Hz. Peygamber, Hz. Ali'ye ve etrafındaki sahâbîlere en

⁷⁷⁹ Buhârî, Megâzî, 38.

Hz. Ali (r.a.), Rasûlullah'ın (s.a.v.) bu talimatı üzere hareket etti ve Yahûdîler'e İslâm düstûrlarını tebliğ etti. Fakat Yahudiler İslâm'ı kabul etmediler ve sulh olmak da istemediler; bilakis harb açtılar. Neticede kumandanları Merhab yere serilince, Yahudiler dayanaksız kalarak harb bitmiş ve Rasûlullah'ın (a.s.) haber verdiği gibi Hz. Ali'nin elleriyle Hayber Kalesi fethedilmiştir. Sofuoğlu, *Sahîh-i Buhârî ve Tercümesi*, VIII, 3933.

⁷⁸⁰ Müslim, *Fedâilü's-sahâbe*, 33.

⁷⁸¹ Dârimî, *es-Sünen*, Sîra, 8; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 231; Hâkim, *el-Müstedrek*, I, 60.

mühim ve kolay olandan başlayarak onları tadrîcen İslâm'a nasıl davet etmesi gerektiğini öğretmiştir.

Gençlerin duygularını çok iyi bilen Allah'ın elçisi, Hz. Ali'ye sükûnetle acele etmeden yürümesi gerektiğini, önemli olanın insanların Allah ve Rasûlü'ne iman ederek ebedî cehennemden kurtulmalarına vesile olmak olduğu ve bunun elde edilecek ganimet veya dünya menfaatinden daha hayırlı olduğunu öğretmiştir. Ayrıca bir insanın iman ettikten sonra hesabının Allah'a ait olduğunu, meşru bir gerekçe olmadıkça onun malına ve canına asla dokunmaması gerektiğini onlara beyan etmiştir.

Allah Rasûlü (s.a.v.), genç sahâbîlerden Büreyde b. Husayb'ın (r.a.) rivayet ettiği diğer bir hadîs-i şerifinde ashâbına; müşrik düşmanlarla karşılaşıldığında evvela onların İslâm'a davet etmelerini, icabet ederlerse kabul edip onlardan el çekmelerini, sonra muhacirlerin yurtlarına geçmeye davet etmelerini bildirmiştir. Ardından kabul veya reddettiklerinde bilmeleri gereken hükümleri bildirmelerini, İslâm'a girmeyi kabul etmedikleri takdirde onlardan cizye talep etmelerini, şâyet kabul ederlerse yine ellerini onlardan çekmelerini, kabul etmedikleri takdirde ise Allah'tan yardım isteyerek onlarla Allah yolunda savaşmalarını, söylemiştir.⁷⁸²

Burada da Müslümanların Allah'ı inkâr eden müşrik toplumlarla savaşmak durumunda kaldıklarında savaşmadan önce tadrîcen nasıl davranmaları ve dine davet etmeleri gerektiğini açıkça beyan etmiştir. Hz. Peygamber öncelikle yine dinin esası olan İslâm'a davetle başlamış ve sırasıyla yapılması gerekenleri onlara öğretmiştir. Böylece onları askerî sahada da eğitmiştir.

Hadisten keza bir şeyi öğretirken mühim olandan ve nefse kolay gelenden başlamak gerektiği anlaşılmaktadır.

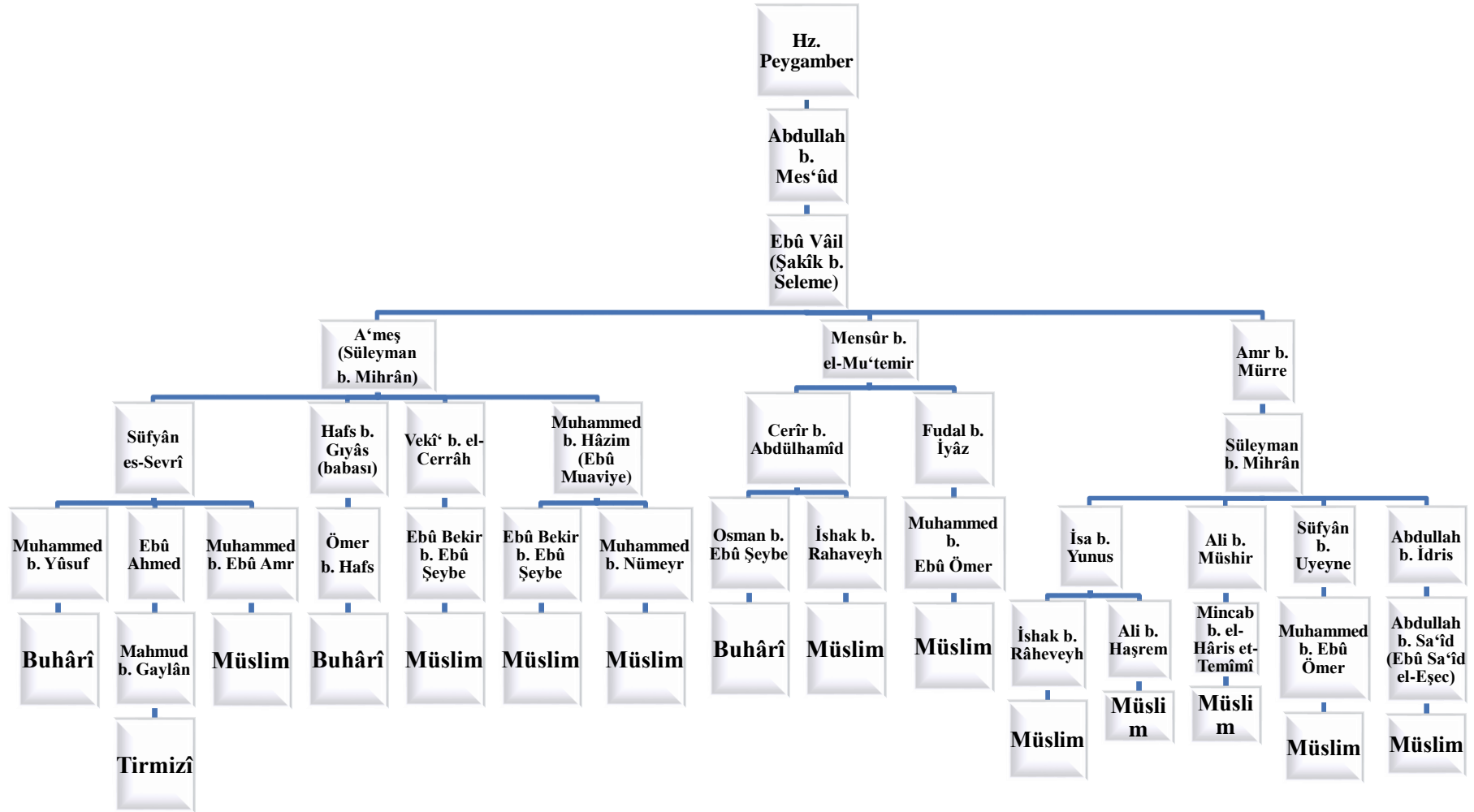
Yine bu hadis-i şerifte Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) genç olan Hz. Ali'ye önemli vazifelere alıştırmıştır. Allah ve Rasûlü'nün sevgisinin faziletini ashâbına ve ümmetine öğretmiştir.

⁷⁸² Müslim, Cihâd, 3; Ebû Dâvûd, Cihâd, 90; Tirmizî, Diyât, 14; Sira, 48; İbn Mâce, Cihâd, 38; Dârimî, *es-Sünen*, Sira, 5

5.2.4. Belirli Vakitlerde ve Muhatabın Durumuna Göre Eğitimi

حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ قَالَ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ أَبِي وَائِلٍ قَالَ كَانَ عَبْدُ اللَّهِ يُذَكِّرُ النَّاسَ فِي كُلِّ حَمِيْسٍ ، فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ لَوَدِدْتُ أَنَّكَ ذَكَرْتَنَا كُلَّ يَوْمٍ . قَالَ أَمَا إِنَّهُ يَمْنَعُنِي مِنْ ذَلِكَ أَنِّي أَكْرَهُ أَنْ أُمْلِكُكُمْ ، وَإِنِّي أَتَخَوَّلُكُمْ بِالْمَوْعِظَةِ كَمَا كَانَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَتَخَوَّلُنَا بِهَا ، مَخَافَةَ السَّامَةِ عَلَيْنَا

Tahrîc: Buhârî, İlim 11, 12, Daavât 69; Müslim, Sıfâtü'l-münâfikîn, 82, 83.
Ayrıca bk. Tirmizî Edeb 72.

Tercüme:

Bize Osman b. Ebû Şeybe rivâyet edip dedi ki, Bize Cerîr b. Abdülhamîd, Mensûr b. el-Mu'temir'den rivâyet edip dedi ki, O da Ebû Vâil'den rivâyet edip dedi ki, Abdullah b. Mes'ûd (r.a.) bize perşembe günleri vaaz ederdi. Adamın biri ona:

- Ey Ebû Abdurrahman! Her gün bize vaaz etmeni gerçekten çok isterim, dedi.

İbn Mes'ûd ona şunları söyledi:

- Sizi usandırmaktan hoşlanmadığımdan dolayı size her gün vaaz etmiyorum. Nitekim Rasûlüllah (s.a.v.) de, bıkkınlık vereceği endişesiyle bize vaaz etmek için uygun vakitleri gözetleyip muhafaza ederdi.⁷⁸³

Tahkik:

İmam Buhârî (rh.a.) bu hadisi "insanlar nefret etmesinler (usanmasınlar) diye Allah Rasûlü'nün sahâbilerine vaaz vermek ve ilim öğretmek için (istekli oldukları) uygun vakitleri gözetlemesi"⁷⁸⁴ "ilim ehli için belirli günler ayıran kimse"⁷⁸⁵ ve "nasihat etmeyi (üst üste değil) zaman zaman yapma"⁷⁸⁶ başlıkları altında nakletmiştir.

Hattâbî (rh.a.), Allah Rasûlü'nün vaaz ve ilim öğretme hususunda vakitlere riâyet ettiğini, bıktırmaktan ve külfetten korktuğu için her gün vaaz yapmadığını söylemiştir.⁷⁸⁷

İbn Hacer (rh.a.) bu hadis-i şeriften eğitim hususunda istifade edildiğini belirtmiştir. Ona göre usandırma korkusu sebebiyle salih amelleri sürekli yapmayı terk etmek müstehaptır. Aslında amelde devamlılık talep edilse de bu iki kısma ayrılır. Birincisi, zorlama olmaksızın hergün yapmaktır. İkincisi de gün aşırı yapmaktır. Terk edilen gün ise rahat etmek, dinlenmek içindir. Böylece ilim talebesi ikinci gün ilmi, şevkle ve dinç olarak kabul eder. Yahut Cuma günleri yapmak. Bu durum hallerin ve şahısların değişmesi ile değişir. Ölçü ise dinçliğin bulunmasına riâyet etmekle beraber ihtiyaca göre hareket etmektir.⁷⁸⁸

Yine bu hadis-i şerif Rasûl-i Ekrem'in ashâbına olan rıfkı, talim ve anlatma güzelliğini içermektedir. Bunu yapmaktan maksadı ise ashâbının kendisinden ilmi hevesli olarak almalarını istemesidir, yoksa onları sıkmak ve usandırmak değildir. Üstelik bu hususta Allah Rasûlü'ne tabi olunması gerekir. Zira eğitim öğretim, tadrîcîlik

⁷⁸³ Buhârî, İlim 12.

⁷⁸⁴ Buhârî, İlim, 11.

⁷⁸⁵ Buhârî, İlim, 12.

⁷⁸⁶ Buhârî, Daavât, 69.

⁷⁸⁷ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, 11/228.

⁷⁸⁸ İbn Hacer, *age.*, 1/162-163.

usûlüyle daha az meşakkat sağlar ve gayretle ilmi elde etme yolunda sebat etmeye vesile olur. Ayrıca burada İbn Mes'ûd'un (r.a.) söz, fiilde ve bu usûlü muhafaza etmede Hz. Peygamber'e mutabat etmedeki meziyeti mevcuttur.⁷⁸⁹

İbn Battâl ise sahâbe-i kirâmın Efendimiz'in sünnetine ne derecede ittiba ettiği, gördüğü şekliyle muhafaza ettiği ve ona tabi olanın mükâfatını bilerek muhalefet etmekten nasıl sakındıklarını belirtmiştir.⁷⁹⁰

Önemli olan muhatabın ve öğrencinin haline göre hareket edip onları sıkmadan, usandırmadan, yerine ve zamanına göre en uygun vakitleri kollayarak eğitim vermektir.

Allah Rasûlü (s.a.v.) bıktırıp usandırmamak için içerisinde birçok genç ve çocukların da olduğu ashâbına belli vakitlerde vaaz ve nasihatte bulunmuştur. İnsan fitratını çok iyi bilen Hz. Peygamber, her ne kadar can kulağı ile dinleseler de uygun vakitleri gözetmiştir. Bildiklerini hep birden ve çokça öğretmemiş belirli aralıklarla peyderpey aktarmıştır. Böylece hem öğrendiklerini iyice pekiştirmeleri, ezberlemeleri hem de öğrendikleriyle amel etmelerine imkân tanımıştır.

Bütün vazifelerini bir kerede söyleyip sonra da tamamından mesul tutmak, insanlara kuşkusuz ağır gelir. Lakin bunlar zaman içinde yavaş yavaş sindirilerek söylenirse, daha iyi sonuç elde edilir. Rasûl-i Ekrem Efendimiz, bu Kur'ân-ı Kerîm usûlünü çoğu zaman kullanmıştır. Allah Rasûlü (s.a.v.) tebliğ edeceği şeyleri bildiği halde, istenen fayda ve beklenen netice elde edilmez diye bunları bir defada değil peyderpey (azar azar) söylemiştir.⁷⁹¹

5.2.5. Ferdi Farklılıklara Dikkat Etmesi

حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ قَالَ سَمِعْتُ أَبِي قَالَ سَمِعْتُ أَنَسًا قَالَ ذُكِرَ لِي أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

وَسَلَّمَ - قَالَ لِمُعَاذٍ « مَنْ لَقِيَ اللَّهَ لَا يُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا دَخَلَ الْجَنَّةَ ». قَالَ أَلَا أُبَشِّرُ النَّاسَ قَالَ « لَا ، إِنِّي أَخَافُ أَنْ

يَتَّكِلُوا »

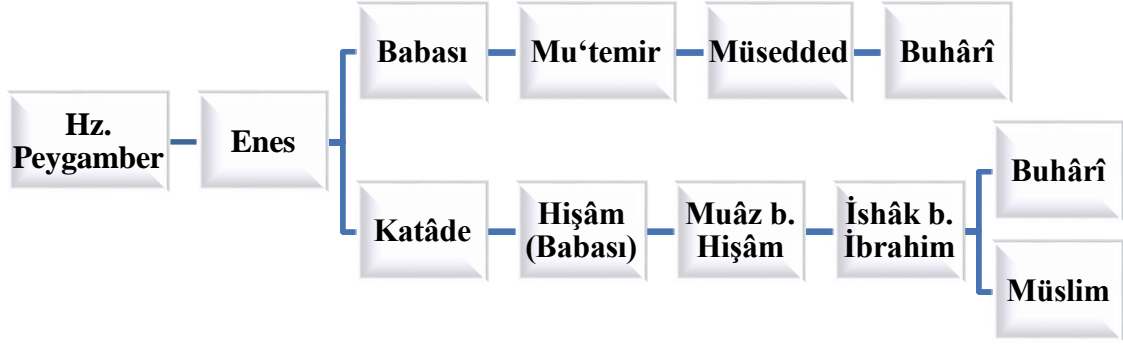
Tahrîc:

Buhârî, İlim, 49; Müslim, İman, 53.

⁷⁸⁹ İbn Hacer, *age.*, 11/228.

⁷⁹⁰ Ebü'l-Hasen Ali b. Halef b. Abdilmelik b. Battâl el-Bekrî el-Kurtubî, *Şerhu'l-Câmi 'i's-sahîh*, Riyâd: Mektebetü'r-rüşd, 2003, I, 154.

⁷⁹¹ Kandemir, *Örneklerle İslâm Ahlakı*, (İstanbul: Nesil Yayınları, 1982), s. 386-387.

Tercüme:

Bize Müsedded rivâyet edip dedi ki, Bize Mu'temir rivâyet etti ve dedi ki, ben babamdan işittim, O da dedi ki: ben Enes'ten (r.a.) şöyle dediğini işittim:

Bana zikrolundu ki, Nebî (s.a.v.), Muâz'a:

- *Allah'a hiçbir şey ortak kılmıyarak Allah'a kavuşan kimse, cennete girdi,*

buyurdu.

Bunun üzerine Muâz (r.a.):

- Bunu insanlara müjdeleyeyim mi? dedi. Rasûlüllah:

- *Hayır, çünkü ben onların buna güvenmelerinden endişe ediyorum,* buyurdu.⁷⁹²

Tahkik:

Yine Hz. Ömer (r.a.), buna benzer müjdeli bir hadisi nakleden Ebû Hüreyre'yi (r.a.) bundan men etmiş ve göğsüne vurarak geri dönmesini emretmiştir. Allah Rasûlü'nün yanına döndüğünde Ebû Hüreyre'ye ne olduğunu sormuş O da olanları anlatmıştır. Bunun üzerine Hz. Peygamber yanlarına gelen Hz. Ömer'e kendisini buna sevk eden sebebi sormuş o da:

“Aman yapma! Zira korkarım insanlar buna güvenip kalırlar. Onun için bırak şunları amel etsinler” demiştir. Allah Rasûlü de “*Öyleyse bırak onları amel etsinler*” buyurmuştur.⁷⁹³

İmam Buhârî, bu hadisi şu bab başlığını altında zikretmiştir:

“Bir kimsenin, anlayamamaları korkusuyla ilmi başkalarını öğretmeyip sadece onu (anlayabilecek) bazı kimselere has kılması bölümü”.⁷⁹⁴

⁷⁹² Buhârî, İlim, 49.

⁷⁹³ Müslim, İmân, 52.

⁷⁹⁴ Buhârî, İlim, 49.

Nitekim anlayışındaki eksiklikten dolayı bazılarını ilim öğretmeyi terk edip anlayabilecek olan kimselere ilmi öğretmek tavsiye edilmiştir.⁷⁹⁵ Kötülüğe (fesada) yol açacağından emin olduğu vakit de maslahatı terk etmek caiz görülmüştür.⁷⁹⁶

Allah Rasûlü (s.a.v.) bazı insanların bu büyük müjdeyi tam anlayamamaları ve yanlış anlayarak salih amel işlemlerinden geri kalmamaları için bu müjdenin yayılmasına izin vermemiştir. Bu gibi müjdeli haberleri ehli olan ve güvendiği bazı sahâbîlerine haber vermiştir.⁷⁹⁷ Ayrıca Hz. Peygamber ehil olmayana ilim öğretmemek gerektiğini söylemiştir. Layık olmayan kimselere ilim öğretmeyi domuzların boynuna cevher, inci ve altın gerdanlık takmaya benzetmiştir.⁷⁹⁸

Zira insanların akıllarının yetiremeyeceği bir söz söylediğinde bu sözün mutlaka bazıları için fitne olacağı söylenmiştir.⁷⁹⁹ Her insanın idraki, anlayışı bir değildir. Bu hususta Abdullah b. Mes'ûd (r.a.) şu uyarıda bulunmuştur: “Şayet bir topluluğa, akıllarının ermeyeceği bir hadîs rivayet edersen, o hadîs onların bazısı için ancak bir fitne olur.”⁸⁰⁰ Hz. Ali de “İnsanlara anlayabilecekleri şeyler söyleyiniz. Siz Allah ve Rasûlü'nün tekzîb olunmasını (yalanlanmasını) arzu eder misiniz?” demiştir.⁸⁰¹ Bu sözle insanların akıllarına göre konuşmayı tavsiye etmiştir.⁸⁰² Âlimlerin birçoğu, anlaşılması güç ve tevîli müşkil olan sözlerin ve müteşâbihlerin halka söylenmesini hoş görmemişlerdir.⁸⁰³

Nitekim Hz. Peygamberin tedris ve terbiyesinde yetişen Ebû Hüreyre (r.a.) şöyle demiştir:

“Rasûlüllah'dan (s.a.v.) iki kap (dolusu) ilim öğrendim. Birisini yaydım; anlatıp herkese duyurdum, ikincisini söyleyecek olsam, şu boğazım kesilirdi.”⁸⁰⁴

Bu ilimlerin gizli ve özel olduğu aşîkârdır. Genç sahâbî Hz. Peygamber'in tavsiyesine uyarak ehil olmayanlara bu ilimleri söylememiştir.

Hz. Peygamber (s.a.v.) burada önemli bir gayb ve din bilgisini hususi olarak güvendiği ve iyi tanıdığı genç sahâbîye bildirmiştir. Başkalarına müjdelemek için izin

⁷⁹⁵ Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, II, 204.

⁷⁹⁶ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, I, 224.

⁷⁹⁷ Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, II, 205.

⁷⁹⁸ İbn Mâce, *Mukaddime*, 7.

⁷⁹⁹ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, I, 225.

⁸⁰⁰ Müslim, *Mukaddime*, 5.

⁸⁰¹ Buhârî, *İlim*, 49.

⁸⁰² Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, II, 204.

⁸⁰³ Buhârî, *Sahih-i Buhârî ve Tercümesi*, I, 280.

⁸⁰⁴ Buhârî, *İlim*, 42.

istememesi üzerine ise insanların bu müjdeye güvenip salih amel yapmaktan mahrum olmamalarından endişe ettiği için izin vermemiştir. Rivâyet edildiğine göre, Hz. Muâz hayatının sonuna kadar Allah Rasûlü'nün emrine uyarak bu müjdeyi bildirmemiştir. Fakat vefatının yaklaştığını anlaması üzerine yine güvendiği bir talebesine bu hadis-i şerifi nakletmiştir. Genç sahâbînin bu sadakati ve sünnete mutabaat etmesi, Allah Rasûlü'nün genç sahâbîleri iyi tanıdığını ve iyi yetiştirdiğini gösteren güzel bir örnektir.⁸⁰⁵

Onun için öğretmen öğrencilere kavrayabilecekleri ilimleri ve bilgileri öğretmelidir. O bilginin hakikatini, manasını idrak edemeyecek veya yanlış anlayabilecek olanlara bunu bildirmekten sakınmalıdır.⁸⁰⁶

Öğrenci tereddüt ettiği bir şey hususunda hocasından açıklama isteyebilir, sadece kendisinin bildiği bir şeyi başkasına yayma hususunda hocadan izin isteyebilir.⁸⁰⁷

Yine Hz. Peygamber'in: *"Ey Âişe, şayet kavmin(in zamanı) küfre yakın olmasaydı muhakkak Kabe'yi bozar ve ona biri insanların gireceği, diğeri de çıkacakları iki kapı yapardım"* sözü ferdi farklılığa riayet ettiğini izhar eden hadislerdendir.⁸⁰⁸

Zira mefsedete (kötülüğe) düşmekten korunmak için maslahat terk edilebilir. Hz. Peygamber de kavmi küfre yakın olduğu ve yanlış anlaşılacağından korktuğu için bu faydayı terk etmiştir. Yine Bir kimse daha kötü bir sonuca düşeceği korkusu sebebiyle kötülüğü reddetmeyi terk edebilir. İnsanlara imamlık, önderlik yapan kimse de haram olmadığı müddetçe sorumlu olduğu kimselerin maslahatına uygun şekilde onları yönetir.⁸⁰⁹ Rasûlüllah (s.a.v.) burada olduğu gibi halkın durumunu, maslahatını düşünerek bu fikrinden vazgeçmiştir.

⁸⁰⁵ Buhârî, İlim, 49| Müslim, İman, 53

⁸⁰⁶ Gazzâlî, *İhyâu ulûmi'd-dîn*, s. 57; *Minhâcü'l-Müteallim*, s. 76, 82-83, 86.

⁸⁰⁷ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, I, 127.

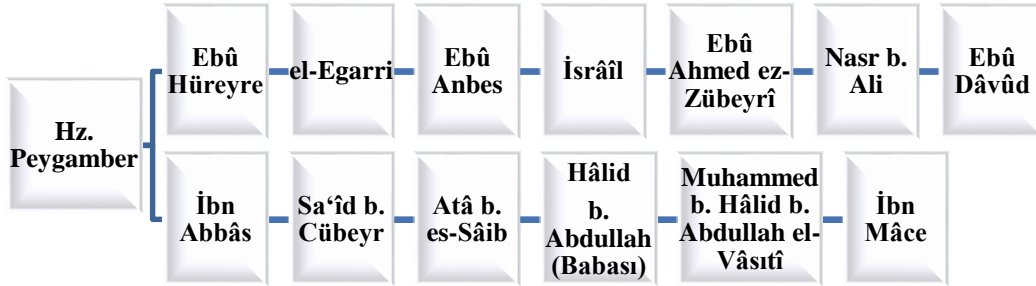
⁸⁰⁸ Buhârî, İlim, 48; Hacc, 42; Ehâdisü'l-Enbiyâ, 10; Temennî, 9; Terfîsîr, 10; Müslim, Hacc, 398-404; Tirmizî, Hacc, 47; İbn Mâce, Menâsik, 31; Nesâî, Menâsikü'l-Hacc, 125.

⁸⁰⁹ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, I, 205.

5.2.6. Genç Sahâbeye Farklı Fetva Vermesi

حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ ، حَدَّثَنَا أَبُو أَحْمَدَ يَعْنِي الزُّبَيْرِيَّ ، أَخْبَرَنَا إِسْرَائِيلُ ، عَنْ أَبِي الْعَنْبَسِ ، عَنِ الْأَعْرَبِيِّ ،
عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، أَنَّ رَجُلًا سَأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْمُبَاشَرَةِ لِلصَّائِمِ ، فَرَخَّصَ لَهُ ، وَأَتَاهُ آخَرُ ، فَسَأَلَهُ ،
فَنَهَاهُ ، فَإِذَا الَّذِي رَخَّصَ لَهُ شَيْخٌ ، وَالَّذِي نَهَاهُ شَابٌّ

Tahrîc: Ebû Dâvud, Savm, 35; İbn Mâce, Sıyâm, 21.

Tercüme:

Bize Nasr b. Ali rivâyet etti, (dedi ki) Bize Ebû Ahmed ez-Zübeyrî rivâyet etti, (dedi ki) bize İsrâîl, Ebû Anbes'ten, O da el-Egarri'den, O da Ebû Hüreyre'den haber verdiği göre şüphesiz bir adam Allah Rasûlü'ne (s.a.v.) oruçlu bir kimsenin hanımı ile mübâşeretinin (oynaşmasının) hükmünü sordu. Efendimiz ona ruhsat verdi. Sonra bir başkası geldi ve aynı şeyi sordu, Nebî bu defa onu bundan men etti. Bir de ne görelim, izin verdiği kimse yaşlı, men ettiği kişi ise gençti.⁸¹⁰

Tahkik:

Allah Rasûlü (s.a.v.) burada soru soran kimselerin farklılıklarını dikkate alarak hüküm ve cevap vermiştir. Nitekim Ahmed b. Hanbel ve Taberânî'nin Abdullah b. Amr'dan rivâyet ettikleri bir hadis-i şerifte “Şüphesiz yaşlı nefesine sahip olur”⁸¹¹ buyurarak gence izin vermeyişinin sebebini açıklamıştır.

Bu hususta Hâfız İbn Hacer, şayet fetva veren kimseye fetva (hüküm) isteyen kimsenin doğruluk ve samimiyetinin emaresi zahir olursa onun için durumu

⁸¹⁰ Ebû Dâvud, Savm, 35. İsnadı sahihtir. Bk. Ebû Dâvud, *es-Sünen*, (thk. Şuayb el-Arnaût), IV, 62.

⁸¹¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, II, 185, 220; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebir*, XII, 56.

kolaylaştırabileceğini söylemiştir. Hatta bir mesele hakkında iki kişi fetva istemiş olsa hallerine göre münasip olan fetvayı vermesinin caiz olduğunu belirtmiştir.⁸¹²

Mübaşeret: Karı-koca arasında cinsî temasın dışında olan sevişme, kucaklaşma, öpüşme, oynaşma demektir. Hadiste oruçlu iken hanımı ile oynaşmanın şehveti sakın olan ihtiyarlar için caiz, nefesine hâkim olamayacak gençler için ise yasak olduğuna işaret edilmektedir.⁸¹³ Zira gencin nefesine söz geçirmesi oldukça zordur. Bunu iyi bilen Hz. Peygamber de gencin halini, ferdî farklılığını göz önünde bulundurarak ona farklı fetva vermiştir.

Günümüz eğitiminde de fertlerin, öğrencilerin farklılıklarına, her türlü özellik ve kabiliyetlerine göre önem verilmesi tavsiye edilmektedir.⁸¹⁴ Muhatabın bilgi ve idrak seviyesine göre konuşulmalıdır. Bu seviye aşılmamalı ve insanların anlamayacağı veya yanlış anlayacağı beyanlardan sakınmalıdır.⁸¹⁵

Keza genç İbn Abbâs'ın naklettiği şu hadis-i şerifte konumuz için güzel bir misaldir: Bir defasında Allah Rasûlü'ne (s.a.v.) Abdülkays heyeti gelmiş O da önce kendisine gelen heyetin kim olduğunu (r.a.) sormuş ve kim olduklarını öğrendikten sonra onlara güzel hitapta bulunarak karşılamıştır.⁸¹⁶ İbn Ebû Cemre (rh.a) bu hadise göre herkese seviyesine göre davranılması gerektiğini söylemiştir. Nitekim Hz. Peygamber “*İnsanların seviyelerine göre davranınız*” buyurmuş ve bunu fiilen uygulamıştır.⁸¹⁷ Diğer bir hadislerinde ise: “*İnsanları (layık oldukları) makamlarına oturtunuz*” buyurmuştur.⁸¹⁸

Ayrıca Hak Teâla, âyet-i celilede ilim sahiplerinin eşit olmadığını, birbirinden farklı seviyelere sahip olduğunu şöyle beyan etmiştir: “*Her ilim sahibinin üstünde daha âlim biri vardır.*”⁸¹⁹ Hz. Peygamber de birçok hadis-i şeriflerinde ve veda hutbesinde, kendisine ve sözlerine şahit olan kimselerin, hazır olmayanlara bunları tebliğ etmesini emretmiştir. Bunun sebebini açıklarken kendisine ulaştırılan kimsenin daha fakîh (derin

⁸¹² İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, IV, 150.

⁸¹³ Yeniçel ve Kayapınar, *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*, IX, 249.

⁸¹⁴ Mahmut Çamdibi, *Eğitim İlkeleri ve Rehberlik* (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2010), s. 58-59, 95.

⁸¹⁵ Süleyman Uludağ, *İslâm'da İrşad*, 281.

⁸¹⁶ Buhârî, *İmân*, 40; İlim, 25; Megâzî, 69; Müslim, *İmân*, 24.

⁸¹⁷ İbn Ebû Cemre, *Behcetü'n-Nüfûs*, s. 94

⁸¹⁸ Ebû Dâvûd, *Edeb*, 20.

⁸¹⁹ Yûsuf 12/46.

idrak ve ilim sahibi) olabileceğini vurgulamıştır.⁸²⁰ Hz. Peygamber'in genç Enes b. Malik'e (r.a.) sır vermesi de yine ferdi farklılığa güzel bir örnektir.⁸²¹

Ebû Hüreyre (r.a.), Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) kendisine, her aydan üç gün oruç tutmasını, kuşluk namazı kılmasını ve vitri kılmadan uyumamasını tavsiye ettiğini söylemiştir. Suffe ehlinde olan Ebû Hüreyre Hz. Peygamber'in yanından ayrılmayan, devamlı mescitte ilim ve ibadetle meşgul olan fakir bir gençtir. Hz. Peygamber de onu iyi tanıdığı için ibadetle ilgili tavsiyelerde bulunmuştur. Yine sadakanın en faziletlisini sorması üzerine, Hz. Peygamber "*Fakir olanın güç ve kuvvetiyle yardımda bulunmasıdır*"⁸²² cevabını vermiştir. Aynı soruyu soran Sa'd b. Ubâde'ye (r.a.) ise zengin olduğunu bildiği için, "*İnsanlar için su çıkarmaktır*"⁸²³ tavsiyesinde bulunmuştur.

Rasûl-i Ekrem aynı soruyu soran her bir sahâbîye, gence durumuna göre fetva vermiş ve tavsiyede bulunmuştur. Her birinin farklılıklarını ve halini göz önünde bulundurmuştur. Zira iyilikler konusunda insanlar aynı seviyede değildir. Kimi için çok ibadet etmek, kimisi için âlimlerle oturmak ve ilim müzakeresi daha evladır. Kimisi içinde cihat ve Allah yolunda sefere çıkmak önceliklidir. Amellerin hangisinin faziletli olduğu amellerin kendisine bakarak değil, onu işleyen kimseye göre tespit edilir. Allah Rasûlü de bunu tek bir amel ile sınırlandırmamıştır. İnsanlara tavsiyelerini onların hallerine ve yapabilecekleri şeylere göre belirtmiştir.⁸²⁴

Keza genç sahâbîlerden Sehl b. Sa'd'ın (r.a.) naklettiği şu hadis-i şerif de Hz. Peygamber'in ferdi farklılıkları gözettiğinin en güzel örneklerinden biridir. Bir defasında Rasûlüllah'a (s.a.v.) içecek getirildi ondan içti ve sağında oturan gence "*Onlara vermem için onlara izin verir misin?*" diye sordu. Genç de "Ey Allah'ın Rasûlü! Senden gelecek nasibimi kimseye bağışlayamam" dedi. Bunun üzerine Nebî (a.s.) elindekini gence verdi.⁸²⁵ Burada Hz. Peygamber'in hem gençleri yanında oturtması, hem ondan izin istemesi, izin vermemesi üzerine gence kızmaması O'nun gençlere verdiği değeri göstermektedir. O gencin İbn Abbâs olduğu nakledilmiştir.⁸²⁶ Genç

⁸²⁰ Buhârî, İlim, 9; Ebû Dâvûd, İlim, 10; Tirmizî, İlim, 7; İbn Mâce, Mukaddime, 1, 18.

⁸²¹ Müslim, Fezâilü's-sahâbe 145-146.

⁸²² Ebû Dâvûd, Zekât, 41.

⁸²³ Ebû Dâvûd, Zekât, 42.

⁸²⁴ İbn Ebû Cemre, *Behcetü'n-Nüfus*, 399.

⁸²⁵ Buhârî, Mûsâkât 1, 10, Mezâlim 12, Hibe 22, 23; Eşribe, 19; Müslim, Eşribe 127.

⁸²⁶ Nevevî, *el-Minhâc*, XIII, 199.

sahâbîlerden Enes b. Mâlik'in (r.a.) rivayet ettiği benzer bir hadiste ise Allah'ın Nebîsi kendisine getirilen sütü içmiş sonra da sağ tarafında duran bedeviye vermiştir.⁸²⁷ Burada Hz. Peygamber'in sol tarafında ashâbın ileri gelenlerinden Hz. Ebû Bekir (r.a.) olmasına rağmen sağ taraftan başlama sünnetine riayet etmiştir. Bunun yanında bedviden izin istemeyip ona vermesi bedevileri iyi tanıyıp ona göre muamele etmesinin bir göstergesidir. Üstelik bu bedevi yeni Müslüman olmuştur. Burada Allah Rasûlü her ikisinin de durumunu gözetmiştir.⁸²⁸

Yine Allah Rasûlü'ne, Cenâb-ı Hakk'ın en fazla sevdiği, faziletli ameller çeşitli defalar ashâb tarafından sorulmuş O da farklı farklı cevaplar vermiştir. Hafız İbn Hacer, bunun sebebini âlimlerin, soru soran kimselerin durumuna göre cevabın da farklılık arzettiğini, Rasûlüllah'ın (s.a.v.) herkesin ihtiyacına, rağbetine veya layık olduğu şeye göre cevap verdiğini söylediklerini nakletmiştir. İbn Hacer, yine O'nun kendisinden bir şeyler öğrenmek isteyen kimselere daima yol gösterdiğini söylemiştir.⁸²⁹

Bu hususta İmam Gazzâlî (rh.a.) muallimin talebinin zeka ve idrak seviyesine göre ve tabiatına uygun olarak ona şahsiyet kazandırması gerektiğini söylemiştir.⁸³⁰

5.3. Eğitim ve Öğretim Açısından Değerlendirme

Her şeyi yoktan yaratan ve terbiye eden Âlemlerin Rabbi Allah, Hz. Peygamber'i hususî olarak yaratmış ve tedricen terbiye etmiştir. Kitap ve hikmeti tedricen indirmiş ve bilmediklerini yine derece derece öğretmiştir. Hz. Peygamber aldığı ve öğrendiği bu terbiye ile ashâbını, hassaten çocuk ve gençleri eğitmiştir. Öğretmek veya kazandırmak istediği şeyleri kademe kademe, yavaş yavaş ve parça parça bina ederek vermiştir. Her bir ferdin farklılıklarına ve özelliklerine göre onu talim ve terbiye etmiştir.

Günümüz eğitim ve öğretimin en önemli ve temel yöntemlerin başında tedricen eğitim gelmektedir.⁸³¹ Zira bir plan ve düzen olmadan eğitim olmaz. Muhatap ve öğrenci

⁸²⁷ Buhârî, *Müsâkât* 1; Hîbe, 4; Eşribe, 14, 18; Müslim, Eşribe, 124-126.

⁸²⁸ Nevevî, *el-Minhâc*, XIII, 199; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, X, 86-87.

⁸²⁹ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, II, 10.

⁸³⁰ Gazzâlî, *Minhâcü'l-Müteallim*, s. 76.

⁸³¹ Özbek, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed*, s. 186.

tanınmadan, neyi, nasıl ve ne zaman vereceğini bilmeden eğitim ve öğretim faydasızdır.⁸³² Eğitimciler bilgilerin düzenli ve sıra ile verilmesini tavsiye etmişlerdir.⁸³³

Eğitimcilere göre bu yöntem daha az meşakkatli, kolay ve gayretle ilim elde etme yolunda sebat etmeye vesiledir.⁸³⁴ Psikolojik ve pedagojik prensiplere uygundur.⁸³⁵ Dersin anlaşılmasını sağlar ve bıkkınlık getirmez. Zihinlerde daha kolay yerleşir ve anlaşılmasında daha çok yardımcı olur.⁸³⁶ Öğrencilerin ve muhatabın bireysel özellikleri göz önünde bulundurularak eğitim verilmelidir.⁸³⁷

6. Tartışma/İstişare Yöntemi

6.1. Eğitim Açısından Tartışma Yöntemi

Buluş yoluyla öğretme stratejisine giren bir yöntemdir.⁸³⁸ Öğrenci etkinliğine dayalıdır.⁸³⁹ Sınıfta sık sık kullanılır.⁸⁴⁰ Bu yöntem dinleme, sorgulama fikir alışverişi ve değerlendirme gibi etkinlikleri içerir.⁸⁴¹

Eğitimde tartışma yöntemi, bir gurup öğrencinin belli bir konunun kavranması amacıyla karşılıklı görüşler, fikirler ve eleştiriler üreterek, o konuyu daha kapsamlı ve ayrıntılı olarak incelemesidir.⁸⁴²

Başka bir ifadeyle, öğrencilerin bir konuyu kendi aralarında veya öğretmenleriyle tartışarak karara varıp sonuca bağladıkları⁸⁴³ ya da problem üzerinde birlikte konuşarak mümkün olan çözüm yollarını aradıkları bir öğretim yöntemidir.⁸⁴⁴

⁸³² Bayraktar, s. 63, 64, 169; Özbek, s. 180; Dodurgalı, *Din Eğitimi ve Öğretiminde İlkeler ve Yöntemler*, s. 72, 92.

⁸³³ Bayraktar, s. 193-194.

⁸³⁴ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, XI, 228; Ayrıca bk. Bayraktar, s. 63-64.

⁸³⁵ Bayraktar, s. 63.

⁸³⁶ Bayraktar, s. 63, 169.

⁸³⁷ Dodurgalı, *Din Eğitimi ve Öğretiminde İlkeler ve Yöntemler*, s. 72.

⁸³⁸ Gömleksiz, s. 98.

⁸³⁹ Güven, s. 171.

⁸⁴⁰ Gömleksiz, s. 98.

⁸⁴¹ Güven, s. 171.

⁸⁴² Güven, age. s. 171.

⁸⁴³ Aydın, s. 151; Gömleksiz, s. 98.

⁸⁴⁴ Özbek, s. 169.

Bu yöntemde grup etkinliği söz konusudur. Sınıflarda sık sık kullanılır ancak öğrenci sayısının az olduğu sınıflar için uygulanması hem daha kolay hem de daha etkilidir.⁸⁴⁵

Temel amaç, öğrencilerin bir konu üzerinde düşüncelerini sağlamak, hâssaten onların eleştirel düşünme becerilerini geliştirmek, çeşitli fikirler üretmek için onları cesaretlendirmek,⁸⁴⁶ bir konuyu açıklığa kavuşturmak⁸⁴⁷ ve o konuya ilişkin fikirlerini alarak çözüm önerilerini sunmaktır.⁸⁴⁸

Münazara ise çoğunlukla öğrencilerin kendi aralarında veya öğretmen ve öğrenciler arasında tartışılmak suretiyle karara varılan ve sonuca bağlanan bir öğretim metodudur. İslâm eğitim ve öğretim tarihindeki bu metodun adı cedeldir.⁸⁴⁹

Tartışma metodunun, büyük grup tartışması, münazara, forum, seminer, vızılı grupları, fikir taraması gibi çeşitleri vardır.⁸⁵⁰

6.2. Allah Rasûlü'nün Tartışma/İstişare Usûlü

Hz. Peygamber genç sahâbîlere ve onların fikirlerine çok değer vermiştir. Onlarla önemli konular hakkında tartışmış ve müşaverede bulunmuştur. Zira onları her yönden eğitmek istemiştir. Müşâvere ve istişâre, danışmak ve birbirinin görüşünü almak anlamına gelmektedir.

Allah Rasûlü (s.a.v.) Allah Teâlâ'nın “*İşlerinde onlarla istişare et*”⁸⁵¹ emrine uyarak işlerinde ashâb-ı kirâm ile istişare yapmış, faydalı fikirlerine ehemmiyet vermiş ve uygulamıştır. Akıllarını iyi kullanmaları, fikir üretmeleri ve problem çözmeleri hususunda genç sahâbîlere yardımcı ve örnek olmuştur. Savaş, cihat ve devlet işleri gibi kendilerini ilgilendiren mevzularda onlarla tartışarak fikir alışverişinde bulunmuştur. “*Sizler dünya işlerinizi benden daha iyi bilirsiniz*”⁸⁵² buyurarak onlara iltifat etmiş ve dünya işlerinde onlarla istişare ederek fikirlerini almaktan geri durmamıştır.

Sahâbe-i kirâm da öğrendikleri usûl üzere kendi aralarında istişare etmişlerdir. Nitekim müminler hakkında Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: “*Onlar işlerini aralarında*

⁸⁴⁵ Gömleksiz, s. 98.

⁸⁴⁶ Güven, s. 171.

⁸⁴⁷ Öcal s. 217.

⁸⁴⁸ Gömleksiz, s. 98; Aydın s. 151; Dodurgalı, s. 298; Bayraktar, s. 173-174.

⁸⁴⁹ Öcal, s. 216.

⁸⁵⁰ Gömleksiz, s. 98-99; Güven, s. 172-173.

⁸⁵¹ Âl-i İmrân 3/159.

⁸⁵² Müslim, Fezâil, 38

müşâvere ile yürütürler.”⁸⁵³ Müminler hep işlerini, problemlerini kendi aralarında tartışarak ve istişare usûlü ile fikir alışverişinde bulunarak halletmişlerdir. Çünkü bu, âyette zikredildiği üzere âlemlerin Rabbi'nin emridir.⁸⁵⁴

Bunun yanında Hâfız İbn Hacer ve Hâfız Bedreddin Aynî, Allah'ın Nebî'sinin ilim hususunda kendisine müracaat edildiğine asla usanmadığını, Hz. Âişe'nin naklettiği bir hadiste⁸⁵⁵ münâzaranın ve sünnete kitap (âyet) ile mükâbelede bulunmanın caiz olduğu söylemişlerdir.⁸⁵⁶

6.2.1. Düşünceleri İçin Zaman Vermesi

حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا حُصَيْنٌ بْنُ نُمَيْرٍ عَنْ حُصَيْنِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ -
رضى الله عنهما - قَالَ خَرَجَ عَلَيْنَا النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَوْمًا فَقَالَ « غُرِضْتُ عَلَى الْأُمَّمِ فَجَعَلَ يَمُرُّ
النَّبِيُّ مَعَ الرَّجُلِ وَالنَّبِيُّ مَعَ الرَّجُلَانِ ، وَالنَّبِيُّ مَعَ الرَّهْطِ ، وَالنَّبِيُّ لَيْسَ مَعَهُ أَحَدٌ ، وَرَأَيْتُ سَوَادًا كَثِيرًا سَدَّ الْأُفُقَ
فَرَجَوْتُ أَنْ يَكُونَ أُمَّتِي ، فَقِيلَ هَذَا مُوسَى وَقَوْمُهُ . ثُمَّ قِيلَ لِي انظُرْ . فَرَأَيْتُ سَوَادًا كَثِيرًا سَدَّ الْأُفُقَ فَقِيلَ لِي انظُرْ
هَكَذَا وَهَكَذَا . فَرَأَيْتُ سَوَادًا كَثِيرًا سَدَّ الْأُفُقَ فَقِيلَ هَؤُلَاءِ هَؤُلَاءِ أُمَّتِكَ ، وَمَعَ هَؤُلَاءِ سَبْعُونَ أَلْفًا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ بِغَيْرِ
حِسَابٍ » . فَتَفَرَّقَ النَّاسُ وَلَمْ يُبَيِّنْ لَهُمْ ، فَتَدَاكَرَ أَصْحَابُ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالُوا أَمَا نَحْنُ فَوَلَدُنَا
فِي الشَّرْكِ ، وَلَكِنَّا آمَنَّا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ، وَلَكِنْ هَؤُلَاءِ هُمْ أَبْنَاؤُنَا ، فَبَلَغَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ « هُمْ
الَّذِينَ لَا يَتَطَيَّرُونَ ، وَلَا يَسْتَرْقُونَ ، وَلَا يَكْتُمُونَ ، وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ » . فَقَامَ عُكَّاشَةُ بْنُ مِحْصَنٍ فَقَالَ أَمِنْهُمْ
أَنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ « نَعَمْ » . فَقَامَ آخَرُ فَقَالَ أَمِنْهُمْ أَنَا فَقَالَ « سَبَقَكَ بِهَا عُكَّاشَةُ » .

Tahrîc:

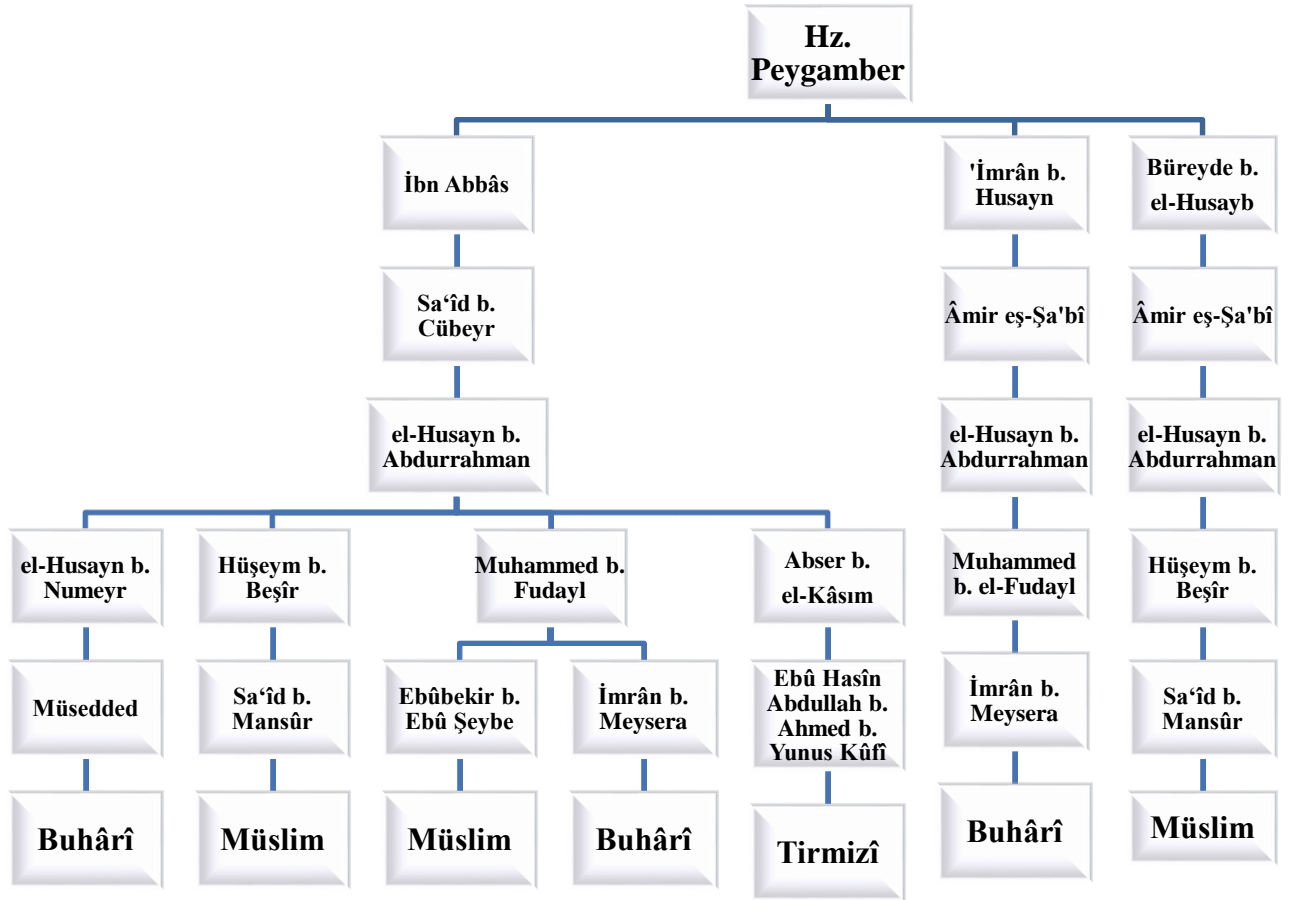
Buhârî, Tıb 17, 42; Müslim, İmân 374; Tirmizî, Kıyâmet 16. (Ayrıca bk. Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 31; Libâs 18; Rikâk 50, Müslim, İmân, 364-373.)

⁸⁵³ Şûrâ 42/38.

⁸⁵⁴ Âl-i İmrân 3/159; Şûrâ 42/38

⁸⁵⁵ Buhârî, İlim, 36.

⁸⁵⁶ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, I, 197; Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, II, 138.

Tercüme:

Bize Müsedded rivâyet edip dedi ki, Bize Husayn b. Numeyr, Husayn b. Abdurrahman'dan O da Sa'îd b. Cübeyr'den O da İbn Abbâs'tan (r.a.) rivâyet ettiğine göre, İbn Abbâs şöyle demiştir:

Bir gün Peygamber (s.a.v.) yanımıza çıktı ve şöyle buyurdu:

“Bana bütün ümmetler arzolanıp gösterildi: Bir peygamber beraberinde bir adam olduğu halde geçiyor, başka bir peygamber beraberinde iki kişi olduğu, diğer bir peygamber beraberinde bir topluluk bulunduğu halde geçiyordu. Bir peygamber de vardı ki yanında hiçbir kimse yoktu. Ben uzakta ufku kaplayan kalabalık bir karaltı gördüm de bunun benim ümmetim olmasını ümit ettim. Bana:

— *Bu, Mûsâ Peygamber ve kavmidir, denildi. Sonra bana:*

— *Şu tarafa ve şuraya da bak! denildi.*

Ben orada da ufku kaplayan çok miktarda bir karaltı gördüm. Bana yine:

— *Şu tarafa bak! denildi.*

Ben o taraflarda da ufku kaplamış çok büyük bir karaltı gördüm. Bana:

— *İşte bunlar Senin ümmetindir. Bunlarla beraber yetmiş bin kişi vardır ki, bunlar hesaba çekilmeksizin cennete girerler, denildi.*

Sonra Hz. Peygamber (bu kimselerin vasıflarını) onlara beyan etmeden (odasına girdiğinden) insanlar dağıldı. Peygamber'in sahâbîleri (bunların kim olabileceği hakkında) kendi aralarında şöyle müzâkereye giriştiler:

— Bizlere gelince, bizler şirk içinde doğduk, lâkin bizler Allah'a ve Rasûlü'ne iman ettik (bu vesileyle cennete gireriz). Lâkin şu hesapsız cennete girecekler bizim (İslâm içinde yaşayan) evlatlarımız olmalıdır, dediler. (Daha başka birçok görüş ileri sürenler de oldu.)

Bu münazara Peygamber'e ulaştığında (dışarı çıkıp, *Ne hakkında konuşuyorsunuz?* diye sordu. Hesapsız cennete gireceklerin kim oldukları hakkında konuşuyoruz, dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber):

— *Cennete hesaba çekilmeksizin girecek olanlar şu müminlerdir ki, onlar eşyada uğursuzluk olduğunu kabul etmezler, efsun yapmazlar, (şifânın Allah'tan olduğuna inanıp) kendilerini dağlamamazlar ve her hususta Rablerine dayanıp tevekkül ederler, buyurdu.*

Bunun üzerine Ukâşe b. Mihsân ayağa kalktı ve:

— Ben onlardan mıyım yâ Rasûlallah? dedi. Rasûlullah:

— *Evet (onlardansın)*, buyurdu. Takiben bir başkası ayağa kalktı ve:

— Ben de onlardan mıyım? dedi. Rasûlüllah:

— *Bu hususta Ukâşe senin önüne geçti*, buyurdu.⁸⁵⁷

Tahkik:

Allah Rasûlü (s.a.v.) bu hadis-i şerifte aralarında gençlerinde olduğu ashâbına cennete hesapsız girecek kimselerden bahsetmiş ancak bunların kimler olduğunu açıklamadan odasına girmiştir. Böylelikle onların meraklanmalarına ve aralarında müzakere etmelerine fırsat vermiştir. Daha sonra yanlarına gelerek bu bahtiyarları açıklamıştır. Böylece hem kendi aralarında fikir yürütmelerine imkân vermiş hem de cennete hesapsız gitmenin yolunu onlara öğretmiştir. Bunun yolunun da Allah'a tam iman ederek her şeyi ona tevekkül etmek olduğunu, haram olan şeylere inanmamak ve güvenmemek olduğunu göstermiştir.

Hâfız İbn Hacer, bu hadisin şerhinde hesapsız cennete girecek kimselerin vasıfları hakkında açıklamalarda bulunmuş ve dağlama usulü ile tedavi olmanın caiz olduğu ve olmadığı yerleri beyan etmiştir.⁸⁵⁸

İmam Kastallânî, hadiste geçen “onlara açıklamadı” cümlesini “onlara cennete hesapsız girecek kimseleri açıklamadı” şeklinde yorumlamıştır. Yine sahâbenin müzakere seslerini duyması üzerine tekrar gelerek hesapsız girecek kimseleri açıkladığını belirtmiştir.⁸⁵⁹

Görüldüğü üzere Hz. Peygamber, ashâb-ı kirama açıklamadan odasına girmiş sonra kendi aralarında tartışan sahâbîlerin seslerini duyması üzerine tekrar gelmiş ve onlara bir şey demeden bu kimselerin kim olduklarını beyan etmiştir.

6.2.2. Düşünceleri ve Tartışmaları İçin Fırsat Vermesi

وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ، وَيَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، جَمِيعًا عَنْ يَحْيَى، قَالَ ابْنُ حَاتِمٍ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ،

حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ كَيْسَانَ، حَدَّثَنَا أَبُو حَازِمٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «اِحْشُدُوا،

فَإِنِّي سَأَقْرَأُ عَلَيْكُمْ ثُلُثَ الْقُرْآنِ»، فَحَشَدَ مَنْ حَشَدَ، ثُمَّ خَرَجَ نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَرَأَ: قُلْ هُوَ اللَّهُ

⁸⁵⁷ Buhârî, Tıb, 42.

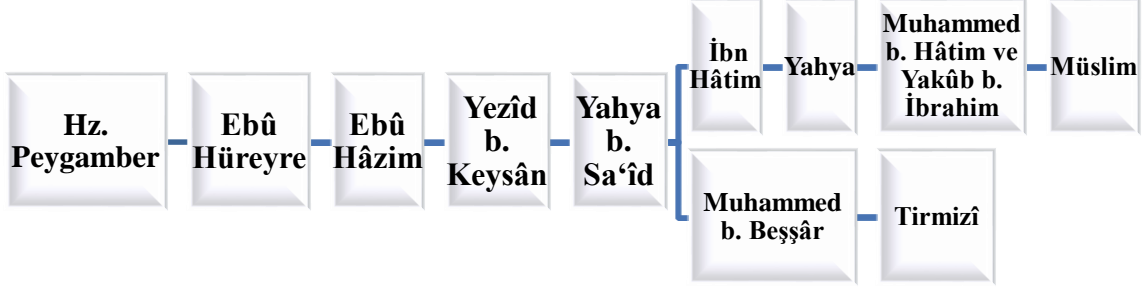
⁸⁵⁸ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, X, 155.

⁸⁵⁹ Kastallânî, *İrşadü's-Sâri* Aynî, VIII; 395.

أَحَدٌ، ثُمَّ دَخَلَ، فَقَالَ بَعْضُنَا لِبَعْضٍ: إِنِّي أَرَى هَذَا خَبْرٌ جَاءَهُ مِنَ السَّمَاءِ فَذَاكَ الَّذِي أَدْخَلَهُ، ثُمَّ خَرَجَ نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: «إِنِّي قُلْتُ لَكُمْ سَأَقْرَأُ عَلَيْكُمْ ثُلُثَ الْقُرْآنِ، أَلَا إِنَّهَا تَعْدِلُ ثُلُثَ الْقُرْآنِ»

Tahrîc:

Müslim, Salâtü'l-Müsafirîn, 261; Tirmizî, Fedâilü'l-Kur'ân, 11.

Tercüme:

Bana Muhammed b. Hâtim ile Yakûb b. İbrahim birlikte Yahya'dan rivâyet ettiler. İbn Hâtim dedi ki, bize Yahya b. Sa'îd rivâyet etti (dedi ki), bize Yezîd b. Keysân rivâyet etti (dedi ki), bize Ebû Hâzim, Ebû Hüreyre'den naklen şöyle dediğini rivâyet etti.

Rasûlullah (s.a.v.):

— *Haydi toplanın! Çünkü şüphesiz ben size Kur'ân'ın üçte birini okuyacağım*, buyurdular. Bunun üzerine toplanan toplandı. Sonra Allahın Nebisi (s.a.v.) (hücrelerinden) çıktı ve ihlâs sûresini okudu. Sonra içeri girdi. Biz birbirilerimize:

— Ben zannederim bu, ona semâdan gelme bir haberdir, içeri girmesine sebep olan da işte budur, dedik. Sonra Rasûlullah (s.a.v.) dışarı çıktı ve:

— *Gerçekten ben size Kur'ân'ın üçte birini okuyacağımı söylemişim. Bilin ki! Bu sûre Kur'ân'ın üçte birine muâdildir (denktir)*, buyurdular.⁸⁶⁰

Tahkik:

Bu hadiste Hz. Peygamber, sahâbîler aralarında münakaşa yaptıktan sonra açıklama yapmıştır. Bu üslûbun, açıklanan içeriğin daha iyi öğrenilmesindeki katkısı açıkça görülmektedir.⁸⁶¹ Rasûlullah (s.a.v.) burada da öncelikle Kur'ân'ın üçte birini okuyacağını söyledikten sonra içeri girmiştir. Bir müddet düşünmelerine ve kendi aralarında fikirlerini tartışmalarına fırsat vermiştir. Daha sonra dışarı çıkarak hakikati

⁸⁶⁰ Müslim, Salâtül-Müsafirîn, 261.

⁸⁶¹ İbrahim Canan, *Peygamberimizin Tebliğ Metotları 2*, s. 24. (İstanbul: Nesil Yayınları, 2002)

beyan etmiştir. Böylece dikkatlerini çekerek ihlas sûresinin faziletini, manasının derinliklerini ve onu okumanın mükâfatını onlara öğretmiştir.

Diğer taraftan bu sûre ihtiva ettiği mana itibariyle Allah Teâlâ'yı en kısa ve öz bir şekilde tanıtan ve tevhidin özünü içeren bir sûredir. Çok fazileti olduğu bildirilmiştir. Samimiyetle okuyana pekçok mükâfat vadedilmiştir.⁸⁶²

Böylece Hz. Peygamber, Kur'ân'ın temel konularını özetleyen bu sûrenin önemini öğretmiş okuyup idrak edilmesine teşvik etmiştir. Âyette emredildiği üzere insanları Yahudi ve Hıristiyanların düştüğü şirkten ve batıl inançlardan men etmiştir.⁸⁶³ Onun tek ilah olduğunu, samed olduğunu O'na muhtaç olduğumuzu O'nun hiçbir şeye muhtaç olmadığını, bu gibi şeylerden münezzehtir olduğunu, eşi ve benzerinin olmadığını onlara öğretmiştir.

6.2.3. Tartışmaya/İstişareye Önem Vermesi

حَدَّثَنَا هَنَّادٌ حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ عَمْرِو بْنِ مَرْثَدَةَ عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ لَمَّا كَانَ يَوْمَ بَدْرٍ وَجِئَ بِالْأَسَارَى قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « مَا تَقُولُونَ فِي هَؤُلَاءِ الْأَسَارَى ». فَذَكَرَ قِصَّةَ فِي هَذَا الْحَدِيثِ طَوِيلَةً. قَالَ أَبُو عِيسَى وَفِي الْبَابِ عَنْ عُمَرَ وَأَبِي أَيُّوبَ وَأَنْسِ وَأَبِي هُرَيْرَةَ. وَهَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ وَأَبُو عُبَيْدَةَ لَمْ يَسْمَعْ مِنْ أَبِيهِ. وَيُرْوَى عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ مَا رَأَيْتُ أَحَدًا أَكْثَرَ مَشُورَةً لِأَصْحَابِهِ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم.

Tahrîc: Tirmizî, Cihâd, 34; Tefsîr, 9 (Ayrıca bk. Hakim, *el-Müstedrek*, III, 24; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne'd*, I, 383; IV, 328.)

Tercüme:

Bize Hannâd nakletti, (dedi ki) bize Ebû Muâviye, A'meş'den, O ise Amr b. Mürre'den, O da Ebû Ubeyde'den, O da Abdullah b. Mes'ûd'dan rivayet etti, Abdullah (r.a.) dedi ki:

⁸⁶² Buhârî, Fedâilü'l-Kur'ân, 13; Müslim, Müsâfirîn, 259; Tirmizî, Fedâilü'l-Kur'ân, 11. Daha geniş bilgi için bk. Emin Işık, "İhlâs Sûresi", *DİA*, XXI, 537-538.

⁸⁶³ Tevbe 9/30.

Bedir savaşı sonrası esirler elde edilince Rasûlullah (s.a.v.): ‘*Bu esirler hakkında ne dersiniz?*’ buyurdu. Akabinde İbn Mes‘ûd bu hadis hakkında uzun bir kıssa zikretti.

Ebû İsbâ (Tirmizî) dedi ki: Bu konuda Ömer, Ebû Eyyûb, Enes ve Ebû Hüreyre’den de hadis rivâyet edilmiştir.

Bu hadis hasendir. Ebû Ubeyde babasından hadis işitmemiştir. Ebû Hüreyre’nin şöyle dediği rivâyet edilmektedir: ‘‘Rasûlullah’tan (s.a.v.) daha çok arkadaşlarıyla istişare eden bir kimse görmedim.’’⁸⁶⁴

Tahkik:

Yine Tirmizî’nin naklettiği benzer bir hadiste Abdullah b. Mes‘ûd (r.a.) biraz daha uzun olarak rivayette bulunmuştur. Bu hadisi şerif konunun daha iyi anlaşılması için önemli bir misaldir.

Abdullah b. Mes‘ûd (r.a.) anlatıyor:

Bedir savaşı bitip esirler getirilince Rasûlullah (s.a.v.): ‘‘*Bu esirler hakkında ne diyorsunuz?*’’ diye sordu. (Bu hadis biraz uzundur). Sonra Allah Rasûlü (s.a.v.); ‘‘*Onlardan her biri ya fidye verecektir veya boynu vurulacaktır*’’ buyurdu. Abdullah b. Mes‘ûd: Ey Allah’ın Rasûlü! Süheyl b. Beydâ bundan müstesna olsun, O’nun İslâm’dan bahsettiğini işittim, dedim. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) sustu o gün üzerime semadan taş yağmasından korktuğum kadar hiçbir gün korkmamıştım. Sonunda Rasûlullah (s.a.v.): ‘‘*Süheyl b. Beydâ müstesnadır.*’’ buyurdu. Sonra Ömer’in görüşüne uygun olarak şu âyet indi:

‘‘*Yeryüzünde ağır basıncaya (küfrün belini kırıncaya) kadar, hiçbir peygambere esirleri bulunması yaraşmaz. Siz geçici dünya malını istiyorsunuz, hâlbuki Allah (sizin için) ahireti istiyor. Allah güçlüdür, hikmet sahibidir.*’’ (Enfâl 8/67)⁸⁶⁵

Görüldüğü üzere savaş öncesinde olduğu gibi⁸⁶⁶ sonrasında da mühim bir mesele olan esirler hakkında Hz. Peygamber içlerinde gençlerinde bulunduğu sahâbîlerle istişare yapmıştır. Hz. Ebû Bekir, Abdullah b. Rebâhâ, genç yaşta Müslüman olan Hz. Ömer ve Abdullah b. Mes‘ûd gibi genç sahâbîlerle bu önemli mesele hakkında fikir alışverişinde bulunmuştur.⁸⁶⁷ Üstelik bu hadisi yine genç sahâbîlerden Enes b. Mâlik ve

⁸⁶⁴ Tirmizî, Cihâd, 34. Hâkim bu hadisin sahih olduğunu söylemiştir. Bk. Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 24.

⁸⁶⁵ Tirmizî, Tefsîr, 9. Tirmizî bu hadisin hasen olduğunu Ebû Ubeyde babasından hadis işitmediğini söylemiştir.

⁸⁶⁶ Müslim, Cihâd, 34; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, III, 105; 219-220; 257-258.

⁸⁶⁷ Enfâl 8/1-4, 41; Müslim, Cihâd, 58; Ebu Dâvûd, Cihâd, 145; Tirmizî, Cihâd, 34; Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 24.

Ebû Hüreyre de (r.anhum) nakletmiştir. İbn Mes'ûd istişare esnasında bir kişi hakkında fikrini söylemiş Allah Rasûlü'nun susması üzerine çok korkmuş. Ancak Hz. Peygamber onun sözüne itimat etmiştir.

Savaş gibi ölüm kalım meselelerinde Hz. Peygamber sahâbîleri ile daha çok istişare etmiş, sunulan fikirler tartışılarak ortak ve en uygun kararlar alınmıştır. Böylece genç sahâbîler başta olmak üzere bütün insanlara örnek olmuştur. Bedir savaşından önce, Bedir kuyuları, Uhud, Hendek, ezan vb. birçok önemli meseleler hakkında yine sahâbîleri ile istişarede bulunmuştur.⁸⁶⁸ Onların fikirlerine önem vermiş ve uygun olanları hep birlikte uygulamışlardır.

İmam Buhârî istişare hakkında hadisleri rivayet ederken Allah Rasûlü'nün yapmış olduğu istişareleri sıralamıştır.⁸⁶⁹

Yine genç sahâbîlerden Ebû Sa'îd el-Hudrî'nin naklettiği şu hadis Hz. Peygamber'in ashâb-ı kirâmı nasıl eğittiğini göstermektedir:

Biz (bir gün) Mesîh-i Deccâl'in fitnesi hakkında kendi aramızda müzâkere ederken Rasûlüllah (s.a.v.) yanımıza çıkageldi ve:

Bana göre, sizin için Mesîh-i Deccâl'dan daha korkunç olan şeyi size haber vermeyeyim mi? buyurdu. Ebû Sa'îd demiştir ki: Biz de: Evet (haber ver), dedik. Bunun üzerine:

Sizin için daha korkunç şey, gizli şirkdir ki (mesela), Namaz kılan bir kimsenin, başka bir adamın (kendisine) baktığını görmesinden dolayı namazını güzelleştirmesidir, buyurdu.⁸⁷⁰

Rasûlüllah (s.a.v.) burada genç sahâbîlerin aralarında müzakere yaptıkları meseleden daha önemli bir meseleye dikkatlerini çekmiştir. Böylece onlara gizli şirk gibi daha önemli meseleler hakkında müzakere yapmalarının yolunu göstermiştir. Zira gizli şirk insanın düşebileceği bir günahdır.

Gizli şirkin insanlara zahir olmadığı, aksine insanlara onun doğru olduğu zahir olduğu söylenmiştir.⁸⁷¹ Bu sebeple Allah Rasûlü (s.a.v.), sahâbîleri gizli olan şirk hususunda uyarmıştır. Ayrıca gizli şirkten muradın, Allah Teâlâ'ya tevekkülü ve itimat etmeyi terk etmek olduğu söylenmiştir.⁸⁷² Böylece Hz. Peygamber, yapılan ibadetlerin

⁸⁶⁸ Buhârî, İ'tisâm, 28; Ezân 1; Şehâdet, 15, Mağâzî, 34; Müslim, Cihâd, 83

⁸⁶⁹ Buhârî, İ'tisâm, 28.

⁸⁷⁰ İbn Mâce, Zühd, 21.

⁸⁷¹ Sindî, *Hâşiyetü Sindî alâ Sünen-i İbn Mâce*, II, 550.

⁸⁷² Sindî, *age.*, II, 360.

her şeyin sahibi Allah için olması gerektiğini, sadece O'na güvenmek ve mükâfatı ondan beklemek gerektiğini öğretmiştir. Üstelik ibadetleri yaratılmışlardan bir iltifat veya bir menfaat beklemek için yapılamaması gerektiğini genç sahâbîlere ve ümmetine talim etmiştir.

6.3. Eğitim ve Öğretim Açısından Değerlendirme

Rasûlullah (s.a.v.) gençlerin eğitiminde yeri geldiğinde tartışma ve istişare yöntemine çok önem vermiştir. Tartışarak fikir alış verişinde bulunmalarını, birlikte çözüm üretmelerini onlara öğretmiştir. Bazen zihin açıcı ve bilmece içerikli sorular sorarak sahâbîlerin fikren tartışarak bulmalarını istemiştir. Bazen de kısa bir bilgi vermiş kendi aralarında tartışarak fikir yürütmeleri için fırsat vermiştir.⁸⁷³

Hız. Peygamber, tartışmanın önemli unsurlarından biri olan istişareye çok önem vermiştir. Zira Müslümanlarla müşavere etmek Allah Teâlâ'nın Kur'ân'da verdiği kesin emridir. Allah Rasûlü bu emri en iyi şekilde yerine getirmiştir. Bu hususta genç sahâbîlerden Ebû Hüreyre (r.a.), O'nun kadar ashâbı ile istişare eden birini görmediğini söylemiştir.⁸⁷⁴ Nitekim O, kendilerini ilgilendiren, önemli ve hayati meseleler hakkında sahâbe-i kirâmın fikirlerini almıştır. Ashâbının sunduğu fikirlere değer vermiş uygun olanları kabul ederek uygulamıştır. Uygun bulmadıklarını ise sebeplerini açıklayarak usûlünce reddetmiştir. Böylece genç sahâbîlere fikir üretmeyi, çözüm yolu bulmayı, karşılıklı fikirlere saygılı olmayı, dinlemeyi, eleştiriye açık olmayı, doğru düşünmeyi, kararlı ve cesaretli olmayı, birlikte hareket etmeyi, ortak kararlar almayı öğreterek onları eğitmiştir. Onları hayata hazırlamış ve kabiliyetlerini geliştirmiştir.⁸⁷⁵

Günümüz eğitiminde tartışma yöntemi, buluş yoluyla öğretmeye giren bir yöntemdir.⁸⁷⁶ Etkileşim ve iletişimi en yüksek olan bir öğretim yöntemidir.⁸⁷⁷ Daha çok öğrenci etkinliğine dayalıdır.⁸⁷⁸ Birçok çeşidi vardır.⁸⁷⁹ Temel amaç, öğrencilerin bir konu üzerinde düşüncelerini sağlamak, hassaten onların düşünme becerilerini geliştirmek, bazı bilgi ve becerileri kazandırmak, çok yönlü fikirler üretmeleri için onları

⁸⁷³ Canan, *Peygamberimiz'in Tebliğ Metodları*, II, 23-24.

⁸⁷⁴ Tirmizî, *Cihâd*, 34. Hâkim bu hadisin sahih olduğunu söylemiştir. Bk. Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 24.

⁸⁷⁵ Canan, *Peygamberimiz'in Tebliğ Metodları*, I, 338-353.

⁸⁷⁶ Gömleksiz, s. 98.

⁸⁷⁷ Gömleksiz, s. 99-100.

⁸⁷⁸ Güven, s. 171.

⁸⁷⁹ Gömleksiz, s. 98-99; Güven, s. 172-173.

cesaretlendirmek,⁸⁸⁰ bir konuyu açıklığa kavuşturmak⁸⁸¹ ve o konu hakkında düşüncelerini alarak çözüm önerilerini takdim etmektir.⁸⁸²

Bu yöntemle eğitim ve öğretim görenlerin sözlü anlatım, kendilerini ifade etme, doğru bilme ve düşünme istidatları gelişir.⁸⁸³ Başkalarına konu ile ilgili fikir ve düşüncelerini rahatlıkla ifade edebilme, açıklama cesareti ve kabiliyeti gelişir.⁸⁸⁴ Çekingen öğrencilerin cesaretlenmesini ve kendilerine güven kazanmalarını sağlar.⁸⁸⁵ Öğrencilere çözümlenme, yorumlama, birleşim ve değerlendirme gibi üst seviyede bilişle ilgili yetenekler kazandırır.⁸⁸⁶

Yine ferdî öğrenme, etkin katılma gücünü geliştirir.⁸⁸⁷ Tartışma, fikir alışverişinde bulunma, sorgulama, dinleme ve karar verme, etkili iletişim kurma, birlikte sonuca ulaşma becerilerinin gelişmesine katkı sağlar.⁸⁸⁸ Öte taraftan bireyde mesuliyet şuuru oluşmasına ve işbirliği hislerinin gelişmesine yardımcı olur.⁸⁸⁹

7. Problem Çözme Yöntemi

7.1. Eğitim Açısından Problem Çözme Yöntemi

Eğitimde problem (sorun) çözme yöntemi, araştırma-inceleme yoluyla öğretme stratejine giren⁸⁹⁰ ve bilimsel araştırma sürecini temel alan bir yöntemdir. Üstelik karşılaşılan güçlükleri yenerek bir amaca ulaşma sürecidir.⁸⁹¹ Ayrıca kişi sayısına göre bireysel ya da grup öğretim yöntemi olarak tanımlanan bir öğrenme ve öğretme yöntemidir.⁸⁹² Problem ise bireyin karşılaştığı güçlüklerdir ve belirsizlik uyandıran herhangi bir şey problemdir.⁸⁹³

⁸⁸⁰ Güven, s. 171; Gözütok, *Hz. Peygamber'in Hadislerinde Eğitim Metotları*, s. 137-138.

⁸⁸¹ Öcal s. 217.

⁸⁸² Gömleksiz, s. 98. Aydın s. 151.

⁸⁸³ Gömleksiz, s. 99-100; Bayraktar, 175.

⁸⁸⁴ Güven, s. 179; Öcal, 219; Aydın s. 152; Gömleksiz s. 99.

⁸⁸⁵ Gömleksiz, s. 100.

⁸⁸⁶ Güven, s. 179; Akyürek 138-139.

⁸⁸⁷ Aydın, s. 152.

⁸⁸⁸ Akyürek 138-139; Aydın sayfa 152

⁸⁸⁹ Gömleksiz s. 99-100.

⁸⁹⁰ Gömleksiz, s. 97.

⁸⁹¹ Güven, s. 185.

⁸⁹² Aydın, s. 268.

⁸⁹³ Akyürek, s. 150.

Bu yöntem, bir problemi değişik yönleriyle ele alınması, formüle edilmesi, problemin çözümü için gerekli verilerin toplanması değerlendirilmesi, eldeki imkân ve araçların problem çözümünde etkili olarak kullanılması gibi süreçleri içerir.⁸⁹⁴ Bilgiyi kullanarak ve bilgiye orijinallik ve hayal gücü katarak çözüm üretme süreci olarak da açıklanabilir.⁸⁹⁵

Bu yöntem, öğrencilerin bilmedikleri kendi kendilerine araştırarak⁸⁹⁶ öğrenme ve bireysel yetenekleri geliştirme yoludur. Bununla birlikte hayat boyu kullanabilecekleri problem çözme becerilerini geliştirmektir.⁸⁹⁷ Emek sarf ederek, araştırarak ve uğraşarak öğrenmek bu metotta esastır.⁸⁹⁸

Burada öğretmenin vazifesi ise, derse nasıl çalışacakları ve nasıl düşünecekleri gibi konularda yardımcı olarak öğrencilere rehberlik yapmaktır. Öğretmen öncelikle konu ile ilgili metodu hazırlayıcı bazı bilgiler verir sonra bir müddet onları kendi hallerine bırakır, onlar da ferdi veya gruplar halinde problemleri çözerek ve anlamaya çalışarak mevzuu öğrenmiş olurlar.⁸⁹⁹

7.2. Allah Rasûlü'nün Problem Çözme Usûlü

7.2.1. Davaları Çözme Yöntemini Göstermesi

حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ عَنْ شُعْبَةَ عَنْ أَبِي عَوْنٍ عَنِ الْحَارِثِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ أَحِي الْمُعِيزَةِ بْنِ شُعْبَةَ عَنْ أَنَسٍ
مِنْ أَهْلِ حِمَاصٍ مِنْ أَصْحَابِ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- لَمَّا أَرَادَ أَنْ يَبْعَثَ مُعَاذًا إِلَى
الْيَمَنِ قَالَ «كَيْفَ تَقْضِي إِذَا عَرَضَ لَكَ قَضَاءٌ». «قَالَ أَقْضِي بِكِتَابِ اللَّهِ. قَالَ «فَإِنْ لَمْ تَجِدْ فِي كِتَابِ اللَّهِ .»
قَالَ فَبِسُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم-. قَالَ «فَإِنْ لَمْ تَجِدْ فِي سُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم-
وَلَا فِي كِتَابِ اللَّهِ .» قَالَ أَجْتَهُدُ رَأْيِي وَلَا أَلُو. فَضَرَبَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- صَدْرَهُ وَقَالَ «الْحَمْدُ
لِلَّهِ الَّذِي وَفَّقَ رَسُولَ رَسُولِ اللَّهِ لِمَا يُرْضَى رَسُولَ اللَّهِ .»

Tahrîc:

Ebû Dâvûd, Akdiye, 11; Tirmizî, Ahkâm, 3.

⁸⁹⁴ Gömleksiz, s. 97.

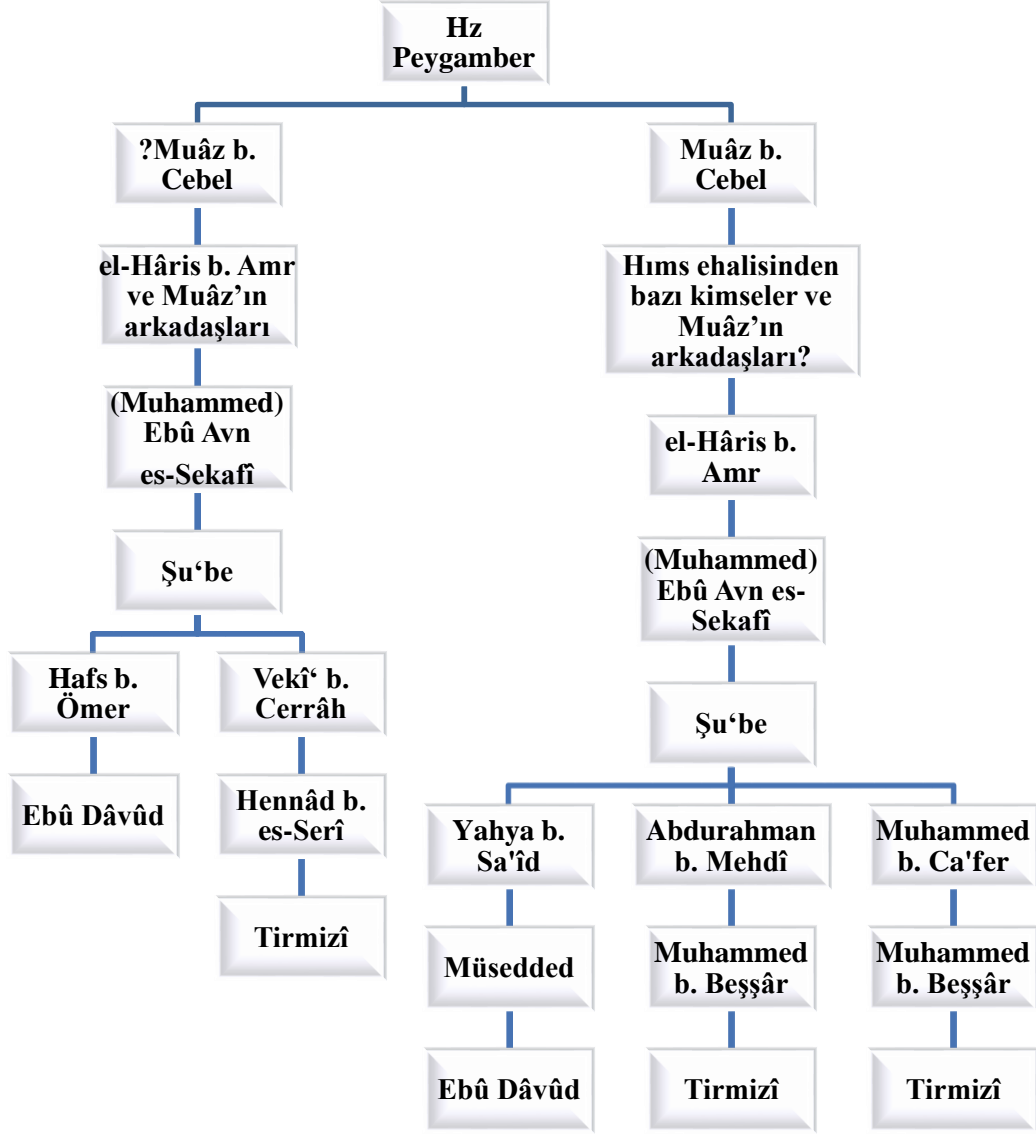
⁸⁹⁵ Güven, s. 185.

⁸⁹⁶ Öcal, s. 226; Aydın, s. 268.

⁸⁹⁷ Akyürek, s. 150.

⁸⁹⁸ Öcal, s. 226.

⁸⁹⁹ Öcal, s. 226.

Tercüme:

Bize Hafs b. Ömer rivâyet etti, O Şu'be'den, O da Ebû Avn es-Sekafî'den, O da el-Hâris b. Amr b. Ehi'l-Mügîre b. Şu'be'den, O da Hims ehalesinden ve Muâz b. Cebel'in arkadaşlarından (olan) bir takım insanlardan rivâyet etmiştir:

Allah Rasûlü (s.a.v.) Muâz'ı (r.a.) Yemen'e (vali olarak) göndermek istediğinde şöyle buyurdu:

- (Sana bir dava geldiğinde) nasıl hüküm vereceksin?
- Allah'ın Kitabı'na göre hüküm vereceğim.
- Allah'ın Kitabı'nda (o konuda) bir hüküm bulamazsan?
- Rasûlüllah'ın (s.a.v.) sünneti ile (hüküm vereceğim).
- Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) sünnetinde de bulamazsan?
- Kendi görüşümle ictihad ederek hüküm vereceğim.

Bunun üzerine Hz. Peygamber:

— *Bütün hamdeler Allah Rasûlü'nün elçisini (onun arzuladığı cevabı vermeye) muvaffak kılan Allah'a mahsustur, buyurdu.*⁹⁰⁰

Tahkik:

Burada Rasûl-i Ekrem (s.a.v.), insanların davalarını, meselelerini nasıl çözeceğini sorarak fikrini almıştır. Genç sahâbînin verdiği doğru cevap üzerine memnun olarak yüce Allah'a hamdetmiş, böylece onu tasdik ve tebrik etmiştir. Böylelikle problemlerin üstesinden nasıl geleceklerini, kendilerine dava geldiğinde nasıl hüküm vereceklerini genç sahâbîlere ve ümmetine öğretmiştir. Ayrıca burada Hz. Peygamber kabiliyetlerine göre genç sahâbîlere önemli vazifeler vererek onları eğitmiştir. Davaların, hükümlerin sırasıyla nasıl çözüleceğini soru cevap ve tasdik yöntemi ile öğretmiştir.

Bunun güzel misallerinden biri de Hz. Ali'nin naklettiği şu hadis-i şeriftir:

Allah'ın Rasûlü (s.a.v.) beni Yemen'e hâkim olarak göndermişti. (Kendisine);

“Ey Allah'ın Rasûlü! sen beni gönderiyorsun ama ben daha çok küçüğüm ve nasıl hüküm vereceğimi bilmiyorum”, dedim. Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurdu: “*Şüphesiz Allah senin kalbini (doğru hüküm verebilme yoluna) eriştirecek, dilini (doğru hüküm vermede) sabit kılacak. O halde (mahkeme olmak üzere) huzuruna iki hasım geldiği zaman, birincisini dinlediğin gibi diğerini de dinleyinceye kadar hüküm verme. Bu (vereceğin) hükmün aydınlığa kavuşması için daha uygundur.*”

Hz. Ali sözlerine devamla: O günden beri hâlâ bu tavsiyesine göre “hâkimliğe devam ediyorum.” yahut “Bir daha hüküm vermekte tereddüte düşmedim” dedi.⁹⁰¹

Hz. Peygamber burada da genç sahâbîye davaları çözenin, hüküm vermenin yolunu öğretmiştir.

Yine benzer bir hadiste Hz. Ali şöyle anlatmıştır:

Rasûlüllah (s.a.v.) beni Yemen'e (kadı olarak) gönderdi. (O vakit) Ben; “Ey Allah'ın Rasûlü! Beni gönderiyorsun. Hâlbuki ben (tecrübesi olmayan) bir gencim, onlar arasında hükümler vereceğim, hüküm nedir, bilmiyorum?” dedim. Hz. Ali demiştir ki: Bunun üzerine Rasûl-i Ekrem, mübarek elini göğsüme vurdu, sonra şöyle buyurdu:

⁹⁰⁰ Ebû Dâvûd, Akdiye, 11.

⁹⁰¹ Ebû Dâvûd, Akdiyye, 6.

“Allahım! Bunun kalbine (hak ile hükmetme) hidâyetini ver ve dilini (hak üzere) sabit kıl.” Hz. Ali demiştir ki: Bu duadan sonra iki kişi arasında hüküm verme hususunda hiç bir şekke (şüphey) düşmedim.”⁹⁰²

Sahâbelere Problemin Çözüm Yolunu Göstermesi

Genç sahâbîlerden Cabir b. Abdullah’ın (r.a.) naklettiği şu hadisi şerif Hz. Peygamber’in sahâbîlerin problemine nasıl çözüm yolu bulduğunu gösteren misallerden biridir:

Muâz b. Cebel, Peygamber’in (s.a.v.) arkasında namazı kılar, sonra da kendi kavmi olan Benû Selîme’ye gelir, o namazı onlara kıldırır ve namazda da el-Bakara Sûresi’ni okurdu. Devamında Câbir dedi ki: Bir defasında bir adam (cemaatten ayrılarak) kendi başına hafîf (kısa) bir namaz kıldı. Bu adamın ayrıca namaz kıldığı haberi Muâz’a ulaştınca, Muâz: “O bir münafıktır!” dedi. Muâz’ın bu sözü o adama ulaştığında, adam hemen Peygamber’e gitti ve: “Ey Allahın Rasûlü! Bizler ellerimizle işleyen ve su çeken develerimizle sulama yapan bir topluluğuz. Muâz dün bizlere namaz kıldırdı ve namazda el-Bakara Sûresi’ni okudu. Ben de namazımı kısa kılıp gittim. Bundan dolayı Muâz benim bir münafık olduğumu iddia etmiş” dedi.

Bunun üzerine Allah Rasûlü üç kerre: “*Ey Muâz! Sen fitneçimisin? (ki böyle yapıyorsun) Ve’ş-şemsi ve duhâha, Sebbih isme Rabbike’l-alâ ve benzeri sûreleri oku!*” buyurdu.⁹⁰³

Fettan, dinden soğutan ve mani olan biri demektir. Burada Hz. Peygamber’in yapılan hataya tepki göstermiştir. Kerih görülen bir şeyi yapan sahâbîyi bundan men ederek namazı kısa tutmayı emretmiştir. Yine bu hadisten cemaat istemediği halde namazı uzatan kimseye sözle tazir (azarlama) yapılabileceği anlaşılmaktadır.⁹⁰⁴

Görüldüğü üzere Hz. Peygamber genç sahâbînin yaptığıнын yanlış olduğunu ve yapması gerekeni söyleyerek meseleyi çözmüştür. Genç sahâbîye itidal üzere olmayı öğretmiştir. Böylece hem genç sahâbîye hem de diğer insanlara güzel örnek olmuştur. Burada ayrıca öneminden dolayı üç kere tekrar etmiş ve genç sahâbîyi uyarırken bu uslûbu tercih etmiştir. Nitekim başka bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyurmuştur:

⁹⁰² İbn Mâce, Ahkâm, 1.

⁹⁰³ Buhârî, Edeb 74; Müslim, Salât 178.

⁹⁰⁴ Nevevî, *el-Minhâc*, IV, 182.

*“İnsanlar! İçinizde nefret ettiren kimseler var! Kim imamlık yaparsa, namazı kısa kıldırsın; zira arkasındaki cemaatin içinde yaşlısı var, çocuğu var, iş güç sahibi olanı var.”*⁹⁰⁵

Böylelikle ümmetine çözüm yolunu öğretmiş ve fitneye sebep olacak yolları kapatmıştır. Bununla birlikte Hz. Peygamber halkın maslahatını gözetmeyi genç sahâbîlere göstermiştir.

Borçlu Gencin Problemini Çözmesi

Hz. Peygamber, genç yaşta ailesinin mesuliyetini alan Hz. Câbir’e karşı son derece şefkat ve merhametle yaklaşmış, onunla yakından ilgilenmiştir. Babası şehit olduktan sonra babasından bir hayli borcu kalan ve bunu ödemekte zorlanan Hz. Câbir, sıkıntısını Hz. Peygamber’e gelerek “Ya Rasûlullah! babam Abdullah, Uhud günü şehit oldu. Bana birçok borç bıraktı. Şimdi alacaklılar borçlarını istiyorlar” diyerek anlatmıştır. Hz. Peygamber de çoğunluğu Yahudilerden oluşan alacaklılara borcunun yarısını bir yıl ertelemesini istemiş ancak alacaklılar bunu kabul etmemiştir. Ertesi gün Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir ile birlikte bana gelmiş ve bahçeyi dolaşıp bereket için duada bulunmuştur. Hz. Câbir’e de en iyi olan hurmalardan toplamasını emretmiştir. Hz. Peygamber, emrini yerine getiren Câbir’e gelen alacaklılara borcunu ödemesini söylemiştir. Câbir (r.a.) da hurmaların bereketlendiğini söylemiş, topladığı hurmalardan ölçüp tüm alacaklıların borçlarını ödeyerek bu sıkıntısından kurtulmuştur.⁹⁰⁶

Görüldüğü üzere Rasûlullah (s.a.v.) genç sahâbînin problemini çözmek için bizzat ilgilenmiş, bahçesine gitmiş ve bereket için Allah Teâlâ’ya dua etmiştir. Böylelikle sıkıntısı olan kardeşlerine karşı elinden gelenleri yapmaları gerektiğini ashâbına öğretmiştir.

Diğer taraftan Hz. Câbir, Uhud Savaşı’nda babası şehit olduktan sonra geride kalan dokuz kız kardeşine daha iyi bakabilmek için dul bir kadın olan Süheyme bint Mes’ûd (r. anhâ) ile evlenmiştir. Kendisinin evlendiğini duyan Hz. Peygamber, Hz. Câbir’e dul biriyle mi yoksa bekâr biriyle mi evlendiğini sormuştur. Hz. Câbir de babasının Uhud’da şehit olmasından sonra kız kardeşleri ile ilgilenecek onlara mürebbi olacak biri olması için dul biri ile evlenmeyi tercih ettiğini söyleyince, Hz. Peygamber: *“Allah (c.c.), zevcenin hakkında hayırlı ve mübarek kılsın”* buyurarak dua etmiştir.⁹⁰⁷

⁹⁰⁵ Buhârî, İlim, 28, Ezân 61-63, Edeb 75, Ahkâm 13; Müslim, Salât 182-185. İbn Mâce, İkâme 48.

⁹⁰⁶ Buhârî, İstikrâz, 8, Meğâzi, 18; Nesâî, Vesâye, 3.

⁹⁰⁷ Buhârî, Nafakalar, 12.

Burada da yine Allah Rasûlü genç talebesi ile ilgilenmeye devam etmiş ve evlilik durumunu sormuştur. Birlikte oynaşacağı ve gülüşeceği bekâr genç bir kızla evlenmesini tavsiye etmiştir. Dul bir bayanla evlenme sebebini söylediğinde de kendisine hayır duada bulunmuştur.

Keza Câbir b. Abdullah'ın (r.a.) naklettiği şu hadis-i şerif de güzel bir örnektir. Arkadaşlarıyla birlikte sefere çıkan Hz. Câbir, seferdeyken hastalanan bir sahâbîye teyemmüm için ruhsat vermemeleri sebebiyle onun hayatını kaybettiğini söylemiştir. Devamında Hz. Peygamber'e geldiklerinde olup biteni anlatmışlar O da kızarak şöyle buyurmuştur:

*“Onu öldürdüler, Allah da onların canını alsın. Bilmedikleri vakit sorsalardı ya! Zira cehaletin ilacı sormaktır. Onun teyemmüm etmesi, yarasının üzerine bir bez bağlayıp sonra üzerine meshetmesi ve bedeninin geri kalan kısmını da yıkaması yeterliydi.”*⁹⁰⁸

Burada da genç sahâbîlere problemin çözümünü açıklayarak öğretmiştir. Öyle bir çözüm söylemiştir ki cehalet hastalığından ve probleminden kurtulmanın çaresi bu ilaçtır. Bu ilaç insanların bilmediğini ehil olana sormasıdır. Nitekim âyet-i kerimede Allah Teâlâ: “*Şayet bilmiyorsanız zikir/ilim ehline sorunuz*”⁹⁰⁹ buyurmuştur. Böylece problemin temel çözümünün ilim ve eğitim olduğunu beyan edilmiştir.

İmam Buhârî (rh.a.) ifk olayı hakkında Hz. Âişe'ye iftira atılıp fitne çıkarıldığında Hz. Peygamber'in, Hz. Ali, Üsâme (r.a.) gibi genç sahâbîlerle istişare ettiğini, onların da fikirlerini aldığı nakletmiştir.⁹¹⁰ Bu hususta Hz. Peygamber, Hz. Âişe'nin cariyesi Berîre'nin bile fikrini almıştır.⁹¹¹

Yine kurban kesme emrini yerine getirmeyen sahâbîleri hakkında genç zevcesi Ümmü Seleme (r.anha) ile istişare etmiş ve onun tavsiyelerini dikkate alarak dediklerini yapmıştır. Böylece bu problemi de çözüme kavuşturmuştur.⁹¹²

⁹⁰⁸ Ebû Dâvûd, Tahâret, 125; İbn Mâce, Tahâret, 93.

⁹⁰⁹ Enbiyâ, 21/7.

⁹¹⁰ Buhârî, İ'tisâm, 28.

⁹¹¹ Buhârî, Şehâdet, 2.

⁹¹² Buhârî, Şurûd, 15.

Aynı şekilde ezan da problem çözüme usûllerinin en güzel misallerden biridir. Ezan hakkında çok hadis rivayet edilmiştir. Bunlardan biri de Ebû Umeyr b. Enes'in, Ensârdan olan amcalarından birinden naklettiği şu hadistir:

Allah'ın Nebîsi'nin zihni halkı namaza nasıl toplayabileceği meselesiyle (meşgul) idi. Kendisine “namaz vakti girince bir bayrak dik, onu görenler birbirlerine haber verirler” denildi. Fakat Hz. Peygamber, bu teklifi beğenmedi. Kun'dan yani borudan söz edildi. (Râvilerden Ziyâd bunun Yahudilere ait ibâdete davet borusu olduğunu bildirmiştir.) Allah Rasûlü (s.a.v.) bunu da beğenmedi ve “*Bu Yahudilerin işidir*” buyurdu. (Ravi) Ebû Umeyr (yahut amcası) demiştir ki; Rasûl-i Ekrem'e (bir de) çan (çalınması) teklif edildiyse de O “*Bu, hıristiyan işidir*” buyurdu. Abdullah b. Zeyd, Rasûlüllah'ın üzüntüsünü içinde hissederek oradan ayrıldı (gece), rüyasında kendisine ezan gösterildi. Sabahleyin hemen Allah Rasûlü'ne gelerek; “Ben uyku ile uyanıklık arasında iken bir de baktım ki, birisi geldi bana ezanı öğretti” diyerek rüyasını nakletti. Ebû Umeyr (yahut amcası) dedi ki, “Hâlbuki Ömer b. el-Hattâb (r.a.) bu rüyayı yirmi gün evvel görmüş (fakat gördüğünü) saklamıştır. Râvi Umeyr (veya amcası) dedi ki, sonra da (Ömer rüyasını) Rasûlüllah (s.a.)a nakletti. Rasûl-i Ekrem de ona; “*Bunu bana daha evvel neden haber vermedin?*” buyurunca, Ömer (r.a.) şöyle cevap verdi: Abdullah b. Zeyd benden erken davrandı. Ben de utandım. Hz. Peygamber de: “*Ya Bilal, kalk da bak Abdullah b. Zeyd sana ne söylerse ezberle ve aynen icra et*” buyurdu. (Râvi) dedi ki: “Bilal (ilk) ezanı (böylece) okudu.”⁹¹³

Hadis-i şerifte görüldüğü üzere Hz. Peygamber içlerinde gençlerin de bulunduğu ashâbı ile namaza toplanma meselesi hakkında fikir alış verişinde bulunulmuştur. Beğenmediği fikirleri sebeplerini açıklayarak onlara söylemiştir. En son genç sahâbîlerden Abdullah b. Zeyd'in (r.a.) gördüğü rüya üzerine söylediği fikri uygun bulmuş ve kabul etmiştir. Bu hadis-i şerif Hz. Peygamber'in gençlerin fikirlerine, onlarla istişare etmeye ne kadar önem verdiğini açıkça göstermektedir.

7.3. Eğitim ve Öğretim Açısından Değerlendirme

Hz. Muhammed (s.a.v.) genç talebelerine karşılaştıkları problemlerin bizzat kendisi nasıl çözüldüğünü göstererek veya birlikte çözerek öğretmiştir. O, hayati önem taşıyan düşman saldırısı, kötü alışkanlıklar gibi bütün kötülüklerle, güçlüklerle mücadele etmiş ve bunların çözüm yollarını onlara öğretmiştir. Zaten Hz. Peygamber'in gönderiliş gayelerinden biri de insanlar arasında haksızlık, sorun olduğu zaman Allah'ın (c.c.) öğrettiği adaletle hükmederek o problemi çözmektir.⁹¹⁴ Nitekim âyet-i kerimede

⁹¹³ Ebû Dâvûd, Salât, 27. Ayrıca bk. Buhârî, Ezan 1, 2; Enbiyâ 51; Müslim, Salât, 1, 2;

⁹¹⁴ Hadîd 57/25.

Allah Teâlâ'nın öğrettikleri ile insanlar arasında hüküm vermesi için Hz. Peygamber'e Kur'ân'ın hak ile indirildiği haber verilmektedir.⁹¹⁵ Allah'ın Peygamberi de bu vazifesini en güzel şekilde yerine getirerek insanlar arasında adaletle hükmetmiş ve Allah Teâlâ'nın lütfuyla cehalet ve zulümle yaşayan bir ümmeti terbiye ederek yaşadığı asrı, saadet asrına çevirmiştir.

Bir problemle karşılaştıkları zaman bazen aralarında çok sayıda gençlerin de bulunduğu sahâbîleriyle istişare ederek ortak çözüm yolu bulmuşlardır. Onları dinleyerek, fikirlerine önem vererek ve uygun kabul edilen fikirleri tatbik ederek sıkıntıları çözmüşlerdir. Böylece adaletle hükmetme ve karşılaştıkları problemleri çözme yollarını genç öğrencilerine öğretmiş ve her yönden onların gelişmesini sağlamıştır. Bazen de rehberlik ederek alışmaları için genç sahâbîleri o problemi çözmeye teşvik etmiştir. Onlara kendilerine gelen davaları çözdürerek ve öğrettiği hükümlerle hüküm vermelerine izin vermek suretiyle onları eğitmiştir.

Hz. Ali'ye kadılık vazifesi vermesi ve kendisine bir dava geldiğinde iki hasmı da iyice dinlemesini tavsiye ederek yok göstermesi bunun en güzel örneklerinden sadece biridir.⁹¹⁶ Yine genç zevcesi Hz. Âişe'ye iftira atıldığında aralarından gençlerin de olduğu sahâbîleri tek tek dinlemesi, araştırılmasını istemesi güzel bir örnektir. Önemli meseleler hakkında “*Şunun hakkında ne dersiniz? Görüşünüz nedir?*” diye sorması onları işin içine katmak, rehberlik ederek çözüm yollarını beraber bulmak ve onları eğitmek içindir. Aslında yapılan istişarelerin amacı da çıkan problemlerin çözme yollarını beraber aramayı ve ortak karar almayı onlara öğretmektir.

Günümüz eğitim ve öğretiminde de problem çözme yöntemi, önemli bir yere sahiptir. Araştırma-inceleme yoluyla öğretme stratejisine giren⁹¹⁷ ve bilimsel araştırma sürecini esas alan bir yöntemdir.⁹¹⁸ Bu yöntem etkili bir öğrenme ve ferdî kabiliyetleri geliştirme yoludur.⁹¹⁹ Tartışma yol ile öğretim sürecinde bilişsel alanın tatbik etme seviyesindeki davranışların kazandırılmasında ve bu alanın analiz ve sentez özelliklerini

⁹¹⁵ Nisâ 4/105.

⁹¹⁶ Ebû Dâvûd, Akdıyye, 6.

⁹¹⁷ Gömleksiz, s. 97.

⁹¹⁸ Güven, s. 185.

⁹¹⁹ Akyürek, s. 150.

geliştirmek gayesiyle kullanılmaktadır. Maksat, şahsın karar verme yeteneklerini ve ömür boyu tatbik edebilecekleri problem çözme becerilerini geliştirmektir.⁹²⁰

BU yöntem, öğrenciye karar verme alışkanlığı kazandırarak cesaret uyandırır.⁹²¹ Sorgulama ve araştırma yetenekleri kazandırır.⁹²² Öğrencilerin planlı ve nizamlı çalışmaya alıştıırır, bilimsel görüş ve düşünce kazanmalarını sağlar. Öğrenmeye karşı meyil ve istekleri uyandırır.⁹²³

8. Gezi ve Gözlem Yöntemi

8.1. Eğitim Açısından Gezi ve Gözlem Yöntemi

Öğretimde gözlem, önceden belirlenmiş belirli eğitsel amaçları gerçekleştirmek için, herhangi bir olay ya da varlığın kendi doğal ortamlarında belli bir plan çerçevesinde incelenmesidir.⁹²⁴ Bununla birlikte dış âlemde bulunan bir şeyi iyi anlamak için, onun kendi kendine çıkan çeşitli belirtilerini gözden geçirme işidir.⁹²⁵ Sınıf ortamında yapılabileceği gibi sınıfın dışında da gerçekleştirilebilir. Gözlem belirli bir olay, nesne veya durumla alakalı bilgi elde edilmek istendiği vakit kullanılmaktadır.⁹²⁶ Gözlem sayesinde öğrenci birçok bilgileri bizzat eşyanın kendisinden ya da olaylardan öğrenir.⁹²⁷

Zihin maddeyi veya eşyayı canlı bir şekilde gözlemlemek suretiyle olguyu ortaya çıkarır. Bu tür gözleme “dış gözlem” denilir. Kişinin kendi içine kıvrılarak bilgi etmeye çalışmasına ise “iç gözlem” denir.⁹²⁸

Gezi ise öğretim sırasında sınıf ortamına getirilemeyen cisim, olgu ve olayların yerinde ve planlı olarak incelenmesidir. Bu tekniğin kazandırdıkları bazı önemli davranışlar şunlardır: öğrencilerin olayları, kişileri, doğal koşulları içinde tanınması, bu

⁹²⁰ Güven, s. 185.

⁹²¹ Dodurgalı s. 294.

⁹²² Güven, s. 187.

⁹²³ Aydın, s. 269.

⁹²⁴ Gömleksiz, s. 102; Güven, s. 211; Özbek, s. 221.

⁹²⁵ Özbek, s. 221.

⁹²⁶ Güven, s. 211.

⁹²⁷ Özbek, s. 221.

⁹²⁸ Gözütök, Hz. Peygamber'in Hadislerinde Eğitim Metotları, s. 206.

kişilerin sorunlarını kavraması, eleştirel düşünme yeteneğini geliştirmesi, sorumluluk, iş birliği, bağlılık vb.⁹²⁹

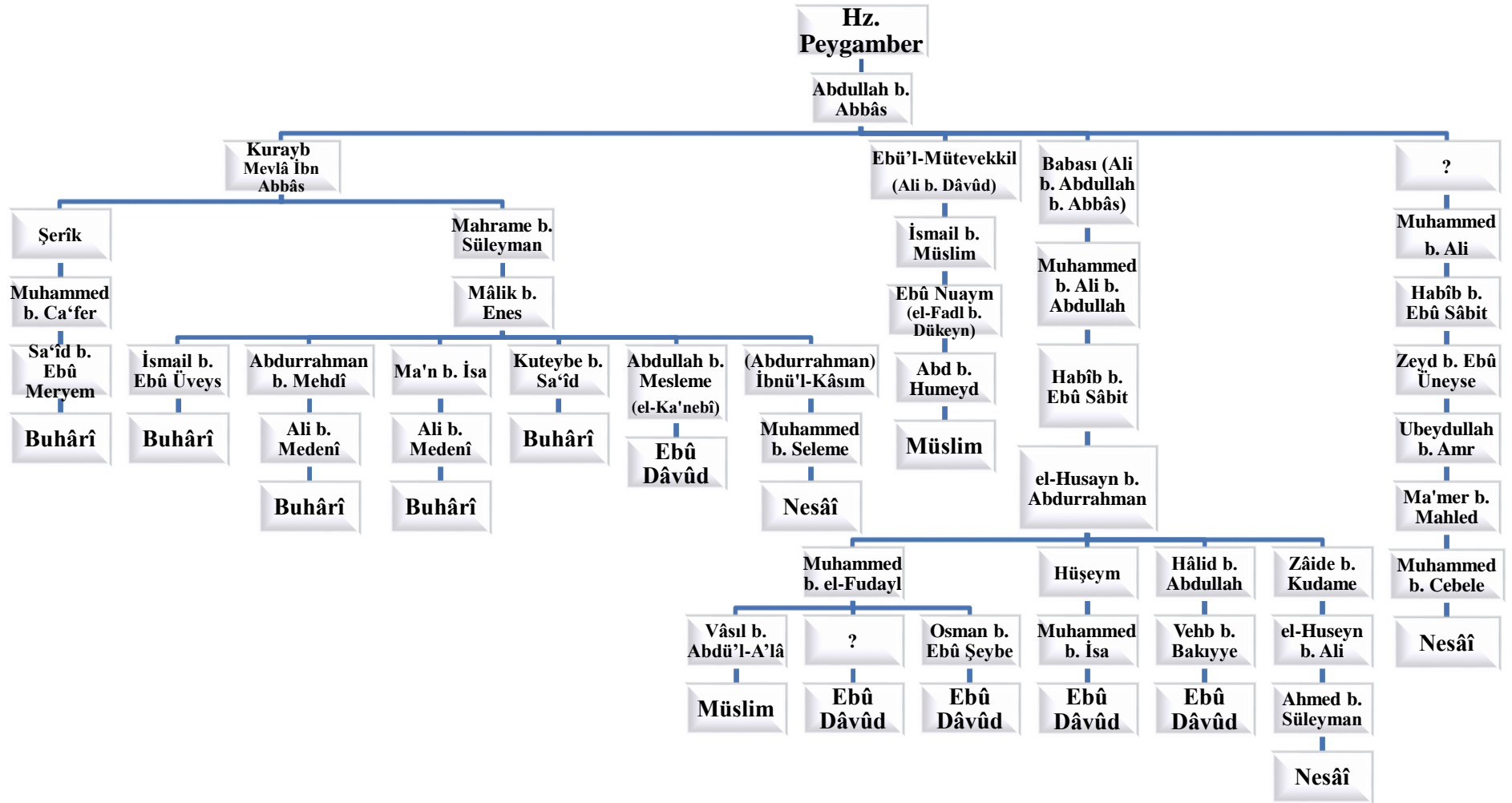
8.2. Hz. Peygamber'in Gezi ve Gözlem Usûlü

8.2.1. Gökyüzünü Gözlemleyip Tefekkür Etmesi

حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ أَخْبَرَنِي شَرِيكُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي نَمِرٍ عَنْ كُرَيْبٍ عَنِ
ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ بَثُّ فِي بَيْتِ مَيْمُونَةَ لَيْلَةً وَالنَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عِنْدَهَا لِأَنْظُرَ كَيْفَ صَلَاةَ رَسُولِ اللَّهِ -
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِاللَّيْلِ، فَتَحَدَّثَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مَعَ أَهْلِهِ سَاعَةً ثُمَّ رَقَدَ ، فَلَمَّا كَانَ
تُلُثُ اللَّيْلِ الْآخِرِ أَوْ بَعْضُهُ قَعَدَ فَنَظَرَ إِلَى السَّمَاءِ فَقَرَأَ (إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ (إِلَى قَوْلِهِ) لِأُولَى
الْأَلْبَابِ (ثُمَّ قَامَ فَتَوَضَّأَ وَاسْتَنَّ ، ثُمَّ صَلَّى إِحْدَى عَشْرَةَ رُكْعَةً ، ثُمَّ أَدَانَ بِإِلَّالٍ بِالصَّلَاةِ فَصَلَّى رُكْعَتَيْنِ ، ثُمَّ خَرَجَ
فَصَلَّى لِلنَّاسِ الصُّبْحَ

Tahrîc: Buhârî, Vudû', 36; Tefsîr, Âl-i imrân, 18-20; Edeb, 118; Tevhîd, 27; Müslim, Tahâret, 48; Salâtü'l-müsâfirîn, 191. Ebû Dâvûd, Tahâret, 29; Salât, 314; Nesâî, Kıyâmü'l-Leyl, 9, 39.

⁹²⁹ Güven, s. 211.

Tercüme:

Bize Sa'îd b. Ebû Meryem rivâyet etti, (dedi ki) bize Muhammed b. Ca'fer haber verdi, (dedi ki) bana Şerîk b. Abdullah b. Ebû Nemir, Kurayb'dan, O da Abdullah b. Abbâs'tan naklen haber verdi ki, İbn Abbâs (r.a.) şöyle demiştir:

Ben bir gece teyzem Meymûne'nin yanında geceledim. Rasûlullah da (s.a.v.) o gece teyzemin yanında idi. Maksadım Rasûlullah'ın geceleyin kıldığı namazın nasıl olduğunu görmektir. Allah Rasûlü bir müddet eşi Meymûne ile konuştu, sonra uyudu. Gecenin son üçte biri yâhud yarısı olduğu zaman, Rasûlullah oturdu (sonra dışarı çıktı) semâya doğru baktı ve şu âyeti okudu:

*“Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip gidişinde akıl sahipleri için şüphesiz deliller vardır.”*⁹³⁰

Bundan sonra kalktı, dişlerini misvaklıyarak abdest aldı. Sonra onbir rek'at namaz kıldı. Sonra Bilâl sabah namazı için ezan okudu. Rasûlullah (a.s.) iki rek'at daha namaz kıldı. Bundan sonra mescide çıkıp insanlara sabah namazını kıldırdı.⁹³¹

Tahkik:

Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'de birçok âyeti kerîmede tefekkürü, akli kullanmayı emretmiştir. Gerçek akıl sahiplerini gök ve yeryüzünü tefekkür ettiğini bildiren âyetlerden biri de bu hadiste geçen âyettir. Hz. Peygamber bu âyetin gereğini her daim yerine getirmiştir. Bu hadis bunu en iyi anlatan misallerden biridir. Bu hadis-i şerifin pek çok isnâdı vardır. Bizim asıl üzerinde durmak istediğimiz nokta Allah Rasûlü'nün gece dışarı çıkmış ve gökyüzüne bakarak bu âyetleri okumasıdır. İmam Nevevî (rh.a.) geceleyin uyanıldığında semaya bakmakla birlikte bu âyeti okumanın müstehap olduğunu ve bunun çokça düşünmeye ve tefekküre sebep olduğunu söylemiştir.⁹³² İmam Buhârî (rh.a.) bu hadisi tevhid kitabında ve “Göklerin, yerin ve diğer mahlûkların yaratılmaları” başlığı altında zikretmiştir.

Hız. Peygamber herkesin uyuduğu gece saatinde bütün meşguliyetten uzak gece gökyüzünü gözlemleyerek Allah Teâlâ'nın kudretini ve sanatını tefekkür etmiştir. Akabinde nafilâ namaz kılarak Rabbin'e verdiği nimetlerden dolayı şükretmiştir. Sonra da sabah namazını ashâbına kıldırmıştır. Böylece amcazede olan genç İbn Abbâs'a tefekkür etmeyi, ibret almayı öğretmiş, genç sahâbîye ve ümmetine örnek olmuştur.

⁹³⁰ Âl-i İmrân 3/190.

⁹³¹ Buhârî, Tevhîd, 27.

⁹³² Nevevî, *el-Minhâc*, III, 145.

İmam Buhârî, bu hadis-i şerifi farklı bölümlerde zikretmiştir. Onlardan biri de Edep Bölümünde “Gözü semaya dikmek” başlığı altında rivayet etmiştir. Bu başlıkta tefekkür etmekle olan “*Onlar semaya bakmıyorlar mı, nasıl yükseltilmiş?*”⁹³³ âyetini de zikretmiştir.⁹³⁴

Hiz. Peygamber’in gece semaya bakarak okumak için seçtiği ayetlere bakıldığında, bu âyetlerin Allah Teâlâ’nın kudret ve azametine, isim ve sıfatlarına büyük bir delil teşkil eden, yeryüzünün ve semanın yaratılışı, gece ve gündüzün değişmesi ile ilgili olduğu görülmektedir. Böylece Allah Rasûlü (s.a.v.), Hak Teâlâ’nın mükemmel ve muhteşem yaratışının ve sanatının güzelliklerine dikkat çekmiş ve bunları tefekkür etmeye işaret etmiştir.⁹³⁵

Kur’ân-ı Kerîm akla, tefekküre, düşünmeye çok önem vermiş ve devamlı bunu hatırlatarak akli kullanmaya teşvik etmiştir. Hiz. Peygamber de sözleriyle ve fiilleriyle örnek olarak genç sahâbîlere devamlı tefekkür etmeyi, gözlem yaparak dış âlemden ibret almayı öğretmiştir.

8.2.2. Gözlem İçin Üç Mescidi Ziyarete Teşvik Etmesi

حَدَّثَنَا عَلِيُّ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنِ الرَّهْرِيِّ عَنِ سَعِيدِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ لَا تُشَدُّ الرَّحَالُ إِلَّا إِلَى ثَلَاثَةِ مَسَاجِدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ، وَمَسْجِدِ الرَّسُولِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَمَسْجِدِ الْأَقْصَى .

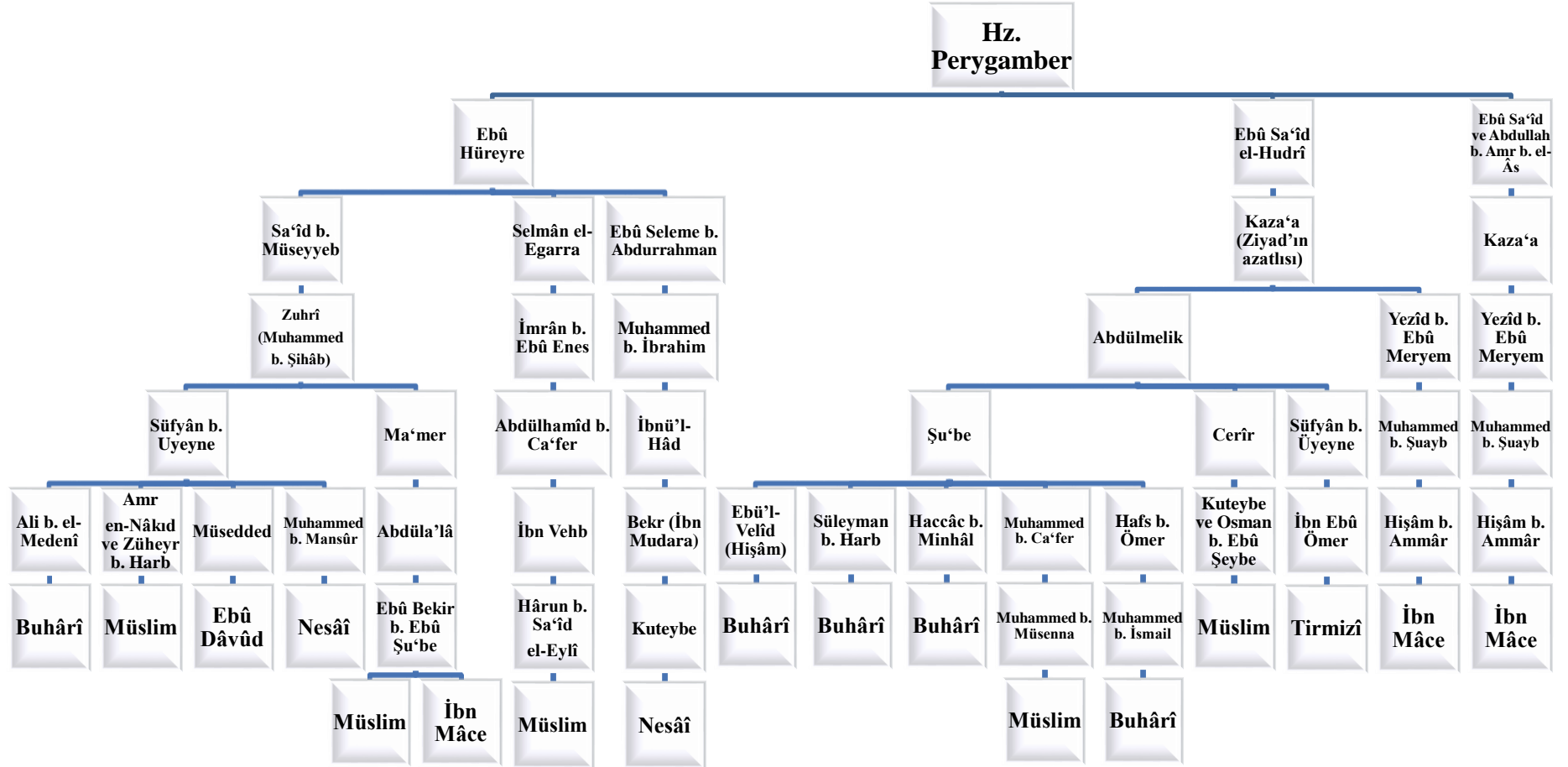
Tahrîc:

Buhârî, Fazlû’s-Salât, 1, 6; Savm, 67; Cezaü’s-Sayd, 26; Müslim, Hacc, 415-416, 511-513; Ebû Dâvûd, Menâsik, 95; Tirmizî, Salât, 131; İbn Mâce, İkâmetü’-Salât, 196; Nesâî, Mesacid, 10; Cuma’, 45.

⁹³³ Gâşiye, 88/18.

⁹³⁴ Buhârî, Edeb, 118.

⁹³⁵ Yeniél ve Kayapınar, *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*, I, 113-115.

Tercüme:

Bize Ali rivâyet etti, (dedi ki) bize Süfyân, Zuhrî'den, O Sa'îd'den, O da Ebû Hüreyre'den rivâyet etti, Ebû Hureyre de Nebî'den (s.a.v.) rivâyet ettiğine göre Allah Rasûlü şöyle demiştir:

*“Binekler ancak üç mescid için koşulur. Benim şu Mescidim, Mescid-i Haram (Kabe) ve Mescid-i Aksa.”*⁹³⁶

Tahkik:

Ebû Sa'îd el-Hudrî de (r.a.) aynı hadisi rivâyet etmiş bizzat kulakları ile Hz. Peygamber'den işittiğini ifade etmiştir.⁹³⁷

Hadis-i şerifte, bu üç mescidin ve buraları ziyaret etmenin fazileti vardır. Bunların dışında başka mescitleri ziyaret etmekte bir fazilet yoktur.⁹³⁸ Ayrıca bu mescitler enbiyâ mescitleridir. Bir de bu mescitlerde namaz kılmanın ayrı bir fazileti vardır. Tam ve noksansız faziletin ancak hassaten bu üç mescide gitmek için yüklerin hazırlanması ile elde edileceğini ifade etmektedir.⁹³⁹

Diğer taraftan yeryüzünde inşa edilen ilk mescidin sorulması üzerine Hz. Peygamber ilk mescidin Mescid-i Haram olduğunu, ikinci inşa edilen mescidin ise Mescid-i Aksâ olduğunu söyleyerek bunların tarihi önemini de ashâbına öğretmiştir.⁹⁴⁰

Allah Rasûlü (s.a.v.), burada ibadet maksadıyla yalnız şu üç mescit için yolculuk yapılacağını haber vermiş ve böylelikle ümmetine bu mescitleri ziyaret etmeyi tavsiye etmiştir. Bu üç mescidin, burada namaz kılmanın ve ibadet etmenin fazileti hakkında pek çok hadis bildirmiştir. Böylece genç sahâbîler başta olmak üzere ümmetine bu mescitleri ziyaret etmelerini, ibret almalarını ve ibadet etmelerini öğretmiştir. Kendi mescidinde namaz kıldırması, ashâb-ı kirâmı birlikte umre ve hacca gitmesi, Kabe'yi tavaf etmesi gezi gözlem usûlü ile onları eğittiğini göstermektedir. Hz. Peygamber'in bu emir ve tavsiyeleri ile O'nun zamanından günümüze kadar müminler bu mescitlere değer vermişler, ziyaret ederek ibret almışlar ve ibadet etmişlerdir.

İlim öğrenmek, cihâd, ticaret, gezi, âlimleri ve salihleri ziyaret etmek, toplantı ve Müslüman kardeşini ziyaret etmek vb. mendup ve mübah olan şeyler için sefere

⁹³⁶ Buhârî, Fazlû's-Salât, 1.

⁹³⁷ Buhârî, Savm, 67; Müslim, Hacc, 415.

⁹³⁸ Nevevî, *el-Minhâc*, IX;168.

⁹³⁹ Nevevî, *age.*, IX; 106.

⁹⁴⁰ Buhârî, Enbiyâ, 10.

çıkmanın bu yasak kapsamına girmediği açıklanmıştır.⁹⁴¹ Medine ehlinin Kuba Mescidi'ni ziyaret etmesi gibi yolculuğa çıkmaksızın yapılan mescid ziyaretlerinin de bu men edilmeye dâhil olmadığı belirtilmiştir.⁹⁴²

Nitekim genç sahâbilerden İbn Ömer (r.a.) Hz. Peygamber'in her hafta yayan veya binekli olarak Kuba Mescidi'ne gittiğini ve iki rekât namaz kıldığını nakletmiştir.⁹⁴³ Ayrıca Küba Mescidi'nde namaz kılmanın umre sevabı gibi sevap kazandıracağını haber vermiştir.⁹⁴⁴ Böylece genç sahâbilere ve ümmetine örnek olarak bu mescide gitmelerini ve namaz kılmalarını teşvik etmiştir.

8.2.3. (Hacda) Yapılan Amel ve Gözlemlerin Asıl Amacını Açıklaması

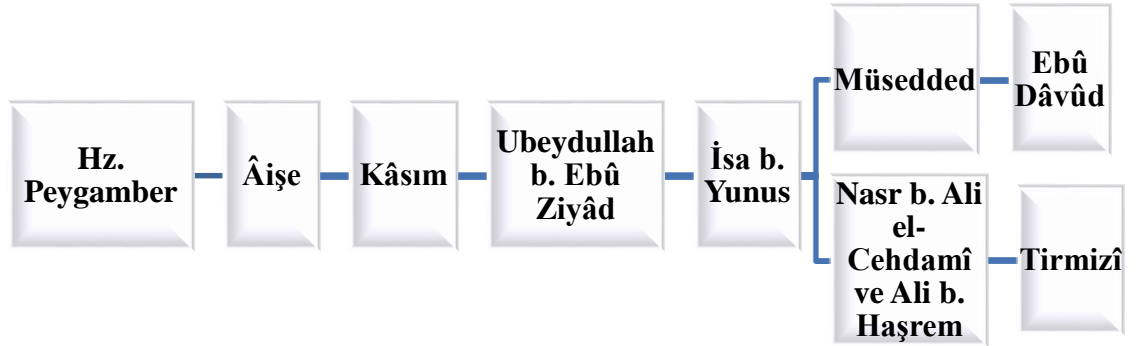
حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ ، حَدَّثَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ ، حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي زِيَادٍ ، عَنِ الْقَاسِمِ ، عَنْ عَائِشَةَ ، قَالَتْ

: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : إِنَّمَا جُعِلَ الطَّوَافُ بِالْبَيْتِ وَبَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ وَرَمِي الْجِمَارِ لِإِقَامَةِ ذِكْرِ

اللَّهِ.

Tahrîc:

Ebû Dâvûd, Menâsik 51; Tirmizî, Hacc, 64.

Tercüme:

Bize Müsedded rivâyet etti, (dedi ki) bize İsa b. Yunus rivâyet etti, (dedi ki) bize Ubeydullah b. Ebû Ziyâd, Kâsım'dan, O da Âişe (r.anhâ) naklen rivâyet etti ki, Hz. Âişe şöyle demiştir:

“Rasûlüllah (s.a.v.):

⁹⁴¹ Aynî, *Umdetü'l-Kâri*, VII, 252; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, III, 66; Sindî, *Hâşiyetü Sindî alâ Sünen-i İbn Mâce*, I, 430.

⁹⁴² Sindî, *age.*, I, 430-431.

⁹⁴³ Buhârî, *Fazlü's-salât*, 3-4; İ'tisâm, 16; Müslim, *Hacc*, 516.

⁹⁴⁴ Tirmizî, *Salât*, 242; İbn Mâce, *İkâmetü's-salât*, 198; Nesâî, *Mesâcid*, 9.

‘Beytullah’ı tavaf etmek, Safâ ve Merve arasında say etmek ve şeytan taşlamak Allah’ı zikrini yerine getirmek için konulmuştur’ buyurdular.’⁹⁴⁵

Tahkik:

Hz. Peygamber bu hadis-i şeriflerinde Kabe’ye gidip Allah’ın beytini tavaf etmenin, say yapmanın ve şeytan taşlamanın kısacası bütün hac ibadetlerin Allah’ı hatırlamak için emredildiğini ifade etmiştir. Yani kutsal mekânlara sırf gezmek ve görmek için değil Hak Teâlâ’yı zikretmek için edilmesi gerektiğini genç sahâbîlere ve ümmetine öğretmiştir. Böylece onlara buralara şuurlu bir şekilde gitmelerinin, ibret almalarının ve Allah’ı hatırlamaktan gafil olmamalarının eğitimini vermiştir. Diğer taraftan hac menâsiklerinin Hz. İbrahim’in mirası, izi ve sünneti olduğunu haber vermiştir.⁹⁴⁶

Hz. Peygamber hacca ve umreye giderken genç sahâbîlerini de yanında götürmüş böylece onlara hac ve diğer ibadetleri bizzat göstererek öğretmiştir. Buraları ziyaret ederken, gidip gelirken de yine hep zikir ve tefekkür halinde olarak onlara örnek olmuştur. Nitekim Abdullah b. Ömer (r.a.) Allah Rasûlü’nün (s.a.v.) gazve seferinden veya haccdan yahut umreden döndüğü zaman, bir dağ eteğine veya araziden her yüksek yer üzerine çıktığında üç defa tekbir getirdiğini ve Allah Teâlâ’yı tesbih ederek ona dua ettiğini nakletmiştir.⁹⁴⁷

8.2.4. İç Gözleme (İç Âleme, Kalbe Yönelmeye) Teşvik Etmesi

حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا زَكَرِيَاءُ عَنْ عَامِرٍ قَالَ سَمِعْتُ الثُّعْمَانَ بْنَ بَشِيرٍ يَقُولُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ « الْحَلَالُ بَيْنَ وَالْحَرَامِ بَيْنٌ ، وَبَيْنَهُمَا مُشَبَّهَاتٌ لَا يَعْلَمُهَا كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ ، فَمَنْ اتَّقَى الْمُشَبَّهَاتِ اسْتَبْرَأَ لِدِينِهِ وَعِرْضِهِ ، وَمَنْ وَقَعَ فِي الشُّبُهَاتِ كَرَّحَ يَرْعَى حَوْلَ الْحِمَى ، يُوشِكُ أَنْ يُوَاقِعَهُ . أَلَا وَإِنَّ لِكُلِّ مَلِكٍ حِمَى ، أَلَا إِنَّ حِمَى اللَّهِ فِي أَرْضِهِ مَحَارِمُهُ ، أَلَا وَإِنَّ فِي الْجَسَدِ مُضْغَةً إِذَا صَلَحَتْ صَلَحَ الْجَسَدُ كُلُّهُ ، وَإِذَا فَسَدَتْ فَسَدَ الْجَسَدُ كُلُّهُ . أَلَا وَهِيَ الْقَلْبُ ،

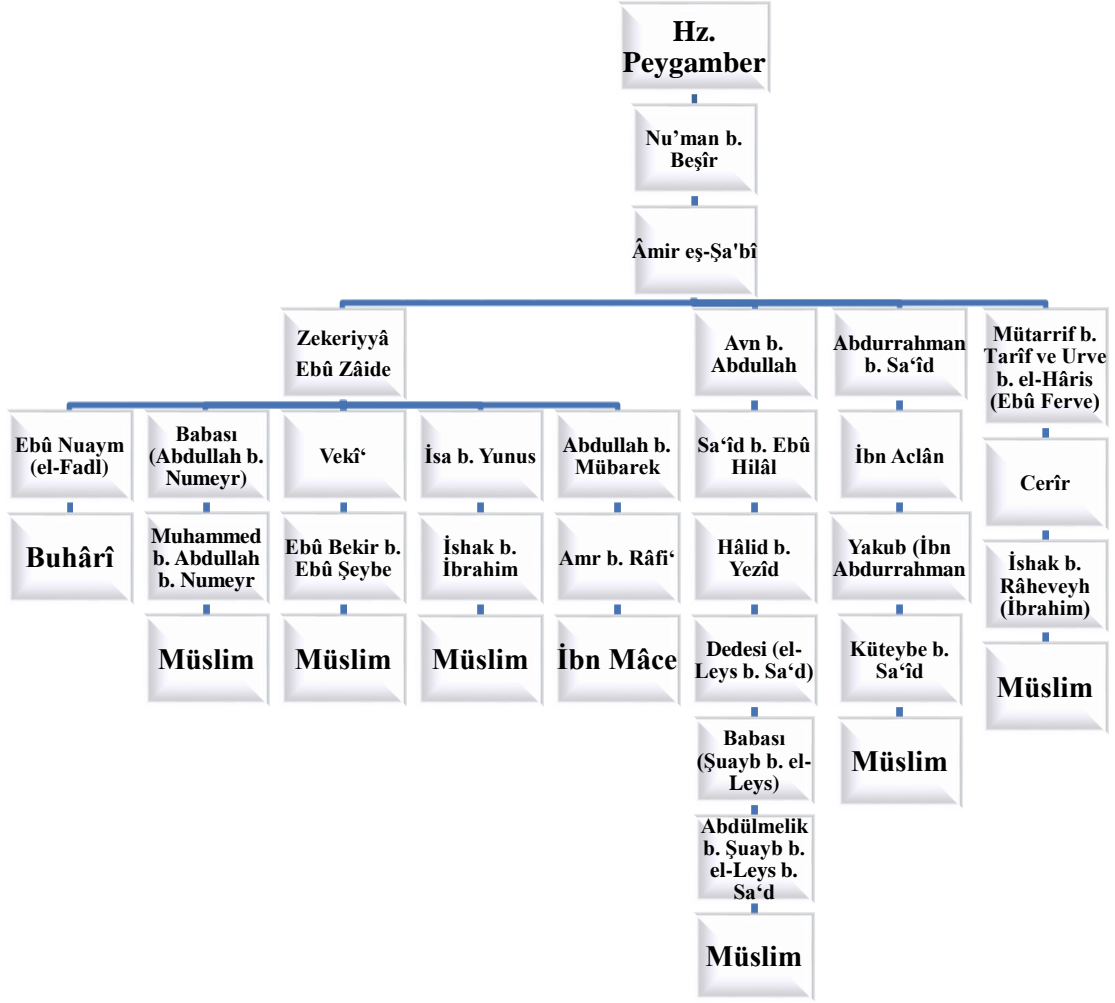
Tahrîc:

Buhârî, İmân 39; Müslim, Müsâkat 107, 108; İbn Mâce, Fiten 14.

⁹⁴⁵ Ebû Dâvûd, Menâsik 51. İsnâdı zayıftır. Bk. Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, (thk. Şuayb el-Arnaût), III, 271. Tirmizî ise, bu hadis hasen sahih, demiştir. Bk. Tirmizî, Hacc 64.

⁹⁴⁶ Bakara 2/125; Ebû Dâvûd, Menâsik, 63; Tirmizî, Hacc, 53; İbn Mâce, Menâsik, 55.

⁹⁴⁷ Buhârî, Umre, 12; Müslim, Hac, 428; Ebû Dâvûd, Cihad, 169.

Tercüme:

Bize Ebû Nuaym rivâyet etti, (dedi ki) bize Zekeriyya, Âmir'den rivâyet etti, Âmir dedi ki, Ben Nu'mân b. Beşîr'den işittim, O şöyle dedi: Ben Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) şöyle dediğini işittim:

“Helâl olan şeyler belli, haram olan şeyler bellidir. Bu ikisinin arasında, insanların birçoğunun (helâl mi, haram mı olduğunu) bilmediği şüpheli şeyler vardır.

Her kim bu şüpheli şeylerden sakınırsa, dinini ve ırzını korumuş olur. Şüphelilerden sakınmayanlar ise gitgide harama dalar. Tıpkı sürüsünü başkasına ait bir arazinin etrafında otlatan çoban gibi ki, onun bu araziye girme tehlikesi vardır.

Dikkat edin! Her hükümdarın girilmesi yasak bir arazisi (koruluğu) vardır. Unutmayın ki, Allah'ın (yeryüzündeki) yasak arazisi de haram kıldığı şeylerdir.

Şunu iyi bilin ki, insan vücudunda küçük bir et parçası vardır. Eğer bu et parçası iyi olursa, bütün vücut iyi olur. Eğer o bozulursa, bütün vücut bozulur. İşte bu et parçası kalbidir.”⁹⁴⁸

Tahkik:

İmam Nevevî ve İbn Hacer (rh.a.) Bu hadisin önemi büyük ve hükümlerinin çok olduğunu ve alimlerin bu hadise büyük önem verdiklerini söylemişlerdir. İmam Nevevî’ye göre bu hadis, İslâm’ın etrafında döndüğü hadislerden biridir. Hadis, yapılması gerekenlere dikkat çekilmiş ve şüpheli şeylerden sakındırmıştır. Çünkü bu dikkat kişinin din, namus, şeref ve haysiyetini muhafaza etmesine sebeptir. Kalp küçük olsa da onun düzelmesiyle bütün vücudun da düzeleceğine, bozulması durumunda da bütün vücudun bozulacağına dikkat çekmiştir. Özellikle kalbi ıslah edip onu bozmaya karşı muhafaza etmeye çalışmak gerektiği vurgulanmıştır.⁹⁴⁹

Hâfız İbn Hacer, bu hadiste “et parçası” tabiri ile kalbin gözle görülen kısmı kastedildiğini ve bu şekilde ifade edildiğini söylemiştir. Ayrıca hadiste sadece kalbin zikredildiğini, bunun da kalbin vücudun yöneticisi olması sebebiyle olduğunu, yöneticinin düzgün olmasıyla yönetilenlerin de düzgün olacağını, onun bolulması ile yönetilenlerin de bozulacağını haber vermiştir.⁹⁵⁰ Bununla birlikte bu hadisin kalbin büyüklüğüne işaret ettiğini, onu düzeltmeye teşvik edildiği ve helal kazancın buna tesir ettiğini söylemiştir. Üstelik kalp ile kastedilenin Allah’ın kalpte oluşturduğu anlayış (fehm) olduğu, bunun da aklın kalpte olduğunu gösterdiğini belirtmiş ve ilgili âyetleri⁹⁵¹ zikretmiştir. Tefsircilerin buradaki kalp kelimesinin akıl anlamına geldiğini söyledikleri ve aklın kalpte yerleşik bulunması sebebiyle akla kalp denildiğini, nakletmiştir.⁹⁵²

Hâfız Bedreddin Aynî de bu hadiste Hz. Peygamber’in “et parçası/mudga” kelimesini kalp için kullandığını, zira kalbin diğer azalara nispetle küçük olduğunu ifade etmek için bu tabiri kullandığını belirtmiştir. Kalbin bedenın sultanı olduğunu onun düzgün olması ile diğer azaların da düzgün olacağını, ayrıca tıp iliminde de kalbin vücut için çok önemli bir yere sahip olduğunu belirtmiştir.⁹⁵³

İç gözlem insanın iç âlemine yaptığı bir gözlem ve yolculuktur. Hz. Peygamber sadece dış âlemi değil insanoğlunun iç âlemini de gözlemleyerek ibret almasını

⁹⁴⁸ Buhârî, İmân 39.

⁹⁴⁹ Nevevî, *el-Minhâc*, XI, 28-29.

⁹⁵⁰ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, I, 128; Ayrıca bk. Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, I, 298.

⁹⁵¹ Hacc 22/46; Kâf 50/37.

⁹⁵² İbn Hacer, *age.*, I, 129.

⁹⁵³ Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, I, 298

istemmiştir. Kendisi de bizzat peygamberlik gelmeden önce inzivaya çekilerek iç âlemine yolculuk yapmış, ibret almış ve Allah'ın (c.c.) yardımıyla kalbini temiz tutmuştur. Bu yolculuğuna hayatı boyu devam etmiş, mükemmel bir kalbe ve ahlâka sahip olmuştur. Genç sahâbîlerinin ve ümmetinin de insanın iç âlemine önem vermesini istemiş ve bunun yolunu göstermiştir. İç gözlemde Allah Rasûlü (s.a.v.) kalbe çok önem vermiştir. Zira kalp sadece bir et parçası değil aynı zamanda manevi bir boyutu da vardır. İmam Gazzâlî (rh.a.) kalbi beden ülkesinin hükümdarına benzetmiştir.⁹⁵⁴ Hz. Peygamber sahâbe-i kirâma daima kalbi iman ve takva ile doldurmayı, temiz tutmayı tavsiye etmiştir. O tavsiyelerden biri de bu hadis-i şeriftir. Dahası insan vücudunda bulunan kalbin önemine, diğer azaların düzgün olmasının ona bağlı olduğuna dikkat çekmiştir. Başka bir hadis-i şeriflerinde takvanın kalpte olduğunu söyleyerek⁹⁵⁵ kalbin önemini vurgulamıştır. Zira kalp bedenin direğidir.⁹⁵⁶

Rasûl-i Ekrem kalbi ıslah etmenin yolunu da genç sahâbîlere öğretmiştir. Öncelikle kalbi şirk, küfür, nifak, isyan ve günah kirlerinden korumak gerekmektedir. Nitekim Ebû Hüreyre'den nakledilen şu hadis-i şerif de kalbin önemini ve temiz tutmak gerektiğini bildirmektedir:

“Mü'min bir günah işlediği zaman kalbinde siyah bir nokta (leke) meydana gelir. Şayet o günahı hemen bırakıp tövbe ve istiğfar ederse, kalbi parlatılıp temizlenir. Günah işlemeye devam ederse, siyah noktalar gittikçe çoğalır ve kalbini büsbütün kaplar. Bu siyah noktalar, Allah Teâlâ'nın: 'hayır hayır, onların işlediği günahlar kalplerini paslandırıp körletmiştir'⁹⁵⁷ diye belirttiği pastır.”⁹⁵⁸

Hz. Peygamber insanlara kalplerini günahlardan korunmalarını tavsiye etmiştir. Zira günah ve gaflet kalbi paslandırmakta ve karartmaktadır. Allah Rasûlü her fırsatta kalbe zarar veren kötü amelleri genç sahâbîlere öğretmiştir. Diğer bir sözünde Müslümanların birbirine kin, nefret beslemelerini, darılıp yüz çevirmelerini, zulüm ve haset etmelerini yasaklamış ve takvanın insanın göğsünde olduğunu işaret etmiştir.⁹⁵⁹

⁹⁵⁴ Bk. Gazzâlî, *İhyâ*, III, 6. Daha geniş bilgi için bk. Gazzâlî, *İhyâ*, III, 2-48.

⁹⁵⁵ Müslim, *Birr ve sıla*, 32, 34; Tirmizî, *Birr ve sıla*, 18.

⁹⁵⁶ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, I, 129.

⁹⁵⁷ Mutaffî'nin 83/14.

⁹⁵⁸ İbn Mâce, *Zühd* 29; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, II, 297.

⁹⁵⁹ Müslim, *Birr* 32; Buhârî, *Edeb* 57; Ebû Dâvûd, *Edeb* 47; Tirmizî, *Birr* 24.

Yine Rasûlullah (s.a.v.) başka bir hadis-i şerifinde insanın kalbine zarar veren, insanı helake götüren yedi büyük günahdan genç sahâbîleri sakındırmıştır. Ebû Hüreyre'nin rivayet ettiği bu hadiste zikredilen yedi helak edici günah şunlardır:

“Allah’a şirk/ortak koşmak, sihir (büyü) yapmak, Allah’ın haram kıldığı bir nefsi haksız yere öldürmek, faiz yemek, yetim malı yemek, savaş meydanından kaçmak, evli, namuslu ve hiç bir şeyden haberi olmayan kadınlara zina isnat etmektir.”⁹⁶⁰

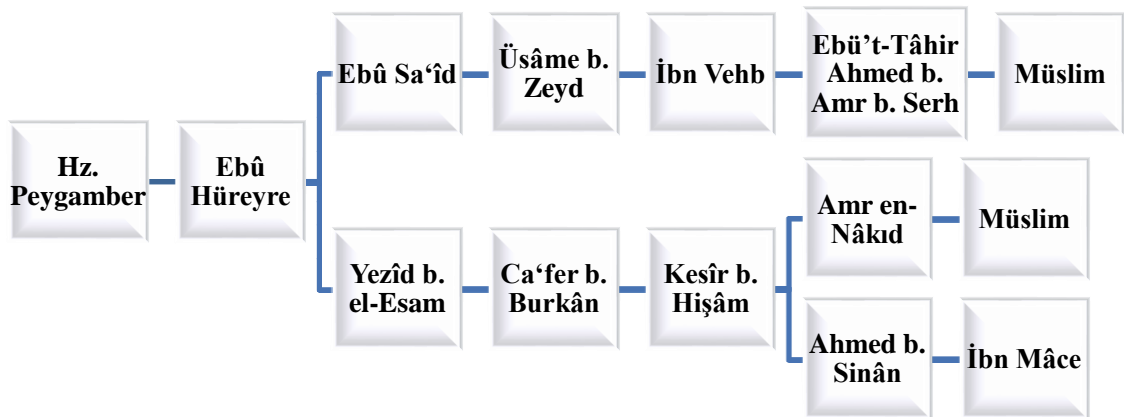
Diğer taraftan Hz. Peygamber insanın iç âleminde bulunan nefis ile mücadele ederek kalbi temiz tutmaya önem vermiştir. Her daim genç sahâbîlerini nefisle mücadele etmeye teşvik etmiştir.⁹⁶¹ Gerçek mücahidin nefisle mücadele eden kimse olduğunu söylemiştir.⁹⁶²

8.2.5. Kalbe Önem Vermesi

حَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ أَحْمَدُ بْنُ عَمْرٍو بْنِ سَرْحٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ، عَنِ أُسَامَةَ وَهُوَ ابْنُ زَيْدٍ، أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا سَعِيدٍ، مَوْلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَامِرِ بْنِ كُرَيْبٍ يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ، يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فَذَكَرَ نَحْوَ حَدِيثِ دَاوُدَ، وَزَادَ، وَنَقَصَ وَمِمَّا زَادَ فِيهِ «إِنَّ اللَّهَ لَا يَنْظُرُ إِلَى أَجْسَادِكُمْ، وَلَا إِلَى صُورِكُمْ، وَلَكِنْ يَنْظُرُ إِلَى قُلُوبِكُمْ» وَأَشَارَ بِأَصَابِعِهِ إِلَى صَدْرِهِ

Tahrîc:

Müslim, Birr, 33-34; İbn Mâce, Zühd, 10.

Tercüme:

⁹⁶⁰ Buhârî, Vasâyâ 23, Tıb 38, Hudûd 44; Müslim, İmân 145.

⁹⁶¹ Ebû Dâvûd, Vitir, 345; Nesâî, Zekât, 49; Cihâd, 7.

⁹⁶² Tirmizî, Fedâilü'l-cihâd, 2.

Bana Ebü't-Tâhir Ahmed b. Amr b. Serh rivâyet etti, (dedi ki) bize İbn Vehb, Üsâme'den (O İbn Zeyd'dir) rivâyet etti ki O Ebû Sa'îd'den (Abdullah b. Âmir b. Kureyz'in azatlısı) şöyle dediğini işitmiştir, Ebû Hüreyre'nin şöyle dediğini işittim:

Allah Rasûlü (s.a.v.) buyurdu ki: (Râvî Dâvûd'un hadîsi gibi nakletmiş, biraz ziyâde ve noksan yapmıştır. Yaptığı ziyâdeden biri şudur):

“Şüphesiz ki, Allah sizin suretlerinize (şekillerinize) ve mallarınıza bakmaz; lâkin kalblerinize ve yaptığınız amellere bakar.” Parmakları ile göğsüne işaret etmiştir.⁹⁶³

Tahkik:

Zahiren görülen ameller ile takva hâsıl olmaz. Takva ancak kalpte hâsıl olan Allah'ın azameti, korkusu ve O'nun murakabesi ile meydana gelir. Allah Teâlâ'nın oraya nazar etmesinden maksat, mükâfatlandırmasının ve muhasebesinin görünen surette değil kalpte olmasıdır. Yani bunların hepsinde asıl itibar edilen kalptir.⁹⁶⁴

Hz. Peygamber genç sahâbînin rivayet ettiği bu hadis-i şerifte Allah Teâlâ'nın insanın dış görünüşüne değil iç âleminde bulunan kalbine nazar ve itibar ettiğini haber vermiştir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de mal ve avlâdın fayda vermediği günde selîm, sağlam ve temiz bir kalple gelen kimseye bunun fayda vereceği açıkça belirtilmiştir.⁹⁶⁵ Allah Teâlâ kullarından bütün kötülüklerden arınmış temiz bir kalple huzuruna gelmelerini istiyor. Hz. Peygamber de bunun yolunu insanlara, genç sahâbîlerine örnek olarak göstermiştir.

8.3. Eğitim ve Öğretim Açısından Değerlendirme

Yukarıda zikrdilen hadislerde görüldüğü üzere Hz. Peygamber (s.a.v.) kâinatı, hayatı, hayatın gayesini ve dünyaya geliş sebebini en iyi idrak eden ve yaşayan bir peygamberdir. O sadece kendisine inen âyetleri değil aynı zamanda dış âlemi, kâinatı, insanın iç âlemini ve buralarda zahir olan Allah'ın sanatını en iyi şekilde okumuştur. Gençlere de dış ve iç âlemi en iyi okumanın ve anlamamanın yolunu öğretmiştir. Rasûl-i Ekrem Allah Teâlâ'nın esma tecellilerini ve kudretine dalalet eden eşsiz delilleri mükemmel bir şekilde idrak etmiş ve ashâbının da bunları iyice anlamalarını sağlamıştır. Böylece onların imanlarının kuvvetlenmesine, tefekkür edip akıllarını en güzel şekilde kullanarak ibret almalarına vesile olmuştur.

⁹⁶³ Müslim, Birr, 33-34.

⁹⁶⁴ Nevevî, *Mihâc*, XVI, 121.

⁹⁶⁵ Şu'arâ 26/89.

Baktığı bir şeye, bir mahlûka Allah Teâlâ'nın bir sanatı olarak bakmayı genç sahâbîlerine öğretmiştir. Gidip gezdikleri yerlerden ibret almalarını, baktıklarına ibret nazarıyla bakmalarını öğreterek akıl, gönül ve his dünyalarının kemale ermesini sağlamıştır. Ayrıca olayların aslını, arka planını ve hikmetini öğrenmelerine yardımcı olmuştur. Böylelikle âlemlerin Rabbi olan Allah'ı daha çok sevmelerini, ibadet, zikir ve tesbih etmelerini, eserlerini tefekkür ve O'na şükür etmelerini öğreterek onları en güzel şekilde terbiye etmiştir.

Allah Rasûlü (s.a.v.) yaptığı her şeyi düzenli yapmıştır, ashâbına da düzenli olmayı, yardımlaşmayı tavsiye etmiştir.⁹⁶⁶ Yol âdâbına varıncaya kadar bütün edepleri, yapılması gerekenleri genç sahâbîlere öğretmiş, kendisi de bizzat örnek olmuştur.

Gözlemin, bireyin duygularıyla irtibat kurabildiği âlemle kendisine faydalı sonuçlar çıkarma yolu olduğu söylenmiştir. Bu nedenle bu yöntem eskiden bu yana eğitim ve öğretim alanında kullanılan bir yöntem olduğu belirtilmiştir.⁹⁶⁷

Bazı eğitimciler gözlemi iç ve dış gözlem olarak ikiye ayırmışlardır. Dış gözlem kişinin dış çevrede duyular ve hisler yolu ile gerçeklerden elde ettiği bilgiler vasıtası ile türlü dersler çıkarmasıdır. Bu yöntemden kazanılan bilginin şahsı hakka götürmesi gerekmektedir. Bu yolla kişi Allah'ın sayısız kudretine delalet eden âyet ve delilleri görerek imanı kuvvetlenir.⁹⁶⁸ Başka bir ifadeyle gözlem tabiatı okumaktır.⁹⁶⁹

Eğitimciler gözlem yöntemini, herhangi bir olayı, gerçeği, varlığı hatta dış âlemde bulunan her şeyi iyi anlamak ve eğitimle ilgili belirlenmiş amaçları gerçekleştirmek için belirli bir düzen içinde izleme ve inceleme işi olarak tarif etmişlerdir.⁹⁷⁰ Gezi ise sınıfa getirilemeyen cisim, gerçek ve hadiselerin planlı ve kendi yerinde gidilerek incelenmesidir.⁹⁷¹

Aslında gözlemden maksat öğrencinin yeni ve istenilen davranışları kazanması,⁹⁷² faydalı sonuçlar ve dersler çıkarmasıdır.⁹⁷³ Eğitimciler gözlem metodunun birçok faydasını zikretmişlerdir. Öncelikle bu yöntemler öğrencilere yeni bilgiler kazandırır. Bir şeyi veya olayı yerinde ve doğal ortamında bizzat inceleme fırsatı

⁹⁶⁶ Mâide 5/2; Buhârî, Mezâlim, 4; İkrâh, 7; Edeb, 57; Müslim, Birr, 23-24.

⁹⁶⁷ Gözütok, *Hz. Peygamber'in Hadislerinde Eğitim Metotları*, s. 206.

⁹⁶⁸ Gözütok, *age.*, s. 206.

⁹⁶⁹ Özbek, s. 221.

⁹⁷⁰ Gömlüksiz, s. 102; Güven, s. 211; Aydın, s. 280; Özbek, s. 221.

⁹⁷¹ Güven, *age.*, s. 210.

⁹⁷² Gömlüksiz, s. 102;

⁹⁷³ Gözütok, *Hz. Peygamber'in Hadislerinde Eğitim Metotları*, s. 206.

bulurlar.⁹⁷⁴ Birinci elden bilgi elde etme imkânı bulurlar. Elde edilen bilgiler unutulmaz, akılda daha kalıcı olur.⁹⁷⁵ Bilimsel tutum kazandırır.⁹⁷⁶ Deneyimleri artırır.⁹⁷⁷

Gezi tekniğinde ise öğrenciler sorunları algılar, eleştirel düşünme yeteneği gelişir, sorumluluk şuurunu, işbirliği ve bağlılık gibi mühim davranışları kazandırır.⁹⁷⁸ Öğrencilerin gözlem yaparak ve bizatihi yaşayarak öğrenmelerine yol açar.⁹⁷⁹

Ancak bu yöntemi kullanırken dikkat edilmesi gereken hususlar vardır. Öncelikle yapılacak gezi ve gözlem planlı ve düzenli olmalıdır. Aksi takdirde başarı sağlanamaz.⁹⁸⁰ Geniş zaman gerektirebilir. Bunun için zaman ve mekân iyi tayin ve tesbit edilmelidir.⁹⁸¹ Uyulması gereken kurallar belirlenmeli ve öğrencilere söylenmelidir.⁹⁸² Kısacası her yönden hazırlıklı ve sistemli olunmalıdır.⁹⁸³

9. Gösteri ve Uygulamalı (Aktif) Yöntem

9.1. Eğitim Açısından Gösteri ve Uygulamalı Yöntem

Eğitim ve öğretimde gösteri yöntemi, “gösterip yaptırma” ve “yaşayarak öğretme” gibi isimlerle de anılmaktadır.

Bazı eğitimcilere göre gösteri yöntemi, öğretmenin, öğrencilerin yanında bir şeyin nasıl yapılacağını göstermek ya da bir prensibi açıklamak için yapılan işlemlerdir.⁹⁸⁴ Gösterip-yaptırma yöntemi ise bir işlemin uygulanmasını, bir araç-gerecin çalıştırılmasını önce göstererek açıklama, arkasından da alıştırma ve uygulama

⁹⁷⁴ Aydın, s. 281; Güven, s. 210; Özbek, s. 221.

⁹⁷⁵ Gömleksiz, s. 103; Güven, s. 212; Dodurgalı, s. 299.

⁹⁷⁶ Güven, age., s. 212.

⁹⁷⁷ Dodurgalı, s. 299.

⁹⁷⁸ Güven, s. 210.

⁹⁷⁹ Güven, age., s. 211.

⁹⁸⁰ Güven, age., s. 212; Gömleksiz, s. 103; Aydın, s. 282; Dodurgalı, s. 299.

⁹⁸¹ Dodurgalı, s. 299;

⁹⁸² Güven, s. 210.

⁹⁸³ Aydın, s. 282; Güven, age., s. 212; Gömleksiz, s. 103.

⁹⁸⁴ Gömleksiz, age., s. 95.

yaptırarak öğretim yoludur.⁹⁸⁵ Yaşayarak öğretim yöntemi ise çocukta taklitle öğrenme ve psikolojideki özdeşleşme, aynileşme mekanizmasına dayanır. Öğrenci çoğunlukla sevdiği öğretmenini örnek alır ve ona benzemeye çalışır. Nitekim Hucetü'l-İslam Ebû Hâmid el-Gazzâlî hocanın nefsinin ıslah etmesi gerektiğini zira çocukların devamlı ona baktığını ve dinlediğini söylemiştir. Yine öğretmenin güzel gördüklerini öğrencilerin de güzel gördüğünü, onun çirkin gördüğünü onların da çirkin gördüklerini belirtmiştir.⁹⁸⁶

Uygulamalı yöntem, “iş metodu” “aktif” “nakit” “faaliyet” veya “yaşayarak öğrenme yöntemi” de denilmektedir. Eğitim biliminde yaparak ve yaşayarak öğrenme metodunun genel karşılığı, aktif metottur.⁹⁸⁷ Bu yöntem, bir öğretim yöntemi olmaktan ziyade öğrenme yöntemidir. Zira bu metotta esas olan öğrencilerin bizzat yaparak ve yaşayarak öğrenmeleridir.⁹⁸⁸ Bu yöntemde asıl aktif olan öğrenendir, öğretene ise daha çok rehber konumundadır.⁹⁸⁹

9.2. Hz. Peygamber'in Gösteri ve Uygulamalı Eğitim Usûlü

9.2.1. Nasıl Namaz Kıldığını Göstererek Öğretmesi

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ قَالَ حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الْقَارِي الْقُرَشِيُّ
الإِسْكَندَرَانِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو حَازِمٍ بْنُ دِينَارٍ أَنَّ رَجُلًا أَتَوْا سَهْلَ بْنَ سَعْدِ السَّاعِدِيِّ ، وَقَدْ امْتَرَوْا فِي الْمِنْبَرِ مِمَّ عُوذَةَ
فَسَأَلُوهُ عَنْ ذَلِكَ فَقَالَ وَاللَّهِ إِنِّي لَأَعْرِفُ مِمَّا هُوَ ، وَلَقَدْ رَأَيْتُهُ أَوَّلَ يَوْمٍ وُضِعَ ، وَأَوَّلَ يَوْمٍ جَلَسَ عَلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ -
صلى الله عليه وسلم - أَرْسَلَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - إِلَى فُلَانَةَ - امْرَأَةٍ قَدْ سَمَّاهَا سَهْلًا - « مَرِي
غُلَامِكَ النَّجَّارَ أَنْ يَعْمَلَ لِي أَعْوَادًا أَجْلِسُ عَلَيْهِنَّ إِذَا كَلَّمْتُ النَّاسَ » . فَأَمَرْتُهُ فَعَمَلَهَا مِنْ طَرَفَائِ الْعَابَةِ ثُمَّ جَاءَ بِهَا
، فَأَرْسَلْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - فَأَمَرَ بِهَا فَوَضَعَتْهَا هُنَا ، ثُمَّ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صلى الله
عليه وسلم - صَلَّى عَلَيْهَا ، وَكَبَّرَ وَهُوَ عَلَيْهَا ، ثُمَّ رَكَعَ وَهُوَ عَلَيْهَا ، ثُمَّ نَزَلَ الْقَهْقَرَى فَسَجَدَ فِي أَصْلِ الْمِنْبَرِ ثُمَّ
عَادَ ، فَلَمَّا فَرَغَ أَقْبَلَ عَلَى النَّاسِ فَقَالَ « أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا صَنَعْتُ هَذَا لِتَأْتُمُوا وَلِتَعَلَّمُوا صَلَاتِي »

⁹⁸⁵ Güven s. 188; Aydın s. 273.

⁹⁸⁶ Gazzâlî, *el-Edebü fi 'd-Dîn (Müslümanın Edepleri*, çev. Suat Demirtaş), İstanbul: Semerkand Yayınları, 2011, s. 31-32.

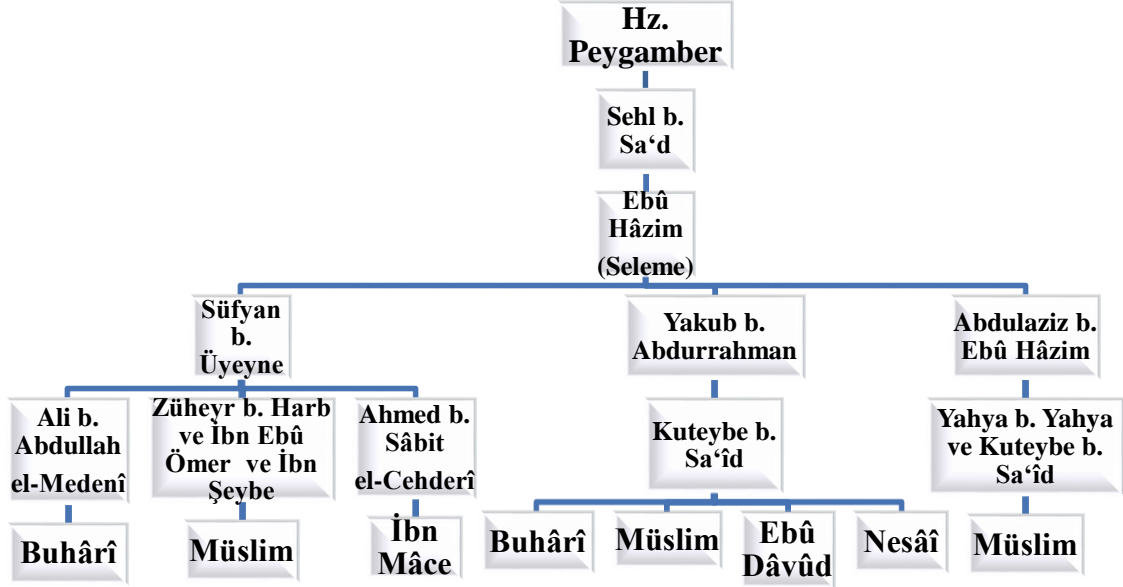
⁹⁸⁷ Gözütok, *Hz. Peygamber'in Hadislerinde Eğitim Metotları*, s. 200.

⁹⁸⁸ Öcal, s. 225; Özbek, s. 215; Gözütok, s. 200.

⁹⁸⁹ Gözütok, age., s. 204.

Tahrîc:

Buhârî, Salât, 18; Cuma, 26; Müslim, Mesâcid, 44; Ebû Dâvûd, Salât, 220; İbn Mâce, İkâmetü's-Salât, 199; Nesâî, Mesâcid, 45.

Tercüme:

Bize Kuteybe b. Sa'îd rivâyet edip dedi ki, bize Yakub b. Abdurrahman b. Muhammed b. Abdullah b. Abdülkârî el-Kureşî el-İskenderânî rivâyet edip dedi ki, bize Ebû Hâzim b. Dînâr (tahdîsen) şöyle rivâyet etti:

Minberin hangi ağaçtan yapıldığında münâkaşa eden bir takım kimseler, Sehl b. Sa'd es-Sâidî'ye geldiler ve ona bu meseleyi sordular. Bunun üzerine Sehl şöyle dedi: Vallahi ben onun neden yapıldığını bilmekteyim. Şüphesiz ben onun ilk konulduğu günü de, Rasûlullah'ın ilk defa üzerine oturduğu günü de gördüm. Rasûlullah (s.a.v.) Ensâr kadınlarından filân kadına -Sehl, bu kadının ismini söylemiştir: “*Marangoz kölene emret de, benim için insanlara hitâb ettiğim zaman üzerine oturabileceğim, tahtalardan birşey yapsın*” buyurdu. O kadın da kölesine emretti. O da Gâbe mevkiinin ılgın ağaçlarından onu yaptı. Sonra onu getirdi. Kadın Rasûlullah'a haber yolladı. O da emretti, işte şuraya konuldu. Sonra Rasûlullah'ın bunun üzerinde şöyle namaz kıldığını gördüm: Rasûlullah minber üzerinde tekbîr aldı, sonra yine minber üzerinde iken rukû'a vardı. Sonra geri geri aşağıya indi de minberin dibinde secde etti. Sonra yine minber üzerine dönüp tekrar etti. Böylece iki rekât namazı bitirince, Rasûlullah insanlara döndü de: “*Ey insanlar! Bu*

gördüğünüz şeyleri ancak bana uymanız ve benim namazımı öğrenmeniz için yaptım” buyurdu.⁹⁹⁰

Tahkik:

Bu hadisten anlaşıldığı üzere minber edinmek, hatip ve benzer mevkide olanların (muallim, imam) minber veya buna benzer bir şeyin üzerinde durmaları Hz. Peygamber’in sünnetidir. İmam’ın vazifelerinde biri de cemaate namazın fiillerini öğretmektir. Allah Rasûlü, burada namaz içindeki hareketleri öğretmek için minbere çıkıp namaz kıldığını söylemiştir.⁹⁹¹

Büyük muhaddis İbn Hâcer ve Allâme Aynî, Peygamber Efendimiz’in arka saflarda olan cemaatin kendisini görmeleri için minberin en üst basamağında namaz kıldığını, belirtmiştir. Yine hatîbin (hutbe veren ve ilim öğreten kimsenin) dinleyenlerin kendisini görmelerini ve sesini daha rahat duymalarını sağlamak için minber (yüksek bir yer) edinmesinin güzel bir uygulama olduğunu belirtmiştir.⁹⁹²

Hız. Peygamber insanların kendisini daha iyi görmesi ve sesini duyması için minbere çıkıp hutbe vermiş ve önemli meseleleri beyan etmiştir. Burada da görüldüğü üzere nasıl namaz kıldığını göstermek için insanların daha rahat görüp öğrensinler diye yüksek olan minberin üzerine çıkarak namaz kılmıştır. Akabinde niçin yüksek bir yerde namaz kıldığını açıklamıştır. Zira bu daha önce yapmadığı bir harekettir. Ayrıca minberi yeni yaptırdığı için bu nimetin şükrünü ilk namaz kılarak izhar ettiği anlaşılmaktadır.

Allah Rasûlü’nün güzel ahlâkı müminler için en güzel örnektir. Her konuda Hz. Peygamber genç sahâbîlerine örnek olmuş, nasıl kulluk ve ibadet yapılacağını onlara göstermiştir. Bunun en güzel misallerinden biri de şu hadisi şeriftir:

Mâlik b. Huveyris (r.a.) anlatıyor:

“Biz yaşça birbirine yakın bir grup gençle Hz. Peygamber’e geldik ve onun yanında gece ve gündüz olmak üzere tam yirmi gün kaldık. Allah Rasûlü (s.a.v.) çok merhametli ve şefkatli idi. Ailelerimizi özlediğimizi ya da (dönmeyi) arzuladığımızı anlayınca geride kimleri bıraktığımızı sordu, biz de anlattık. Bunun üzerine şöyle buyurdu:

⁹⁹⁰ Buhârî, Cuma, 26.

⁹⁹¹ Nevevî, *el-Minhâc*, III, 435-436.

⁹⁹² İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, II, 397-400; Aynî, *Umdetü’l-Kârî*, VI, 214.

‘Ailelerinizin yanına dönün. Onlarla ikamet edin. Onlara, (öğrendiklerinizi) öğretin ve onlardan (dinin gereklerini yapmalarını) isteyin. Benim nasıl namaz kıldığımı gördüyseniz siz de namazı öyle kılın. Namaz (vakti) geldiğinde içinizden biri sizin için ezan okusun. En büyüğünüz de size imam olsun.’”⁹⁹³

Burada görüldüğü üzere Hz. Peygamber, İslâm’ı ve ibadetleri daha yakından ve kaynağından öğrenmeleri için bir grup gence yirmi gün gibi bir süre izin vermiştir. Onlar da Allah Rasûlü’nün yanında kalarak onu takip etmişler, sözlerini dinlemişler ve ibadetlerin nasıl yapıldığını gözlemlemişlerdir. Hz. Peygamber’in şefkat ve merhametine, güzel ahlâkına bizzat şahit olmuşlar ve bunu ifade etmişlerdir. *“Ailelerinizin yanına dönün ve onlarla birlikte kalın. Onlara, öğrendiklerinizi öğretin ve onlardan dinin gereklerini yapmalarını isteyin”* buyurması onlara verilen birer vazifedir. Böylece asıl gayenin onların dini öğrenmeleri ve öğrendiklerini ailelerine, insanlara öğretmeleri olduğu anlaşılmaktadır. Burada yine Hz. Peygamber’in ilme ve eğitime verdiği önem anlaşılmaktadır. *“Benim nasıl namaz kıldığımı gördüyseniz siz de namazı öyle kılın”* emri ise gösteri usûlünü bilerek uyguladığını göstermektedir. Nitekim onlara ilk önce nasıl namaz kılındığını göstermiş ve öğretmiş akabinde de gördükleri üzere namaz kılmalarını emretmiştir. Bunu emretmesi ise uygulamalı (aktif) yöntemi uyguladığını göstermektedir. Zira göstermekle yetinmemiş aynı şekilde yapmalarını emretmiştir. İçlerinden birinin ezan okumasını söylemesi uygun herhangi birinin okuyabileceğini göstermektedir. İçlerinden en büyüklerinin namaz kıldırmasını söyleyerek de aynı seviyede olan gençlerin en büyüklerine değer vermeleri ve imam yapmaları gerektiğini onlara öğretmiştir. Beraber namaz kılmalarını emretmesi ise hem ibadetleri beraber yapmaları hem de cemaat, birlik ve beraberlik ruhunu canlı tutmalarını öğretmek içindir. Ayrıca ailelerini özlediklerini anlaması basiret ve ferasetinin, ailelerini sorması ardından da yanlarına dönmeleri istemesi ise aileye verdiği önemin ve gençlerin hislerine göre hareket ettiğinin bir göstergesidir.⁹⁹⁴

Uygulamalı metodun en güzel örneklerinden biri de genç sahâbî Hz. Ebû Hüreyre’nin şahit olup naklettiği şu hadisi şeriftir.

Nebî (s.a.v.) mescide girdi. Müteakiben bir adam daha girdi ve namaz kıldı. Sonra Hz. Peygamber’in yanına gelip selâm verdi. O da onun selâmını aldıktan sonra:

⁹⁹³ Buhârî, Ezân, 18.

⁹⁹⁴ Daha fazla bilgi için bk. Aynî, *Umdetü’l-Kârî*, V, 143-145; İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, II, 171; Nevevî, *el-Minhâc*, II, 479.

“Dön ve yeni baştan namaz kıl, çünkü sen namaz kılmış olmadın” buyurdu. O kimse tekrar namaz kıldı, sonra gelip Hz. Peygamber’e selâm verdi. O yine: “Dön ve yeniden namazını kıl, çünkü sen namaz kılmış olmadın” buyurdu. Bu durum tam üç defa oldu. Nihâyet o kimse: Seni hak ile Peygamber gönderen Allah’a yemîn olsun ki, bundan daha güzelini bilmiyorum; bana doğrusunu öğret, dedi. Bunun üzerine Nebî (s.a.v.) şöyle buyurdu: “*Namaza durduğun vakitte, iftitah tekbirini al, sonra Kur’ân’dan kolayına geleni oku. Sonra rükûa var ve beden organların mutmain olana kadar o halde dur. Ardından başını kaldır, ayakta (büsbütün) doğruluncaya kadar dur. Peşinden secdeye var ve mutmain oluncaya kadar o halde kal. Sonra başını kaldır, mutmain oluncaya kadar otur. Arkasından yine secdeye varıp, bedeninin secdede sakinleşinceye kadar o halde kal. Sonra bunu namazının bütününde böylece yap*”⁹⁹⁵

Yine Hz. Peygamber’in Hz. Osman’a ve sahâbîlere abdesti öğretmesi gösteri usûlünün en güzel misallerindendir. Hatta Hz. Peygamber abdest aldıktan sonra tebessüm etmiş ve niçin tebessüm ettiğini açıklamıştır. Hz. Osman da Hz. Peygamber’e tabi olarak tebessüm etmiş ve niçin gülümsediğini açıklayarak hadiseyi anlatmıştır.⁹⁹⁶ Kısacası Allah Rasûlü (s.a.v.) bütün dini ve ibadetleri bu şekilde nasıl yapılacağını bizzatihi göstererek ashâbına öğretmiştir. Hadis ve sünen kitaplarında bu ibadetler hakkında rivayet edilen hadisleri, bölümler halinde tek tek nakledilmiştir.

9.2.2. Hac İbadetini Uygulayarak ve Göstererek Öğretmesi

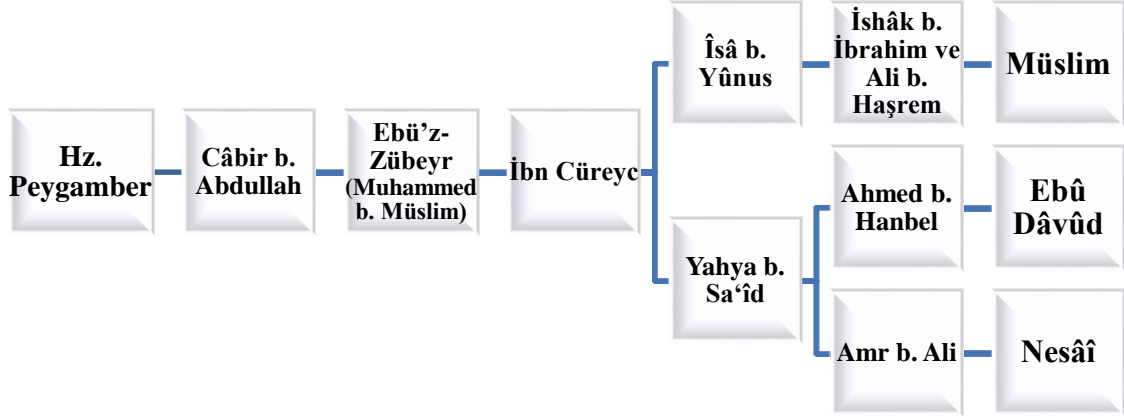
حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، وَعَلِيُّ بْنُ خَشْرَمٍ، جَمِيعًا عَنْ عَيْسَى بْنِ يُونُسَ، قَالَ ابْنُ خَشْرَمٍ: أَخْبَرَنَا عَيْسَى،
عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، أَخْبَرَنِي أَبُو الزُّبَيْرِ، أَنَّهُ سَمِعَ جَابِرًا، يَقُولُ: “رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَرْمِي عَلَى رَأْسِهِ
يَوْمَ النَّحْرِ، وَيَقُولُ: لِنَأْخُذُوا مَنَاسِكُكُمْ، فَإِنِّي لَا أَدْرِي لَعَلِّي لَا أَحُجُّ بَعْدَ حَجَّتِي هَذِهِ.

Tahrîc:

Müslim, Hac, 51/310; Ebû Dâvûd, Menâsik, 77; Nesâî, Menâsikü'l-Hac, 220.

⁹⁹⁵ Buhârî, Ezan, 122.

⁹⁹⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, I, 58-59.

Tercüme:

Bize İshâk b. İbrahim ile Ali b. Haşrem birlikte İshâ b. Yûnus'dan rivâyet ettiler. İbn Haşrem dedi ki, bize İshâ, İbn Cüreyc'den naklen haber verdi, (dedi ki) bana Ebü'z-Zübeyr haber verdi ki, O Câbir'i şunu söylerken işitmiş:

“Ben, Allah’ın Nebî’sini (s.a.v.) Kurban bayramı (birinci) günü (Akabe Cemresinde) hayvanının üzerinde cemreleri taşlarken ve ‘*Hac ibâdetlerini (benden) almalısınız! Çünkü bilmiyorum belki bu haccımdan sonra bir daha haccedemem!*’ buyururken gördüm.”⁹⁹⁷

Tahkik:

Hz. Peygamber’in, *menasiklerinizi alınız (öğreniniz)*, sözü bir emirdir. Bunun anlamı ise, hac ettiği esnada söylediği sözler (niyet, dua, zikir), işlediği fiiller, hal ve hareketler haccın menasikleri yani ibadetleri, fiilleri ve nitelikleridir. Bunları benden öğrenin, kabul edin, iyice hıfzedin, bunlarla amel edin ve bunları insanlara öğretin, demektir. Bunun son haccı olabileceğini söylemesi ise vefatının yaklaştığını, onun için bu fırsatı iyi değerlendirerek dinin esaslarını ve ibadetleri itina ile öğrenmeleri gerektiğini haber vermek içindir.⁹⁹⁸

Câbir b. Abdullah (r.a.), Allah Rasûlü’nün hicretin onuncu yılında hac için insanlara ilanda bulunduğunu ve pek çok insanın toplandığını ve birlikte hacca gittiklerini nakletmiştir.⁹⁹⁹ İbn Abbâs da (r.a.) veda haccında, Muhacirler, Ensarîler ve Rasûlullah’ın zevceleri (r.anhum) hep ihrama girdiklerini ve Hz. Peygamber ile birlikte hac yaptıklarını aktarmıştır.¹⁰⁰⁰

⁹⁹⁷ Müslim, Hac, 310.

⁹⁹⁸ Nevevî, *el-Minhâc*, IX, 45.

⁹⁹⁹ Müslim, Hac, 147.

¹⁰⁰⁰ Buharî, Hacc 37.

İnsanlara onunla birlikte hacca hazırlanmaları böylece hac ibadetlerini hükümlerini öğrenmeleri için bunu bildirmiştir. Allah Rasûlü'nün sözlerine, fiillerine şahit olmalarını, hazır bulunanların bulunmayanlara tebliğde bulunmaları, islam davetinin yayılması, risaleti yakın uzak her yere ulaşması için onunla beraber hacca hazırlansınlar demektir. Üstelik imamın (idarecinin, muallimin) önemli hazırlıkları yapmaları için mühim olan şeyleri insanlara ilan edip haber vermesi müstehaptır.¹⁰⁰¹

Öte taraftan gücü yeten çok sayıda sahâbî kendisi ile birlikte hacca gitmişlerdir. Onların içinde Hz. Fâtıma, Hz. Âişe, İbn Abbâs, Enes b. Malik, İbn Ömer, Hz. Ali (r.anhum) gibi pek çok genç sahâbî de vardır. Hz. Peygamber genç sahâbîlerin de gelmelerini sağlayarak onların hac farızasını ve pek çok şeyi kendisinden görerek öğrenmelerini sağlamıştır.¹⁰⁰²

Veda haccı ile ilgili nakledilen bütün hadis-i şerifler gösteri ve uygulamalı metodun en güzel örneklerindedir. Zira Allah Rasûlü yapılması gereken ibadet, amel ve vazifeleri bizzat göstererek yapmıştır. Üstelik namaz hadisinde olduğu gibi hac ibadetlerini de kendisinden gördükleri üzere almalarını emretmiştir. Bu hadislerin detaylı incelenip Hz. Peygamber'in insanları eğitimi detaylıca ortaya konulmalıdır.

9.2.3. Genç Sahâbeye Koyunun Nasıl Yüzüldüğünü Göstermesi

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ ، وَأَيُّوبُ بْنُ مُحَمَّدٍ الرَّقِّيُّ ، وَعَمْرُو بْنُ عَثْمَانَ الْحِمَصِيُّ الْمَعْنَى ، قَالُوا : حَدَّثَنَا مَرْوَانُ بْنُ مُعَاوِيَةَ ، أَخْبَرَنَا هِلَالُ بْنُ مَيْمُونِ الْجُهَيْنِيِّ ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَزِيدَ اللَّيْثِيِّ ، قَالَ هِلَالٌ : لَا أَعْلَمُهُ إِلَّا ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ ، وَقَالَ أَيُّوبُ ، وَعَمْرُو : أَرَاهُ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ بِغُلَامٍ وَهُوَ يَسْلُخُ شَاةً ، فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : تَنَحَّ حَتَّى أُرِيكَ فَأَدْخَلَ يَدَهُ بَيْنَ الْجِلْدِ وَاللَّحْمِ ، فَدَحَسَ بِهَا حَتَّى تَوَارَتْ إِلَى الْإِطِيطِ ، ثُمَّ مَضَى فَصَلَّى لِلنَّاسِ وَلَمْ يَتَوَضَّأْ .

Tahrîc:

Ebû Dâvûd, Tahâret, 71; İbn Mâce, Zebâih, 6.

¹⁰⁰¹ Nevevî, *el-Minhâc*, VIII, 172.

¹⁰⁰² Buhârî, Hac, 37; Müslim, Hac, 51/310; Ebû Dâvûd, Menâsik, 51, 77; Tirmizî, Hacc 64; Nesâî, Menâsikü'l-Hac, 220. Daha fazla bilgi için bk. Köksal, *İslâmda İki Ana Kaynak Kitap ve Sünnet*, s. 85-135.

Tercüme:

Bize Muhammed b. el-Alâ ve Eyyûb b. Muhammed er-Rakkî ve Amr b. Osman el-Hımsî rivâyet edip dediler ki, bize Mervân b. Muâviye rivâyet etti, (dedi ki) bize Hilâl b. Meymûn el-Cühenî, Atâ b. Yezîd el-Leysî'den haber verdi (Hilâl "bunu ben Ebû Sa'îd'den başkasından bilmiyorum" demiştir) Eyyûb ve Amr da Ebû Sa'îd (el-Hudrî)'den rivâyet edip dedi ki:

"Rasûlüllah (s.a.) bir gün, koyun derisi yüzen bir çocuğa rastladı; '*Biraz kenara çekil, sana (koyunun nasıl yüzüldüğünü) göstereyim*' buyurdu. Sonra elini koltuk altına kadar görünmeyecek şekilde deri ile et arasına soktu. Sonra da gitti ve abdest almadan cemaate namazı kıldırıldı."¹⁰⁰³

Tahkik:

Hiz. Peygamber (s.a.v.) genç sahâbîye koyunun nasıl yüzüldüğünü göstererek öğretmiştir. Bu da onun son derece tevazuu sahibi ve şefkatli olduğunu göstermektedir. Aynı zaman da Hiz. Peygamber elini deri ile et arasına sokmasına rağmen abdest almadan namaz kıldırmıştır. Böylece hadisin başlığında da anlaşılacağı üzere ete değmekten dolayı abdest almak gerekmediğini öğretmiştir.

Nitekim İmam Nevevî (rh.a.), muallimin talebesine karşı yumuşak ve tevazu ile davranması gerektiğini söylemiştir.¹⁰⁰⁴

Allah Rasûlü ümmetine, genç sahâbîlere mükellef oldukları farz ibadetler başta olmak üzere adâb-ı muaşerete varıncaya kadar pek çok şeyi göstererek öğretmiştir. O öncelikle kendisi yapmış ve örnek olmuştur. Çünkü O âyet-i kerimenin ifadesiyle insanlar için en güzel örnektir.¹⁰⁰⁵

¹⁰⁰³ Ebû Dâvûd, Tahâret, 71. İsnâdı kavîdir. Bk. Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, (thk. Şuayb el-Arnaût), I, 133.

¹⁰⁰⁴ Nevevî, *Kitâbü'l-'ilm*, s. 94.

¹⁰⁰⁵ Ahzâb 33/21.

Genç sahâbî Sa'd b. Ebû Vakkâs (r.a.) da Hz. Peygamber'in kendilerine dua kelimelerini yazı -yahut kitap- öğretir gibi öğrettiğini söylemiştir.¹⁰⁰⁶ Yine Abdullah b. Mes'ûd'un elinden tutarak tahiyat duasını öğretmiştir.¹⁰⁰⁷ Görüldüğü üzere Allah Rasûlü (s.a.v.) genç sahâbîlerle birebir ilgilenmiş ve öğrenmesi gerekenleri onlara güzelce öğreterek onları tedip etmiştir.

Genç Enes'in (r.a.) anlattığı şu hadis bunun en güzel misallerindendir: Gençlerden üç kişi Hz. Peygamber'e gelerek, O'nun ibadetini sormuşlar. Bunu azımsamışlar ve onun günahlarının mağfîret edildiğini söylemişler. İçerinden biri ömrünün sonuna kadar her gece uymadan namaz kılacağını, diğeri gündüzleri oruç tutacağını, bir diğeri de sağ olduğu sürece evlenmeyeceğini söylemiştir. Daha sonra Allah Rasûlü yanlarına gelmiş ve onlara şu tavsiyelerde bulunmuştur:

*“Şöyle şöyle diyenler sizler misiniz? Sizi uyarıyorum! Allah'a yemin ederim ki, ben sizin Allah'tan en çok korkunuz ve en takvalı olanınızım. Fakat ben bazen oruç tutuyor, bazen tutmuyorum. Gece hem namaz kılıyor, hem de uyuyorum. Kadınlarla da evleniyorum. Benim sünnetimden yüz çeviren kimse benden değildir.”*¹⁰⁰⁸

Adları zikredilmeyen üç kişinin genç sahâbîlerden Ali b. Ebû Tâlib, Abdullah b. Amr ve Osman b. Maz'ûn (r.anhum) olduğu nakledilmiştir.¹⁰⁰⁹ Hz. Peygamber onları uyararak kendisinin kulluk ve ibadet hususunda örnek olduğunu, sünnetinden yüz çeviren kimsenin bidate ve sapıklığa düşeceğini bildirmiştir. Onlara az da olsa devamlı olan ibadeti, ibadette itidalli (ölçülü) olmayı ve istikameti tavsiye etmiştir.¹⁰¹⁰

Keza Ebû Mahzûre'nin (ö. 59/678-79) (r.a.) anlattığı şu olay da Hz. Peygamber'in eşsiz ahlâkını ve eğitimini izhar etmektedir: Allah Rasûlü (s.a.v.) Tâif Muhararası'ndan dönerken namaz vakti gelince müezzin ezan okumuş, yaklaşık on genç bir yere gizlenerek yüksek sesle okuyarak ezanla alay etmişlerdir. Hz. Peygamber içlerinden birinin sesini ve kabiliyetini çok beğendiği için onları yanına çağırarak birer birer ezan okutturmuştur. Böylece sesi güzel olan Ebû Mahzûre'yi keşfetmiştir. Sesini çok beğenmesi üzerine ona ezan cümlelerini öğretmiş ve namaz vakti gelince de başını okşayarak ezanı ona okutmuştur. Bu emri yerine getirmesi üzerine Allah Rasûlü ona bir

¹⁰⁰⁶ Buhârî, Daavât, 56.

¹⁰⁰⁷ Buhârî, İstizan, 28; Müslim, Salât, 59. İbn Abbâs ve Câbir b. Abdullah'ın (r.a.) rivayet ettiği benzer hadisler için bk. Buhârî, Ezân, 148, 150; Müslim, Salât, 60-61.

¹⁰⁰⁸ Buhârî, Nikâh 1; Müslim, Nikâh 5. Nesâî, Nikâh 4.

¹⁰⁰⁹ Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, XX, 65.

¹⁰¹⁰ Buhârî, İman, 32; Müslim, İmân, 62; Müsâfirîn, 215-218; Münâfikîn, 78; Tirmizî, Tefsîr, 57.

miktar gümüş para vermiş ve dua etmiştir. Henüz Müslüman olmayan genç Ebû Mahzûre Hz. Peygamber'in bu güzel davranışı ve ahlâkını görmesi üzerine İslâmiyet'e girmiş ve kendisinden Mekke'de Haremi-i şerife müezzin yapmasını istemiştir. Hz. Peygamber de kabul etmiştir. Hz. Peygamber'in önde gelen müezzinlerinden olmuştur.¹⁰¹¹ burada görüldüğü üzere Rasûlullah (s.a.v.) genç Ebû Mahzûre'nin kabiliyetini keşfederek ezan lafızlarını ona öğretmiştir. Bununla birlikte Müslüman olmasına vesile olmuştur.

9.3. Eğitim ve Öğretim Açısından Değerlendirme

Allah Rasûlü (s.a.v.) en önemli hususiyet ve usûllerinden biri ashâbına yapacaklarını bizatihi göstererek öğretmesidir. Aynı zamanda onlara uygulama yaptırarak öğretmiş ve onları kontrol ederek eğitim vermiştir. Nitekim Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'de O'nun için üsve-i hasene/en güzel örnek¹⁰¹² ve yüce bir ahlâk üzere¹⁰¹³ olduğunu bildirmektedir. Hz. Peygamber nasıl kulluk ve ibadet edilir, din nasıl öğrenilir, öğretilir ve yaşanır hepsini ümmetine ve genç sahâbîlere örnek olarak öğretmiştir. Yapmadığı şeyleri söylememiştir. Kendisi öncelikle en güzel şekilde yerine getirmiş ve ashâbından da titizlikle yapmalarını istemiştir. Öğretirken onları kontrol etmiş hataları varsa güzelce uyarılmış ve mükemmel bir eğitim örneği göstermiştir.

Hucetü'l-İslâm İmam Gazzâlî de, âlimin ilmiyle amel etmesi ve işinin sözünü yalanlamaması gerektiğini belirtmiştir. Zira âlimi gözle seyredenlerin çok olduğunu ve amelin ilme ters olması durumunda bunun doğruyu bulmaya mani olacağını söylemiştir.¹⁰¹⁴

Günümüz eğitiminde de gösteri ve uygulamalı yöntem önemli bir yere sahiptir. Bu yöntemde hem görsel hem de işitsel bir iletişim kullanılmaktadır.¹⁰¹⁵ Göze ve kulağa aynı anda hitap ettiği için söylemeye dayalı diğer metotlardan daha farklıdır ve onlardan bazı üstünlükleri vardır.¹⁰¹⁶ Yine bu yöntem iel yaparak, yaşayarak öğrenme elde edilir.¹⁰¹⁷

¹⁰¹¹ Müslim, Salât, 6; Ebû Dâvûd, Salât, 28; Nesâî, Ezân, 3-6, 15-16; İbn Mâce, Ezân, 2.

¹⁰¹² Ahzâb 33/21.

¹⁰¹³ Kalem, 68/4.

¹⁰¹⁴ Gazzâlî, *İhyâu ulûmi 'd-dîn*, s. 58.

¹⁰¹⁵ Gömleksiz, s. 95.

¹⁰¹⁶ Öcal, s. 224; Aydın, s. 263.

¹⁰¹⁷ Gömleksiz, s. 96.

Bu yöntemde gösteri esnasında öğrencilerin ilgi ve dikkat düzeyleri en yüksek seviyededir.¹⁰¹⁸ Öğrencinin ilgisini uyarıcı ve sürdürücüdür.¹⁰¹⁹ Bu metotla bir deney veya olayın oluşumu hakkında birinci el bilgi ve deneyimler edinilir.¹⁰²⁰

Öğrencilerin öğrenme-öğretme sürecine etkin katılımını sağlayan bir yöntemdir.¹⁰²¹ Ayrıca bu metot, daha çok teknik eğitim ve öğretimde kullanılacak bir metottur.¹⁰²²

Bu metot ile öğretim daha canlı olur. Öğrencilerin kısa zamanda dikkatleri dağılmaz. Gördükleri şeyler, yalnızca dinledikleri veya okuduklarında göre daha uzun süre akılda kalıcı olur ve iz bırakır.¹⁰²³ Gösterip-yaptırma yönteminde bilişsel duyuşsal öğrenmelerin de etkisi büyüktür.¹⁰²⁴

Genel eğitim ve üretim yaptırın okullarda fen dersleri laboratuvarlarda yapılan deneylerle anlatılan derslerde daha etkin kullanılabilir.¹⁰²⁵

Öğrencilerin bildiklerini uygulayabilmeleri için fırsat sağlar.¹⁰²⁶ Becerilerin öğretiminde oldukça etkilidir.¹⁰²⁷ Pasif öğrenmeden daha tesir edicidir.¹⁰²⁸

Din eğitimi ve öğretiminde ise, gerek imam-hatip liselerinde gerekse diğer okullarda abdest gusül namaz gibi bazı ibadet konuları gösteri metodu ile anlatılabilir. Öğretmen kendisi veya bazı öğrenciler vasıtasıyla bu metotla sözkonusu ibadetleri aslına uygun olarak ve fiilen göstererek anlatabilir. Yine filmler yardımıyla da aynı konular daha cazip olarak işlenebilir.¹⁰²⁹

¹⁰¹⁸ Gömleksiz, s. 96.

¹⁰¹⁹ Aydın, s. 263.

¹⁰²⁰ Gömleksiz, s. 96.

¹⁰²¹ Akyürek s. 203.

¹⁰²² Öcal, s. 224.

¹⁰²³ Öcal, age., s. 224.

¹⁰²⁴ Akyürek s. 203.

¹⁰²⁵ Öcal, s. 224.

¹⁰²⁶ Güven s. 189.

¹⁰²⁷ Güven s. 189.

¹⁰²⁸ Gözütok, *Hz. Peygamber'in Hadislerinde Eğitim Metotları*, s. 200.

¹⁰²⁹ Öcal, s. 225.

SONUÇ

Bilindiği üzere günümüzde yaşanan problemlerin başında çocuk ve gençlerin gerektiği üzere eğitilememesi ve örnek gençlerin yetiştirilememesidir. Peki, bütün insanlara en son peygamber olarak gönderilen Hz. Muhammed (s.a.v.) bu gibi problemlemleri nasıl çözmüştür? Genç sahâbîleri nasıl talim ve terbiye etmiştir. Bu başarısının sırrı, yolu ve yöntemi nedir? Bu çalışmada bu sorulara yanıtlar aranmış, Allah Rasûlü'nün gençleri eğitimi ve yöntemleri incelenmiştir. Bu çalışmanın sonunda şu sonuçlara ulaşılmıştır.

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hayatı ve sünneti araştırıldığında her hususta olduğu gibi gençleri talim ve terbiye (eğitim) hususunda da büyük bir muvaffakiyet elde ettiği görülmektedir. Kadın-erkek, çocuk, genç-ihthiyar, hür-köle, zengin-fakir, âmir-memur her insanı her yönden en mükemmel şekilde terbiye etmeye muvaffak olmuştur. O, her insanın eğitim ve öğretimine önem verdiği gibi gençlerin eğitimine ayrı bir önem vermiştir. Hayatının sonuna kadar onlarla özel ilgilenmiş ve onları her yönden en güzel şekilde talim ve terbiye etmeye gayret etmiştir. Böylelikle bütün insanların örnek alacağı, başarılı genç sahâbîler ve nesiller yetiştirmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm'de görüldüğü üzere Allah Teâlâ, O'nu özel olarak seçmiş, talim ve terbiye etmiştir. Risalet vazifesini en iyi yerine getirecek şekilde O'nu hayata hazırlamıştır. Bilmediklerini vahiy yoluyla öğreterek onu bütün insanlara örnek ve model kılmıştır. İnsanları nasıl talim ve terbiye edeceği de Allah Teâlâ tarafından kendisine indirilen vahiy yoluyla öğretilmiştir. Gerekli emir ve tavsiyeler kendisine bildirilmiştir. O da insanları ve gençleri eğitirken Rabbinin kendisine öğrettiği ve gösterdiği bu yolu ve usûlü takip etmiştir.

Bu sebeple çalışmanın birinci bölümünde Allah Teâlâ'nın Hz. Peygamber'i eğitimi, özellikleri, eğitim ve öğretim alanında yapmış olduğu hizmetler Kur'ân ve sünnetten tespit edilerek kısaca aktarılmaya çalışılmıştır.

Hz. Peygamber genç sahâbîleri her yönden büyük bir titizlikle terbiye etmiştir. Onlara dünya ve ahirette kendilerine gereken ilim ve edebi öğretmiştir. Bütün bunları

yaparken kendisine öğretilen usullerle ve sahip olduğu tecrübelerle bunu başarmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde de bu Hz. Peygamber'in uyguladığı bu usuller tespit edilmiş ve gerekli inceleme ve değerlendirmelerle birlikte sunulmuştur.

Hz. Peygamber insanları ve gençleri eğitirken gelişi güzel eğitmemiştir. Kendisine inen vahiy doğrultusunda belirli bir yol ve yöntem takip etmiştir. İnsanlara model olarak gönderilen Hz. Muhammed (s.a.v.) her hususta olduğu gibi eğitim ve öğretim hususunda da mükemmel bir sistem ortaya koymuş ve uygulamıştır. Öğrettiği ve uyguladığı bu yöntemler vesilesiyle gençleri her alanda en güzel şekilde eğitmiştir. Muallim/öğretmen olarak gönderildiğini haber veren Hz. Peygamber, en mükemmel şekilde bu vazifesini yerine getirmiştir. Kız-erkek demeden çocuk ve gençlerin eğitimi ile özel ilgilenmiştir. Tatbik ettiği bu eğitim ve öğretim yöntemleri ile lazım olan dini ilimleri ve güzel ahlakı onlara en iyi şekilde öğretmiştir.

Hz. Peygamber eğitim ve öğretim hususunda öncelikle kendisi örnek olmuştur. Yapmadığı şeyleri insanlara emretmemiştir. Önce en güzel şekilde kendisi hayatında uygulamış ondan sonra ashâbından ve diğer insanlardan hayatında tatbik etmelerini istemiştir. Allah Rasûlü'nün başarısının sırrı ve yöntemi öncelikle kendisinin en güzel şekilde söylediği şeyi yaparak güzel örnek olmasıdır. Zira o bütün insanlara model olarak gönderilmiştir. Eğitim hususunda da aynı usûlü uygulamıştır. Genç sahâbîler de her hususta O'nu kendilerine model alarak söylediklerini yerine getirmeye gayret etmişlerdir. Zira başarının diğer bir sırrı da söyleneni gerektiği gibi yerine getirmektir.

Günümüzde eğitim hususunda en büyük eksikliklerin başında söylediğini ve tavsiye ettiğini kendisi yapmayan, öğrencilere örnek olamayan öğretmenlerdir. Bir öğretmenin çocukları ve gençleri eğitim hususunda başarılı olması için öncelikle söylediklerini kendisi yapması ve model olması gerekmektedir. Tavsiye ettiği şeyi yapmayan ve güzel örnek olamayan bir öğretmenin sözü öğrenciye tesir etmemektedir. Hz. Peygamberin sünneti ise muallim olarak öncelikle kendisinin hayatında tatbik etmesidir. Bize düşen vazife de her hususta olduğu gibi bu hususta da O'nun bu sünnetine tabi olmaktır. Bunu başaramadığı müddetçe bir öğretmenin veya eğitimcinin bir öğrenciyi etkilemesi ve sözünün tesir etmesi çok zordur. Bunun için yöntemin doğruluğunun yanında onu uygulayan hocanın da bunu gerektiği gibi tatbik etmesi gerekmektedir.

Allah Rasûlü (s.a.v.), insan fitratını, özelliklerini ve gençliği çok iyi tanıdığı için Allah Teâlâ'nın lütfu ve izni ile onlara kaldıracabilecekleri yükleri ve sorumlulukları yüklemiştir. Takat getiremeyecekleri yükleri, ibadetleri ve vazifeleri onlara asla emretmemiştir. Onlara istikamet üzere olmalarını ve az da olsa devamlı olanı yapmalarını tavsiye etmiştir. Gönüllerine ve hislerine uygun bir şekilde hitap ve muamele ederek insanları, gençleri eğitmiştir.

Rasûlüllah (s.a.v.) gençlere dini meseleleri anlatırken takrir yöntemini gerektiği şekilde kullanmıştır. Bu yöntemin inceliklerine riayet etmiş ve en güzel şekilde tatbik etmiştir. Ayrıca dinin nasıl öğretilmesi ve anlatılması gerektiğini bizzat tatbik ederek onlara öğretmiştir.

Eğitmciler de bu yöntemin ciddi bir ön hazırlık, etkin bir uygulama gerektirdiği ifade etmişlerdir. Üstelik gerektiği yerlerde diğer yöntemlerle birlikte kullanılmasını tavsiye etmişlerdir. Özellikle dinî ve sosyal konularda bu usule başvurmadan bir meselenin izah edilmesinin neredeyse mümkün olmadığı söylenmiştir.

Zikredilen rivayetlerde görüldüğü üzere Allah Rasûlü (s.a.v.), gençlere dinî meseleleri ve hükümleri açıklarken tane tane sayılabilecek şekilde, sade, acele etmeden, anlaşılır ve ezberlenecek şekilde konuşmuştur. İslâm'ı kısa, özlü sözlerle, dinleyenlerin anlayacağı şekilde intizamlı, güzel, belîğ ve etkili bir şekilde beyan etmiştir. Kötü, katı ve sert söz ve hallerden kaçınmıştır.

Günümüz eğitimcilerine göre de öğretmenin dersi anlatırken tane tane, yavaş yavaş ancak canlı konuşması tavsiye edilmiştir. Hızlı ve uzun cümleler ile ders anlatmaması böylelikle fikirler arasındaki bağın korunması gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca konuyu çok ağır veya süratli anlatmayarak dinleyenlere anlaması ve iyice kavraması için fırsat tanınması gerektiği vurgulanmıştır. Böylece öğrencilerin konuyu daha rahat anlayabilmeleri ve not tutmak isteyenlerin de not tutmasını sağlaması gerektiği söylenmiştir.

Ayrıca Hz. Peygamber gençleri eğitirken daima uygun zamanları gözetlemiştir. Onları bıktırarak şekilde vaaz ve telkinlerde bulunmamıştır. Uygun gördüğü her zaman ve zeminde onlara yeni bilgiler öğretmiştir. Dini bilgileri öğretmek için kadın erkek ayırt etmeden onlara özel vakitler ayırmıştır. Bazen gece yarısı bazen de sabah namazından sonra veya uygun gördüğü herhangi bir vakitte önemli gördüğü bir bilgiyi, terbiyeyi onlara öğretmiştir. Aynı zamanda uygun gördüğü her mekânı da eğitim için bir fırsat bilmiştir. Evde, mescitte, seferde, bazen hayvan üzerinde dahi gerekli gördüğü ilim ve

edebi genç sahâbîlere öğretmekten geri durmamıştır. Kısaca uygun gördüğü her zaman ve mekânda onlara gerekli bilgiyi öğretmiştir.

Bir meseleyi anlatırken vücut diline, jest ve mimiklere son derece dikkat etmiş ve gerektiğinde bunları yerli yerince kullanmıştır. Konuları anlatırken gerektiği yerde parmakları, elleri, kafası veya bedenini yerli yerince kullanmıştır. Meseleyi anlatırken konunun önemine ve durumuna göre yüz ifadelerini tam anlamıyla samimi bir şekilde kullanmıştır. Zira bu usûlun meselelerin akılda kalması için oldukça önemli olduğu söylenmiştir.

Bütün bunları yaparken genç sahâbîlere sevgi ve şefkatle yaklaşmış ve bazen ellerinden tutarak bir meseleyi öğretmiş bazen de samimi bir söz ve dokunuş ile gönüllerini almıştır. Yeri geldiğinde genç bir sahâbînin elinden tutarak ve yemin ederek samimi duygularla onu sevdiğini söylemekten geri durmamıştır. Zira kendisini ve öğreteceği dersi genç öğrencisine sevdirmek bir öğretmenin en önemli vazifelerinin başında gelmektedir.

Hz. Peygamber bazen çizgiler çizerek bir meseleyi anlatmıştır. Bu da genç sahâbîlerin o konuyu öğrenmesi, iyice idrak etmesi ve zihninde yer etmesi için oldukça önemli olmuştur.

Rasûlullah (s.a.v.) konunun önemine binaen gerektiğinde ses tonunu yüksetmiş ve alçaltmıştır. Gerektiği yerlerde de vurgulamaya çok dikkat etmiştir. O bütün bu özellikleri ve yöntemleri ile mükemmel bir öğretmen ve bir hatip olduğunu izhar etmiştir.

Rasûl-i Ekrem genç sahâbîlere, imanlarını kuvvetlendirecek, şahsiyetlerini geliştirecek, ibret ve örnek alacakları kıssalar anlatmıştır. Bunu bir eğitim yöntemi olarak sık sık tatbik etmiş ve almaları gereken dersleri onlara açıklamıştır.

Günümüz eğitim ve öğretimin sisteminde kıssa/hikâye ile eğitim ayrı bir öneme sahiptir. Yerinde ve yeterince tatbik edildiğinde dinleyici ve öğrenciler üzerinde pekçok faydaları görülmektedir. Bu yöntem eskiden beri kullanılan en etkili anlatım yöntemlerinden biridir. Bu yöntem sayesinde zor meseleler kolayca anlatılmakta, anlaşılmakta ve zihinde kalmaktadır.

Hz. Peygamber, anlattığı ibretlik kıssalarla bir hayvana bile merhametli olmayı ve iyilik yapmayı onlara öğretmiştir. Bütün canlılara iyilik etmenin sadece geçmiş ümmetlere değil bu ümmete sevap kazandıracağını ve bütün canlılara iyi davranmanın

haklı bir mazeret olmaksızın onlara zarar vermemek gerektiğini bildirmiştir. Zira O, rahmet peygamberidir ve âlemlere rahmet olarak gönderilmiştir. Bu rahmetten bütün insanlar, hayvanlar ve canlılar nasibini almıştır. Onun öğrettiği bu hükümleri, sünnetleri İslâm'ın ilk yıllarından itibaren milyarlarca insan uygulamış ve günümüzde de uygulamaya bütün canlılara karşı merhametli olmaya devam etmektedir. Gerekli ibret ve derslerin alınması için Hz. Peygamber'in hayatı, sünneti, tatbikleri ve anlattığı kıssalar gençlerin eğitimi için oldukça önemlidir.

Hz. Peygamber sadece geçmiş ümmetlerden ibretlik kıssalar anlatmamış aynı zamanda kendi hayatından da önemli, ibretlik kesitler genç sahabelere ve Hz. âişe gibi genç zevcelerine anlatmıştır. Ayrıca genç sahâbîlere başlarından geçen ibretlik hadiseleri anlattırıştır. Onlardan biri de genç sahâbîlerin Habeşistan'da başlarından geçen acaip olayları anlatmasını istemesidir. Bu hadiseyi dikkatle dinledikten sonra gerekli açıklamayı yapmış ve alması gereken dersleri onlara öğretmiştir.

Hz. Peygamber zikredilen bu hadiste gençlere güzel ahlakı, doğruluk ve istikameti öğretmiştir. O, rahibe bile olsa hak olan bir sözü tasdik etmiştir. Böylece genç sahâbîlere kim söylerse söylesin hak sözü tasdik etmeleri gerektiği öğretmiştir. Diğer taraftan soru usûlüyle açıklama yaparak güçlülerin zayıfları ezdiği ve zulüm ettiği toplumları Allah Teâlâ'nın günahlardan arındırıp temize çıkarmayacağını öğretmiştir. Böylece onları ve bütün insanları zayıflara zulmetmekten sakındırmıştır. Hz. Muhamed (s.a.v.) gençliği dâhil olmak üzere hayatı boyunca hep zayıfların hakkını savunmuştur.

Hz. Peygamber bir meseleyi açıklarken teşbih ve temsil yolunu sıkça kullanmıştır. İnsanlara bildiği ve anlağı şekilde benzetmelerde bulunarak konuları anlatmıştır. Ayrıca bir şeyi öğreteceği vakit bunu zıddını misal vererek öğretmiş ve böylece ashâbını kötülüklerden sakındırmıştır. Eğitimcinin de bir şeyi zıddı ile öğretmeyi prensip edinmesi böylelikle insanın kötünden uzaklaşması ve iyiye yaklaşması tavsiye edilmiştir.

Yine bir baba menziline olduğunu söyleyerek kendisini eğitim hususunda merhametli bir babaya benzetmiştir. Bu sözleriyle Rasûl-i Kiram, bir babanın sıkılmadan kendi çocuğuna gerekli bilgiyi öğrettiği gibi kendisinin de ümmetine gerekli ilmi ve edebi öğrettiğini ifade etmiştir. Genç sahâbîlere kendilerine lazım olan her türlü edebi bizzat kendisi tatbik ederek öğretmiştir. Bununla birlikte gerçek âlimlerin, hocaların faziletini ve onlara karşı saygıyı onlara öğretmiştir. İslâm âlimleri de hocanın

talebesi üzerindeki hakkının, babasının hakkından daha fazla olduğuna ve onun hocasına isyan etmesinin vebalinin büyüklüğüne delil olduğuna dikkat çekmişlerdir.

Nebî (s.a.v.) sahâbe-i kirâmı, hem dînen hem ahlâken hem de edebî yönden terbiye etmiştir. Onun bu edebî sanatları çok iyi kullanarak İslâm'ı anlatması, hem öğrenenler için hem de öğretmenler için son derece kolaylaştırıcı ve iz bırakıcı olmuştur.

Hz. Peygamber, kendisi ile gelen hidayet ve ilmi, muhtelif topraklara düşen bol yağmura benzetmiştir. İnsanları da çeşitli topraklara benzeterek insanların çeşit çeşit olduğunu öğretmiştir. Hz. Peygamber bu hadislerinde kullandığı benzetmelerle genç sahâbîleri sadece ilim öğrenmeye teşvik etmemiş aynı zamanda öğrendikleri ilim ile amel etmeye, başkalarına örnek ve faydalı olmaya da teşvik etmiştir. Bunun yanında da onları cehaletten, tembellikten ve gafletten sakındırmıştır.

Mesela mümini hurmaya benzeterek hurmanın pekçok faydası olduğu gibi bir müminin de her yönden insanlara ve canlılara faydalı olması gerektiğini onlara öğretmiştir.

Soru sormanın çok çeşitleri ve usûlleri vardır. Bunları çok iyi bilen Hz. Peygamber soru cevap usûlünü de çok kullanmıştır. Genç sahâbîlere Rasûl-i Ekrem çeşitli gaye ve vesilelerle sorular sormuştur. . Soru sorarken kolayca takip edilebilir ve anlaşılır şekilde sormuştur. Onları da uygun sorular sormaya teşvik etmiştir. Sorulan soruya cevap verirken her bir sahâbînin durumuna göre cevaplar vermiştir

Hz. Peygamber bazen ashâbına bir şey öğretmek ve bildirmek istediğinde onlara soru sorarak konuya giriş yapmış ve zihinleri konuya hazırlamıştır. Bu vesileyle hem ilim talep etmeye hevesli olup olmadıklarını, seviyelerini öğrenmiş hem de konuya giriş yaparak dikkatlerini konunun üzerine çekmiştir. Bununla beraber anlatacağı konu başlığını bir soru cümlesi ile vermiştir. Böylelikle ilme, öğrenmeye teşvik etmiş ve muhatabını daha yakından tanımıştır.

Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) sahâbîlere ilim hususunda sual etmesi, ya sahâbeyi söyleyeceği şey hakkında dikkatle kulak vermeye teşvik etmek için yahut sahâbenin anlayışını veya ilim seviyesini keşfetmek için olduğu ifade edilmiştir.

Hz. Peygamber sadece kendisi sorular sormamış kendisine bilmedikleri ve önemli şeyler hakkında sorular sormaya da teşvik etmiştir. Gereksiz ve insanı zora sokacak sorular sormaktan genç sahâbîleri sakındırmıştır. Bunun yanında dinî meseleler

ve cennete girmeye vesile olacak salih ameller gibi mühim meseleler hakkında sorular soran genç sahâbîleri tebrik ve takdir etmiştir. Böylece önemli meseleler hakkında soru sormaya onları teşvik etmiştir. Hadislerde zikredildiği üzere sahâbîlerin öğrenmek için Allah Rasûlü'ne soru sormaları ve O'nun da dikkatlice dinleyerek gerekli cevabı vermesi de onları faydalı sorular sormaya teşvik ettiğini ve buna ortam hazırladığını izhar etmektedir. Yine önemli soruların art arda sorulmasına müsamaha ederek ve sabırla bunlara cevap vererek onları öğrenmeye ve öğretmeye teşvik etmiştir.

Kur'ân ve içindeki hükümler Hz. Peygamber'e tadrîcî olarak indirilmiştir. O da kendisine vahiy olunan kitap ve hikmeti, insanlara tadrîcen öğretmiştir. Öğreteceği ilim ve edebi rast gele değil belli bir düzen ve sistem içinde öğretmiştir. Öncelikle en mühim olandan başlamış ve önem sırasına göre yavaş yavaş öğretmiştir. Genç sahâbîlere kadıramayacakları bir vazife ile onları mükellef tutmamıştır. Her şeyi bir tertip ve intizam ile yapmıştır. Eğitim için en uygun vakitleri gözetmiş ve uygulamıştır. Günümüz eğitimcileri de eğitimin tadrîcen, düzenli ve sıra ile verilmesi gerektiğini söylemiştir. O, gençleri eğitirken kolaylaştırmış zorlaştırmamış müjdelemiş nefret ettirmemiştir. Ashâbına da bunları tavsiye etmiştir. Yeri geldiğinde bir mefsedeti men etmek için maslahatı terk etmiştir.

Hz. Peygamber'in muvaffakiyetinin sırlarından ve yöntemlerinden bir diğeri de ferdi/bireysel farklılıklara riayet ederek sahâbeyi eğitmesidir. O her insanın farklı özelliklere sahip olarak yaratıldığını bilerek bu özellikleri göz önünde bulundurarak onları eğitmiştir. Genç sahâbîlerin kabiliyetlerini, şahsiyetlerini iyi tanıyarak ve tespit ederek onları pek çok sahada istihdam etmiştir. İlmî, ahlâkî, edebî, fennî, sanat, meslekî, idarî, siyasî, askerî, iktisadî, ictimâî vb. birçok alanda onları örnek olarak yetiştirmiş ve bunun yolunu onlara göstermiştir.

Genç sahâbîlerden Sehl b. Sa'd'ın (r.a.) naklettiği hadis-i şerif Hz. Peygamber'in ferdi farklılıkları gözettiğinin en güzel örneklerinden biridir. Nitekim zikredilem hadiste Allah Rasûlü'ne (s.a.v.) içecek getirilmiş O da bundan içmiş ardından sağında oturan gence “*Onlara vermem için onlara izin verir misin?*” diye sormuştur. Genç de “Ey Allah'ın Rasûlü! Senden gelecek nasibimi kimseye bağışlayamam” demiştir. Bunun üzerine Allah'ın Nebîsi elindekini gence vermiştir.¹⁰³⁰ Burada Hz. Peygamber'in hem

¹⁰³⁰ Buhârî, Mûsâkât 1, 10, Mezâlim 12, Hibe 22, 23; Eşribe, 19; Müslim, Eşribe 127.

gençleri yanında oturtması, hem ondan izin istemesi, izin vermemesi üzerine gence kızmaması O'nun gençlere verdiği değeri açıkça göstermektedir.

Yapılan araştırmada Hz. Peygamber'in genç sahâbîlere ve fikirlerine önem verdiğini görülmektedir. Rasûlüllah (s.a.v.) Allah Teâlâ'nın “*Onlarla istişare et*”¹⁰³¹ emrine uyarak onlarla gerekli ve önemli konularda istişare etmiştir. Kendilerini ilgilendiren bazı hususlarda onların fikirlerini almaktan geri durmamıştır. Bazen ilmi tartışmalarda bulunarak veya buna müsaade ederek ilmi tartışmanın nasıl olması gerektiğini onlara öğretmiştir. Ezan ve savaş istişareleri bunun en güzel misallerindendir. Nitekim genç sahâbîlerden Ebû Hüreyre (r.a.), O'nun kadar arkadaşları ile istişare yapan biri görmediğini ifade etmiştir. günümüz eğitimcileri de tartışma yönteminin önemine vurgu yapmışlar ve çeşitlerinden bahsetmişlerdir. Zira bu yöntemin gençlerin düşünme, çözümlenme, yorumlama ve değerlendirme gibi becerilerini geliştirdiği belirtilmiştir.

Hz. Peygamber vazifesi icabı vahiy yoluyla ve şahsi tecrübeleri ile kendisine arz edilen her problemin bir çözüm yolunu sunmuştur. Her daim gençlerin problemlerini çözmüş ve bunun yolunu onlara öğretmiştir. Bazen onların yanında problemleri çözerek bunun yöntemini öğretmiştir. Kimi zaman da uygun gördüğü kabiliyetli ve ehil olan genç sahâbîlere dava, problem çözme vazifesi vererek onları bu hususta eğitmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm akla, tefekküre, düşünmeye çok önem vermiş ve devamlı bunu hatırlatarak akli kullanmaya teşvik etmiştir. Hz. Peygamber de sözleriyle ve fiilleriyle örnek olarak genç sahâbîlere devamlı tefekkür etmeyi, gözlem yaparak dış âlemden ibret almayı öğretmiştir. Baktığı bir şeye, mahlûka Allah Teâlâ'nın bir sanatı olarak bakmayı onlara talim etmiştir. Sadece dış âleme değil insanın iç âlemine ve kalbine de önem vererek iç âleme verdiği değeri onlara göstermiştir. Kalp temizliğine ayrı bir değer vermiş ve bunun yolunu onlara göstermiştir. Günümüz eğitimcileri de yapılan gezi ve gözlemlerin planlı ve düzenli olmasını tavsiye etmiştir.

Din eğitimi ve öğretiminde ise, gerek imam-hatip liselerinde gerekse diğer okullarda abdest gusül namaz gibi bazı ibadet konuları gösteri metodu ile anlatılabilir. Öğretmen kendisi veya bazı öğrenciler vasıtasıyla bu metotla sözkonusu ibadetleri aslına

¹⁰³¹ Âl-i İmrân 3/159.

uygun olarak ve fiilen göstererek anlatabilir. Yine filmler yardımıyla da aynı konular daha cazip olarak işlenebilir.

Allah Rasûlü insanlara kitap ve hikmeti talim etmekle (öğretmekle) vazifeli olduğu için Kur'ân'ı ve onun beyanını insanlara özellikle de gençlere öğretmiştir. Nitekim tefsîr, tevil ve kıraat alanında Abdullah b. Abbâs (ö. 68/687-88), Hz. Ali (ö. 40/661), Abdullah b. Mes'ûd (ö. 32/652-53), Übey b. Ka'b (ö. 33/654 [?]), Ebû Musa el-Eş'arî (ö. 42/662-63), Abdullah b. Zübeyr (ö. 73/692), Zeyd b. Sâbit (ö. 45/665 [?]), gibi gençler, Hadis alanında, Ebû Hüreyre (ö. 58/678), Abdullah b. Ömer (ö. 73/692), Enes b. Mâlik (ö. 93/711-12), Hz. Âişe (ö. 58/678), Abdullah b. Abbâs, Câbir b. Abdullah (ö. 78/697), Ebû Sa'îd el-Hudrî (ö. 74/693-94), Abdullah b. Mes'ûd ve Abdullah b. Amr (ö. 65/684-85) gibi gençler, fıkıh alanında Hz. Ömer (ö. 23/644), Hz. Ali, Zeyd b. Sâbit, Abdullah b. Mes'ûd, Hz. Âişe, Abdullah b. Ömer, Hz. Osman (ö. 35/656), Abdullah b. Abbâs, Muâz b. Cebel (ö. 17/638), Huzeyfe b. Yeman (ö. 36/656), Ukbe b. Âmir (ö. 58/678), Übey b. Ka'b gibi nice genç sahâbîler yetiştirmiştir. Bunun dışında da pekçok ilim sahasında mümtaz, hayırlı genç sahâbîler yetiştirmiştir.¹⁰³²

Hz. Peygamber, peygamberlik vazifesine ilk başta kendisi gönülden inanarak, severek ve davasına sahiplenerek hayatının sonuna kadar hiç durmadan ifa etmeye gayret etmiştir. Bu vesileyle genç sahâbîleri de bir baba şefkatiyle sahiplenmiş, onlara değer vermiş ve kâmil (olgun), faydalı insanlar olmaları için çalışmıştır. Bunun için başta anne babaların, öğretmenlerin ve eğitimcilerin vazifelerine ve davalarına canı gönülden inanmaları ve sevmeleri tavsiye edilmiştir.

Gençleri ve çocukları iyi yetiştirmek ve eğitmek için önce onları, fitratlarını, huylarını, hislerini, dünyalarını, kabiliyetlerini, şahsiyetlerini yakından tanımalı ve ona göre yön verilmelidir.

Hz. Peygamber gençleri sevdiğini her fırsatta dile getirmiş, ellerinden tutarak onlara sevdiğini söylemiş ve bunun çeşitli yollarla izhar etmiştir. Gençleri eğitmek için onları sevmek, onlara karşı samimi davranmak ve güzel muamele etmek gerektiği ifade edilmiştir.

Allah Rasûlü (s.a.v.) en mükemmel muallim (öğretmen)dir. Eğitim konusunda da en mükemmel örnektir. Hz. Peygamber kendisine iman ve ittiba eden genç sahâbîlerin eğitimine ayrı bir önem vermiştir. Onlarla birebir ilgilenmiş ve ferdi

¹⁰³² Daha fazla bilgi için bk. Kandemir, M. Yaşar, "Hadis", DİA, 30-32; Atar, Fahrettin, *Fıkıh Usûlü*, İstanbul: İFAV, 2013, s. 31, 419-420.

farklılıklarını dikkate alarak onları özel olarak eğitmiştir. Bu hususta muvaffak olan Hz. Peygamber'in yetiştirdiği genç sahâbîler Müslümanlar ve insanlar için örnek olmuştur.

Allah Rasûlü gençlere daha küçük yaştan itibaren çeşitli vazifeler ve sorumluluklar vererek onları yetiştirmiştir. Böylece onları büyük vazifelere hazırlamıştır. Onları daima bu iş ve vazifelerin içinde bulundurmıştır. Onlara kendileri ve insanlara faydalı olmaları için gayreti, çalışmayı öğretmiş ve tavsiye etmiştir. Tembellikten, gafletten ve dalaletten sakındırmıştır.

Hz. Peygamber bütün bunları yaparken güzellikle, hikmetle, nasihatle ve en iyi şekilde mücadele ederek yerine getirmiştir. Gençleri yumuşaklıkla, sevgi, şefkat ve merhametle eğitmiştir. Onların hislerine göre muamelede bulunmuştur. Sabırla, hoşgörü ile onlara davranmıştır.

Onlara din eğitimi olarak öncelikle iman, akaid (inanç) esaslarından başlamıştır. Bu da bize gösteriyor ki gençlere din eğitimi vermek için iman, akide esasları öğretilmelidir. Yani temel esaslar öğretilmeli, temel sağlam olmalı ki üzerine rahatlıkla bina edilebilsin. İnsan önce inanmalıdır. İnanmayan insan yapmaz, yapamaz ve muvaffak olamaz. Akabinde ibadet eğitimi, haram ve helâller mükellef olduğu hükümler öğretilmelidir. Kısaca esas olandan başlanmalı teferruata doğru gidilmelidir.

Hz. Muhammed'in en büyük özelliklerinden biri yüce ahlâkıdır. Nitekim Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'de yüce bir ahlâk üzere olduğunu beyan etmiştir. Zira ahlâk her yerde, her zaman her alanda lazım olan bir haslettir. Güzel ahlâk peygamberin en önemli vazifesidir. Bundan dolayı gençlere evvela kendisi güzel ahlâkı ile örnek olmuş ve güzel ahlâk sahibi gençler yetiştirmiştir.

Allah Rasûlü (s.a.v.) gençleri kötü ahlâktan, hayâsızlıktan, iffetsizlikten ve bütün şerlerden sakındırmış ve bunun önlemini almıştır. Gençlere helâl yoldan evlenmeyi tavsiye ederek fuhşiyat ve zinadan alıkoymuştur. Helâl rızık kazanmalarını teşvik ederek haramlardan sakındırmıştır. Güzel davranışlar sergileyerek ve gerekli önlemler alarak kötü alışkanlıklardan onları muhafaza etmiştir.

Gençlere Rablerini, O'na ibadet etmeyi, O'nun kelamını okumayı ve içindekilerle amel etmeyi sevdirmiş ve en büyük makamın âlemlerin Rabbi Allah'a kulluk makamı olduğunu onlara öğretmiştir. Böylece boş ve batıl şeylerden, dalaletten, sapkınlıktan onları sakındırmıştır.

Hz. Peygamber'in sünnetine, teknik ve yöntemlerine uygun şekilde eğitim verenlerin her daim başarılı oldukları yüz çevirenlerin ise başarısız oldukları aşıkardır.

Öğretmenler, eğitimciler ve anne babalar için belki de en önemlisi çocuklara ve gençlere hayatında yaşayarak güzel örnek olmaktır. Çünkü onlar küçüklükten itibaren anne babalarını, sonra öğretmenlerini örnek alırlar ve onlara benzemeye çalışırlar. Sözlerden ve nasihatten daha çok örnek davranışları onlara daha çok tesir eder. Bunu çok iyi bilen Hz. Peygamber (s.a.v.) her alanda onlara en güzel örnek olmuştur. Bir muallim olarak, bir baba, evlat, akraba, arkadaş, dost, imam, vaiz, hatip, eğitimci, mürebbi, komutan, idareci, devlet reisi ve bir eş olarak gençlere en güzel model olmuştur.

Sayılan bütün bu özellikleri ve daha fazlasını bu çalışmada anlatmak mümkün olmadığı için yeri geldikçe bunlara kısaca işaret edilmiştir. Hz. Peygamber'in tebliğ ettiği İslam dini, O'nun hayatı ve sünneti eğitim ve öğretim için mükemmel örnek ve yöntemlerle doludur. Herkesin örnek alabileceği bir yön O'nda bulunmaktadır. Bize düşen vazife ise O'nun bu örnek hayatını ve sünnetini ayrıntılarıyla incelemek, dersler çıkarmak ve model almaktır.

Günümüz gençlerinin eğitimi ve problemlerinin çözümü için Kur'ân, sünnet, İslâm âlimlerinin ve eğitimcilerin önemli eserlerinden daha derin ve kapsamlı araştırmalara ihtiyaç olduğu aşikârdır.

Yapılan bu çalışmanın gençlerin eğitim yöntemleri için bir örnek teşkil etmesi temenni edilmektedir. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hayatının, sünnetlerinin ve tatbik ettiği her bir yöntemin ayrıntıları ile incelenmesi ve ilmi çalışmaların daha da artırılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

ABACI, Fatma Yılmaz, *Kur'ân Kıssalarının Ahlâki Boyutu*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul: 2010.

AĞIRMAN, Mustafa, “Hz. Peygamber’in Gençlere Yaklaşımı” *Etkili Din Öğretimi*, (ed. Şaban Karaköse), İstanbul: TİDEF Yayınları, 2010.

AHMED B. HANBEL, Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî, *el-Müsned*, Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1998.

AHMED B. HANBEL, Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî, *el-Müsned*, (thk. Şuayb el-Arnaût), Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 2001.

AKPOLAT Sabri, “Peygamberimiz ve Gençlik”, *Hz. Peygamber ve İnsan Sevgisi, I. Kutlu Doğum Sempozyumu Bildirileri (Şanlıurfa, 2007)*, Ankara: TDV, 2008.

AKYÜREK, Süleyman, *Din Öğretimi*, Ankara: Nobel Yayın dağıtım, 2010.

ALÎ el-KÂRÎ, Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Sultân Muhammed el-Herevî, *Mirkâtü'l-Mefâtih Şerhi Mişkâti'l-Mesâbih*, Lübnan: Dâru'l-Fikr, 2002, Lübnan: Dâru'l-fikr, 2002.

ALÎ el-MUTTAKÎ el-Hindî, Alî b. Hüsâmiddîn b. Abdilmelik b. Kadîhân, *Kenzü'l-ummâl*, Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1981.

ATAR, Fahrettin, *Fıkıh Usûlü*, İstanbul: İFAV, 2013.

AY, Mehmet Emin, *Din eğitiminde Mükâfat ve Ceza*, İzmir, Nil Yayınları, 1994.

AYDIN, Mehmet Zeki, *Din Öğretiminde Yöntemler*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2015.

AYDINLI Abdullah, *es-Sünen-i Dârimî Tercüme ve Şerhi*, İstanbul: Madve Yayınları, 1996.

AYNÎ, Ebû Muhammed (Ebü's-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed, *Umdetü'l-Kâri fi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Beyrût: Beyrût: Dâru ihyâü't-türâsi'l-arabî, ty.; Dârü'l- kitabi'l-ilmîyye, 2005.

AZÎMÂBÂDÎ, Ebü't-Tayyib Muhammed Şemsü'l-Hak b. Emîr Alî ed-Diyânüvî, *Avnu'l-Ma'bûd Şerh-i Sünen-i Ebî Dâvûd*, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1995.

BAYRAKTAR, M. Faruk, *İslâm Eğitiminde Öğretmen Öğrenci Münasebetleri*, İstanbul: İFAV, 2008.

BEYHAKÎ, Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali, *es-Sünenü'l-kübrâ*, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 2003,

BEYHAKÎ, Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali, *Şüabu'l-Îmân*, Beyrut: Mektebetü'r-rüşd, 2003.

BEZZÂR, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik, *el-Müsned (el-Müsnedü'l-kebîr ve el-Bahrü'z-zehhâr)*, Medine: Mektebetü'l-ulûm ve'l-hikem, 2009

BİLMEN, Ömer Nasuhi, *Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsîr*, İstanbul: Bilmen Basım ve Yayınevi 1996

BUHÂRÎ, Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî el-Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, Kahire: Dârü'l-Hadîs, 2004.

CANAN, İbrahim, *Peygamberimizin Tebliğ Metotları 1-2*, İstanbul: Nesil Yayınları, 2002.

CANAN, İbrahim, *Peygamberimiz'in (s.a.v.) Okuma Yazma ve Öğretim Seferberliği*, İzmir: Akademi Yayınları, 2006.

CANAN, İbrahim, *Hız. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye*, İzmir: Akademi Yayınları, 2008.

CERRAHOĞLU, İsmail, *Tefsîr Usûlü*, Ankara: TDV, 2013.

CİRÎT, Hasan, *"Hadiste Vaaz, Kıssacılık ve Kussâs"*, (Doktora Tezi), İstanbul: M. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997.

COŞKUN, Selçuk, Bir Eğitimci Olarak Hz. Peygamber'in İnsan Anlayışı, Erzurum: Ekev Yayınları, 1996.

CÜRCÂNÎ, Ali b. Muhammed b. Ali es-Seyyid eş-Şerîf el-Cürcânî, *et-Ta'rifât*, Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-İlmiyye, 1983, s. 58.

ÇAKAN, İsmail Lütfi, *Hadis Edebiyatı*, İstanbul: İFAV, 2013.

ÇAMDİBÎ, Mahmut, *Eğitim İlkeleri ve Rehberlik*, İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2010.

ÇELİK, Ömer, (Öztürk, Mustafa ve Kaya, Murat), *Üsve-i Hasene*, İstanbul: Erkam Yayınları, 2009.

DÂRİMÎ, Ebû Abdullâh bin Abdu'r-Rahmân b. Fadl bin Behram, *Sünenü'd-Dârimî*, Riyad: Dârü'l-mugnî, 2000.

DAVUTOĞLU, Ahmed, *Sahihi Müslim Tercüme ve Şerhi*, İstanbul: Sönmez Neşriyat, 1977.

DODURGALI, Abdurrahman, *Din Eğitimi ve Öğretiminde İlkeler ve Yöntemler* İstanbul: İFAV, 1999.

DODURGALI, Abdurrahman, *Ailede Çocuğun Din Eğitimi*, İstanbul: İFAV, 1996.

DOĞAN, Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, Ankara, Vadi Yayınları, 2001.

DÖLEK, Adem, *Hadislerde Teşbih ve Temsiller*, Erzurum: Ekev Kültür Eğitim Vakfı Yayınevi, 2001.

DURMUŞ, İsmail, "Temsil", *Türkiye Diyanet İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: 2013, XL, s. 435.

DURMUŞ, İsmail, "Teşbih", *Türkiye Diyanet İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: 2013, XL, s. 557.

EBÛ DÂVÛD, Süleymân b. Eşâsî el-Ezdî es-Sicistânî, *es-Sünen*, (thk. Şuayb el-Arnaût), VII, 208 Beyrût: Dârü'r-risâleti'l-âlemiyye, 2009.

EBÛ TÂLİB el-MEKKÎ, Muhammed b. Alî b. Atıyye el-Acemî, *Kutü'l-kulûb, Kutü'l-kulûb*, Beyrût: Daru Sâder, 2007.

EFENDİOĞLU, Mehmet, “Zübeyr b. Avvâm” *Türkiye Diyanet İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: 2013, XLIV, 522-524.

ERDOĞAN, Mehmet, *Vahiy-Akıl Dengesi Açısından Sünnet*, İstanbul: İFAV, 2009.

ERUL, Bünyamin, *Hadislerin Dili İlk Hadis Belgesi Hemmam'ın Sahifesi Tertip-Terceme-Yorum*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2018.

ERUL, Bunyamin, “Zeyd b. Sabit”, *Türkiye Diyanet İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: 2013, XLIV, 321-322.

FERSAHOĞLU, Yaşar, “Din Eğitimi Ve Öğretiminde Bir İletişim Yöntemi Olarak Hikâye”, *EKEV Akademi Dergisi*, sy. 16 (Yaz 2003).

GAZZÂLÎ, Hücetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed et-Tûsî, *İhyâu ulûmi'd-dîn*, Beyrut: Dâru'l-ma'rifet, t.y.

GAZZÂLÎ, Hücetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed et-Tûsî, *Minhâcü'l-Müteallim/Öğrencinin Rehberi*, (çev. Suat Demirtaş) İstanbul: Semerkand Yayınları, 2016

GAZZÂLÎ, Hücetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed et-Tûsî, *el-Edebü fi'd-Dîn/Müslümanın Edepleri* (çev. Suat Demirtaş), İstanbul: Semerkand Yayınları, 2011.

GENÇ, Ferhan, “*Kur'an'da Münafıklarla İlgili Temsil ve Teşbihler*”, (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya: 2010.

GÖMLEKSİZ, Nuri, “*Öğretimde Strateji, Yöntem ve Teknikler*”, *Öğretimde Planlama Uygulama Değerlendirme*, (ed.) Mehmet Gürol, Elazığ: Üniversite Kitapevi, 2004.

GÖRMEZ, Mehmet, “Tergîb ve Terhîb”, *Türkiye Diyanet İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: 2011, XL, 508-509.

GÖZÜTOK, Şakir, *Resulullah Döneminde Eğitim ve Öğretim*, İstanbul: Nesil Yayınları, 2014.

GÖZÜTOK, Şakir, *Hz. Peygamber'in Hadislerinde Eğitim Metotları (Buhârî ve Müslim Örneği)*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2016.

GÜNDÜZ, Turgay, "İslâm'ın Eğitim Anlayışı Çerçevesinde Gençlik Dönemi Din ve Ahlâk Eğitimine Yeni Bir Bakış", *Gençlik Dönemi ve Eğitimi II, Tartışmalı İlmî Toplantı (Bursa, 18-20 Nisan)*, ed. Hayati Kökelekli, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2003.

GÜNDÜZ, Turgay, *İslâm, Gençlik ve Din Eğitimi*, Bursa: Düşünce Kitabevi Yayınları, 2002.

GÜVEN, Meral, "Öğretme-Öğrenme Süreci", *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, (ed.) Bilal Duman, Ankara: Anı Yayıncılık, 2015.

HACİMÜFTÜOĞLU, Esra, *Kur'ân-ı Kerîm'in İrşad Uslûbü*, Ankara: TDV, 2013.

HÂKİM, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek 'ale's-Sahihayn*, Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, 1990.

HATİPOĞLU, Haydar, *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi*, İstanbul: Kahraman Yayınları, 1983.

HEYSEMÎ, Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân, *Mecmeu'z-Zevâid*, Kahire: Mektebetü'l-kudsî, 1994.

HÖKELEKLİ, Hayati, "Hz. Peygamber'in Çocuk ve Gençlere yaklaşımı", *Hz. Muhammed ve Gençlik (Kutlu Doğum Haftası: 1992)*, Ankara: TDV, 1995, s. 47-56.

IŞIK, Emin, "İhlâs Sûresi", *Türkiye Diyanet İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: 2000, XXI, 537-538.

İBN ABDÜLBER, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî el-Kurtubî, *Câmi'u beyâni'l-ilm ve fazlihî*, Beyrut: Dârü İbn Hazm, 2003.

İBN ABDÜLBERR, en-Nemerî el-Kurtubî, *el-İstîâb*, Beyrût: Dârü'l-Cîl, 1992.

İBN BATTÂL, Ebü'l-Hasen Alî b. Halef b. Abdilmelik b. Battâl el-Bekrî el-Kurtubî, *Şerhu'l-Câmi'î's-sahîh*, Riyâd: Mektebetü'r-rüşd, 2003.

İBN CEMÂA, Ebü Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. İbrâhîm b. Sa'dillâh b. Cemâa el-Kinânî el-Hamevî, *Tezkiratü's-Samî ve'l-Mütekellim fî Edebi'l-Âlim ve Müteallim*, Beyrût: Dâru'l Kütübi'l-İlmiyye, 2014

İBN EBÛ CEMRE, Ebü Muhammed Abdullah b. Sa'd b. Ebî Cemre el-Ezdî, *Behcetü'n-nufûs (Cem'u'n-nihâye fî bed'i'l-hayri ve'l-gâye/Muhtasarü İbn Ebî Cmera)*, İstanbul: Tuana Basın Yayın, 2017

İBN EBÛ ŞEYBE, Ebü Bekir, *el-Musannef*, Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1989

İBN HÂCER, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalâni, *Fethu'l-Bâri Şerhu Sahih-İ Buhârî*, Beyrut: Dârü'l-ma'rife, 1960.

İBN HİBBÂN, Ebü Hâtim Muhammed, *Sahîh-i İbn Hibbân (el- Müsnedü's-Sahîh)*, Beyrut: Müessüsetü'r-Risâle, 1988.

İBN KESÎR, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfiî, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm/Tefsîr-i İbn Kesîr*, Beyrût: Dâr İbn Hazm, 1998.

İBN MÂCE, Ebü Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî, *Sünen-i İbn Mâce*, Riyâd: Beyrût: Dâru'l-ma'rife, 1997.

İBN MÂCE, *es-Sünen*, (thk. Şuayb el-Arnaût), I, 29, Beyrût: Dâru'r-Risâleti'l-âlemiyye, 2009.

İBN SA'D, Muhammed b. Sa'd b. Müni' ez-Zührî, haz. Alî Muhammed Ömer, *Et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1990.

KANDEMİR, M. Yaşar, *Örneklerle İslâm Ahlâkı*, İstanbul: Nesil Yayınları, 1982.

KANDEMİR, Yaşar vd., *Riyâzu's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, İstanbul: Erkam Yayınları, 2004.

KANDEMİR, M. Yaşar, “Cevâmiu’l-Kelim”, *Türkiye Diyanet İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: 1993, VII, 440.

KANDEMİR, M. Yaşar, “Münzirî” *Türkiye Diyanet İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: 2006, XXXII, 35-37.

KASTALLÂNÎ, Ebü’l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr el-Kastallânî, *İrşadü’s-Sâri li-Şerhi Sahîhi’l-Buhârî*, Mısır: el-Matbaatü’l-emîriyye, 1905.

KARA, Seyfullah, “Hz. Peygamber’in Elinde Şekillenen İdeal Gençlik”, *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, c. 1, sy. 2, 2013.

KAZANCI, Ahmet Lütfi, *Peygamberimiz’in Hitabeti*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015.

KETTÂNÎ, *et-Terâtibü’l-idâriyye*, Beyrût: Dârül’l-erkâm, t.y.

KOÇYİĞİT, Talat, *Hadis Usûlü*, Ankara: TDV, 2013.

KOÇYİĞİT, Talat, *Hadis Tarihi*, Ankara: TDV, 2010.

KÖKSAL, Mustafa Asım, *İslâm’da İki Ana Kaynak Kitab ve Sünnet*, Ankara: TDV, 2006.

KÖKSAL, Mustafa Asım, “Dârülerkam” *Türkiye Diyanet İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: VII,1993.

KURTUBÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh, *el-Câmi’li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, Kâhire: Dârü’l-Kütübi’l-Mısriyye, 1964.

MÂLİK B. ENES Ebû Abdullah el-Yemenî, *el-Muvatta*, Kahire: Dârü’l-hadîs, 1992.

MİRAS, Kamil, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1978.

MÜBÂREKPÛRÎ, Ebü’l-Ulâ Muhammed Abdurrahmân b. Abdirrahîm el-Mübârekpûrî, *Tuhfetü’l-Ahvezî bi Şerhi Câmi’i’t-Tirmîzî*, haz. Abdurrahman Muhammed Osman, Mısır: Dârü’l-fikr 1968.

MÜNZİRÎ, Ebû Muhammed Zekıyyüddîn, *Tergîb ve Terhîb*, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmıyye, 1997

MÜSLİM, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim*, Beyrut: Dârü İhyâi't-turâsi'l-arabî, ty.

MÜTTEKÎ EL-HİNDÎ, *Kenzu'l-Ummâl*, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmıyye 2010.

NESÂÎ, Ebû Abdırrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî, *es-Sünen*, Beyrut: Dârü'l-ma'rife, 1997.

NEVEVÎ, Ebû Zekerıyyâ Muhyiddîn Yahyâ Şeref b. Mürî, *el-Minhâcu Şerhi Sahîh-i Müslim*, Beyrut: Dârü İhyâi't-turâsi'l-arabî, 1972.

NEVEVÎ, Ebû Zekerıyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî, *Kitâbü'l- 'ilm ve âdâbü'l- 'âlim ve'l-müte'allim*, s. Beyrut: Dârü'l-hayr, 1993.

OKUMUŞLAR, Muhiddin, "Din Eğıtiminde Etkin Bir Yöntem Olarak Hikâye", Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sy. 21, 2006, s. 237-252.

ÖCAL, Mustafa, *Din Eğıtim ve Öğretiminde Metodlar*, Ankara: TDV, 2013.

ÖNDER, Mustafa "Sevgi, Din Dili ve Hikâyelerin Çocukların Din Eğıtimindeki Yeri ve Önemi", *The Journal of Academic Social Science Studies (Akademik Sosyal Bilimler Çalışmaları Dergisi)*, c. 6, sy. 3, Elazığ: 2013, s. 1285-1298.

ÖNKAL, Ahmet, *Rasûlüllah'ın İslâm'a Davet Metodu*, İstanbul: Kitap Dünyası, 2016.

ÖNKAL, Ahmet, "Cami", *Türkiye Diyanet İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: 1993, VII, 91-92.

ÖNKAL, Ahmet, "Erkam b. Ebü'l-Erkam", *Türkiye Diyanet İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara: 1995, c. XI, s.305.

ÖZBEK, Abdullah, *Bir Eğıtimci Olarak Hz. Muhammed*, Konya: Esra Yayınları, 1994.

ÖZDEMİR, Şuayip ve Kavak, Rahime, “Kur’an ve Hadislerde Gençlik Dönemi Özellikleri” *Turkish Studies= Türkoloji Araştırmaları: International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, c. 9 sy. 2, 2014, 1215-1226.

ÖZDEMİR, Veysel, *Hz. Muhammed’in Örnek Liderliği*, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2014.

REMLÎ, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Hüseyin b. Hasen el-Makdisî, *Şerhu Süneni Ebî Dâvûd*, Mısır: Dârü'l-Fellah, 2016,

ROBERT E. Slavin, *Eğitim Psikolojisi (Educational Psychology)*, (çev. ed. Galip Yüksel), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2013.

SÂLİH, Suphi, *Hadis İlimleri ve Hadis Istılahları*, (çev. Yaşar Kandemir), İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları 2012.

SANDIKÇI, Kemal, *Câmiu'l-Usûl Tercüme ve Şerh*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2008.

SARIÇAM, İbrahim, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara: DİB, 2002.

SEHÂRENPÛRÎ, Halîl b. Ahmed b. Mecîd, *Bezlü'l-mechûd fî halli Ebî Dâvûd*, Hindistan: Merkez eş-Şeyh Ebü'l-Hasan en-Nedvî, 2006.

SİNDÎ, Muhammed b. Abdülhâdî Ebü'l-Hasan Nûruddin, *Hâşiyetü Sindî alâ Sünen-i İbn Mâce*, Beyrut: Dârü'l-cîl, ty.

SOFUOĞLU, Mehmed, *Sahîh-i Buhari ve Tercümesi*, İstanbul: Ötüken, 1987

ŞENGÜL, İdris, “Kıssa”, *Türkiye Diyanet İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara: 2002, 498-501.

ŞENGÜL, İdris, “Kur’an’ın Mesajını Ulaştırmada Kıssaların Önemi”, *1. Kur’an Sempozyumu: Tebliğler, Müzakereler: 1-3*, Ankara: Nisan, 1994, s. 137.

SUBHÎ ES-SÂLİH, *Hadis İlimleri ve Hadis Istılahları* (çev. Yaşar Kandemir), İstanbul: İFAV, 2012

SÜYÛTÎ, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî eş-Şâfiî, *el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'ân*, Kahire: el-Heyetü'l-Mısriyyeti'l-âmme li'l-küttâb 1974.

ŞÂFÎÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfiî, *er-Risâle* (nşr. Ahmed M. Şâkir), Kâhire: ty.

TABERÂNÎ, Süleyman b. Ahmed b. Eyyüp b. Mutîr eş-Şâmî Ebu'l Kasım, *Mu'cemü'l-kebîr*, Beyrut: Dârü İhyâi't-turâsi'l-arabî, 1984

TABERÂNÎ, Süleyman b. Ahmed b. Eyyüp b. Mutîr eş-Şâmî Ebu'l Kasım, *Mu'cemü'l-evsat*, Kahire: Dârü'l-Harameyn, t.y.

TÎBÎ, Ebû Muhammed Şerefüddîn Hüseyin b. Abdillâh b. Muhammed, *Şerhu't-Tibî 'alâ Mişkâti'l-Mesâbih*, V, 1643, Riyâd:, Mektebe-i Nazzar Mustafa, 1997.

TİRMÎZÎ, Muhammed b. İsâ, *Câmi'u's-sahîh (es-Sünen)*, tahkik: Beşşâr Avvâme, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1987.

Türkçe Sözlük, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.

ULUDAĞ, Süleyman, *İslâm'da İrşad*, İstanbul: Dergah Yayınları, 2012.

UYAR, Ahmet, “*Hadislerde Kıssa ve Kıssacıların Hadisler Üzerindeki Olumsuz Etkileri*”, ERUIFD, 2015/1, sy. 20.

YAVUZ, Yûsuf Şevki, “Vahiy”, *Türkiye Diyanet İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: 2002, XLII, 440-443.

YAZICI, Hüseyin, “Hikâye”, *Türkiye Diyanet İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: 1998, XVII, 479-485.

YAZICI, Numan, *Hadiste Emsâl*, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2007.

YENİEL, Necati, Hüseyin Kayapınar, *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*, İstanbul: Şamil Yayınevi, 1989.

YILDIRIM, Muhammed Emin, *Nebevî Eğitim Modeli Darü'l-Erkam*, İstanbul: Siyer Yayınları, 2015.

YILMAZ, Nazif, *Peygamber Efendimizin Öğretim İlke ve Yöntemleri*, (ed. Şaban Karaköse), İstanbul: TİDEF Yayınları, Eylül 2010.

WENSINK, A. J., *Mu‘cemü’l-Müfehres li Elfâzi’l-Hadisi’n-Nebevî*, Leiden: Mektebetü Berlin, 1936.

Hadislerle İslâm (ed. Mehmet Emin Özafşar, vd.) Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013.

ÖZGEÇMİŞ

Suat DEMİRTAŞ 10.11.1984 yılında Nevşehir’de doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini burada tamamladıktan sonra. İstanbulda özel hocalardan klasik Arapça ve islamî ilimler eğitimi aldı. 2012 Yılında Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi bölümünden mezun oldu.

2007 yılından itibaren Semerkand Yanınlarında araştırmacı yazar ve editör olarak çalışmaya başladı. Semerkand, Aile ve Mostar Dergisinde yazıları yayınlandı. Bu yayınevinden: *Kırk Hadis, Hâl Dili 1/2, Orucun Hikmetleri, Zekâtın Hikmetleri*, adlı telif eserleri yayınlandı. İmam Gazzâli’nin, *Minhâcü’l-Müteallim/Öğrencinin Rehberi ve el-Edebü fi’ d-Dîn/Müslümanların Edepleri*, Ebû Abdurrahman Muhammed es-Sülemî’nin *Uyübü’n-Nefs/Nefis Kusur ve Tedavileri, Cevâmi’u Âdâbi’s-Sûfiyye/Sûflerin Ahlâkı, el-Mukaddime fi’t-Tasavvuf/Tasavvufa Giriş*, Hâlid el-Bağdâdî’nin, *er-Risâletü’l- Hâlidîyye/Hâlidîyye Risalesi* adlı tercüme eserleri bu yayınevinden yayınlandı. Halen aynı yayın evinde Semerkand Aile Dergisi yazı işleri sorumlusu ve araştırmacı olarak çalışmalarına devam etmektedir.

“Hz. Peygamber’in Çocuk Terbiyesi” ve “Büyük Günah-Küfür İlişkisi ve Tekfir Meselesine Kısa Bir Bakış” isimli makaleleri, *İlmi, Kültürel Araştırma ve Düşünce Toplantıları Bildiriler Kitabı*, 2015-2016, Nizamiye Akademi Yayınlarında yayınlandı.

Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı’nda 2013 yılında lisanaüstü eğitimine başladı. Hadis bölümünde “Allah Rasûlü’nün (s.a.v.) Gençleri Eğitimi” ismiyle yüksek lisans tezi konusunu çalıştı. Demirtaş, evli ve dört çocuk babasıdır.